

Неприкаяний роман

Богдан Сушинський

Трагедія землі нашої у тому й полягає, що ті, кому дозволено було правити на Русі-Україні, ніколи за неї не молилися, а тим, хто за неї молився, правити... ніколи не дозволяли!

* * *

Вся сучасна історія України є трагічним свідченням того, до якого політичного й соціального божевілля здатні довести свій божественно талановитий Народ — його безбожні, безталанні керівники!

ЗАМІСТЬ ЕПОХАЛЬНОГО ВСТУПУ...

А ви, возлюблені... зберігайте себе в любові Божій, чекаючи милості від
Господа нашого Ісуса Христа, для вічного життя.
З новозавітного "Послання від Іуди"!

"Неприкаяний роман" — це відтворення сумної і трагічної долі неприкаяного покоління українських патріотів кінця ХХ — початку ХХІ століть, яке, вимріявши, виборовши, духовно і душевно вистраждавши незалежність України, зазнало глибокого, депресивного розчарування, виявивши, що, як і раніше, політична, економічна і духовна влада в молодій Українській Державі залишається в руках тисяч і тисяч "щирих землячків" наших, у яких...

любов до української землі така ж смертельно міцна та вічна, як і ненависть до всього українського на ній;

які життя ладні віддати за Україну, аби тільки на ній не лишилося жодного, хто хоч трішечки усвідомлює себе українцем;

які молитися готові на Україну і за Україну, але. без українців!

"ЩЕ Й ПІДСИЛЕНОГО НЕДОРЕЧНИМ
ПРОЛОГОМ...

Це ж по яким "панятіям" треба було так світ цей варганити, щоб на одного Бога — мільярд безбожників, а на кожного христолюбця — по мільйону христопродавців?!

З "епохальних" роздумів героя цього "Неприкаяного роману"

Христопристольному незалежно-державницькому Києву Ісус Христос явився в ніч на 24 серпня...^[1]

Терново вклонившись першозрадникові віри предків своїх язичницьких Володимиру-Хрестителеві, він голгофно зійшов на Спокутний Майдан (неправедно званий у миру "Майданом Незалежності"), біблійно осінив суржикомовне товариство затусованих ідолопоклонників; антикризово і двомовно помолився під Верховним

Саветом...

А вже по тому, по-земляцьки щиро благословивши вервечку безталанних містечкових літераторів, що "Літукраїнно" шикувалися в чергу за Національною Шевченківською премією, довго і безнадійно зітхав перед резиденцією Президента...

— Ти що, тіла, і є той самий Ісус?! — співчутливо поцікавився в нього нардеп-іудомандатник тринадцятого скликання, в черговий раз — тайновечірно, без хреста і печатки, — продавшись заВЕТОВаним чужо— фракційникам. — По другій ходці, блін; з понтом, друге пришествіє?

— ...А що вдієш? Хтось же мусить приймати муки і спокутувати гріхи ваші, сину мій!..

— Ну-ну! Довго ж вам із Господом у цьому лайні порпатись доведеться, блін! — тріснув дверцятами БМВешки. — Це ж по яким "панятіям" треба було так світ цей варганити, — коньячно видихнув нардеп-"тушка"^[2] повз приспущене скло, — щоб на одного Бога — мільярд безбожників, а на кожного христолюбця — по мільйону христопродавців?! А, головне, нема такого падла, яке не норовило б тебе на чомусь та розп'ясти!

— Але ж, побійтеся Бога! Ви ж подивіться, що ви на цій землі витворюєте, як поводитесь! Та ж у Святому Писанні сказано!..

— Ти, старий, "писаннями" на нас не наїжджай. Так, в натурі, справи не робляться. Маєш якусь пред'яву — забий "стрілку": ти — з апостолами, я — з братвою, і кожен відповідає за свій "базар".

.Тієї ж миті обидва звели очі до неба.

Літак, що армагедонно розкрюював небо над заплавами Дніпра, віз до столиці Північного Сусіда чергового українського Достойника.

Як благословиться на світ, той уклінно запевнятиме Старшого Брата, що від обіцянок своїх "кремльовським ізбирателям" запровадити в Україні "язык", як другий державний, та за газовий патрубок віддати Єдінай і Неделімай Севастополь; а ще — узаконити подвійне громадянство і сотворити сепаратистську Донецьку республіку, — ні він особисто ("как можна"?!), ні його продажна проросійська коаліція у Верховній Зраді, — не відступляться.

..."Як же сам ти, блін, безбожно продешевив зі своїм другим переходом до цієї ср. фракції, їхньої гробаної Верховної Зради!" — валютними різками пройшовся по собі іудомандатний нардеп-"тушка" тринадцятого скликання через кілька хвилин після зустрічі з Ісусом. Страдницьки приймаючи при цьому на тіло і душу всі гріхи земних "папередніків" своїх.

І не десь там, на паперті храмовій, "пройшовся", а, як годиться, у нічному клубі — з рулеткою, сауною і девачками...

."Як же ти, блін, безбожно запізнився зі своїм другим пришествям на цю гробану Землю, до цих гробаних людців!" — духовними ланцями бичував себе Ісус після зустрічі з нардепом-іудомандатником, спокутно несучи свого хреста і своє, хоча й біблійне, але й досі — "в другому читанні, з усіма поданими Господом поправками" —

не прийняте "Вчення Христове" — на Голгофу покаєння.

"І ДОСТОБІСА ДОРЕЧНИМ
ЕПІЛОГОМ

"Годі сумирно терпіти імперські амбіції, прояви сепаратизму і диверсії з боку ворогів України! Випад — на випад, удар — на удар, помста і презирство — у відповідь на будь-який прояв неповаги. З люттю і ненавистю, без пощади і терміну давності!.."

(з "легіонерських" гасел героя цього воістину неприкаяного роману)

...У столичному Будинку офіцерів Роман Ігуда, більше відомий "народним масам" під бунтарсько-революційним позивним "Незламний Команданте", з'явився з чималим запізненням, саме таким, щоб рішення про заснування партії-конгресу "Український легіон" уже було схвалене, а саме зібрання "легіонерів" — ґрунтовно поінформоване і щодо мети створення цієї войовничої, напіввоєнізованої організації, і щодо програми її дій; а відтак — пропагандистськи "розігрите".

До сцени, через увесь зал, він пройшов під, — спровоковані Орестом Вараксою, з позивним "Робесп'єр", і президією, що підвелася, — "бурхливі, довго не згасаючі" оплески. І на сцену піднявся уже як. Роман Гордаш. Так-так, знаний свого часу у молодіжних патріотичних колах як Роман Ігуда, що діяв під революційним псевдонімом "Незламний Команданте", цей бунтар поставав нині і під "оновленим" прізвищем Гордаш, і вже в ореолі засновника та фактичного лідера нового національно-патріотичного руху. Такої собі організації вольових, суворого державницького настрою, одностайних, статут якої не допускав ні створення фракцій, ні внутрішньопартійної боротьби.

Команданте ще тільки займав своє місце в центрі довжелезного президійного столу, а змудрений багатьма організаційними баталіями Орест Варакса уже ставив на голосування його кандидатуру. Хтось там, у залі, спробував було "утриматись", хтось навіть підняв руку "проти", однак Робесп'єр презирливо проігнорував їх, оголосивши, що абсолютно більшістю лідером народного конгресу "Український легіон" обрано ініціатора його створення і фактичного засновника Романа Гордаша. Так само — майже одностайно, та ще й "списком" — було обрано й політраду нової партії.

Коли ж дали слово її лідерів, Роману Гордашеві, всі завмерли, чекаючи, що ж мовить до них цей плечистий золотоволосий велетень. І були приємно вражені, що промова його складалася всього з кількох фраз-концепцій, мовлених жорстким суворим баритоном:

— Далі з нами підуть тільки ті, хто готовий до тривалої політичної боротьби з ворогами внутрішніми, і збройної — з ворогами зовнішніми. Ні з тими, ні з тими ліберальничати ми не будемо. Наші гасла: "Українець — отже не комуніст! Комуніст — отже не українець!". "Українець — отже не сепаратист! Сепаратист — отже не українець!"; "Українець — отже не карний злочинець! А якщо вже карний злочинець — то не українець!"; "Українець — отже не корупціонер! Корупціонер — отже не українець". І нехай ніхто з ворогів не розраховує на нашу поблажливість!

Вся сучасна історія України, — продовжував Гордаш, перечекавши спочатку

півхвилину розгубленість, що завершилася тривалими оплесками, — є трагічним свідченням того, до якого політичного й соціального божевілля здатні довести свій божественно талановитий Народ — його безбожні безталанні керівники! Тож нехай ніхто не сподівається, що так триватиме й далі!

— Це "ґеньяльний" виступ, старий, — впівголоса підбадьорив його Орест Варакса, нахилившись поза плече Дмитра Грабара, що сидів крайнім від трибуни.

Перечекавши нову хвилю бурхливих оплесків, вигуків "Слава Україні! — Героям слава!" та суто партійного бойового кличу: "Ніхто, крім "Легіону"!", Гордаш зі ще жорсткішою впевненістю проказав:

— Перше, що ми зробимо, прийшовши до влади — негайно позбавимо українських паспортів й українського громадянства усіх тих, хто, ігноруючи Конституцію і закони України, зумів запастися паспортами й громадянствами інших країн, а також тих, хто має намір по-сепаратистському шматувати нашу державу! Навіщо обтяжувати таких людей ще й громадянством України?!

І не має ніякого значення, ким той чи інший "легіонер" був у минулому. Ми не воюватимемо з тінями минулих епох і режимів! Важливо тільки одне — готова ця людина творити разом із нами велику, незалежну, могутню, територіально і віросповідно соборну Україну, чи не готова!

Лише тепер Глотов, Євгенія фон Гретцкі і Мальчук, які сиділи в президії опліч один одного, відірвали погляди від Команданте і здивовано перезирнулися, даючи зрозуміти один одному, що всі вони чують ці гасла і заяви вперше. Те ж саме вичитали вони і в погляді трибуна Варакси, що виглядав не менш здивованим, ніж вони. А тим часом Незламний Команданте продовжував:

— Усіх цікавитиме наше ставлення до Об'єднаної Європи. Звичайно ж, ми не проти об'єднання зусиль і можливостей європейських народів, але... Запам'ятайте мої слова! Трагічна помилка творців Об'єднаної Європи саме в тому й полягає, що, замість тривалого перехідного всеєвропейського єднання сильних, незалежних європейських держав, вони форсованими темпами намагаються формувати слабку і вразливу всеєвропейську наддержаву!

В умовах державно-економічного, етнічного та релігійного становлення більшості країн світу, розмивання фізичних і духовних кордонів усталених, на кістках і крові предків зведених, держав, в ім'я якоїсь наддержавної химерії — це шлях до загибелі не лише цієї, безнаціональної, наддержави, але й давно сформованих національних держав.

Вже через кілька років Об'єднана Європа, з її необачно прозорими кордонами, стане ареною такого нашестя вихідців із неєвропейських країн і неєвропейських цивілізацій, такого безробіття й азійського релігійного фанатизму, такої культурно-побутової несумісності, — що в більшості щойно загнаних в Об'єднану Європу країн неминуче розгорнеться політичний і збройний рух за... державний суверенітет і незалежність^[3].

Тож тактика суто "українського шляху в Європу" — поспішати, не поспішаючи! Хоч

помолитися на цей Храм єднання і демократії, а хоч перепочити. на його руїнах, ми, "хитрі українці", завжди встигнемо!

Захоплені його виступом, ніхто з легіонерів не звертав уваги на чималу віп-групу людей, — військових та міліцейських генералів і старших офіцерів у цивільному, бізнесменів і парламентарів, чиновників з Адміністрації Президента і з мерії столиці, — котра, на чолі з генералом Тульчицьким, сиділа в просторій ложі бельєтажу.

— Де ви знайшли спічрайтера для цього здорованя? — нахилився до контррозвідника заступник спікера парламенту. — Хто писав йому цю блискучу промову?

— Навряд чи Гордаш здогадується, що означає сам цей термін — "спічрайтер". Я і сам тільки вчора навчився вимовляти його.

— Цей здогадується, — похмуро заперечив віце-спікер. — Він — не з плеяди бандюковичів часів "азіровщини".

— Тому й стверджую, що цьому політичному діячеві ніхто нічого не пише. І говорить, як бачите, не по писаному. Але ж як говорить!

— То оце ж і дивує.

— Для мене ораторські здібності й афористичність мислення нашого Команданте, — зізнався генерал Тульчицький, — така ж дивина, як і для вас.

— Хочете сказати, що віднайшли майбутнього генія від ораторського мистецтва? — скептично поцікавився один із керівників президентської адміністрації.

— А ви, панове патріоти, намагаєтесь переконати мене, — провокаційно всміхнувся генерал від контррозвідки, підводячись зі свого місця, — що нарешті маємо майбутнього правителя цієї держави? То я не заперечую: здається, маємо. І поставитися до цього "явлення вождя — народів", — попередив елітну рать, що слідом за ним потяглася до виходу, — мусимо з усією державною мудрістю й історичною відповідальністю.

ЧАСТИНА ПЕРША

НЕПРИКАЯНИЙ РОМАН

1

Найдивовижніше, що в кожному українцеві, — нехай навіть притлумленому страхом комуністичних репресій, хохляцькою покірливістю та безмежною в своєму антиісторичному нахабстві кремлівською націонал-шовіністичною пропагандою, — десь там, у глибині душі, все ще животіє... українець!

З неприкаяних роздумів героя цього неприкаяного роману

...А як же самозречено він ридав! І яким страдницько-епохальним було це безсловесне, жодними сподіваннями не притлумлюване ностальгійне ридання!

Роман Ігуда стояв на Майдані Спокути, і, молитовно звівши погляд на богобоязку "Капличку", благоговійно і нирванно переконував себе, що... який же він щасливий, що врешті — решт дожив, дочекався, достраждав, аж до святосудно-пекельних днів тих домолився, коли Україна не лише попідтинно додигала до суверенної напівдер—

жавності своєї, але й оце поступово — болісно і гангрено — починає утверджуватись у ній.

І це... його, вимріяна, під серцем виношена Україна: по-селянськи згорьована, по-інтелігентському вистраждана, по-комуняцьки і мо— сквофільськи тушками-нардепами зраджена, та, поза всі мислимі і немислимі гріхи свої, все ж таки богообрана!..

...А як же вірив Мойсей, —

Зі слізьми на очах декламував він, —

Як Бога славив у Синаї,

Що ось він, Господи, вмирає —

Останній раб і фарисей!..^[4]

.. А якою ж неймовірною видавалася сама думка, що колись, якщо вже не за їхньої, то хоча б за внуків-правнуків їхніх, пам'яті Україна все ж таки здобуде, виборе, вистраждає... І не було в цьому світі людини, яка так самовіддано вірила б у незборимість національного духу українців, як вірив він, неприкаяно безталанний мандрівний поет— самітник Роман Ігуда.

Одначе ж і не було в цьому світі людини, яка б, як оце він, Роман Ігуда, зневажала і земляків своїх, українців, і самого себе — за ганебну слабкість змалоросійщеного духу. Яка б так довго й самовбивчо катувалася між підступною вірою і незрадливим зневір'ям; між фольклорною шанною й історичною ненавистю; між сповідною готовністю вмерти в ім'я України і запеклим жаданням вижити в ім'я загибелі її ворогів.

Знесилено вклякаючи біля підніжжя цієї національної святині, йому мрійливо хотілося зійти на рідну землю мудрим і нелукавим правителем; а, здіймаючись над її зреалізованою іпостассю, — ладен був лишатися бодай грудкою чорної землі посеред жнивного поля.

Єдине, чого він панічно боявся, — щоб не сталося так, що на уламках ненависної йому імперії один, національно-патріотичний, гурт занадто передчасно правитиме "танок волі", а другий, проросій— ський, націонал-шовіністичний гурт — ще передчасніший "танок реваншу"; але при цьому ні той, ні той або ж не здогадуватимуться про його, Романа Ігуди, існування, або ж із самосудною зневажливістю "впритул не помічатимуть" його.

Й ось тут уже, на Бога... що завгодно: будь-які поневіряння, будь— які державно-цензурні замовчування, переслідування, а хоч би й концтабори... аби тільки не усвідомлення того, що, зрештою, ти — "ніхто, ніщо і ні при чому"!

Ні-ні, не доведи Господь, щоб хтось дізнався, як він, Роман Ігуда, забобонно жахається навіть самої думки про те, що на руїнах українського державотворення так навіки і залишиться "ніким, нічим і ні при чому"!

Лише наприкінці 1991-го, на якийсь незначний час, та й то на хвилі референдумного злету сил і духу, він нарешті позбувся був цього гидотного постраху... Але ж правдиво кимось із давніх і мудрих мовлено було: "Щойно перестаєш боятися, як неминуче настає те, чого ти боявся!". І воно, оте, "чого він так боявся", таки справді

настало!..

... А ми ж не з племені заброд!
То де ж ми п'ять віків блукаєм?!
Чи ми Мойсея ще не маєм,
Чи вже давно ми — не народ?!
То він не вмер, він ще не вмер!
У наших душах "раб останній"
У путах, ницості й воланні
Живе й нуртує дотепер...

...На домір лихого, йому ще й дивовижно не щастило. А й справді, як же довго й боговідступно йому не щастило!

Найсвятіші дні референдуму і висвячення незалежності Ігуда змушений був провалятися у якійсь селищній лікарні — без ліків, без лікарів, без грошей і, що найжахливіше, без надії на гроші, ліки і лікарів; зі своїм двостороннім, з усіма можливими ускладненнями, запаленням легенів, і так само двосторонніми, пекучими болями в нирках.

А, виборсавшись мало не з того світу, Роман тривалий час рятувався від безгрошів'я, викладаючи в селищному ж таки профтехучилищі — всіма забутий; місцевою, наскрізь комуняцькою, владою принижений; найпослідущим провінційним чиновником, яко "рухі— вець", яким він формально так ніколи й не став, а ще "бандеровець і націоналіст" — затаврований, осміяний та уполісджений.

...А навкруги вирувало політичне життя. Навкруги мітингували й опартійнювалися; викривали, блокували і блокувалися; виступали з заявами, таврували, клялися і знову... таврували. Хоча дуже швидко всім стало зрозуміло, що й на затаврованих, і на затавровувачах уже давно. тавра ставити ніде!

І якось воно так складалося, що всі навколо збагачувалися, спо— літизовувалися, прилаштовувалися. Тільки він, неприкаяний Роман Ігуда, завжди чомусь виявлявся чи то осторонь, чи на узбіччі всього цього політичного вітровію. А коли, врешті-решт, сподоблювався брати участь у якійсь акційці, то неминуче почувався в ній, як непро— шений гість — на бозна-чиєму весіллі. "І чиєсь чуже весілля я зустріну, як своє!" — втішав себе котрийсь із поетів-неокласиків. Тільки ж не про нього, Романа Ігуду, це було писано.

Дивовижна річ: він, чолов'яга, який вважав себе тертим і політично просвітленим, чомусь ніяк не міг збагнути, що воно таке, в дідька, — і в країні цій, напівнезалежній та на чверть бездержавній, і в його власному бутті, — діється?

Час від часу Ігуда нагадував сам собі доброго самаритянина, який впродовж десятиліть і десятиліть, у душі і в уяві своїй, вивершував власний, велично-всесвятний, сповідно-непорочний храм.

Та коли настав час освячувати його, раптом виявилось, що він, творець і першомрійник, занадто вже боговбивчо запізнився — і з кадилом своїм, і зі святими помислами; що туди, до возведеного ним і такими ж, як він, національно-визвольними

мрійниками, храму, вже напхалося стільки "борців" і "проповідників", що іконостас тріскається від їх репресантсько-кадебістських легенд і молитов; амвон вгинається від тридцятисрібного чолобиття їхнього.

І це в той час, коли йому, страднику Ігуді, вже навіть нема як протиснутися, не те що до ікон святих, а навіть до паперті.

...А, поза все це, тьма-тьмуца люду перлася в депутати, захоплювала заводи і землю, розкрадала колгоспи і комбінати; здавалося б, абсолютно з нічого: з якихось сурогатних гроше-купонів та ідіотських ваучерів; з гадань екстрасенсів і шулерських "пірамід"; із будівельних, кредитних, податкових і ще бозна-яких афер; власне, з повітря і наївності людської, — ці недоношені "акули імперіалізму" якимось дивом сотворяли собі мільйони й мільярди, розживалися на євроремнти і євровілли, колекціонували закордонні рахунки, закордонні паспорти і надійні, протизаконно подвійні, наскрізь офшорні, громадянства!

І начхати їм усім було на його, Романа Ігуди, душевний біль, на його національно-державницькі стенання, на готовність його служити знедоленому, знедержавленому народові своєму за самий лише шмат насущного хліба й оголену національну ідею...

Увесь жах його становища саме в тому й полягав, що нікому він в дідька у цій Новій, Вільній та Незалежній, тепер уже не потрібен був — ні з болями своїми душевними, ні з високими помислами та з жертвним самозреченнями. От він і запитував себе: "Як же так могло статися?" Бо й справді, як таке могло статися?

Зрештою, все, про що він так довго і ревно мріяв, збулося, але... чомусь-то без нього; хтось цій "несподіваній, кремлівсько-дарованій" Незалежності тішився, хтось гострив на неї ножа, проте кожен зокрема якось-то під неї підлаштовувався, а всі разом нахабно вдавали, нібито його, Романа Ігуди, і таких, як він, національних романтиків, ніколи на цих "теренах" не існувало й існувати не могло.

Ні-ні, він нікого не збирався звинувачувати. Так, справді, сталося щось страшне і непоправне, але не стільки в цій комерційно змасо— неній державці, скільки в ньому самому, в його свідомості, його волі, його душі...

Споглядаючи породільні конвульсії Української Незалежності, Роман Ігуда сприймав себе, як воїна, який, здолавши немислимо тяжкий і небезпечний шлях, з'явився на полі битви, коли все військо його полягло, а вороги, незважаючи на лють прибульця, бенкетують на тілах його побратимів.

Апатія, якась незмірно глибинна та незбагненно-душевна, на межі психічного зриву і відчайдушності самогубця витворена, апатія, — ось та стихія, в якій він безліч разів захлинався у ці дні власним безсиллям, та знову і знову зневірено падав обіч шляху, але щоразу тяжко, мученицьки підводився, аби й далі тягтися за бадьорими прочанами і знесиленими подорожніми.

І не було поруч нікого, хто подав би йому руку, підставив плече, чи хоча б мовив якесь підбадьорливе слово. Усі кудись зачумлено поспішали, чогось домагалися; щось втрачали, а за віщось затято і підсудно сварилися, і вічно щось "решалі" і залагоджували.

І хоча в потайних закапелках душі він подеколи відчайдушно заздри́в їм — успішним та "упакованим", але все ж таки в нього ще вистачало мужності усвідомлювати, що весь той поспіх, з яким вони поринали у свою суєтну маячню, не мав ніякого відношення до жодного з ідеалів, заради яких він, Роман Ігуда, справді, клятвою здатен був зійти на вогнище імперської інквізиції.

...Та, врешті-решт, настав-таки час, коли якось вранці Ігуда поскидав у замацьорену спортивну сумку свої чернечі пожитки, добувся до поближньої станції і, відвоювавши собі клаптик території в тамбурі суботньої електрички, добувся до столиці.

О, ні, він не просто навідувався до Києва, не просто переселявся сюди, розраховуючи, як і тисячі інших провінціалів, знайти в ньому постійний притулок. Він — ПОВЕРТАВСЯ! До себе Колишнього, а відтак — до Колишнього Києва, Колишнього Дніпра, Колишніх кав'ярень і Колишніх — у більшості своїй, на жаль, уже колишніх — друзів...

Це був справжисінький ритуал повернення, обряд повернення, священнодійство... повернення. До всього того, до чого він ще здатен був повернутися і що здатне було... повернути його собі.

Й ось він тут, на зневіреному, але такому омріяному Спокутному Майдані!..

"Бо й справді "Спокутному, — подивувався словесному витворові своєму Ігуда, — майдані!" Мабуть, саме так: "Спокутним Майданом", або "Майданом Спокути", а не "Майданом Незалежності", його, вшановуючи трагічну справедливість українських державницьких реалій, і слід віднині називати!

...Виходить з рабства мій народ

Не за святими письменами...

Раби народжують рабів!

Раби виховують рабів!

Раби висвячують рабів!

Раби... пишаються рабами!!!

Втерши сльозу, Ігуда в ейфорійному екстазі обхопив голову і, все ще не вірячи в реальність того, що з ним відбувається, замилувано вдивлявся в осяяне зорями небо.

Хтось там із телевізійників повідав був світові, що нібито в день проголошення Незалежності саме тут, над Майданом Незалеж... тобто над Майданом Спокути, явилось світові щось подібне до "літаючої тарілки".

Згодом про цей віщий знак небес, що покликаний був, за тлумаченнями декого з марновірних, повернути народові гідність і волю, чомусь ніхто не згадував. Хоча, можливо, це якраз він і був — отой заклик до покаяння "за рабські віки і знеславлену націю", якого всі вони, в Україні сутні, начебто ж так чекали, і якого тепер ось всі чомусь так побоювалися.

"Але що вже там!.. Ось воно над тобою — небо Незалежної України! Пройняте віщістю пращурів, небо столиці Незалежної України! Над освяченим вічністю Дніпром... — небо вільної України! Діво Маріє і дванадцять апостолів!.."

Від дня проголошення сплигло чимало часу; вже нібито все про ті часи відомо; все,

що здатні були пізнати про них, а відтак, возвеличили чи охаяли, оспівали чи оплакали. Але треба, обов'язково треба було знову постати ось тут, посеред осяйного майдану національної спокути, щоб нарешті по-справжньому усвідомити, що все це дійсно СТАЛОСЯ; що воно сталося ще за його, Романа Ігуди, життя; за пам'яті його дивом не розстріляного, голодом та концтаборами не вимореного покоління!..

...А тоді, у переддень Незалежності, їх, тих, що безнадійно і "буржуазно-націоналістично" стенали, гуртуючись посеред зрусифікованого, комуніст-кадебістами цькованого Києва, було четверо.

Вони стояли колом, поклавши руки на плечі одне одного, нібито чекали, що ось-ось хтось всевишній і всюдисущий подасть знак, і на весь Майдан, на все місто, та що там, на все буремне піднебесся, ударять троїсті музики, запрошуючи їх до запального карпатського танка — войовничого танка волі.

Так-так, вони стояли на тому ж місці, де оце зараз стоїть він, тільки тоді над Спокутним Майданом демонічно домінував зовсім інший, комуняками ставлений, а тому особливо ненависний їм усім пам'ятник, що символізував собою тільки одне — нестерпне моско— вітське уярмлення.

І це тут вони, сп'янілі, не так від дешевенького вина, як із жалю до себе, із тужної безнадії та національного ридання — а якими ж то мученицько-солодкими були ця тужна безнадія і це вовіки віків не— розвійне національне ридання! — висповідувалися один перед одним у любові до України; тут вони мріяли і розчаровувалися, безпорадно обнадіювались і так само безпорадно зневірювались; тут вони зрікались і зарікались, почуваячись тими останніми з українців, які все ще по-справжньому вірять, ще готові, ще здатні жертвувати собою...

"Тільки людина, здатна пожертвувати життям задля свободи і незалежності свого народу, — занотовував згодом Ігуда у своєму щоденнику, пригадуючи це вселенське стояння на Спокутному Майдані, — гідна цього життя, цієї незалежності і цього народу! Тому що державна святість української національної ідеї — в ідеї святості української національної державності".

І якими ж величними, якими відчайдушно щирими були ті часи їх душевного злету!

2

...Ні-ні, жодних сумнівів: там, у сценарії "Помста приречених", якого Ігуда творив ось уже третій місяць поспіль, справді діяв такий собі сержант-дезертир Владьо Авгура. Проте для Ігуди це був не просто один з-посеред багатьох інших вигаданих літературних персонажів. О, ні! За кіношною долею Владя виразно проглядалася витончено химерна і безжалісно правдива доля цілком реального сержанта.

Ігуда навіть не захотів змінювати імені свого друга, який, рятуючись від навислого над ним арешту, дезертирував до Чорнобильської зони, прирікаючи себе на мученицьку смерть чорнобильця-білокров— ника, але залишаючи за собою волю вибору, волю буття і духу, життя і смерті^[5]. Відтак, це була і його, Романа Ігуди, своєрідна творча втеча до Зони; його власне пізнання людського буття, його усвідомлення судності власної долі і глибин власного страждання...

...Отже, сержант-дезертир Владьо Авгура — кремезний хлопчина в камуфляжному однострої, стомлено біг осяяним липневим промінням переліском.

Навперейми йому кидалися високі, з почорнілими кронами, сосни; брунатні стовбури повалених ялин одчайдушно заступали йому дорогу, а поросла великими фіолетовими ягодами гушавина так нещадно сікла його спітніле повновиде обличчя, що з-під копички коротко стриженого русявого волосся витікали й повільно запікалися цівки крові, яку Владьо войовничо розтирав денцем вицвілого берета.

На плескату, помережаному зморшками давніх фронтових окопів узви^шші увагу його привернув стрекіт невидимого гвинтокрила, і, ще навіть не натрапивши зором на цього велетенського чорного птаха, сержант кинувся до поближніх кущів, щоб, тяжко відхекуючись, осісти на схилі всіяного хвоєю пагорка.

— Привал, гренадери-кавалергарди! — впівголоса скомандував собі, так і не помітивши гелікоптера, оскільки машина пролетіла за пасмом високих крон. — Вважай, що перші редути впали!

...Тим часом пілот знизив машину, і, заходячи на віраж, хрипко і дещо роздратовано запитав по радіозв'язку:

— Ну що, капітане, бачиш свого божевільного? Куди він, в дідька, подівся?!

— Поки що — не бачу, — неохоче відповів капітан, визируючи з прочинених дверцят. — Але має бути десь тут. Патрульний, що на сторожовій вежі кантується, визначив чітко: "До руїн мосту дезертир твій подався! Була б у мене снайперська гвинтівка — підстрелив би. Хоча навіщо? Й сам здохне!"

— Нібито дезертир знає, де той міст! — пробурчав пілот. Йому вже давно набридла це безглузда гонитва за смертником, та ще й над, справді, пекельною ділянкою цього новітнього армагедону. — Та й опори мосту — он вони!

— От і пройдиш понад берегом, адже переправитись на той бік він не встиг.

— Він у "камуфляжі", — підключається до їх радіорозмови котрийсь із наземних патрульних. — Не так вже й просто виявити його в цій "зеленці".

— У "зеленці"! — зневажливо передражнив його пілот. — Вже, бач, і слівце вдатне по фільмах виловив! Що ти можеш знати про "зеленку", салага? Це в Афганістані та в Чечні була "зеленка", а тут... щось схоже на мисливські гони, чорти б їх! Тільки те й робиш, що дезертирів та божевільних по хащах чорнобильських виловлюєш. Нібито іншої справи в авіаторів нема й бути не може!

* * *

Авгура все ще лежав з заплющеними очима, і проміння сонця, що пробивалося крізь вижухлу крону сосни, витворювало над його ликом органний лісовий німб.

— Якщо підняли гелікоптер, значить, я вже точно в Зоні, — стомлено показав він, сторожко поглядаючи на небеса. Аби звикнути до самотності, він тепер усе частіше спілкувався сам із собою. — Тільки б не виявили! Два-три дні повистежують і забудуть.

— А таки забудуть, отця й сина! — тужно відлупило з піднебесної височини. Та це був не його, Авгури, а чийсь інший голос, чиясь інша туга.

Владьо різко повів головою, мовби щойно випірнув із деснянської глибини, і

розплющив очі. Там, між верховіттям, — лише клаптик блакитного неба, з піджовклими, і ніби теж уже обпаленими радіацією, хмарками, що повільно пливли піднебесною рікою, наче недопалені й кинуті в йорданські води сторінки небесної "книги книг". Та й гуркіт гвинтокрила теж уже більше не долинав.

Але ж голос, чийсь голос... Він не причувся йому, ні; голос таки був, він зринав і відлунював. А ще — ця постійна присутність когось невидимого, але всюдисутнього, котра змушувала Авгуру мерзлякувато знічуватися, нашорошено вбираючи голову в плечі.

— Ага, "мертва зона"! Це який там ідіот визначив, що нібито вона "мертва"? — лунко показав сержант, прагнучи остаточно переконатися, що володар "голосу з піднебесся" таки справді існує, і він десь тут, поблизу. — Ліс, он, живий, трава зеленіє, тварі всілякої водиться... Й оскільки вся вона стільки часу попід самим реактором живе собі...

— А таки живе, отця й сина!..

Сержант рвучко зводиться на лікті, далі підхоплюється і, хижакува— то роззираючись, мовби готувався до нападу, раптом застигає від подиву: неподалік, за гущавиною, посеред узвишся, на схилі якого він влаштував собі спочинок, бовваніла невисока, по верховіття обчухрана сосна, на чотириметровій височині якої тьмаво білявіла недбало обтесана та з двох обополів грубо збита... хрестовина. Трохи нижче неї, на товстому напіврозтросщеному сукові, месійно воссідав якийсь чоловічок.

...А таки воссідав. Таки невтішно нудився там, обхопивши ногами стовбур, закинувши руки за поперечину хрестовини та вклавшись на неї підборіддям, — у позі вкрай знесиленого і щойно знятого з розп'яття біблійного мученика.

Та й змарніле, давно неголене обличчя його — вже й не обличчям було, а передсмертною маскою приреченості, скорботи і цілковитого збайдужіння. А доповнювала ж цю великомученицьку сцену зачеплена лезом за хрестовину сокира, котра могла бути знаряддям теслі, а могла — й ката.

— Ти хто? — рішуче і войовничо запитав цього недорозп'ятого страждальця Авгура і, схопивши першу-ліпшу, що трапилася йому під руки, палицю, рішуче піднявся на вершину узвишся.

— Та хто ж?.. Ліквідатор, отця й сина....

— "Ліквідатор"?! — не одразу збагнув змісту мовленого ним сержант. — Чого саме ти... "ліквідатор"?

— А всього: четвертого реактора, лісу, навколишніх сіл, самого народу цього смертогрішного. Хрест мені такий дістався — ліквідатора! Тепер, що не українець — то свій хрест і своє розп'яття, й кожен сам собі — "ліквідатор".

— Он воно що! І чому ж ти, оце, сидиш та й сидиш собі там, на дереві, Ліквідаторе?

— Бо ще не час! — високо, наче бедуїн посеред пустелі, здійнявши правицю, розлогим голосом месії-проповідника показав деревесний чоловічок.

— Куди... не час?

— А таки не час, отця й сина... Читай оно, — пальцем провів по незграбно

випалених на хрестовині напівготичних буквицях.

Авгура наблизився до обчикриженої сосни, і так, щоб краще видно було ту частину хрестовини, котра від Ліквідатора, підступивши до стовбура, прочитав: "Тут, між Богом і Реактором, лежить Ліквідатор. Вічна йому, нехрещеному, пам'ять!"

Так нічого і не збагнувши, Авгура запитливо придивився до обличчя чорнобильського самітника.

— А таки — "вічна йому, нехрещеному..." — голосом сільського дячка підтвердив Ліквідатор.

— По-людськи не можеш? Когось поховав — так і скажи.

— А таки поховав...

— Де? — роззирнувся сержант по всіяному смеріччям пагорбові. — І кого саме? Могила чия, питаю, "нехристе"?

— Бо таки моя, отця й сина. Тамички вона, — повів підборіддям у бік лощини, що невтішно брунатніла позаду сосни.

3

... А тоді, на Майдані Спокути, їх справді було четверо, всього четверо. І почувалися вони останніми з тих, хто вже не здатен був відступити, хто ніколи не відступиться і не відступить; останніми з колись давно полеглого "українського легіону", що оце раптом так невчасно і безнадійно восстав із забуття віків.

І це вони, вчотирьох, були серед тих лицарів-дружинників, котрі майже тисячоліття тому поверталися з задунайського походу разом із великим князем Святославом. І коли на похідний табір їх, влаштований на островці посеред Дніпра, напали печеніги, саме він, Роман Ігуда, був серед тих останніх чотирьох воїнів, котрі, затуливши своїми тілами князя, впали разом із ним під стрілами та мечами нападників.

...Це вони, затято відбиваючись від ворожих списів, стояли на смерть разом із трьомастами козаками, що, оточені незборимою масою польського воїнства, давали бій на мілководному болотистому озерці під Берестечком.

І хто наважиться стверджувати, що це не він, Ігуда, бився останнім із них, прикриваючись від куль бортами напівзатопленого човна; що це не про нього писав у своїй, ще 1663 року в Парижі виданій, "Історії війни козаків проти Польщі" французький історик П'єр Шевальє: "В одному місці, серед болота, скупчилися триста козаків і хоробро оборонялися. Повністю оточені, вони гинули один по одному, але з кожним доводилося вести бій. Врешті-решт залишився один, який впродовж трьох годин боровся проти всього польського війська. Він знайшов на болотяному озерці човна і, прикриваючись його бортом, витримував стрілянину поляків.

Витративши весь порох, він узяв косу, якою відбивався від усіх, хто хотів схопити його. Якийсь московіт ("Чи ти ба, — не раз дивувався Ігуда, — і там, серед найзатятіших ворогів, виявився московіт!") напав на нього з такою ж зброєю, але не міг нічого вдіяти. Тоді якийсь шляхтич... та якийсь німецький улан кинулися у воду і знову почали бій. Козак, хоч і пробитий чотирнадцятьма кулями, зустрів їх з великою завзятістю.

Король дуже захопився хоробрістю цієї людини і наказав крикнути, що, коли він

здається, дарує йому життя. На це останній гордо відповів, що дбає не про життя, а про те, щоб умерти, як належить справжньому воїнові".

...І це з них чотирьох, усе ще живих, здирали шкіру кати-єзуїти на майданах Варшави, Львова і Кракова. Їх четвертували і садовили на палі після повстання гайдамаків. І їх же, у кайданах, гнали етапами на Нерчинські рудники, кудись у безмежні нетрі Сибіру після повстання Кармелюка.

...Це вони були серед тих, хто кинувся у відчайдушну багнетну атаку під Крутами, прикриваючи Київ від п'яної російської матросні; і це їх оточували російські енкаведисти в останній криївці неподалік Манявського Скиту. Вистрілявши всі набої, вони з ненавистю до ворогів прокричали тоді своє невмируще: "Слава Україні! Героям слава!", і підірвалися останньою гранатою. Але, воскресли з небуття, знову й знову приймали мученицьку смерть посеред якогось замордованого комуністами подільського села, щоб потім гангренно марити волею по концтаборах Колими, Соловків і Мордовії.

...А ще вони були серед тих солдатів піхотної роти, котра в червні сорок першого прийшла на допомогу гинучій прикордонній заставі, причому прийшла вже тоді, як усі інші підрозділи навколишніх частин рятівно втікали на схід. Усі втікали, а ці сімдесятеро хлопців, половина з яких вже були пораненими, надійшли якраз о тій порі, коли німці піднімалися в останню атаку. Хто тепер пам'ятатиме, як ці сімдесятеро пішли в рукопашну, вирватися з якої вже не змогли, бо на допомогу німцям прийшла ще й рота румунів. І було це на лівому березі Дністра, поміж дотами смертників пріснопам'ятної "Сталінської лінії"...

...І, водночас, це вони, покинуті германцями на якомусь узвишші під Бродами, стікали кров'ю в окопах дивізії "Галичина"; і вони ж таки були серед похапцем загнаних у маршові роти спішно мобілізованих подільських дядьків, яких у сорок четвертому радянські комісари, ще й не обмундирувавши та видавши по одній гвинтівці на десятох, гна— ли поперед наступаючих "саветських асвабадітелей" на мінні поля та під кулеметну косовицю "Яссько-кишинівської операції"...

...Це вони — саме вони! — сотні разів, в ім'я України, вмирали, і стільки ж разів, в ім'я тієї ж таки України, воскресали, аби знову й знову опинятися посеред кривавого бойовиська... Це вони, стікаючи кров'ю по карпатських полонинах, марне сподівалися, що на допомогу повстанським загонам УПА ось-ось почнуть прибувати загони українських добровольців з Канади, Австралії та Аргентини. Це вони були впевнені, що увесь світ ось-ось повстане супроти колонізаторського нелюдства московітської імперії... Але він так і не повстав.

Тут, на сходах, які вели від Майдану Спокути до кремлеподібної — і вже тому ненависної — будівлі готелю "Москва", що імперською тінню чигав над усім Києвом, вони ставили на кін пляшку "Кагору", визначаючи, хто вдаліше напроорокує застосування цієї будівлі вже по тому, як Україна все ж таки вийде зі складу Союзу. І тут уже фантазії свої розпалював, хто як міг.

Данило Стратник наполягав на тому, щоб перетворити готель "Москва" на

найбільший і найфешенебельніший у Європі бордель "Москва", в якому б українських хлопців обслуговували б винятково кацапки-московітки; Влад Авгура, що навчався на архітектурному факультеті будівельного інституту, пропонував акуратно і підзаконно знести цей уламок Московії, а натомість звести величний Храм Незалежності, або, як тепер уявлялося самому Романові, Храм Національної Спокути.

Проте дісталася ця омріяна призова пляшка пророчої помсти все ж таки йому, Ігуді, який стримано возвістив, що через тридцять три роки над цим "кацапським псевдокремлем" майорітиме прапор російського посольства в Незалежній Україні. Чому саме через Ісу— сові тридцять три — він не знав, мабуть, так йому на серце лягло. Зрештою, дата як дата, але в суті своїй це була геніальна, "Ге-ньяль— на!", — як проносно, на франко-галицький лад, проголосив найстарший і найавторитетніший серед них, студент-філолог Данило Стратник, — ідея. Про що ще могли мріяти тоді бунтівні студенти у безнадійно колонізованій та зрусифікованій Україні?

І тільки Мирон Миньківський, так і званий в миру "Миньом", вайлуватий чолов'яга, що запізнило, чи не з четвертої спроби, добувався був до другого курсу сільгоспакадемії, зловіщо прохрипів: "Висадити цю їхню "Москву", гить-тіть-тіть, у повітря, щоб каменя на камені не лишилося! І забути, що й стояла тут колись... гить-тіть-тіть!"

Воно б і варто було висадити, розпачливо міркував тоді Ігуда, хоча оце "висадити в повітря і забути" уявлялося йому вже в якомусь переносно-асоціативному плані, але ж не висадимо! Не висадимо — ось у чім річ! Як би ми тут, в Україні, не повставали, все одно наші ж таки правителі знову й знову заганятимуть нас у московське-переяславське ярмо, як-то свого часу заганяв з похмілля сумної пам'яті "батько Хмель".

Над цим народом, над усіма нами, мученицьки тяжіє прокляття вождів, котрі ніколи не піднімалися вище "підніжків" їх королівської або царської "милості" — ось у чому трагедія цієї нації!

Які б повстання ми не піднімали, яких перемог, і якою кров'ю, не здобували б, усе одно ми на віки вічні — "раби, підніжки, грязь Москви". Тому що так нам судилося.

— Ні-ні, жодних висаджувань у повітря! — перстом вождя проштрикував пальцем похмуре піднебесся Данило Стратник. — Це було б занадто вульгарно. У самому центрі Києва — посольство Московії у Незалежній Україні! Ось він — убивчий фінал кремлівсько-імперських амбіцій в Україні. Ге-ньяль-но, старий, — поплескував по плечу Ігуду. — Ге-ньяль-но!

...Тож тепер, стоячи посеред Києва, на віщому Майдані Спокути, вони закликали всі земні й небесні сили, аби допомогли їм у визволенні рідної землі, допомогли Україні здобути незалежність. Тільки незалежність! В ім'я усього святого, — незалежність! Якій вони підпорядковували все своє життя, всі надії і сподівання.

А ще вони загадували, як усе це станеться... Як Україна підніматиметься на повстанську боротьбу. Відтак, за їхніми уявленнями, спочатку мали б повстати звиклі до зброї карпатці, і вся Галичина; далі — Волинь, з її традиціями Української Повстанської Армії та партизанських загонів Другої світової.

"Та й тоді вже, слідом за ними — Закарпаття, Буковина і гірський масив подільських Медоборів; Чорний ліс і Холодний Яр... — здійнявши руки, сп'яніло — не так від вина, як від передчуття свободи, витанцьовував якийсь бойовий танок Данило Стратник. — Ми піднінемося. Нам треба повстати. Нема, не існує сили, яка здатна здолати нас!"

Що Ігуда знав про цього хлопця? Не так вже й багато, якщо зважити, що були земляками. Відав, що Стратник на шість років старший, що має дружину-галичанку на ім'я Гелена, яка, в свою чергу, на кілька років старша за Данила, і з якою вони винаймали кімнатку десь на околиці Ірпеня, що під Києвом, бо там було значно дешевше, ніж у столиці.

Гелена теж віршувала, і вже навіть спромоглася на невеличку книжечку, видану в "касеті", тобто в зібранні з такими ж книжечками— метеликами інших авторів, яке вже прозване було кимось із новітніх нео-класиків "братською могилою віршобрехів".

Проте, за покликанням, вона, звичайно ж, була акторкою. Причому акторкою, яка ніколи не прагла потрапити на сцену чи на кіноплівку, тому що для розкриття свого таланту їй завжди вистачало "найґеньяльнішого", самою Природою витвореного, "театру". Отого "театру", що зі споконвіку відомий у світі мистецтва аж під занадто "розкрученою" назвою — "Життя".

— Так от, побачити б оце гомеричне видовисько — появу посольства Кацапії в Україні — і можна вмирати... — все ще насолоджувався піднебесною свободою слівес Данило. — Але вмирати — тільки з усвідомленням цілковитої здійсненності всіх своїх мрій!

— Така нагода — вмирати — тобі ще випаде, — замогильно віщував незагойний песиміст і зневірник Миньо. — Як не в "Лук'янівці", то "на Луб'янці"; як не в "Матроській Тиші", то в "Хрестах". У самому прізвищі твого — Стратник — уже закладене пророцтво щодо твого майбуття. Усі кати Московії по тобі плачуть.

— ...Ет, пусте! — не йняв віри похмурим пророцтвам ще одного свого земляка Данило. — Тут, посеред стольного Києва, який давно забув, що він "стольний", — упирався вказівним пальцем у нависле зимове небо, — і раптом — посольство Московії в Україні! Остання московська територія, обсягом у два поверхи готелю "Москва", і вона ж — остання українська територія під репаним лаптем Московії! Праведно мовив Федір Достоевський про єдинокровних братів своїх — кацапів: "Народ наш нищ и смерд, каким он был всегда, и не может иметь ни лица, ни идеи. Вся история народа нашего есть абсурд!" Ге-ньяль-но!..

— Невже він справді сказав таке про своїх же, про росіян?! — сумнівався захмелілий від вина і мрій Ігуда.

— Істинно таке, старий, істинно. І сказано це ге-ньяль-но!..

— Тож, вважатимемо, що саме цей "отель-посольство" й стане врешті-решт утіленням російського імперського абсурду.

— І тільки так, братове! — оце своє "братове" Данило завжди вимовляв із наголосом на останньому складі. — А на честь твого передбачення, Ігудо, з мене

пляшка "Кагору" — під майбутній гонорар за добірку ґе-нъяль-них віршів, яку вже прийнято і під яку наобіцяно в "Літературні"^[6]. Тому стратегічний план "бекіцер" — купуємо пляшку, і звалюємося на поетичну голівку моєї ґе-нъяль-но божественної Гелени.

У двох з цієї четвірки — Ігуди і Владя Авгури — пропозиція Стратника викликала шалений ентузіазм.

Їм подобалося бувати в гостях у Стратників, в їхній "фешенебельній літній резиденції", тобто в літній кухонці, яку вони орендували в поважного віку господарів. За всієї своєї "творчої неупорядкованості", ця вілла-кухонька видавалася їм, заіржавілим холостякам, вершиною хатнього затишку, створюваного там самою присутністю вродливої господині, яку вони позаочі та поміж собою, з легкої руки котрогось із земляків Гелени, називали "Літературною Вдовою".

Із пляшкою чудового кримського вина! До літньої резиденції Літературної Вдови! Це ж ґе-нъяль-но!

А щодо самого прізвиська... Звичайно ж, воно мало свою, цілком сюжетну і достоту "літературну", історію. Але, до "сту дзяблув", — як, услід за Геленою, каже в подібних випадках, на хutorянсько-польський манер промовляючи, невмирущий Миньо, — подробиці! Головне, що Данило закохався у значно старшу за нього й одружену Гелену ще школярем, примудрившись переспати з нею на другий день після випускного вечора. А спільну доньку Катеринку красуня-галичанка народила йому, вже будучи дружиною якогось літнього київського письменника. Відтак побратися їм із Данилом вдалося вже по тому, як той бідака-письменник віддів Богу душу, і Гелена стала вдовою, "літературною".

* * *

.Тим часом Авгура, тільки вже той, з кіносценарію Романа Ігуди, обережно, мовби мінним полем ступаючи, обійшов хрест Ліквідатора і побачив ледь помітний отвір входу, що вів до землянки, чи чогось такого, що хоча б віддалено нагадувало її, і було прикрите пласким неоковирним дахом.

— Е, та тут справжній бліндаж! Не могила, а бункер, — обережно зазирнув усередину. Хто ж у ній покоїться?

— А таки покоїться, солдате, — пастирським голосом проказав Ліквідатор, — покоїться.

— Тільки чомусь нікого я тут не бачу.

— А таки не бачиш, — підвівся той дивний чолов'яга і, стоячи однією ногою на широкому суку, а другою — на хрестовині, знову заходився обтесувати стовбур сосни, перетворюючи його на чотиригранник. — А не бачиш, солдате, бо не час.

— Кому "не час"?

— А таки мені...

— Хочеш сказати, що це ти сам себе й ховаєш?

— А таки — сам, і себе ж таки.

— Ну-ну.. Абориген Зони, творець персонального саркофагу... Ти б хоч прізвище

своє на цьому хресті увічнив — на усипальниці.

— Яке прізвище? Яке у ліквідатора може бути прізвище? Та й навіщо воно йому? Для них, там, — кивнув у бік кордону Зони, звідки прибіг Авгурса, — всі ми — всього лиш "ліквідатори".

А в цей час у кадрі з'являється постать командира повітряного патруля. Через мегафон він звертається і до втікачів, і до ліквідаторів— аборигенів; і голос його долинає через підсилювачі.

— Гей, солдате! Ти вже на кілька кілометрів заглибився в радіаційну зону! Кожен крок углиб лісу — це ще один крок до загибелі! Покажись, подай якийсь знак, синку, і ми вирвемо тебе з цього пекла! Це твій останній шанс!

Вертоліт сягає берега річки, закладає віраж і на якусь хвилю зависає над лиманним плесом Прип'яті. Відтак зринає голос пілота:

— Не дурій, дезертире; не наважуйся переправляйся через річку! Простеж за курсом вертольота: по ньому проляже твій найкоротший шлях із Зони!

— Слухай, синку, — долучається до нього голос командира патруля, — навіть якщо ти й дезертирував!.. Краще відмарширувати два роки в дисциплінарному батальйоні, ніж прирікати себе на страшну загибель! Ти навіть не уявляєш собі, що там, за річкою, коїться! Покажись, і ми тебе підберемо. Все обійдеться, ось побачиш!

Камера повільно висвітлює призахідне сонце, що помаранчево розплавляється на вогнищі верховіття; підковоподібний лісовий обшир, що несміливо підступає до вигину порослої верболозом річки; рештки давно зруйнованого мосту, поблизу якого завершує свій не— визначений, непевний шлях поросла травою та приземкуватим ча— гарничком лісова дорога...

— Ну й дідько з тобою! Бігай собі на здоров'я, сучий сину, але вже без нас! — розлючено гукає командир гелікоптера. — З мене досить: гвинт на прикол! На базу!

— Ще одне коло, капітане! — спробував угамувати його командир патруля, не вимикаючи мегафона. — Тільки одне! Раптом цей неборака вже перепливав річку!

— Що, про сина свого згадав?! — мстиво розсміявся вертолітник. — А таки згадав, згадав! Воно й зрозуміло: раптом теж із казарми драпоне! Тільки зятям собі: якщо цей ідіот перепливав річку, то примудрився вхопити таку дозу, що розшукувати його вже нема сенсу. І ще зятям, що я — військовий пілот, а не виловлювач божевільних!

4

...Але ж хто з нас, поетів, не "проститував" тоді своїми літературно-ідеологічними "паровозами", — у яких прославлялася мудрість Компартії та ностальгійно прорізалися "комсомольські крила юності", — на ідеологічному маразмові комунак, аби тільки побачити свої твори на шпальтах бодай якоїсь там недорікої районної газетки?!

З неприкаяних роздумів героя цього неприкаяного роману

Втім, насправді "літературно вдовою" Гелену стали називати ще за життя її чоловіка-літератора, і, що найтрагічніше, сам він про це знав. Але. до "сту дзяблув" подробиці.

Отримавши в спадщину скромну кімнатку в комуналці, в якій вони з тим

письменником жили (бо пристойну квартиру і все майно він залишив своїй першій дружині), Гелена дуже швидко зуміла поміняти її на однокімнатну у далекому Галичграді, проте, віддавшись за Данила, не поспішала перебиратися у свою "Галіцію", маючи намір штурмувати столичні літературні редути тепер уже пліч-о-пліч із своїм "ґеньяльним поето-чоловіком".

.Але, здається, ми відволіклись. Як уже мовилося, пропозиції Данилові зраділи тільки двоє. Миньо ж, можливо, тільки тому й не зрадив, що просто не вмів радіти. Взагалі нічому в цьому світі — радіти.

— Невже й справді... вірші твої все-таки прийняли?! — хрипко вирвалося в нього; занадто вже болюче вразила Миня ота підступна звістка Стратника про можливу публікацію віршів. — Щоб одразу — цілу добірку, й одразу — в "Літературній Україні"?!

— Жодних сумнівів, старий, жодних сумнівів! — не вловив його настрою Стратник. — Із самим головним редактором мав розмову. З перших вуст!

— То вітаю, вітаю. Так, дивись, і в "ґеньяльні поети" виб'єшся, не рівня нам, літературним бідакам, — задумливо процідив Мирон, похмуро дивлячись кудись убік. — Щастить же декому, до сту дзяблув, гить-тіть-тіть!

Сталося так, що "літературний бідака" Миньо походив з того ж таки подільського села, з євангельською назвою Спокути, що й Стратник; до того ж, вони були сусідами, і навіть якимись там далекими родичами. Та з'ясувалося, що саме тому, через земляцтво, Миньо й заздрив Стратникові, як ніхто інший; навіть не приховуючи цього, бо й не здатен був приховувати.

В тім-то й річ, що Миньо заздрив йому одверто, чорно і повсякчасно; і поступово ця заздрість переходила на все: одяг Данила, його знайомих дівчат, його виступи на літературній студії, на саме його існування. І взагалі, якби визначення "ґе-нъяль-ний" можна було припасовувати до чорної людської "заздрості", то слід було б визнати: вже ким-ким, а задрісником Миньо був просто-таки ґе-нъяль-ним.

Насправді ж у ті часи вже не тільки Данило, але й вони, троє інших, теж потроху віршували, або ж пробували себе в прозі, гуморі, чи, як оце він, Роман Ігуда, у кінодраматургії. Саме ця вбивча пристрасть і звела їх свого часу на одному з засідань університетської студії. От тільки мріяти про публікацію на сторінках "Літературної України" вони, ці "решта троє літературних бідаків", навіть не наважувалися — що правда те правда. Причому Роман і Владьо заздрили Стратникові, можливо, не менше за Миня, хіба — що не так одверто і виключно, та не з таким внутрішнім катуванням.

— Гадаєш, їх там і справді коли-небудь надрукують? — допитувався Миньо.

— А хто наважиться засумніватись у цьому?! — тоном обранця долі відповів Стратник, сміючись та поблажливо поплескуючи вайлуватого, з лиця і статури незугарного Миня по плечу.

— Та, може, й так, гить-тіть-тіть, може й надрукують, якщо вже більше нічого друкувати, — заскреготів зубами Мирон.

— Та не катуйся так, старий, — нарешті вловив його настрій Данило Стратник. — Колись і тебе надрукують. У тій-таки "Літературці". Ғе-нъяль-не — воно і на сторінках

"Літературки" ге-няль-не.

Бо й справді, як же по-українськи самовбивчо заздрили вони тоді Данилові! Це ж треба: "прийнято й наобіцяно!", та ще й у самій "Літературній Україні", про публікацію в якій і мріяти в ті часи вважалося чистісіньким божевіллям.

Втім, слід було віддати належне Стратникові: він давно жив іншим, справді мистецьким життям, за якого і більше часу віддавав творчості, і проривався на всілякі творчі зустрічі, читацькі конференції та засідання студій; і чи не через день навідувався до Спілки письменників, де в нього завелось кілька впливових знайомих. До того ж, він "колекціонував" збірки й автографи, знав усі літературні новини і навкололітературні плітки. А головне, тільки його, з-поміж усіх чотирьох, уже двічі викликали в КДБ, щоб допитувати з приводу якихось там підпільних літературних зібрань та крамольного "самвидаву".

...Так, віршуванням "грішили" вони всі, але тільки Данило Стратник міг похвалитися аж трьома листами від Василя Симоненка (в літературно-студентському "миру" — "Симона", під самого Петлюру), один із яких якраз і завершувався одчайдушно сміливими як на ті часи рядками Симоненкового вірша: "Народ мій є, народ мій вічно буде, ніхто не перекреслить мій народ!".

А ще... тільки він, Стратник, мав книжку з дарчим автографом чи то Вінграновського, чи й самого Драча. Тільки він, потурений з третього курсу столичного журфаку, дивом зумів зачепитися в якійсь районній газетці, всього за сімдесят кілометрів од столиці, і навіть устиг опублікувати там кілька добірок поезій. Щоправда, всі — з літературно-ідеологічними "паровозами", в яких прославлялася мудрість Компартії та ностальгійно прорізалися комсомольські "крила юності". Але ж хто з них не проститував тоді на ідеологічному маразмові комуняк, аби тільки побачити свої твори на шпальтах бодай якоїсь там "районки"?!

Василь Симоненко, он, скільки поетично "напартійнив" та "на— комсомолів"; але ж нічого, й досі витає собі в "духовних вітцях нації". Тим паче, що й у "паровозах" Стратника теж проглядалося кілька справді поетичних рядків, та ще й із суто українським, "галушко— вим, — як називав його Ігуда, — підтекстом". І то вже була поезія, котра, як віщо передрікав сам Данило Стратник, "крізь небуття, через століття, нащадком розшифрована будє".

.Проте біс із ними — з віршами і заздрісниками! Сьогодні Ігуда прийшов на Спокутний Майдан не для того, щоб мордуватися спогадами про Миня. "Українці, горда нація, — мисленно творив Роман свою "Книгу доховних заповідей нації", — правда життя саме в тому і полягає, що, впродовж своєї древньої історії, кожен народ не раз перемагав і був переможеним; загарбував і був загарбаним; втрачав свою державність і знову здобував її; сотворяв навколо себе конгломерат народів, або ж сам опинявся в одному з цих конгломератів. І в цьому сенсі український народ не становить жодного винятку, відтак ми, українці, повинні раз і назавжди подолати в собі комплекс бездержавності і пригнобленості!

В усі часи ми мали певну форму своєї державності, або ж прагнули до її здобуття. В

усі часи ми залишалися могутнім і сильним народом, який не лише визначав та вершив свою власну долю, але й долі багатьох інших народів..."

5

Українець просто не здатен бути щасливим, бо тоді вже він не був би. українцем. Так вже од віку вічного повелося в кожного істинного українця: навіть якщо вже доля в нього щаслива, то "судьба" — обов'язково. "нешщасна"!

З епохальних роздумів героя цього епохального роману

Захопившись процесом творення, Ігуда звів погляд до піднебесся, не звертаючи при цьому уваги ні на перехожих, ні на принишклий наряд міліції, що, наблизившись до нього ззаду, вже зо дві хвилини прислухається до того, як він натхненно цитує вірші — не Стратника чи Симоненка, а таки свої, власні.

В армії стародавнього Риму існувала непорушна традиція: якщо якийсь легіон знеславлював себе в бою, змити ганьбу він міг, лише пройшовши через децимацію, тобто страту, за відліком чи жеребом, кожного десятого. І приреченими це мало сприйматися, як належне. Так от, одним із тих легіонерів, тільки вже українських, котрі мали загинути, відстоюючи честь свого зганьбленого легіону, свого народу, був і він, Роман Ігуда:

...Хоч жеребу клятому віри не йму, А мужність засвідчують рани, Та смерть несподівану Твердо прийму,

Як вміють вмирати ветерани.

За паморок скініння, За рабські віки, Безсилий народ І знеславлену націю, Моє покоління, Зведись і прийми Належну тобі Децимацію!

Бо хтось же Повинен Всекревну ганьбу На совість і честь свою Взяти.

За нице хохляцтво Й холуйське ярмо — На кожен десятий, На кожен... десятий!!!

...Кремеznий, плечистий, пшеничноволосий, з вилицюватим обличчям заблудлого в слов'янській крові степовика, і в довжелезному чорно-вицвілому плащі мандрівного філософа, Ігуда нагадував чен— ця-проповідника, що зрікся свого постригу, але не зрікся манії пастирської величі. Саме так, пастирської величі. І вже не говорив він, а прорікав; не заперечував, а розвіював зневіру, не пояснював, а повчав. А ще оця — завжди манірно зведена догори правиця з напівзігнутими вказівним та середнім пальцями... Цей, сповнений місіонерської утаємниченості апостола — п'ятикнижника, жест...

Пророком Ігуда виявився таким собі: й незалежність свою Україна здобувала без повстань та громадянської війни, і відбулося це не через тридцять три біблійні роки; та й під посольство Росії відвели якусь іншу будівлю, а готельну "Москву", від гріха відводячи, поспішно перейменували на "Україну". І правильно вчинили, бо це було б нестерпно: бачити російське посольство на Майдані Незалежності; як і миритися з тим, що на майдані з такою омріяною назвою все ще височіє готель "Москва".

... Одначе все це станеться згодом. А тоді. вони вчотирьох стояли посеред Майдану Спокути, сп'янілі не так від вина, як від усвідомлення відданості тій боротьбі, до якої вони все ще стоїчно готувалися; відданості їхньому студентському братству і, звичайно

ж, літературі...

Вони стояли, обійнявшись, й упівголоса, раз по раз озираючись, чи нема поблизу підозрілих типів у штатському, співали "А ми тую чер-

вону калину...", і плакали, як — сентиментально, над власного долею і долею Неньки-України, — вміють плакати тільки українці. До речі, саме тоді й зродився в Ігуди "Геньяльний" здогад: "Українець просто не здатен бути щасливим, бо тоді він не був би українцем. Так вже од віку вічного повелося в кожного істинного українця — навіть, якщо вже в нього доля щаслива, то "судьба" обов'язково... "нешщасна"!

...Так, вони й справді, одчайдушно, до щему в грудях, співали, і так само одчайдушно плакали. Вже хоча б від усвідомлення того, що тепер, у "перебудовні" часи, вони нарешті мають змогу "аж так, буржуазно-націоналістично" співати, й "аж так буржуазно-націоналістично", посеред центрального київського майдану стоячи, — плакати! Так-так, і "буржуазно-націоналістично" плакати: хто, надривно обливаючись слізьми, а хто — безслізно, проймаючись самою лишень сентиментальною задушевністю.

І саме тоді він, студент Інституту культури Роман Ігуда, майбутній кіносценарист, що вже навіть підробляв помічником освітлювача на кіностудії імені Довженка, по-справжньому відчув, повірив, усвідомив, що, зрештою, в кожному українцеві, — нехай навіть ґрунтовно притлумленому страхом комуністичних репресій, хохляцькою покірливістю та безмежною в своєму антиісторичному нахабстві російською націонал-шовіністичною пропагандою, — десть там, у глибині душі, все ще животіє. Українець!

.А яким величним повіом духовного єднання свого з народом проймався в ті часи Ігуда! Бо й як же було не пройматися, як раптово відчув: він потрібен своєму народові — як митець, як громадянин, як патріот! Що українцям він потрібен так само, як італійцям потрібен безсмертний Фелліні; полякам — Анджей Вайда, Єжі Кавалеро—вич або Генріх Сенкевич; чи боснійцям — найгеніальніший з-поміж них — прозаїк Іво Андрич, нобелівський "лавреят"!..

О, так, він, нехай поки що нікому не відомий, кінорежисер Роман Ігуда, теж потрібен своєму народові, тому що без таких, як він, без людей високого мистецтва, народ — не народ, й Україна — не Україна!

Він знав, що шлях до визнання буде важким, але готовий був мужньо пройти його. Все, що йому потрібно було, аби зійти на святую вершину своєї мрії, — це талант і мужність, а "хто посміє засумніватися в мужності українців, яким упродовж цілих століть потрібна була мужність вже хоча б для того, щоб залишатися... українцями? — занотував він згодом у своєму записнику під епохальною назвою "Книга духовних заповідей нації". — По-справжньому народ починає підводитися з колін тільки тоді, коли він із цілковитим презирством починає ставитися до своїх поневолювачів! Тому що народ, який поневолює інші народи, гідний тільки ненависті і презирства. А народ, що сповнюється презирства до своїх поневолювачів, стає непереможним".

його, Авгура кидається до входу в землянку, але, перш ніж увійти до неї, озирається на Ліквідатора.

— Спускайся на землю! Вони ж тебе "засічуть"!

— А таки "засічуть", — сумирно визнає Ліквідатор. — Але не чіпатимуть.

— Тому що маєш персональну "усипальницю"?

— Мене вже тричі вивозили звідси, і тричі я повертався. Тепер усі змирилися зі мною, як із неминучим лихом.

— Отожбо, "як із неминучим лихом"... Але затям: мене, тобто солдата-дезертира, тут нема і навіть поблизу ніколи не було.

— А таки не було.

Замовкли, причаїлися, напружено дослухаючись до сухого, рипучого стрекотання гвинтокрила. Проте чекання це тривало недовго, бо вже за якусь хвилю до узвишся раптом долинув голос пілота:

— Ліквідаторе, ти ще живий?!

— А таки живий! — помахує сокирою. — Вже мав би не жити, але ж...

— Солдат-дезертир поблизу тебе не з'являвся?!

— А чого б йому з'являтися? — заперечливо вимахує сокирою.

— Якщо раптом з'явиться, — долучається до розмови командир патруля, — умов його вийти з Зони і йти до найближчої лікарні. — Вистачить з нього й однієї дурниці — дезертирства.

— А таки так: навіть дезертирства йому вже задосить, — не зраджував своїй сумирності Ліквідатор.

— До речі, тобі тут посилка! Цього разу — від десантників.

Й одразу ж по тих словах над узвишсям з'являється підв'язаний до кінця мотузки целофановий пакет. Коли він зависає майже над землею, ефрейтор-десантник відпускає один кінець мотузки і пакет падає на піджухлу, прибиту радіаційним пилом траву.

— Там консерви і плящина! — пояснює командир патруля. — Чим багаті! Тримайся!

— А таки тримаюся! — войовничо потрясає сокирою Ліквідатор. Але, мабуть, він не зумів переконати патрульних, що дезертир у нього в землянці не з'являвся, бо командир патруля знову закричав у гучномовець:

— Слухай-но мене, солдате! Стеж за курсом вертольота і рухайся в тому ж напрямку, на вихід із Зони! Це найкоротший шлях. Не страчай себе! Це я тобі кажу, прапорщик Будний!

— Стаєш схожим на проповідника, — іронічно зауважує пілот, звертаючись до прапорщика. — А він же дезертир. У війну його б перед строєм...

— Його — перед строєм, нас — під час атаки... Яка, в дідька, різниця?!

Почувши це, ефрейтор-десантник висовується з гелікоптера і розгонисто хрестить ліс:

— Прийми, Зоно, душу й цього блаженного.

Гелікоптер зникає за верховіттям лісу, і стрекіт його мотору поступово віддаляється в бік Дніпра, знову перетворюючись на далеке відлуння.

— Що, відлітали, наші гренадери-кавалергарди? — з'явився у проїмі входу до землянки Владьо Авгура. — Ото ж бо. Як думаєш, ще повернуться?

— А таки ні, — сумовито запевнив його Ліквідатор. — Навіть якби й хотів, щоби повернулися — то ні! Тепер вони навідуються рідко, раз на тиждень, не частіше. Правда, днів зо два тому теж літали, але не ці. Все Марію Людську нагукували. Марія на прізвище. Людська, га?! Це ж треба, нарік же Господь!

— І хто ж вона така, ця Марія на прізвище "Людська"?

— Та з'ялась тут одна... — невизначено якось пояснив Ліквідатор. — З медичного реабілітаційного центру, чи як його там, утекла.

— А чому — сюди?

— Тому що з місцевих, щоб, знаться, у ріднім краї... Одні повертаються сюди, щоб жити, інші — щоб умирати. Не відпускає нас Зона від себе, не відпускає!

— То вона вже літня? Ну, ця Марія Людська.

— Поки що молода.

— Натраплю на цю Єву Зони, одразу ж приберу ім'я Адама, щоб майже за Святим Писанням. І зачнемо новий рід людський, нову цивілізацію, яку з часом історики та біологи назвуть "підреакторною". Це ж треба: десь тут, неподалік, блукає Марія Людська!

— От, бачиш, навіть у цьому пеклі земному, без мрії та любові не обходиться.

— Отак, розмірившись, піду шукати скинуту вам "посилку".

— А таки підбери, отця й сина, — незворушно стенає плечима Ліквідатор, знову врубуючись сокирою у стовбур сосни. — І по вечеряй, щоб мені менше харчу переводити. Бо й навіщо, коли в жилах моїх уже не кров, а якесь гнояччя?!

Авгура підняв пакет і видобув з нього три банки армійських, ще радянських, консервів, загорнутий у целофанку буханець житнього хліба і півлітрову пляшчину горілки.

— Не пожалкували ж, — відкоркувавши пляшку, з насолодою вдихає запах спиртного Авгура. — Цікаво, за що це десантники вас так шанують?

— А таки не пожалкували. Знають, що й сам я теж колись у повітряно-десантних служив. З "афганців" я, чоловіче, — ось у чому річ.

— Ніколи б не подумав, — з якимсь острахом розчарування, прискіпливо оглядав Авгура висхлу, зкістлявілу постать чолові'яги.

— Поживеш тут — на себе поглянеш, — відбувся той не менш прискіпливими оглядинами дезертира. — Горілки лиши, отця й сина, хоч на кілька ковтків.

— Півпляшки, по-братськи.

— Навіщо ж так щедро? Тепер уже з мене й ста п'ятдесяти вистачить.

— Але ж я — лише гість, та й то несподіваний, незваний, — пояснив Авгура, і, відкривши ножем-багнетом одну з банок, заходився пожадливо їсти. — Чесно кажучи, я й не сподівався зустріти тут когось, думав: усе мертве, здичавіла природа.

— Яка ж вона "мертва", Зона наша? Здичавіла — так. Але не мертва. Просто вона живе своїм, від усього іншого світу осібним, життям.

— Ви майже повторили всі ті слова, з якими я входив у Зону, — збадьорився Владьо, радіючи з того, що не він один так думає, не він один у такий спосіб утішає себе.

— Але скажу тобі: Бог, чи, може, й Сатана, саме для того й сотворили її, Зону цю, щоб мав де знаходити собі притулок усілякий грішний люд: мародери, бігли зеки та такі, як оце ти, дезертири. По крайніх, покордонних, селах навіть самогонщики гуртуються. Наженуть отого свого радіаційного "чорногону", і на продаж, отця й сина.

— А що, тут і ці, ну... дезертири, — тяжко далось Владові це ганебне слово "дезертири", — зустрічаються?

— Минулого літа патруль, он, двох виловив, то з'ясувалося, що аж із ташкентського шпиталю втекли^[7]; українці ж таки, але добувалися аж звідти. У таке й повірити неможливо.

Він повільно спустився — зсунувся зі свого гніздівля, взяв у землянці склянку і, на дві третини наповнивши, почав з неприхованою насолодою смакувати горілкою.

— Тут, у цій землянці, й живете? — першим порушив мовчання Авгура.

— Та не землянка ж це, кажу, а могила. Бачиш, он там, неподалік річки, руїни? Хутірець, щось із десяти хат. То одна з них — моя. Найстрашніша хмара радіаційна акурат на наш хутір упала. Є місця-села, в яких радіації не більше, ніж на Хрещатику, а в нас... Невже найгірш — ніттї, отця й сина?

— Хтозна, може, де в чому й перестаралися.

— А таки перестаралися, видать. Скільки часу минуло, а ще й тепер місцина ця погибельна. Увесь хутір одразу ж евакуювали, а я ще з півроку в "ліквідаторах" ходив, бо ж при самій станції працював. На станції мене так і називали: "Тесля-Ядерник".

— Де ж тепер усі інші хуторяни? Чув, що багато місцевих на рідні "попелища" повертається.

— А нема вже кому з хуторян повертатися, вимерли. Білокрів'я доконало, отця й сина. Тільки я оце все ще... якимось дивом... Та й то, може, тому ще й живу, що з лікарні вчасно дременував, як ота Марія Людська.

— Й оце самі собі могилу-усипальницю копаєте? — хмикнув Авгура, відпиваючи з пляшки.

— Дивний ти чоловік: хто ж її потім копатиме? Більше нікому.

— І все ж таки. Не по-людськи воно якось виглядає — самого себе у могилі, власноріч викопаній, ховати.

— А все інше, що тут із нами коїться, — по-людському?

— Не знаю, одразу й не визначишся.

— Отож бо. Так і вирішив: поживу в ній, в усипальниці своїй, наче в землянці, доки житиметься; від дощів та руйнації вбережу. А потім — у вічність. Не дуже-то й хочеться, але принаймні в ріднім краї. Та й хрест — ось він, щоб усе по-нашому, по-християнському. Бо потім же ніхто й хреста порядного не поставить, навіть якби й хотів. Один я тут, у Зоні, "Тесля-Ядерник" лишився. Як є — один.

...А через три дні по тому, як четвірка патріотів-романтиків само— зречено проймалася усвідомленням власної величі на Майдані Спокути, двох із неї — Данила Стратника та Владя Авгуру, затримала міліція. Прямо на Хрещатику, нібито для того, щоб з'ясувати, чому це вони, п'яні, вештаються містом.

Хлопці справді пропустили перед тим по дві склянки сухого вина, але п'яними... о, ні, боронь боже, п'яними вони не почувалися. Та й як було не "пропустити", коли несподівано трапився балакучий незнайомець, який спочатку причепився з розпитуваннями, хто вони та звідки, далі заходився читати щось там із поезій Василя Стуса, та під ці ж таки вірші пригощав своїх слухачів вином і бутербродами?

То вже в міліції вони, наївні душі, зрозуміли, що щедрий шанувальник поезії Стуса насправді був дешевим кадебістським провокатором, але що це могло змінити в їхньому становищі та в їхній долі? Усе, що вони там наговорили за склянкою, вже було записано комунякою-кадебістом на диктофон. І накручено на плівку там було такого і стільки, що цілком вистачило б на "десять лет без права перепіскі".

Зрозуміло, що в міліції обмежилися лише складанням блаженного протоколу, і, пояснивши, що тепер ними займатимуться в іншому місці, поспішили передати цих двох "буржуазних націоналістів" співробітникам КДБ.

Про все це Ігуда згодом дізнався від Владя Авгури, якого за два дні по затриманні відпустили, і не притягали до суду, як Стратника, а лише відрахували з інституту. Щоправда, того ж дня, якого в ректораті з'явився наказ про відрахування, Авгурі вручили повістку з військкомату. У кацап-кадебістів це називалося "ачищенням мазгов па-армейські".

А ще за кілька днів Романа Ігуду, прямо з лекції, викликали до парткому інституту, де на нього вже чекав ввічливий чоловік, що відрекомендувався капітаном КДБ Глотовим.

— Ну то й що вам потрібно від мене? — звичним хрипким басом поцікавився в нього Роман, марне намагаючись розвіяти свій, на страхові замішаний, подив.

— Як завжди, пане-товаришу Ігудо. Геть усе. Правдиво, добровільно, чистосердечно, з прізвищами і всіма суттєвими подробицями.

— А я взагалі не маю наміру розмовляти з вами, тим паче — "добровільно і чистосердечно", — входив Роман у роль революціонера. — "Сталінські часи" намагаєтесь відроджувати? Тридцяті репресивні?

Глотов погойдався на носках лакованих туфлів, роззирнувся навколо себе, мовби з'ясовував, з ким тоді, як не з ним, Ігуда має намір спілкуватися, і владно, похижацькому вищирившись, посміхнувся.

— Такого мені ще чути не доводилося, — іронічно проказав він, виважуючи Ігуду прискіпливим поглядом. — Проте початок уже подобається. Не сумнівайтеся, пане-товаришу Ігудо, ми примусимо вас говорити. Сис-тема, добродію, сис-тема!.. Століттями набутий досвід і століттями відпрацьована система допитів. Повірте, це дуже серйозно.

— Хочете сказати, що мене вже заарештовано? — іронічно поцікавився Ігуда,

войовничо розправляючи плечі і стискаючи кулаки, нібито мав намір тут-таки кинути на "верного лєнінца".

— Поки що ні, — ввічливо пояснив Глотов. Капітанові було за тридцять, він видавався на голову нижчим за Ігуду, та й плечі поставали не такими могутніми, як у сина коваля й майбутнього бунтаря. Але це не завадило Глотову сприймати агресію без п'яти хвилин в'язня мордовських таборів із наполеонівською зверхністю могутнього чоловічка. — Якби ми, пане-товаришу Ігудо, збиралися заарештовувати вас, то до парткому не запрошували б.

— Ти диви! З яких це пір кадебісти перестали заарештовувати по церквах і парткомах?!

— Повинні ж і в нашої благословенної богом служби існувати якісь моральні заборони, — сумирно потупив зір представник "пере— давова атряда партії".

— А мені здавалося, що парткоми саме для того й існують, щоб спочатку в них поневолювали людей партквитками, а вже потім брали в кайданки. Якщо ви так шануєте цей партноменклатурний будуар, то навіщо привели мене до нього, я ж безпартійний?

Почувши це, секретар парткому, який досі не мовив ні слова, розлючено покректав і, роздратовано зиркнувши на капітана: "я ж попереджав, що не треба тягти його сюди!", вирішив за краще залишити кабінет.

"Схоже, що й він теж був проти того, щоб Глотов влаштовував цю зустріч у парткомі", — інтуїтивно відчув Роман. І тут же поділився цим припущенням із Глотовим

— Цікавий ви тип, пане-товаришу Іудо, — мовив між тим кадебіст.

— "Пане-товаришу Ігудо", — похмуро пробурчав Роман, нагадуючи своє справжнє прізвище.

— Намагаєтеся вдавати з себе безстрашного, Іудо? А ми цього не любимо, чесно, під протокол, зізнаюся вам, товаришу Іудо.

— "Ігудо", з вашого дозволу.

— Ну, "Ігуда" ви, чи все ж таки — "Іуда", — це нам ще тільки належить з'ясувати. Чим ми й займатимемося довго і наполегливо. І потім, чого ви присікуєтеся, нібито не знаєте, що всі називають вас саме так — "Іудою"?

— Ніколи не чув такого, — рішуче похитав головою Роман.

І на кіностудії, і в тих "навкололітературних" колах, у яких Авгура був знаний, його, принаймні в очі, називали "Команданте", подеколи, можливо, й з іронією, додаючи до цього "титулу" ще й визначення "незламний". А що, "оперативний псевдонім", чи "позивний", сформований з таких пропагандистськи вивірених слів, як "незламний" і "команданте", видавався йому цілком прийнятним. Називати ж його ось так, прямо, "Іудою" ніхто не наважувався. Нехай би тільки хто— небудь посмів! Тим паче, що й підстав для цього Роман ніколи й нікому не давав.

— Іуда, той, справжній, біблейський, теж не знав, що сучасники на віки вічні нарекли його... "Іудою", — мовив тим часом кадебешник Глотов. — Але ж нікому від того не легше. І зважте: не я вигадував вам і прізвище це, і прізвисько.

— Мій батько колись сказав: "Господь навмисне наділив нас, Ігуд, цим прізвиськом, як прокляттям, щоб із покоління в покоління, впродовж усього життя, ми доводили собі і людям, що насправді ми все ж таки Ігуди, а не Іуди".

— Ось бачите, навіть у прізвисьці вашому закодовано заклик до спокути!

— Але знак цей, — остаточно позбувався страху могутній син могутнього сільського коваля, — для нас творений. На нашу спокуту, а не на ваші кпини.

— Ви хоч розумієте, в яку погибельну філософію ми з вами втяглися?

— Отож і я кажу: якщо ви ще раз наважитеся назвати мене "Іудою", я назву вас так, як жоден ворог вас до цього не називав. І прізвисько це теж приклеїться до вас навіки.

Глотов ошелешено глянув на Ігуду. Такого нахабства він не чекав навіть від цього здоров'я.

— Ну-ну... Навіщо аж так ускладнювати й без того складне життя наше? — миролюбно проказав капітан. Усівшись у звільнене секретарем парткому крісло, він уперся кулаками в коліна і, наче самурай перед двобоєм, хижо виважив Ігуду нищівним поглядом. — Я, правда, чув легенду про те, як ви повелися з якимось інструктором чи завсектором обкому партії. До речі, там що, й справді все відбувалося саме так, як про це пліткують? — тепер уже з неприхованою цікавістю оглянув кремезну, під два метри зросту, постать Романа.

— Навіть про це донесли?! — похитав головою Ігуда. — Що за країна, що за світ?!

— Не бідкайтеся, нам про все доносять. Навіть про те, чого нам і справді знати не хотілося б. То що ж там, насправді, якщо вже так, не під протокол, відбувалося?

Для Глотова вже давно не було секретом, що й дід, і прадід цього парубійка заробляли собі на хліб ковальським молотом у сільській кузні. Щоправда, батько його, Клим Ігуда, спробував було зректися родинного ремесла і податися до сільгоспінституту, але на третьому курсі облишив навчання і повернувся до свого села, яке виявилось відділком величезного, на п'ять чи шість сіл, радгоспу, щоб уже за кілька днів стати тим, ким йому й заповідано було стати, — сільським ковалем.

— Не знаю, що там і в якому вигляді до вас дійшло, але відбувалося, — неохоче визнав Роман.

— Як ви вже здогадалися, я маю на увазі ваш конфлікт з обкомів— ським працівником під час презентації на кіностудії якогось фільму.

— Але ж вам уже про все "настукали"... Навіщо ці розпитування?

— Е, та хотілося б почути ще й вашу версію. Ні-ні, ви не так мене зрозуміли, це дійсно не для протоколу. Справа давня, офіційно її ніхто не порушував, скарги з обкому не надходило. Подібні конфлікти у нас тепер називають "фуршетними скандалами", на які ніхто, слава богу, особливої, принаймні кримінальної, уваги не звертає, на дворі ж не тридцять сьомий.

— З приводу чого ви дуже жалкуєте.

— Боронь боже!

— Неправда, жалкуєте, — мстиво вищирився Ігуда.

— Можу навести приклад, який переконає навіть вас, чоловіче добрий. Невже не розумієте, що кожна чергова хвиля репресій у цій країні розпочиналася зі смертельного "очищення від ворожих елементів" самих спецслужб?!

— Справді?! — простакувато подивувався Роман. — *Я над* цим чомусь не замислився.

— А ви пригадайте: спочатку вистріляли всіх, хто працював під орудою Ягоди, потім криваво та могильно "викорінювали ежовщину", згодом безжально винищували "бсріївнів"... То чого б це ми повинні були жалкувати, що зараз не 37-й рік?! Ми ж не божевільні, щоб знову намірювати собі таке.

Перехопивши насмішуватий погляд кадебешника, Ігуда примирливо проказав.

— От, про це я не подумав. Невже й справді починали з вас, із "пе— редавова атряда партії"? Втім, Гітлер теж чимало одностумців і підлеглих своїх попереверішував. — почав був Роман, але капітан рішучим жестом перервав його монолог.

— А щодо фуршету на кіностудії, про який ідеться... Я проаналізував ситуацію за тими даними, які мав під рукою, і з упевненістю можу стверджувати, що стовідсотково винен сам провокатор-функці— онер. Розумію: вузьке коло, суто чоловічий фуршет, "довірлива" розмова після п'ятого тосту... Але ж повинна існувати якась межа делікатності, межа... ідеологічної, сказати б, делікатності...

— І що, цей придурок від партноменклатури сам наважився написати на мене доноса?

Глотов кілька миттєвостей вагався: розкривати службову таємницю, чи не варто? І потім, оце, в його присутності необачно мовлене "придурок від партноменклатури"...

— Написав. Наступного ж дня. І не він один, — додав кадебіст в'їдливо посміхнувшись. — Мабуть, таке й справді можливе лише в нашій благословенній Україні.

— Ще б пак, адже там "фуршетилися" ще й ваші штатні стукачі, — за державу стало образливо Ігуді. — Виходить, що вони вже не встигають доносити, добровольці випереджають?

— Не без того, один наш чоловічок справді "фуршетився", як ви зводили... — визнав Глотов і, підвівшись, порухом руки спрямував Ігуду до дверей. — Але цього разу він виявився, як то кажуть, у кримінальних колах, "не при ділах".

— Невже і серед кадебістів завелися порядні люди?

У відповідь Глотов зверхньо, поблажливо всміхнувся.

— Трапляються, наш Незламний Команданте. Не часто, але все ж таки трапляються.

*

...Це знову Зона. Вечірньо кривавиться побережне узлісся, за яким, по той бік річки, реакторно догоряє призахідне сонце: багряно-холодне і зловісне

Зв'язавши мотузкою та дротом три почорнілі стовбури ялин, Авгура спробував переправитися на них, мов на плоту, через річку, але неподалік берега стовбури натрапляють на щось притоплене, розходяться і Владьо опиняється у воді.

Зле вилаявшись, він довго бреде мулистою мілиною, а потім, ледве переставляючи ноги, пробивається низинною прибережною трясовиною, що непомітно переходить у заболочене ложе зниклої заплави.

Добувшись нарешті земної тверді, сержант ще з хвилику продирався через гущавину верболозу, аж раптом, відхиливши гілки чергового куща, помічає на галявині підлітка-потвору: приземкуватого, з великою, пласкою і геть лисою головою, великими багрянистими очима і товстезними губами-наростами, між якими проглядалися вищирені в моторошній посмітці рідкі, ікласті зуби. Та найбільше вразила солдата... третя рука, що проростала в мутанта з широкого, і немовби розчепленого, правого передпліччя

Одягнений у якесь лахміття, виродок стояв за три кроки від Вла— дя, і спочатку нібито ніяк не відреагував на його появу, потім раптом відсахнувся, виставив поперед себе розтопирені пальці рук, мовби захищався від удару, і, проревівши щось страшне та нелюдське, кинувся геть, щоб ще за хвилику зникнути в хащах.

Теж відсахнувшись, сержант на кілька миттєвостей заплющує очі і різко поводить головою, мовби намагається прокинутись і водночас позбутися жахливого видіння. Коли зір знову повертається до нього, він відкриває для себе, що мутанта вже нема, але з гущавини все ще долинає його крик. Заболоченою п'ятірнею сержант схвильовано протирає — від лоба до підборіддя — своє обличчя, мовби остаточно намагається позбутись залишків сну. Тепер, коли лице його вимашчене чорною маслянистою багнюкою, він і сам стає схожим на мутанта.

"Вперед, кавалергарде, вперед, — підбадьорює себе сержант, — це всього-на-всього мутант. Зона мутантів, країна мутантів... Та й сам ти, Авгуро, — теж, власне, мутант. Якщо вже потрапив до Зони, і справді хочеш у ній вижити, передусім позбудься здатності будь-чому дивуватись".

Вийшовши на берег, він уже звідти, з пагорка, знову побачив хлопчину, якого так і вирішив називати Мутантом. Вистрибуючи та вимахуючи всіма трьома руками, той брався до зруйнованої садиби лісника. "...І сам ти, солдате, — теж уже давно... мутант, — знову повернувся до власного вироку Владьо. — Просто ти цього ще не збагнув".

...Багряне надвечір'я. Піднімаючись на пірамідальне, схоже на скіфську могилу, узвишшя, Авгура немовби заглиблювався у полум'я, а недалекий обрій поступово розгортався перед ним, наче велетенське сюрреалістичне панно, що відтворювало судний день після другого пришествя.

Добувшись вершини цієї праслов'янської піраміди, сержант, вражений тим, що йому відкрилося, завмер від подиву: перед ним був цвинтар з десятками палаючих — як йому здавалося — хрестів. А посередині, на пагорбі, найбільший, просто-таки велетенський, хрест, біля якого витанцьовувала якась кошлата постать, — можливо, той-таки Мутант:

Украй стомлений, Авгура опускається на коліна і, тримаючись рукою за деревце, з забобонним язичницьким страхом споглядає ці християнські вогнища. Від того боку цвинтаря долинуло вовче виття. Ще за мить виття зринає праворуч, а потім і ліворуч

нього. Й ось воно вже розосереджується навсібіч: цілий хор, велетенський хорал вовчого виття, що здійснюється у піднебесся разом із полум'ям.

І було щось незбагненно магічне у цьому витті, у лісових сутінках та в свічадно палаючих цвинтарних хрестах (за кадром це виття поступово зливалось з багатотисячним голосінням фізично невидимих, але духовно зримих, живих і мертвих чорнобильців).

У підсвідомому потоці марення Авгурі здається, що це вже голосить увесь навколишній край, уся Зона, а на кожному з палаючих хрестів — убачається розіп'ятий Ліквідатор, але з обличчям Мутанта.

Не витримавши напруги, Авгура підводиться і кидається в гущавину. Він біжить, однак цей стрімкий і одчайдушний, "во спасіння", біг не рятує його від видінь. Перед Владьом знову й знову постають палаючі дерева, на верховіттях котрих ввижаються розіп'яті мутанти, що немовби уособлюють собою всіх страждальців Зони, які, однак, спокутують не так свої власні гріхи, як злочинну недбалість і необачність усього людства. Відтак увесь ліс, увесь навколишній простір проймається виттям-голосінням, виттям і... голосінням.

* * *

Ранок. Пробиваючись через верховіття, сонце освітлює невеличкий річковий буксирчик, що, вгрузнувши по вершини бортів, стоїть, покинутий напризволяще, біля піщаної коси.

Дверцята його зі скреготом відчиняються і з'являється розкошлана, без армійської кепки, голова Авгури. Роззирнувшись, сержант виходить на палубу, поводить плечима від холоду і сонно потягується. З кілька хвилин він здивовано якось оглядає річкову заплаву та прибережні краєвиди і, відзначивши про себе, що абсолютно нічого в образі цієї місцини не свідчить ні про близькість знавіснілого ядерного реактора, ні про його власне перебування в самому осерді Зони, повільно зійшов на косу, а вже звідти, по кладці зі стовбура і потрощених дощок, перебрів на пологий, болотистий берег.

— Сержанте Авгуро, — похмуро проказав собі, знову, тепер уже владно роззираючись, — вітаю вас на вільній території Зони. Віднині ви — повновладний господар цього краю. — Певний час він розминається між двома деревами, імітуючи удари карате, ніби змагається з двома противниками, а тоді похмуро нагадує собі: — Оскільки чекати армійської кухні тут не варто, про харчі відтепер доведеться дбати особисто. А ще — спробуйте хоча б приблизно зорієнтуватись на місцевості.

Дезертир видобуває з кишені кусок чорного армійського сухаря і, гризучи його, рушає в дорогу.

На лісовому роздоріжжі він наступає на щось металеве.

Розгрібає ногою землю і бачить, що під ним дороговказ, на якому читає: "Святенники — 3 км".

"Святенники?! — дивується він. — Дати таку назву селу міг тільки пророк".

Піднявши дороговказ, Авгура повертає його в один бік, у другий. Нарешті обирає напрям і, ввігнавши стовп у піщаний ґрунт, рушає туди, куди показує стрілка.

Вони мовчки пройшли коридорами головного корпусу інституту, мовчки всілися на заднє сидіння чорної "Волги", і капітан наказав водієві рушати. Тільки коли цей, як називали поміж собою подібні "волги" студенти-українці, "кацапський воронок" зупинився перед першим світлофором, капітан несподівано заговорив:

— Як я вже казав, один наш співробітник на фуршеті вашому справді був. Але, не повірите, на цьому інциденті увагу начальства він не акцентував. Тобто в загальному звіті він, звичайно ж, написав, що відбулася словесна перепалка між початкуючим сценаристом Ігу— дою і працівником обкому, але без натиску і, що в нашій справі дуже важливо, без політичних оцінок і зайвої демагогії. Навіть важко пояснити, чому він так повівся: чи то з нелюбові до партчиновників, чи дуже вже йому сподобалася ваша реакція. А, може, просто не захотів псувати анкету майбутньому кіносценаристові, чи, може, й кінорежисерові, знайомством з яким ще колись пишатиметься?

Ігуда знавісніло поглянув на кадебіста, і раптом відкрив для себе, що той не знущується, і навіть не жартує.

— Що, справді? — несамохіть вирвалося у нього.

— Як одна з версій. Недарма кадебісти зі "старої наполеонівської гвардії" бурчать з приводу того, що, мовляв, молода чекістська поросль занадто м'якотіла та лібералізована й остаточно втрачає чекістський гарт часів "незабвенного" Фелікса Едмундовича...

— Тобто, хотіли сказати: Берії.

— Берія у нас не в пошані. Навіть у колі "старої наполеонівської гвардії". Отож, слухаю інформацію з перших рук. На історичні екскурси не відволікатися, і, бажано, з усіма можливими деталями, оскільки в загальних рисах нам давно все відомо, — й цього разу намагався Готов не виказувати свого роздратування. — Як-не-як, надійшло одразу три доноси...

— Невже три?!

— В подібних випадках зазвичай надходить по п'ять. Хоча, коли під протокол, це тільки заважає нашій роботі. Тобто, я хотів сказати, що отримано було три інформації, — запізнило схаменувся капітан, не дуже й переймаючись тим, що "проговорився". — До речі, жоден з "дописувачів" цього випадку серед зареєстрованих інформаторів наших не значився.

— Що за божевільна країна!

Почувши це, водій, який досі й рота не розкривав, раптом виклично гмикнув.

— Цікаво, товаришу капітан, що б він сказав, передивившись нашу денну пошту?

— У нас тепер демократія, то, можливо, колись і прогляне її, і не тільки денну. Слухаю вас, Ігудо, слухаю; жоден священник не вислухає вас із такою увагою і таким розумінням. Якщо інформатори не збрехали, цей номенклатурник назвав вас "бандерівцем"...

— "Оунівцем", якщо вже бути точним. А ще точніше — "оунівцем із криївки"

— Що, власне, одне й те ж. А з чого все почалося?

Ігуда повів плечима, як штангіст перед підходом до снаряду, і поблажливо всміхнувся своєю месіансько-пастирською посмішкою.

— Як завжди... З балачки про комуністичні репресії тридцять сьомого, про переслідування митців... Причому він сам завівся на цьому, стверджуючи, що публіцисти зловживають неперевіреними даними, покладаючись на якихось там "солженіциних та суворових"^[8]. Я, звичайно, сказав усе, що думаю з цього приводу, а він, замість того, щоб полемізувати, посилаючись на факти, спалахнув: "Ні, мене, звичайно ж, попереджали, що ви, Ігудо, націоналіст і бандерівець. Але тепер ви вже розмірковуєте, як оунівець з криївки!"

— Ото вже й справді — "партноменклатурний ідіот", — пробурчав Глотов, одначе тут же підбадьорив Ігуду: — Проте не відволікайтесь.

— Усі, хто стояв довкола столу, завмерли. Такого різкого випаду не чекав ніхто. Та й сам партноменклатурник відчув, що ляпнув зайве, і що слова його викликали болючу реакцію не лише в мене, хоча йому здавалося, що розмова точиться лише поміж нами двома. Й ось тоді, в цілковитій тиші, що запанувала за столом, я і сказав йому: "Ні бандерівцем, ні оунівцем досі не був. Але коли я все ж таки цим "оунівцем з криївки" стану, ви дізнаєтеся про це першим. Тому що повішу вас на першому ж ліхтареві. За яйця!"

— Що, справді, так і сказав?! — несподівано розреготався водій, оглянувшись на Ігуду.

— Дороги пильнуй, — приземлив його Глотов. — Не сумніваюся, що ви сказали саме так.

— Якщо сумніваєтеся, звірте за доносами.

Водій знову демонстративно покректав й очікуюче поглянув на Глотову.

— У доносах цього нема, — нагадав він капітанові.

— То що, накажете сумніватися? Не думайте, Ігудо, що я схвалюю цей ваш випад. Він некоректний. Але мовлено сильно. Переповідайте свою версію далі.

— А далі я взявся за пляшку з шампанським і чекав. Якби він сунувся битись, убив би, як скаженого пса. Але він знітився; розумів, що вже не ті часи, коли за одне тільки номенклатурне тавро "націоналіст" людину розстрілювали, або заганяли до комуністичного концтабору.

— До сталінського, — ненав'язливо уточнив Глотов. — Це витівки сталіністів.

— Сталін на вас образився б, капітане: він "сталіністом" не був, і це має принципове значення, тому що в реальності він був комуністом. Так от, партноменклатурник сам злякався розголосу, якого може набути ця сутичка серед кіношників, та й не тільки... Ось і все. Ви хотіли почути від мене тільки це? Тільки для цього й возите мене в своєму... в своїй "волзі", щоб почути розповідь про цю сутичку?

— Хотіли сказати: "в кацапському воронку", а не "в волзі".

— Тільки так і називаю цей ваш членовоз — "кацапським воронком".

— Отож бо й воно. А що до того партноменклатурника... Чи варто було аж так загострювати? Скандал на політичному ґрунті, та ще й з такими ідеологічними

крайнощами, як ОУН — УПА, — справа кепська.

— В подібних ситуаціях я завжди реаую однаково. Тому повторюю: убив би, як скаженого пса!.. Я не можу допустити, щоб якесь комуніст-кацапське одоробло повчало, як мені, українцеві, та в моїй Україні, жити; кого визнавати за борців за незалежність, а кого не визнавати.

— Слухай, чоловіче, ти що, й раніше почувався таким сміливцем? — знову озвався водій — Чи це ти похоробрішав, увірувавши, що тепер, за перебудови, таких, як ти, в табори не запроторюють?

— Цей — і раніше, — впівголоса проказав Глотов, проте ні водій, ні Роман на зауваження його не відреагували. — Перші доноси на нього почали надходити, ще коли старший сержант Ігуда служив строкову в роті бригадної розвідки, на посаді заступника командира взводу, а певний час навіть виконував обов'язки командира взводу.

— То ми з вами, пане Ігудо, колеги, — пожвавішав водій. — Я теж починав з розвідки, тільки з полкової, і теж закінчив службу старшим сержантом.

— Хто сказав, що тепер уже в табори не запроторюють? — перепитав Ігуда, відкидаючись на спинку сидіння. Він демонстративно не бажав зводити розмову до взаємних, із водієм, армійських спогадів. — Данила Стратника, по-вашому, що, садили не зараз, а за режиму вашого Рудого Коби?

— Стратника... — хмикнув капітан. — Стратника — то вже інша історія. Що стосується цієї персони, то тут усе під протокол. Під час обшуку в нього знайшли одверто антирадянські твори: і в вигляді його власних рукописів, і в вигляді відксерокопованих статей кількох дисидентів. До того ж, він зв'язався з однією дуже брудною компанією, в діяльності якої було стільки ж політики, скільки й криміналу.

— Неправда, хто-хто, а Стратник не міг бути там, де... кримінал. Політика — так, тут заперечувати важко, але кримінал... Якщо б він хоча б підозрював, що хтось із того гурту порпається в криміналі...

— Зараз ми це не обговорюватимемо. Є ваші припущення і ваші суб'єктивні враження, — а є доконані факти... — після нетривалого мовчання проказав Глотов, даючи зрозуміти, що полеміки з цього приводу не відбудеться. — І в Мордовії, в таборі, він тримався не найкращим чином; прямо скажемо: зламався чоловік. Ні-ні, я не осуджую, хтозна, як повелися б у тій ситуації ми з вами, адже в таборах і не таких ламали, а його ж везли до Мордовії вже тяжко хворим, царство йому...

9

Знову десь посеред Зони...

Знелюднілий лісовий хутірець на сім чи вісім хатин сирітно тулився до пологого берега річечки, яка поставала єдиним зв'язком між цією цивілізаційною пустелею і звичайним, божественно визнаним і визначеним людським світом. Здавалося, сама наявність цієї річечки залишається останнім свідченням того, що все, що тут відбувається, все ж таки відбувається на планеті Земля, але в тій стадії її розвитку, коли людська цивілізація, чи то ще тільки зароджується, чи вже поминально згасає.

До сараю, що стояв на узліссі, неподалік крайнього обійстя, сторожко озираючись, підійшов невисокий на зріст, але доволі кремезний чолов'яга в брезентовій куртці з каптуром, у картузі військовика, але ще "сталінського" крою, і в ютових офіцерських чоботах. За плечима цього — ще не безнадійно відставного віку — ветерана жовта— вів туристський речовик, з безліччю накладних кишеньок, та чорніла мисливська двостволка. Це якраз і був отой, колись добре знаний по навколишніх селах і хуторах, позаштатний співробітник КДБ, парт— активіст сталінського пошибу і, за сумісництвом, майор міліції Пахом Живодьоров.

Зайшовши до похиленого, перекособоченого сараю, що наскрізь просвічувався, бо кілька дощок у стінах його було розтрощено, він вийняв з речовика фомку, відірвав три половиці і швидко заходився копати. Натрапивши на ящика, за яким прийшов, Живодьоров стрибнув у яму і, сторожко роззирнувшись, видобув його звідти.

— Вот ані, ядрьоние! — задоволено промовив хрипким командирським басом. — Все ніколи було навідатись сюди після Чорнобиля. Це ж треба було так угадати— підсуєтитись: сьогодні ці папки заховав, а назавтра реактор гахнув! Але нічого, головне, що цілі, нехай навіть і радіоактивні. Вже чого-чого, а компромату в них на багатьох вистачить — поімйонно і по особим приметам. У нас — токо так!..

Видобувшись із ями, майор фомкою відкрив віко ящика і швидко переклав у речовик якісь течки та щось там загорнуте у тканину. Зіштовхнувши пустого ящика до ями, він знову одягнув куртку, закинув за плечі речовика, підхопив рушницю, але вже з порога... помітив Авгуру. Сержант брів ледь помітним путівцем, повз обшарпаний, з забитими дверима і вікнами, будинок, мовби зважуючи: зайти до нього, чи не варто?

Живодьорова він поки що не бачив, отож навіть не здогадувався, що якийсь там "невідимий боец партії", з рушницею в руках, пильно, нашорошено стежить за кожним його кроком. А тим часом Пахом уже здогадався, що солдат цей прибув не з патрульним десантом, що він — один і без зброї, тож опустив рушницю і самовдоволено посміхнувся: перед ним, звичайно ж, був дезертир.

— Стоять, вша лагерная! — басовито проричав агент КДБ, раптово виходячи з сараю і постаючи за якихось п'ять кроків від Авгури. — Хто такий, откуда і пачему?!

Здригнувшись із несподіванки, Владьо все ще механічно підступає на крок ближче до майора. Руки в нього були припідняті і трішечки розчепірені, тому не зрозуміло було, чи то сержант хоче підняти їх, показуючи, що здається, чи кинутися на Живодьорова.

— Спокійно, папашо, — невпевнено проказував він. — Без нервів. Здається, всі ми тут — "свої та наші".

— А я приказал: "Стоять!", — знервовано поводив ців'ям рушниці кадебіст. — І щоб без протчіх вражескіх проявлень, пойняв?! Хто такий? Дезертир? Кого спрашиваю?!

— Яке це має значення? — невпевнено робить Владьо крок до рогу стайні. — Хоча б тут, під реактором, без анкетних даних обійтись можемо?

— По тобі бачу, що дезертир, — переможно вищирюється Живодьоров. — Так і є: дезертир! І що, давно Зоною гасаємо? Тільки так, земеля, без брехні і протчіх вражескіх

проявленій, тому що у нас токо так, пойняв?!

— Ну, кілька днів, як "гасаю". Що з цього випливає?

— Якщо вже кілька, — мстиво посміхнувся майор, — тоді можеш гасати й далі. Насолоджуйся життям, мародерствуй, тобі вже однаково.

— А ви, звичайно ж, дослідник Зони? — не залишився у боргу Авгура. — І в речовику у вас не мародерське барахло, а дозиметри?

— Що б там, земля, не було, — набичився Живодьоров, — усьо під учотом, пойняв? Чи, може, хочеш повернутися туди, на "материк", разом зі мною?

— Щоб знову стати "лагерной вшой" з "протчімі вражескімі про— явленіями"? Краще вже тут. Зона — саме для мене. Боротьба за виживання у первісному її вигляді: без таборів, комунак і їхньої комуніст— фашистської демагогії... Знайдуться тисячі людей, які, з-поміж "світу поза Зоною" і самою Зоною, врешті-решт ладні будуть обирати Зону. Це — як чистилище, в якому все за логікою Антихриста: нелюдям — олюднений "материк", а людям — нелюдська Зона.

— А що, мудра формула: — замислено визнав Живодьоров, — "Нелюдям — олюднений "материк", а людям — нелюдська Зона". Невже сам змудрував? Бачу, що сам. Тебе б за рік-два пропустити через гула— гівські табори, та добряче прочистити мозги — дивись, може, ще й вийшли б люди. Корольову, конструктору нашому, он як добряче їх промили — навіть космічні ракети конструювати почав! А багатьом іншим конструкторам та вченим як промивали, і нічого!... Зате ж які люди вийшли: поімйонно і по особим приметам. Тому що у нас — токо так!

Опустивши рушницю, Живодьоров тепер несміливо, але цілеспрямовано, крок за кроком, наближався до Авгури і, підсліпувато мружачи очі, уважно придивлявся до його обличчя.

— Шкода, що на вас ніхто доноса не написав, щоб вам теж мозги промили, по тих-таки комуністичних концтаборах. Може б, і з вас якась подоба людська вийшла.

— Гадаєш, не писали? Ще й як шкрябали! Свої ж таки. Але щодо мене, як верного лєнінца-сталінца, подобніє вражескіє проявленія не проходять; у нас токо так, пойняв? Е-е, земля, — нарешті зумів— таки придивитися до рис його обличчя Живодьоров, — ми, здається, знайомі. Ти, часом, не з Хрещенців?

Якусь хвилю Авгура вагався: зізнаватись чи ні, але все ж таки ви— ріттїв утриматися і, вдаючи з себе здивованого, перепитав:

— З яких це Хрещенців? — награно подивувався сержант, хоча теж упізнав цього міліціонера. — Навіть не чув про такі.

— З тих самих, пойняв? І, часом, не Федора Авгури, першого хрещенського дерьмократа та борця за вільну Неньку-Україну, син?

— Син, але не його.

— Дуритимеш когось іншого, пойняв?! Тут усе поімйонно і по осо— бим приметам, у нас токо так! Ти — наш, тутешній, і село твоє, Хре— щенці, стояло якраз на межі Зони, тільки з того боку, від Житомира. В етом деле у нас усьо під учотом: поімйонно і по особим приметам. Мене не зря колись із КДБ до міліції перевели; тому що перевели не

просто так, а для "ідейного усілення", поймав?

Живодьоров, звичайно ж, добре пам'ятав, що його, "висуванця з низів", який свого часу потрапив до КДБ за комсомольською путівкою, одразу ж після закінчення зооветеринарного технікуму, потурили з КДБ після "горбачовської чистки", саме як сталініста, який "вчасно не перебудувався"; а ще — як співробітника, якому ні його технікум, ні юрфак, — що його Пахом закінчував заочно, нічого до пуття з тієї науки і не второпавши, — так і не додали ні освіченості, ні інтелігентності. Тим паче, що саме перед чисткою його, нібито задля знуцання і над ним, і над самою ідеєю, перевели з райцентру до обласного управління, та ще й до відділу, який займався студентською та учнівською молоддю.

А загалом, потрапив він до КДБ тільки тому, що в ті часи відкривалося багато районних та зональних управлінь цієї "контори", співробітники яких мали відповідати за ідеологічну непорочність селян та містечкових вольнодумців. І вважалося, що рафіновані інтелігент— тики, на кшталт тих, які працювали з іноземними туристами та науковцями, там не потрібні; головне, щоб чоловік знав село, був звичний до селянського буття і нічим особливо з-поміж інших селян не вирізнявся.

От тільки в певний час він, Пахом Живодьоров, потрібен був таким, яким він є, а потім раптом взагалі став непотрібним, — причому ніяким, у жодній іпостасі; і вигнали його, спочатку з КДБ, мов шолудивого пса. Але то вже його власні рахунки: і з органами, і з горбачов— ськими дерьмократами. Надійде час — і за ним не заіржавіє.

— Ніякого вашого Авгури я не знаю, — все ще пробував стояти на своєму Владьо, з незалежним виглядом вкладаючи руки в кишені. — І взагалі, про ці краї та про Зону, я дізнався лише з газет.

Живодьоров ще кілька миттєвостей недовірливо придивлявся до Владя, далі поблажливо всміхнувся і рішуче помахав перед його лицем стволем рушниці:

— Не збивай приціл, ти, вша лагерная! Що значить, "не син", "не знаю"?! Та я вас, дерьмократів, усіх поімйонно, по особим приметам, і токо так, поймав? Поімйонно і по приметам, вша лагерная! — раптом аж спаленів Живодьоров і, знавісніло поглянувши на Авгуру, рішуче зняв з плеча свого речовика та видобув з нього щось загорнуте в целофан.

— Ви думали, що старий чекіст Живодьоров пішов у відставку, зхуторянився і почив на міліцейських харчах? Думали, що, коли гор— бачовське КДБ на корню продалося націоналістам і протчим бандеровцям, а до влади прийшли дерьмократи, — значить усе, можна й жовто-блакитні вивішувати? А оце бачив? — видобув із мішка досить об'ємну теку. — Всі ви тут, хто по моїй сфері впливу проходив. Всі до одного, поімйонно і по особим приметам. Там, у Москві, наші сили вже гуртуються, тож незабаром ми вам влаштуємо ще одну революцію, причому таку!.. Про Октябрський переворот згадуватимете, як про кадетські маньоври.

— Хто б сумнівався. Аби тільки вам дозволили.

— Нам не ви, нам революційная целесообразность позволіт, поймав?! Отож і далі розвалювати країну й партію горбачовцям лишилося недовго. Армія, кращі сини партії і

кращі сили КДБ хоч зараз ладні виступити проти них, і побачиш, чим це закінчиться. Якщо, звичайно, доживеш. Втім, до цього доживеш навіть ти. А наша справа — готуватися, щоб потім повсеместно підтримати і рішительно, жезной рукой, навести порядок: поімойно, по особим пріметам, і токо так, пойняв?!

— Е, то це й справді ви?! — повільно, демонстративно напружуючи пам'ять і фантазію, впізнавав його Авгура, тому що й далі прикидатися вже не мало сенсу. — Це ж ви допитували мене тоді... в районному відділі, управлінні, чи як воно там у вас називалося, КДБ, а потім конвоювали до обласного управління.

— Нарешті й на тебе просветленіє найшло! Міг би й одразу впізнати. І допитував, і відвозив, а не конвоював, бо ти ж іще був не заарештований, а лише затриманий для роз'яснітельной профілактіческой роботи; для виясненія, так сказати, твоего вражеського нутра, — нервово пересіпнув при цих словах рушницею Живодьоров. — І моли бога, що тобі вдалося шаснути до армії, та що часи вже були "не ті", бо запроторили б ми тебе туди, куди запроторювали всю протчую дерь— мократіческую дрянть — поімойно, по особим пріметам і токо так, пойняв?! Так що ти не на божий, ти на мій образ молися. Якби я наполіг, на тебе стільки б усього "нарили", що й на "десять лет без права перепіскі" вистачило б. Але ж, правду кажучи, в ті часи вже й органи, й обкоми побоювалися; вже озиралися на всілякі там вражескіє "голоса", на западных дерьмократов.

— То ви так і кажіть, що вам просто не дозволили запроторити мене за ґрати. На той час ви й самі вже лякалися, що матимуть вас за того, ким ви насправді були і лишаєтеся, — за сталініста. В одному я з вами згоден: що не кажіть, а часи вже й справді були "не ті".

— "Часи, часи!..", — огризнувся Живодьоров. — Вони завжди були "не ті". Зараз, приміром, вони хіба що, "ті"?! Але ми, чекісти, справу свою знаємо. Аби тільки кремлівські дерьмократи не заважали вос— становленію Великаво і Нерушімаво; ми б вас і зараз: поімойно і по особим пріметам; потому що у нас токо так!

— І що ж ви ховаєте у цих теках? — не став загострювати полеміку Влад Авгура.

— А ти ще не зрозумів, що там? Досьє! Тут, і не тільки в цих папках, на таких людей досьє, що рано чи пізно, а поімойно... і токо так! Ви розміялися були, що, мовляв, усе: партію розгромили, дело Леніна — Сталіна попрали — і кончак?! А ні фіга у вас не вийшло: партія жила, живіот і будет жіть, потому що у нас токо так! І мордовські табори ще стогнатимуть і стогнатимуть: поімойно і по особим пріметам... А тепер — два кроки назад! Я сказав: два кроки!..

Підкоряючись наказові озброєного міліціонера-кадебешника, Авгура нехотя відступає, але так, щоб триматися поближче до рогу стайні. Проте Живодьоров не звертає на це якоїсь особливої уваги, тому що тішиться можливості виплеснути на цього приреченого дезертира все те, що накіпіло в нього на душі.

— Ти хотів знати, що покоїться у цій папці, то зараз я тебе "про— світю", — нервово проказував кадебіст, із садистським вдоволенням гортаючи якісь папери. — Ви думали, що партія вам усьо простіт? А партія предательства не прощаєть, пойняв? Усі ви тут —

поімйонно і по особим примітам. Ось воно, ваше село Хрещенні... Тут і про вашу сімейку дещо нашкрьобується. Ага, ось. "Виступаючи на сільських зборах опозиційних активістів по поводу, якобы імеvшего когда-то место голодомора, учитель місцевої школи, і він же позаштатний кореспондент газети "Сільська трибуна", Федір Авгура, — себто батечко твій, — паплюжив советскую власть, клеветав на советській строй. Запропонував перейменувати колгосп "Шляхом Ілліча" на "Артіль комуністичного голодомору". Скажеш не било такого факта?

— Чому ж не було? Шкода тільки, що не перейменували.

— Потому что ви, дерьмократи, даже на такой поступок не спо— собни. Але відповідальності це з вас не знімає. Тут усі поімйонно і по особим примітам — копія протоколу, свідетелі... Словом, усе — за параграфом, пойняв? — знервовано гортав сторінки Живодьоров. — Яку б ви тут демократію не запроваджували, а досьє — ось воно: поімйонно і всьо под учотом. Потому шо у нас — токо так.

— То це у вас цілий мішок доносів! — вражено з'ясував для себе Влад Авгура. — І ви зберігаєте їх тут, у Зоні?! Навіщо?!

— Це ти мене, бившого районного оперуполномоченного кагебе, спрашівляєшь: "Навіщо"? А, чтобы в нужный момент — усіх вас, усьо ваше зборище націоналістів, — поімйонно і по особим примітам!..

— Але ж, по-моєму, всі кадебісти залишилися на своїх місцях і при своїх службових посадах. І тисячі подібних доносів зберігаються в архівах, їх же ніхто не знищував і, на жаль, знищувати не збирається.

— Кто же знал, что всьо обойдётся без арестов? Когда ваші дерьмократи почали распускать і опечативать обкоми партії, я бил уверен, что ето немінуємо перерастють у гражданскую войну. В обласном КДБ тоже запаніковалі, тому шо ніхто не знав, чим усе оберньотся.

— Тобто доноси, які ви збирали від своїх стукачів по кущу відведених вам сіл, в обласному КДБ просто перестали сприймати? І вже навіть не приймали їх для розгляду? — мстиво посміхнувся сержант.

Живодьоров пам'ятав, як, зателефонувавши своєму кураторові від КДБ Гловову, запитав, що робити з десятками "сигналов о націона— листических і прочіх антисоветських проявленіях", але той, завжди такий стриманий та поміркований, цього разу злютовано "послав" його, разом із усіма зібраними ним "смердючими папірцями". "Ти б краще міліцейськими справами займався, — порадив, — бандюків, он, попід Зоною бігає, наче зграй вовків нестріляних..." І як же образливо було чути таке! Та ще й не від когось там, а від самого куратора!

* * *

Одначе всі його розчарування — в минулому. Тому зараз, вирвавшись із течії спогадів, Живодьоров уголос, і то цілком примирливо, пояснив Авгурі:

— Та я вже й сам не здавав ці донесенія, тому що розумів, що ситуація виходить з-під контролю. Але це там, наверху. Но от вверенной мне районной агентури по-прежнему требовал активних действий, понимая, шо рано ілі поздно, а партія і ёй

передовий отряд кагебе, сумеют прийти в себя і навести в стране должний порядок. Прежде всего, с помощью таких, вот, — посіпав за мішковину — архівов. Кстаті, хочеш про друга свого почути, з райцентру вашого? Кстаті, пісьмо ето наш человек на поште перехватіл.

— То ви навіть листи перехоплюєте? Уже в наш час?

— Так він жеж, інформатор цей, ідіотом виявився; бажаючи вислужитись, доноса свого прямо на обласне КДБ адресував. В обход меня. Так от, інформатор "Преданный" сообщает. Впротчем, источ— нік тебя интересовать не должен. "Сообщаю, что сегодня ночью ру— ководитель районной організації общества "Знаніє" Пьотр Роззутік вивесіл на даху райкому партії жовто-блакитний націоналістическій флаг. Утром, собрав под зданієм райкома группу едіномишленніков, первым запел бандеровский гімн "Єщю не умйорла Україна". Єму активно подпевалі націоналістическі настроєнніє учашиєся местного техникума — Кононенко, Волчек, Романюк і другіє, список прілагаєт— ся... В то же время, уполномоченний КДБ по району..". Шо-шо, ето он что, сука стукаческая, уже і под меня рить начал? Ти смотрі, шо он пішет: "Уполномоченний Живодьоров нікак не отреагіровал на про— явленіє нацоналістических тенденцій, а только наблюдал за етім анти— советскім меропріятієм со стороны". От же ж сволота! — зім'яв листа у волосатім, жилавім кулаці Живодьоров. — Я попервах до кінця не дочитав, і момент етот, считай, упустил.

— Серйозна промашка вийшла, — "поспівчував" йому Авгура. — Могли б на самого себе доноса подати.

— Ну, в отношенії меня, — невдоволено прокректав кадебіст, — інформатор-стукач явно перестарался. Но в остальном — все под учотом, пойняв?

— То, виявляється, Роззутік вивісив жовто-блакитний прапор на райкомі партії? Я цього не знав. Мужній чоловік, поважаю. Тільки чого це ви раптом такі відверті зі мною?

— А чого я повинен боятися тебе? Он, тиждень назад одного де— зертіра под Кієвом упіймали. Тепер судять. Суверенітет — суверенітетом, а армія — дело святое, і розбігатися з неї хто куди ніхто права не давав.

— Без вас знаю, — похмуро відповів Авгура.

— І только так, по законам СССР. Арест — і десять лет без права перепіскі. А когла партія снова возьмйот власть в свої руці, вам усьо вспомнітся. І судіть вас будут по всей строгості революціонних зако— нов: поімйонно і по особим пріметам, пойняв? Не для того ми кров по революціях проливали, щоб теперь снова по подпольям бороться.

— Але ж Україна проголосила суверенітет, ми тепер...

— Да плевать ми хателі на етот ваш суверенітет! І суверенітет, і референдум — всьо ето провокації буржуазних націоналістов.

— Дивно, що це за народ такий об'явився, переважна більшість якого — буржуазні націоналісти?

— Не народ, не народ, а буржуазніє отщепенци, які едіную і неде— лімую розтягують по національним квартирам, пойняв? їм, бач, якоїсь там незавісімості

захотілося. Не пазволім! Поімйонно, і по особим пріметам!..

— Тоді вам доведеться складати дос'є на весь народ.

— Чому "доведеться"? — войовничо повів рушницею перед обличчям Авгури. — Чому ти вважаєш, що тільки доведеться? Воно вже давно сформоване. І ті колеги мої, які ще лишилися в кадрах, продовжують кожного з таких, як ти, відстежувати. Щоб, коли прийде час, кістками вашими вистелити "кандальний путь" від Дністра до Магадана. Якщо навіть десять чи п'ять процентів лишиться від вас, українців, — то й тоді нічого страшного. З цими п'ятьма партія і будет строїть светлое будущее. Как завещал сам.

10

Ще кілька хвилин їзди в "кацапському воронкові", й Ігуді відкрилося, що кадебісти вже знають і про виконання пісні "Червона калина" на Майдані Спокути, і про вселенські націоналістичні плачі їхнього "гурту чотирьох", і про готель "Москва", завчасно припасований "під російське посольство"...

Ігуда був уражений. Захопившись, Глотов з такими подробицями відтворював усе, що відбувалося там, на Майдані Спокути; про що вони говорили і мріяли; на що сподівалися і що проклинали, нібито й сам водив разом із ними отой "карпатський бойовий танок", або ж у кожному каменеві бруківки, в кожній мармуровій плиті Майдану Спокути, в кожній постаті, з яких формувався пам'ятник "звитязцям революції", було вмонтовано по диктофонові чи підслуховуючому пристроєві.

Втім, чому "нібито"? Можливо, що й вмонтовано. І чому тільки "було"? Всі оті кадебістські пристрої ще й зараз чатують на кожне слово, кожне зітхання, кожну сльозу, та що там, на саму душу українця!

— До речі, Ігудо, — порушив капітан Глотов мовчання, яке на певний час запанувало було в "кацапському воронку" — Що це за при— казка-погроза у вас така?..

— Яка саме?

— Ну, щось на зразок того, що "нічого, ось прийдуть наші, вони розберуться!". Хто ці, у вашому розумінні-тлумаченні, "наші"?

— "Наші" — це коли вже справді будуть наші.

— Конкретніше не можна?

— Якщо конкретніше, то це, коли вже справді прийдуть наші, і тоді вже...

— Невже ви реально мрієте про це?

— Вже навіть не мрію, а просто чекаю, коли здійсниться.

Глотов витримав належну в таких випадках паузу, але невдоволення свого так і не виявив. Помовчавши ще з хвилику, він уже не вимагав жодних пояснень, однаке й уникнути продовження розмови теж не зміг.

— Не тіште себе марними надіями, пане-товаришу Ігудо: "ваші", в тому розумінні, в якому ви їх бачите "своїми", до влади в Україні не прийдуть. Ніколи, і ні за яких умов.

— Прийдуть, до того йдеться.

— "Ваші" до влади в Україні так і не прийдуть — ось у чому річ! Ніколи. Незалежно від того, доможеться вона врешті-решт незалежності, чи не доможеться. Я не

Нострадамус, і навіть не занюханий екстрасенс, чи один із тих непорочних "заряджальників" води якоюсь там енергетикою, але, хочете, поділюся своїм власним пророцтвом?

— Кадебіст — у ролі пророка? — нібито про себе пробурмотів Ігуда. — Дожилися!

— Тоді вважатимемо, що в ролі аналітика. Навіть якщо припустити, що Радянський Союз розпадеться, хоча це загалом малоімовірно; навіть якщо на початковому етапі в Україні відбудеться національно-патріотична революція, і всім вам, "щирим патрійотам", здаватиметься, що нарешті в нашій "Ненці-Україні" з'явилася наша, істинно українська, влада, все одно ви одразу ж перегризетеся і поступово ця влада виявиться в руках тих самих сил, які оце зараз посилено — через пресу, через усілякі там самвидави, підривні центри та національно-патріотичні організації — осатаніло розвалюють Радянський Союз.

— Ну, тут ще "бабка надвое гадала".

— Виявиться, можете не сумніватись. А знаєте, чому так станеться?

Роман Ігуда з хвилюк вагався. Він міг би категорично відрубати, що такого не станеться, тому що українські патріоти до такого не допустять, проте доводити розмову до патової ситуації не став.

— Здогадуюсь, — процідив.

— Не сумніваюся, що здогадуєтесь але все ж таки конкретизую: тому що, розваливши Союз, ці сили негайно візьмуться за руйнацію всіх ваших національно-патріотичних структур України. Вони виступатимуть під різними прапорами, вивісками та гаслами; вони маскуватимуться то під демократів та інтернаціоналістів, то під прибічників наднаціональних європейських структур, то під запеклих ворогів українського націоналізму, обстоювачів слов'янської єдності та сіоністської зверхності...

— Знаю, вже виступають.

— ...Так ось, — не дозволив Глотов збити себе з думки, — поки такі, як ви, Ігудо, жертвні патріоти, плачучи від розчулення, співатимуть "А ми тую червону калину..." та "Ще не вмерла Україна" і святкуватимуть перемогу українських національних сил, вся преса, всі видавництва, вся банківська система, всі провідні міністерські та регіональні посади, вся важка і легка промисловість, вся торгівля, вся естрада і все кіномистецтво, і навіть освіта, а можливо, навіть, у першу чергу — освіта, вже виявляться в руках тих, кому абсолютно наплювати на українську мову й українську культуру, на українську історію й українську, даруйте великодушно, державність.

— Страшне пророцтво, але. правдоподібне.

— Ото ж бо й воно, що правдоподібне. Маючи в кишенях по два паспорти і по два громадянства, вони гратимуть на всьому: на нелюбові хохлів до москалів, і навпаки; на нелюбові українців-східняків до українців-західняків; на нелюбові ветеранів Вітчизняної до ветеранів УПА. Вони нейтралізують і паралізують ваш український рух й український дух так, що про ці, ось, перебудовні, задемократизова— ні часи переляканого комуністичного режиму, який, задля того, щоб утриматися при владі,

готовий на будь-які законодавчі та ідеологічні поступки... Словом, про цей період комуністичного правління ми, в своїй незалежній Україні, згадуватимемо, як про райський сон, про золоті часи розвитку української культури, літератури, кіномистецтва і всього іншого.

— То чому ж ви, особисто ви, нічого не робите, щоб усього цього не допустити?! — майже з люттю вигукував кожне слово Ігуда, виявившись у полоні запальної промови кадебіста.

— А ви, особисто ви, хоча б пальцем для цього поворухнули?! — на тому ж емоційному реєстрі, парирував капітан.

— Але ж у вас більше можливостей, хоча б щось там...

— Все, Ігудо, все! — несподівано різко завершив Глов. — Ми не полемізуватимемо з цього приводу; КДБ, щоб ви знали, не дискусійний клуб, а організація, покликана захищати безпеку країни.

— Гаразд, не полемізуватимемо — то не полемізуватимемо...

— От тільки вашої згоди тут ніхто не потребує, — не досить чемно відрубав кадебіст. Зараз капітан поводить так, нібито щойно не він сам виступав із своїм пророчим монологом, а змушений був вислуховувати всі ці апокаліпсичні прогнози з вуст Ігуди. І вони страшенно роздратовали його. — Зупиніть машину, лейтенанте, — наказав шоферові, і, вже звертаючись до Ігуди, звелів: — виходьте, пане-товари— шу Ігудо, Іудо, чи як вас там насправді, — приїхали!

* * *

.Щойно в гущавині, що поряд зі стайнею, тріснула гілка, як Живо дьоров різко озирнувся і, не з'ясовуючи, хто чи що там у кущах ворухнулося, стрілив з одного ствола, і знову націлив рушницю на Авгуру.

— Стоять, вша лагерная!

Та було вже пізно. Сержант рукою відбиває ствол і гримає ще один постріл. Тепер, коли рушниця розряджена, він ударом ноги в живіт відкидає Живодьорова до стовбура дерева і пожбурює зброю у траву.

Підхопившись, кадебешник розстібнув куртку, під якою виднівся пояс-патронташ і, вихопивши з піхов мисливського ножа, кинувся на Владя. Але той устиг відбігти за куш, підхопив рушницю і прикладом влучив Живодьорову в руку. Другий удар мав прийтися на голову, проте майор дивом ухилився, і приклад врубався йому в плече. Кадебіст відскочив, але втікати сил йому вже забракло, тому одразу ж осів під стовбуром дерева.

— Не вбивай, — хрипко пробубонів він, відповзаючи від дезертира, що рішуче насувався на нього. — Я ж тебе не вбив, хоча міг. А якщо вже так склалося, то приймаємо рішення: ти не бачив мене, я не бачив тебе, — тепер уже навкарачки почав віддалятися від сержанта, проте, натикнувшись на стовбур поваленого дерева, знову знесилено осів. — Ну, все, все! — лячно прокричав він, хапаючись однією рукою за поранене плече, а другу наставляючи на Владя — усьо під учотом. Однаково ж убивство на тебе навісять. Навіщо воно тобі? Можеш забрати мій патронташ, адже без

рушниці та без патронів усе одно довго не протримаєшся. До речі, рівень радіації в районі цього хутора чомусь дуже низький, ото ж тримайся цих місць, пойняв?

Живодьоров тремтячими руками розстьобує патронташний мисливський пояс і відкидає його якомога далі від себе. Поки Авгура йде до нього, щоб підібрати, Живодьоров підхоплюється і кидається у гущавину.

— Не стріляй! — про всяк випадок вигукує він уже з-за природного живоплоту.

— Та кому ти потрібен, щоб на тебе ще й патрона витратити?

— І правильно, і не треба витратити! Я тебе не бачив, а ти мене. Усьо под учотом!

.. Усівшись навпочіпки, Авгура розв'язав рюкзак і побачив там поліетиленовий пакет. Вийнявши його, витрусив на траву невеличкий бюстик Сталіна у формі генералісімуса. З хвилинку розгублено оглядав його, поклав назад до пакета, потім знову видобув...

— Що, вождю всіх часів і народів, здійснилося, кажеш?! — мовив до нього, тримаючи статуетку на витягнутій руці. — Ще й як здійснилося: пів-України уже перетворено на "зону", а про ту частину, яка залишилася незайманою, новітні стукачі-беріївці, звичайно ж, потурбуються!

Настромивши бюст на зламану гілки калини, Роман вийняв з речовика одну течку, другу... Котрусь із них, узятую навмання, погортав:

"6 жовтня 1989 року, — заходився читати перший-ліпший документ, що трапився йому на очі, — учень дев'ятого класу Іван Климчук з'явився у школі зі значком, на якому проглядаються жовто-блакитні кольори, що дуже нагадують кольори націоналістичного прапора, — читав він таким тоном, нібито доповідав "особисто товаришеві Сталіну". — Вчителька історії Журавської середньої школи Ірина Федорівна Волян, 1941 року народження, українка, безпартійна, бачила цей значок, але навіть не зробила учневі зауваження.

Ця ж учителька у розмові зі своїми колегами заявила, що "нема підстав називати репресії 30-х років "сталінськими", бо насправді ці репресії були "комуністичними". Сталін "сталіністом" не був, — пояснювала вона, — Сталін був комуністом. Так само, як не "сталіністами", а комуністами, були й тисячі інших, — як вона заявила, — "ідейних катів народу". Всі вони були комуністами, причому входили до керівного ядра Компартії. Отож на уроках дітям так і слід пояснювати, що ніякої такої "партії сталіністів", яка, мовляв, розгортала "сталінські репресії" в Україні, в природі не існувало, зате існувала і, на жаль, далі існує, партія комуністів, котра й породила всі ці репресії і котра була і залишається носієм людиноненависницької ідеології. Відтак і терор, який вона розгортала, слід називати "комуністичним", і концтабори теж були комуністичними; а ще відбувалися "комуністичні партійні чистки", з арештами та розстрілами. І був ленінсько-сталінський комуністичний режим, який, за ідеологією своєю, завжди виявлявся комуністичним, а, за методами винищення власного народу, в усі часи залишався фашистським. Кому-кому, а дітям слід говорити правду".

Згадана Волян І. Ф. наполягала також на тому, що Нюрнберзький трибунал слід скликати ще раз, і судити тепер уже комуністів, осуджуючи весь комуністичний режим

і комуністичну ідеологію".

"Яка ж ця жінка мудра і мужня! — захоплено подумав Владьо. — Навіть такі розмови в колі педагогів — це вже боротьба; так, це вже прояв боротьби, якої тепер майже не відчувається. Комуністи знову пробиваються до влади, вони знову нав'язують українському народові свою комуніст-фашистську ідеологію. Опір! Треба організовувати опір... цій україноненависницькій партії, людиноненависницькій комуністичній ідеології. То, може, я даремно знаходжу собі притулок тут, у Зоні, в той час, як комуняки поступово перетворюють на духовну зону всю Україну?!"

Авгура перегорнув сторінку й побачив ще одного доноса. "24 листопада 1989 року. Вчителька Журавської середньої школи Ірина Федорівна Волян, виступаючи на зборах педколективу, запропонувала відкрити в селі меморіальну дошку, з переліком односельців, які загинули під час комуністичних репресій 30-х років XX століття".

"Ні, справді, до чого ж мужня жінка — ця Ірина Федорівна! А я ж навіть не здогадувався, що ця історичка така незламна патріотка! Вийду з Зони — обов'язково треба буде навідатися до цього села і зустрітися з нею!"

Усе ще тримаючи теку в руці, Авгура замислено й похмуро дивиться на бюст Сталіна, далі кладе папери в мішок, бере рушницю і заряджає обидва стволи.

Закинувши рушницю за плече, він застібує гудзики гімнастерки, розкасує рукава і, привівши свій однострій у відповідність до вимог армійського статуту, знову бере до рук рушницю. Так, це розстріл! Зараз він має "ростріляти" самого Сталіна!

"І нехай потім хтось наважиться звинувачувати мене, що я розстрілював витвір мистецтва! Це неправда, я розстрілював образ комуніст-фашиста, з волі якого страчено і загнано до концтаборів мільйони людей багатьох національностей, зруйновано тисячі храмів".

— Звинувачення тобі, кате всіх народів, відоме! — якомога голосніше і суворіше проказав сержант. — Вирок — теж! По ворогові народу — плі!

Гіпсовий бюст розлітається на друзки. Опустивши рушницю прикладом до правої ноги, сержант на хвильку застигає у стійці "Струнко".

"Згоден, виглядає все це якось аж занадто вже театральнo, — підсумував Авгура, — але повинен же був хтось виконати цей вирок народу. Нехай навіть символічно, але виконати його — вирок цілих поколінь, цілих народів, цілих століть! Так само, як хтось повинен був демонстративно залишити армію, яку комуняки і росіяни спробують кинути проти суверенної України".

11

Перш ніж відчинити дверцята "кацапського воронка", Ігуда припав до бокового скла і поцікавився, куди вони приїхали.

— Не бійтеся, не в управління КДБ.

— А чому ви вважаєте, що я боюсь цього? Боюсь вас? Ненавидіти — інша річ, ненавиджу.

— Нам і не таке вислуховувати доводилося, пане-товаришу Ігудо, — незворушно запевнив його капітан. — Але поки що... — на фіга ви там, в управлінні, потрібні?! За

три квартали звідси — ваш студентський гуртожиток. Все, вільні!

Ігуда розчаровано повів підборіддям, і виразисто стеновав плечима, демонструючи своє безмежне здивування.

— Тобто цього разу арешт і допити відміняються?

— Навіть не планувалися.

— Чудово. Але, говорячи про українську революцію, ви все ж таки кілька разів прохопилися, мовивши: "наша Україна", "наша влада".

— Що значить: "прохопився"? А чия ж вона, Україна? Ще вступаючи до школи червоних командирів, що мій дід мав прізвище Голотів, тому що походив з роду козацького полковника Голоти. Чого ви так витріщаєтесь на мене? Звільніть машину. І надалі, перш ніж казна-що патякати, думайте, добре думайте. Тому що, повірте мені, вміння думати цінується в будь-якій державі і за будь-якого режиму. Особливо ж — за режиму національно-патріотичного, який теж незабаром вималюється.

Ігуда помовчав, розгублено покректав.

— Нічого, прийдуть наші — вони розберуться, — неспішно, демонструючи якісь-там прояви гідності, залишав "кацапського воронка". Нібито й не виганяли його, а він сам залишав машину.

— До речі, ви вже мали б знати, Ігудо, — кинув услід йому капітан, затримуючи біля дверцят, — що таких, як ви, в партком запрошують не для того, щоб арештовувати, а щоб найбанальнішим чином вербувати. Це так, на майбутнє...

— А вам на майбутнє. Таких, як я, вербувати — річ марна, краще вже одразу арештовувати. Або й негайно розстрілювати.

— Вважайте, що в цьому питанні ми одностайні. І повірте: якщо виникне потреба, за цим, за розстрілом, справа не стане. І моя вам порада: вчиніть так, як вчинили після отого фуршетного скандалу.

— Тобто?..

— Зникніть на кілька днів у маєтку якоїсь провінційної матрони.

12

Заздрість... Не знати, коли й чому визріло в Миньові це почуття, але день при дніві червивило йому душу, затьмарюючи життя вічним клопотом і ваганнями, наче хтось марно, але затято катував ними; і було воно, нібито й не мстивою, а проте впертою, тупою і від того ще огиднішою. ЗАЗДРІСТЮ! Яка ніколи й не згасала в нім, а довго й чадно жевріла десь у закапелках свідомості прихованою жариною, ладною спалахнути від найслабкішого повіу чиеїсь удачі.

Ця вада Миньової натури була настільки очевидною і зною, що ніхто у Спокутах навіть не вважав за потрібне докоряти йому, чи бодай згадувати про неї десь за столом, або в полі, бо, зрештою, нікого не обділено хоч краплиною такої ж болячки; та й не такий вже це страшний гріх, аби виживати через нього нелихого, тихого чоловіка з рідного села.

"Щастить же людям! Ну ти ба, щастить!.."

Ні-ні, Миньові не було потреби вимовляти цього. Зміст його терзань тут переставав

належати словам, і закарбовувався у виразі обличчя, у пожадливому погляді, у зітханні, у затаєному подихові, з яким оглядав господарство сусіда, чи обмацував придбану кимось річ; довідувався про найдрібніттий зиск чи несподівану удачу односельця, або й далеких незнайомих йому людей.

Село мало досить підстав, щоб вважати його пропашим заздрісником. Але воно й не здогадувалося, що в проявах, за котрі мовчазно засуджувало Миня, відбивалася лише невиразна тінь його справжнього ества; що вони були лише слабкими відблисками тих катів— них вогнищ, на яких він щоденно, без жалю, спалював себе, втративши надію відродитися коли-небудь з того духовного попелища й постати перед селом і самим собою доброзичливим й поблажливо олюдненим.

Існувала сила-силенна речей, які не давали йому спокою, але з якими Мирон Минович Миньківський, званий у селі просто "Ми— ньом", врешті-решт, примирювався, визнаючи їх недосяжними, або ж переконуючи себе, що вони нічого не варті. Лиш одне не відпускало його, одне не давало йому спокою ось уже впродовж кількох років...

Якось Спокутами розповзлася чутка, що Данило Стратник, з їхнього села, товариш його, Миньового, дитинства й одноліток, став... поетом! "Ким-ким?! Поетом?! Тепер уже справжнім, аж навіть членом Спілки письменників?" І це їхній, зі Спокут, недорікий Данило Стратник? Ось цього вже не може бути! Тільки не це! А тим часом невиразна й багато в чому сумнівна звістка ця раптом підтвердилася: спочатку у хаті старого Стратника з'явилося кілька журналів з віршами Данила, а далі й збірочка з його фотографією та біографічною довідкою.

Цю довідку Миньо, який саме приїхав з Києва, аби погостювати, перечитував безліч разів, і щоразу натикався на завчені слова її, мов на глуху стіну, котрої не міг ні пробити, ані обминути. Все намагався з'ясувати для себе: як, коли й чому сталося так, що Данило, якого все ще пам'ятає шмаркатим підлітком, сягнув високості, дотягтися до якої він, Мирон Миньківський, не наважувався навіть у своїх найпо— таємніших мареннях?! Чому талант дістався саме цьому хирлявому й непоказному хлопчині, якщо вони разом зростали на курних вуличках одного села, і, якби по справедливості, усіх їх мала б чекати однакова доля?!

У Києві, навчаючись у сільськогосподарській академії, Миньо знову спробував був подружитися з Данилом, проте й там у них, земляків, якоїсь особливої дружби не вийшло, як не вийшло її ще тоді, як були підлітками. Здається, Данило інтуїтивно відчував його люту заздрість і, вбачаючи в ньому майбутнього ненависника, всіляко намагався уникати його товариства. Якби в Києві не було Ігуди, отого їхнього Незламного Команданте, навколо якого вони, разом з іще кількома знайомими літераторами, гуртувалися, Миньо, можливо, так ніколи й не виявився б поруч зі Стратником. Той просто не став би з ним водитися.

На хвилі заздрощів, Миньо навіть спробував був писати вірші і поткнувся з ними на засідання студії, в якій не раз хвалили поезію Стратника. Проте всі п'ять написаних ним віршів були вщент розкритиковані і названі "графоманією", причому сам Стратник демонстративно, на правах земляка, участі в обговоренні не брав.

Відтоді Миньо не написав більше ні рядка, а Данила, хоча в розгромах його участі він і не брав, зненавидів ще лютіше. Але з часом Миня виключили з академії як невстигаючого, і відтоді з Данилом вони не бачилися. От тільки заздрість від того не притупилася. Ось і зараз Миньо вбивав її у собі, як міг: втамовував і душив; викидав, зрікався і топив її у самогонці, але вона знову й знову проростала у ньому з якогось невмирущого отрутного кореня, що, розростаючись і міцніючи, невблаганно виснажував йому тіло й душу.

Навіть коли хтось із будівельників бригади, в якій він тепер працював, починав розводитися, що, мовляв, Стратник он як високо злетів, а ти, агроном недовчений, настільки спився та занедбався, що й книжки до рук взяти боїшся, Мирон і тут боронився, і відповідав однаково похмуро й невпевнено: "Не всім же бути вченими! Та й живемо не згірше них..." Тож, здавалося, що з плином часу роз'ятрена душа його й цього разу вгамується. Навіть по тому, як у старого Стратника з'явилася ще одна книжка Данила.

Аж раптом за якийсь рік-два долинула нова чутка: "Стратник помер! Помер десь під Києвом, уже повернувшись із Мордовії, з таборів! Про це вже навіть сповістили "ворожі голоси з закордоння".

Ця звістка надійшла до села несподівано й нагло, як надходять тільки найстрашніші звістки, які завжди виявляються правдивими, і через те їм ніхто й ніколи не бажає вірити. Хвороба скосила його за якихось два місяці волі, і він пішов із життя, навіть не встигнувши викликати рідних чи самому навідатися до села, ба, навіть усвідомити, що це вже справді кінець.

Оскільки, од віку свого, славетнішого земляка Спокути не знали, то подія ця обговорювалася у кожній хаті, обростаючи щоразу новими й "правдивішими" подробицями, такими незаперечними, нібито все відбулося за цим ось порогом, поміж цими стінами, й господарі оце потроху оговтуються від пережитого й починають пригадувати, як же все воно насправді сталося.

Лише Миньова кам'яниця була єдиним куточком, де біду не обговорювали, а обмовчували, хоча того дня коли стало відомо про смерть, дружина Миньова, Ірена, й наважилася стиха, й ніби між іншим, запитати свого чоловіка: "Чув?" Але він негайно увірвав її різким і колючим: "Не глухий!" — і по всій розмові.

Ірена давно здогадувалася, як болюче сприймав її чоловік успіхи Данила, бо, хоча ніколи й не відкривався їй, але ж розумним жінкам чоловіче мовчання завжди говорить більше, ніж слова. Тому, як і раніше, ім'я поета при ньому не згадувала, й у хаті велося так, мовби ніякої звістки й не було.

А тим часом у душі Миньовій нею, наче плугом, зрізало якийсь усталений, прибитий літами і щоденними турботами пласт, і власна заздрість, до якої прагнув було пристосуватися, мов до невиліковної хвороби, раптом почала здаватися йому дріб'язковою й огидною.

"Та й з якого ж це дива я мав би заздрив йому?! — переконував себе Миньо, марнуючи зимові вечори біля засліпленого телевізора? — Що в літературі Данилові

повелося ліпше, ніж мені? Але це ще, з якого боку подивитися: йому — своє, мені — своє... Ось ми разом зростали, проте я ще при здоров'ї і силі, а його вже нема!.. Та й табори мордовські мене, богу дякувати, обминули. І що з того, що Стратник вдався трішечки розумнішим, чи, може, проворнішим, та ще й — ти ж ба! — вдатним до якихось там віршиків?

Життя нічим зайвим не наділить: як чогось передасть, то відразу ж чогось і позбавить. А смерті байдуже, яким ти прожив його. Перед нею усі повстаємо однаковими: у страхів, у немічі і скорботі за непомітно згаслими роками... Може, він увесь свій талант ладен був віддати за одну днину буття, або хоч вечір... якого я оце гайную перед цією клятою блимавкою. Але ж таке обміну не підлягає. Тому й помер, з чим жив, а я ще живу — з тим, з чим належить піти в могилу. От тільки я ще житиму й житиму, а він — уже ні."

Час від часу зашкарубий Минів мозок усе ще намагався філософічно стулити уривчасті думки до купи й висукати з них якийсь прийнятний висновок; проте нецупка думка його привчена була до міркувань над конкретними, простими речами та явищами, від яких міг, або й не міг, мати користі, але, що вдієш, їх породжували потреби сільського буття; і висновки теж завжди виявлялися ясними й остаточними, якраз такими, якими він міг керуватися. А в цій історії з Данилом усе було аж занадто абстрактним й непевним, усе лежало поза його досвідом і розумінням.

Та, за всієї незбагненності того, що сталося, Миньо відчув внутрішню полегкість, і певний час прожив із почуттям темника, що несподівано ледь-ледь прозрів, і тепер, милуючись просвітками, не відчував ні прикрощів, ні заздрості, ані образи на долю.

Може, вперше в житті над ним не тяжіло усвідомлення мізерності свого буття, і він не прагнув бути тим, ким не є, або стати на щабель вище, ніж стоїть і здатен у цьому світі стояти.

Цілком вірогідно, що це було б початком його переродження, і все інше — дріб'язковіше — вже перестало б викликати в нього хвилю заздрощів, якби ж то якось увечері не почув з екрану телевізора... ім'я Данила Стратника!

Воно прозвучало так несподівано, що спершу гадав, що причулося, але оповідач — літній сивий письменник — неквапно й сумовито, як то й годиться про небіжчиків, говорив про творчий і життєвий шлях Данила, про його громадянську позицію; показував обкладинку третьої, тепер уже посмертної, книжки, і все читав та читав його вірші... А потім віщував, що життя і творчість Данила Стратника навічно увійдуть у вітчизняну історію, як приклад боротьби талановитого митця за незалежність України; і що ім'я поета-борця Данила Стратника, політичного в'язня совісті, навічно залишиться у переліку імен тих, хто віддав своє життя...

"Твою мати!.. — хряснув об землю склянкою з недопитим самогоном розлючений Миньо. — Тепер ідіоти-націоналісти зліплять з нього не лише поета, але й якогось там вошивого "борця за незалежність України!"... Не вистачало тільки, щоб його ще й у школах почали вивчати! Писав же я тим ідіотам-кадебістам, що слід негайно вибити з нього цю націоналістичну..." — і раптом, астматично хапнувши ротом повітря, мовби

захлинався від зупинки серця, замовк на півслові.

Усе, що стосувалося тих шістьох доносів, які він, спровокований та заляканий кадебістами, змушений був написати на Данила Стратника, давно стали і довіку мали залишитися найбільшою і найстрашнішою таємницею його життя. Навіть згадка про них перетворилася для нього на вбивче табу, порушувати яке Миньо не наважувався ніколи і ні за яких обставин.

"А тепер, товаришу Миньківський, забудьте про ці інформаційки, і взагалі, про всю оцю нашу співпрацю, — порадив "опікун-кадебіст" Глотов, приймаючи від Миня шостого доноса на Стратника, — ви— кресліть з пам'яті і забудьте! — А потім усе ж таки не стримався і, мстиво посміхаючись, проказав: — Хоча і розумію, що не забудете, бо такі гріхи не відмолюються".

"Які ще... "гріхи", котрі не відмолюються?"

"Це я так, до слова."

"Взагалі-то я міг би ще й знадобитися..." — почав було Мирон підводити Глотова до думки про перехід на роботу в КДБ, однак той рішуче відрубав:

"Уже ні. Занадто вже часи й обставини змінилися. Для вас же краще буде — відійти від наших спільних "державних" справ і зачайтись. Але пам'ятайте: якщо ви й справді знадобитесь, вас обов'язково знайдуть. З-під землі видобудуть, з загробного світу інкарнують".

"Використали, як хотіли, тепер намагаєтеся витерти об мене ноги?"

"Побійтеся бога, Мироне Миновичу! Ви навіть уявити собі не здатні, як насправді ми "витираємо ноги" об тих, кого використовуємо одноразово. Тому втішайтеся знаєте чим?"

"І чим же?" — похмурою спонукав його до одвертості Миньо.

"От, як би ти ще, у який спосіб, міг помститися Стратникові, — несподівано перейшов Глотов на "ти", — якби ми, в своїй "конторі", та не вираховували в тобі поета-заздрісника? Ти ще й повинен бути вдячним, що позбудешся уславленого земляка — віршописця. Бо як би це виглядало: ти — всього лиш невдаха-студент, якого викладачі академії відмовляються перетягувати з курсу на курс уже навіть під нашим тиском, а Стратника публікують у республіканській пресі?! Несправедливо, чи не так? Ось і я кажу: "не-спра-вед-ливо!"

.А тим часом сивоголовий письменник, що сидів десь там, у Києві, перед телекамерою, усе говорив і говорив про Данила Стратника, заповзято засвідчуючи, що література втратила поета, талант якого, хоч і не встиг розквітнути в усій своїй яскравості, але достоту проявився у трьох збірках та по численних публікаціях; розводився про "тему добра й людяності" в його поезіях, про "бачення й розуміння ним навколишнього світу", про щирість... ще про щось до нього, саме так, персонально до нього, до Мирона Миньківського, промовляв той мудрий чоловік.

Але Миньо уже не чув і не бажав чути його, бо в зашкарублому мозку його раптом, з усією жахливістю й невідворотністю, сформувалася та проста й безжалісна істина — що різниця між ним і Данилом криється не в кількості літ, які вони прожили, а в

нездоланній безодні, котра пролягає між талановитою людиною, і людиною необдарованою; між заздрістю і людяністю; між мізерним нидінням і мудрістю життя. І що смерть, навіть смерть, поета вже абсолютно нічого не здатна була змінити у тому співставленні, яке існувало, й тепер уже довіку існуватиме, між ним — і цим дивовижним чоловіком, Данилом Стратником.

Миньо так і не спроможний був збагнути, звідки ж воно взялося в Данилові все оце: "людяність", "щирість", "образне бачення й асоціативне сприйняття світу"; не розумів, чому одних ними наділено, інших ні; але з дивовижною ясністю відчув, що чорно й довічно заздритиме Стратникові саме через те, що, виростаючи разом із ним і маючи однакові з ним можливості, Данило все ж таки зумів — цілком таємно, і, щодо нього, Миня, підступно — знайти спосіб підготуватися до всього того, чим прожив зріле життя і за що лишився в людській пам'яті...

Данило, бач, підготувався, а він, Мирон Миньківський, ні!.. Відтак Миньо ще болючіше відчув себе ганебно ошуканим і скривдженим, давно й навічно забутим, знеособленим і зрадженим.

Певний час це жахливе усвідомлення ще так-сяк боролось в ньому з пригаслим сумлінням, оскільки знав, що, за прадавнім звичаєм, не годилося ні заздрити небіжчикам, ані говорити про них лихе; та, оскільки перебороти себе Миньо вже не здатен був, то розлючено вимкнув телевізора, натомість відродив в уяві худорляву, незграбну постать Стратника-підлітка, і споглядав її, аж поки не відчув, що він не просто заздрить Данилові, а знову починає люто ненавидіти його. Як тільки можна ненавидіти людину, що заподіяла тобі страшної кривди, або, навпаки, зробила послугу, за яку не спроможний віддячити.

А, відчувши це, лячно озирнувся на дружину, тому що ніколи й нікого не остерігався з такою ретельністю, як цієї мовчазної, але непокірної жінки, може, єдиної в світі істоти, здатної помічати, розуміти — та тільки не пробачати — його найпотаємніші поривання і най— огидніші прагнення.

13

Зрозумівши — тоді, після "фуршетного скандалу" — що до арешту не дійде, Ігуда взяв себе в ланці, прикув до письмового столу і змусив працювати над віршами, яких у нього набиралося чимало, і слід було лише підредагувати їх та впорядкувати збірку; а ще — над сценарієм "Грудка чорної землі".

Згідно з задумом, дія цього кіношедевр мала розгортатися у подільському селі, десь там, у часи колективізації, але сьомим чуттям самоцензурника Роман відчував, що нічого нового сказати в цьому сюжеті він не зуміє, тому, щоб якось врятувати свій твір, поступово заглиблювався у фольклорне марево голодної сільської весни; в язичницькі міфи і безбожницьку містику; в психологізм підсвідомості та в осяйні, на грані фентезі, марення своєї героїні.

Ігуда розумів, що жодну з вітчизняних кіностудій подібний сценарій не зацікавить, та й видавався він не таким уже й оригінальним і довершеним, однак уперто розробляв сюжетні ходи, шліфував діалоги, вибудовував провідні сцени та епізодичні ролі; вчився

виписувати перші і другі плани, "стоп-кадри" та масовки.

До того часу Ігуда писав лише п'єси-одноактівки, та ще мав у своєму доробку незавершений сценарій зі студентського життя і кілька чорновиків до майбутніх п'єс, які, можливо, вже ніколи не напише. Тож тепер для нього важливо було визначитися між театральними п'єсами і кінодраматургією; це було непросто, проте врешті-решт він усе ж таки визначився. Обклавшись кількома "режисерськими" сценарними розробками та книжечками з серії "Сценарії популярних фільмів", обрамленими світлинами кінопроб, або й кадрами з фільмів, Ігуда намагався досягнути секретів свого, раз і назавжди, як він тоді вважав, обраного творчого ремесла.

Так, сценарій "Грудка чорної земля" був для нього лише навчальним, але з часом Роман мав намір зупинитися на одному з того безмежжя сюжетів, які дарувала українським сценаристам багату історія козацтва. Заглиблюючись пізніми вечорами в томи Яворницького, Антоновича, Костомарова чи Аркаса, він поступово відкривав для себе таку кількість майбутніх сюжетів і героїв, яких вистачило б на всі кіностудії світу на сто років наперед. До того ж, там вимальовувалися такі соціальні та психологічні драми, такі особистісні трагедії і такий трагі-національний та політичний фарс із часів "Хмельниччини", "Великої руїни" та Української Народної Республіки, що можна було лише вражатися: "А чим, власне, займалися впродовж стількох десятиліть усі три українські кіностудії — Київська, Одеська та Ялтинська? На якому матеріалі вони працювали?"

Шокований усім тим "хохляцтвом", що відкривалося йому після відходження у кращі світи "батька Хмеля"; отією великою, не так політичною, як національно-психологічною руїною, яка грозиво найшла на землю і свідомість його предків, у щоденнику своєму, званому тепер "зошитом відчаю", він записав: "Уся трагічна історія України пройнята духом ординського поту, шляхетського гонору і російських імперських онуч".

Можливо, Ігуда так і продовжував би писати "в стіл" свій безнадійно застарілий за суттю, сюжетом і проблематикою сценарій "Грудка чорної землі" та порпатися в історії своїх козацьких предків, якби ж то не поява в одній із київських газет невеличкого повідомлення про сержанта-українця, прізвище якого назване не було, що дезертирував із розквартированої в Росії частини Радянської Армії і, після нетривалих блукань, знайшов притулок у Чорнобильській зоні.

Яким же був подив Романа, коли дещо згодом він дізнався, що цим сержантом виявився не хто небудь, а... Владьо Авгура! Один — із їхньої четвірки патріотів-мрійників, про яку давно поривався написати, уособлюючи в їхніх (і в своїй — теж) життєвих нивах — долю всього неприкаяного покоління.

Так, Данило Стратник, Владьо Авгура, Мирон Миньківський і він, Роман Ігуда. Однотумці, патріоти, переконані державники. Ще б трішечки сміливості й заповзятості, і, можливо, вони навіть створили б якусь підпільну повстансько-революційну організацію, котра мала б стати зав'яззю новітньої Української Повстанської Армії. Чого ж їм не вистачило тоді: мужності, віри у свій шлях, самозреченості в ім'я ідеї?..

Хіба що кожного з них, у підпільно-партизанських справах недосвідчених, порятував у той час інстинкт самозбереження?

. А як же натхненно вони мріяли тоді про вільну, Незалежну Україну! Як славетно марили історією лицарів-козаків і як болюче сприймали імперську русифікацію! А ще. — з якою надією прислухалися до будь-якої звістки, котра хоч якось там здатна була зміцнювати їх на вірі у відродження Великої України.

Якими ж молодими і наївними вони поставали тоді перед світом. Втім, чому наївними? Просто занадто вже несподівано, жорстко та бездушно розпорядилася реальна історія України з кожним із них, витворюючи з їхніх доль, навіть із кожної зокрема, свій власний, неповторний сюжет, і сплітаючи їх у сценарій буття цілого покоління патріотів-мрій — ників. Покоління, якого Ігуда вже давно нарік "неприкаяним".

.От тільки занадто вже довго та несміливо підступався Роман до цього "епохального" сценарію. Хоча, хтозна, може це й добре, що не поспішав із ним. Ігуда подумав про це, щойно дізнався, що за певний час, коли Авгура вже вийшов із Чорнобильської зони і потрапив до шпиталю, діагноз його виявився убивчим, який не залишав йому жодних шансів на життя. А ще за кілька днів після цього повідомлення, знайома Владя передала Ігуді "Щоденник дезертира". Перечитавши його записи, Ігуда припинив роботу над "Чорною грудкою землі" і засів за новий сценарій, головним героєм якого тепер уже ставав Авгура. І назвав він цю кіноповість "Помста приречених".

Сюжет майбутньої кіноповісті, сама історія сержанта Авгури, одразу ж захопили початкуючого сценариста, проте Ігуда ніяк не міг зупинитися на якомусь одному розвиткові подій; до того ж, сценарій, й особливо його головний герой, уперто виходили з-під контролю, наполегливо намагаючись жити власним буттям. Ось і зараз він працював уже над третім варіантом цієї кіноповістини, побоюючись, що після його завершення доведеться вдаватися до найтяжчої процедури — формувати з трьох версій одну, четверту, залучаючи все те краще, що з'явилося в попередніх.

* * *

...Саме в той момент, коли Авгура вирішив, що ритуал символічного розстрілу комуніст-фашиста Коби-Джугашвілі завершено, він раптом помітив, що ззаду, з палицею в руці, до нього підкрадається Живодьоров. Почекавши, поки міліціонер наблизиться, Владьо ухилися від удару і кинувся на нього. Кулаком у щелепу він відтурив майора від себе, потім ще сильнішим ударом у скроню послав його в нокаут, а тоді почав зятято бити ногами.

— Все, все, зупинись! — наважився благати Живодьоров, прийшовши до тями і, вже під значно слабкішими ударами сержанта, відповзаючи поближче до дерева. — Ти ж уб'єш мене!

— Одного разу я вже пожалів тебе, виродку кадебістський, — нагадав Авгура, спокійно перезаряджаючи рушницю. — Тепер я всаджу в тебе з обох стволів, як у твого Рудого Кобу. Причому зроблю це з величезним задоволенням.

— Але ж навіщо навішувати на себе ще й убивство?! Це ж довічне ув'язнення.

— А хто тут тебе шукатиме? І хто що зможе довести?!

— Вислухай, та вислухай же мене! — вже благально звернувся Живодьоров до сержанта, побачивши, що той і справді наводить на нього рушницю.

— Висповідуватись будеш? Каятимешся, що писав цілі кіпи доносів та спроваджував українських патріотів до комуністичних концтаборів? Може, й варто було б покаятися, але ж я не піп.

Живодьоров підвівся, але, якби не стовбур сосни, втриматися на ногах він уже не зміг би.

— Саме тому, що ти не піп, а всього лише дезертир, хочу запропонувати тобі порятунк. Довго ти тут все одно не висидиш, ти ще, мабуть, погано знаєшся на порядках у Зоні. Час од часу тут висаджуються десантні патрулі. Іноді десанти поєднують з патрулюванням на бронемашинах, щоб спільно виловлювати мародерів, дезертирів і всіляку карну нечисть, яка втікає сюди, аби пересидіти лихі часи, сподіваючись, що про неї просто забудуть. Зрештою, того, кому світить "вишка", радіацією не злякаєш, це зрозуміло. Але їх посилено виловлюють, тож рано чи пізно впіймають і тебе. Проте на той час радіація виточить з тебе сили, ти станеш млявим, безвольним... Словом, вибір у тебе поки що невеликий: якщо не впіймають, умреш десь під сосною, а впіймають — зустрінеш смерть, конаючи від білокрів'я в одному з таборів, уже як зек. Тут усе поімейонно і по особим примітам.

— І що ж ви пропонуєте?

— Прожити решту свого життя героєм, борцем. Пойняв?

— Борцем за що? — поцікавився сержант; він і сам ще не вирішив, як поведетися далі. Вбивати Живодьорова йому не хотілося: навіщо брати гріх на душу і ходити під "вишкою"? Одначе й відпускати його теж було небезпечно.

Відчувши, що сержант-дезертир завагався, і що він готовий до переговорів, Живодьоров усівся під деревом і, припавши потилицею до вогкого прохолодного стовбура, ще з хвилинку тяжко відсапувався.

— Гаразд, давай поговоримо. Тільки так, серйозно, як і належить мудрим людям. Сам розумієш, що вся ця дерьмократія, що прийшла нині до влади, тимчасова. Все, що вони тут натворили зі своєю "гласністю", незалежністю та співдружністю якихось там держав, — незаконне. Ось чому ми, істинні патріоти, створюємо підпільні партійні осередки, а найближчим часом відродимо оту, справжню, Компартію СРСР, яка, піднявши народ на боротьбу, з часом відновить радянську владу і Радянський Союз, пойняв?

— А це вам, "істинним патріотам", навіщо здалося ?

— Що саме — "навіщо"? — вражено перепитав Живодьоров.

— Ну, відновлювати цей ваш Совейський Союз? Щоб знову весь простір від Карпат до Сахаліну засіяти концтаборами для "ворогів народу"?

— Та дурниці все це! — пробує майор зробити крок у бік Авгури, але загрозливим порухом рушниці сержант зупиняє його. — Не забивай собі цим голову, пойняв? Були

"перегіби"? Так, були. Але ж ми їх визнаємо. І все, й забули про це. Тепер головне — порозганяти всі їхні дерьмократичні партійки та рухи і відродити Союз.

— І що по тому?

— Потім розберемось. І взагалі, не про це ти повинен зараз думати. Хто ти на сьогоднішній день? Дезертир, позорная лічність. А погодишся бути зв'язковим між партійними осередками нашого підпілля, що діють в Україні та по інших республіках, — станеш ідейним борцем. А це не одне й те ж, — помахав закривавленим пальцем, — зовсім не одне й те ж. Так, ми пішли в підпілля, але наші люди, наші кадри, є повсюди: в міліції, прокуратурі, в Верховній Раді та по місцевих радах і адміністраціях, не кажучи вже про армію й СБУ. Та що там, геть уся колишня партноменклатура, як би вона там зараз не маскувалася, насправді підтримує нас. І тут усьо поімйонно і по особим приметам!

— Он воно що! Про такі підпільні організації я навіть не чув.

— Ти ще багато дечого почувеш, хлопче! Дерьмократи жорстоко прорахувалися: вони так до кінця і не збагнули, що таке наша істинно комуністична партноменклатура; не зрозуміли, що вони мають справу з геніальним витвором ленінської політики, що зветься системою "подбора и расстановки кадров". Про неї нам оце нещодавно політінформацію читали. Так ось, там мовилося, що десятиліттями кращі уми партії, особливо її передового загону — ГПУ, НКВС та КДБ — із покоління в покоління підбирали людей, формуючи основний кістяк партноменклатури всіх рівнів. У такий спосіб витворювалася не знана досі в світі спільнота керівного люду, з якою не можуть зрівнятися ні масонські ложі, ні чернечі ордени, ні задрипане німецьке СС у купі з СД, яке витворювалося за образом і подобою Тевтонського та Єзуїтського Орденів. Отож тут усе під контролем.

— Це що, ви теж читаєте мені лекцію на комуністичній маївці?

— Яка лекція, чоловіче добрий, яка лекція?! Ти знаєш, чому я повернувся до цієї торби? — вказав рукою на мішок із доносами. — Гадаєш, тому що там оті писульки, які ти читав? Досьє — це досьє, воно, звичайно ж, має свою власну цінність. Але, крім нього там зберігаються три томи моїх дуже потрібних зараз досліджень, які я розпочав, ще навчаючись у Вищій партійній школі, і які називаються "Партноменклатура — геній ленінської мислі!". Геній, пойняв? Якби Союз не розвалився, я вже встиг би закінчити Академію суспільних наук при ЦК КПРС у Москві і захистити кандидатську, а згодом і докторську, дисертації. Навіть подав був заявку на вступ до академії і домовлявся із майбутнім керівником кандидатської.

— Знімаю капелюха, пане недовчений професоре!

— Не треба іронізувати, Авгуро, не треба! Звичайно ж, про кадри мовилося в багатьох дослідженнях; мій майбутній керівник пройшовся по всій можливій бібліографії, оскільки й сам не раз звертався до цього питання. Але я перший, хто замислився над тим, а що це за нова формація така — "партійна номенклатура"? Не просто висуванці та керівні кадри партії, а саме нова, штучно витворена соціальна формація. Я сім років корпав над нею, сім років порпався по бібліотеках та архівах.

Навіть подавав у газети та журнали окремі статті. Правда, в ті часи ще ніхто не брався публікувати подібні дослідження, але мене це не стримувало.

— Виходить, що та ж таки партноменклатура і заважала вам публікувати своє дослідження про... партноменклатуру?! Скажіть спасибі, що не спроводила в один із мордовських таборів, або до божевільні.

— Навіть якби й так. Суті лєнінської мислі це не змінює.

— А тепер ви раптом вирішили, що, поки в Україні панують демократи, треба скористатися їх добротою і дещо зі своїх опусів опублікувати. Зізнайтесь, що саме так ви й міркували.

— Саме так, не приховую, — з викликом погодився Живодьоров. — Революція тільки тоді чого-небудь стоїт, коли вона вміє захищатися. А дерьмократи захищатися не вміють, і вчитися цьому ремеслу не желают, пойняв? І за це вони криваво поплатяться. Причому, що дивно. Коли ми, комуністи, прийшли до влади, ми всіх "сомневающихся" і всякого рода контру — под стенку, і вперьод к светлomu будущему. То ось вам приклад, як слід робити революцію, переймайте досвід, старі кадри хоча б тимчасово залучайте... Але ж ні, вони все ще граються в дерьмократію, наче божевільні — вогнем, на пороховому складі стоячи. Одного спалаху виявиться досить, щоб уся їхня "незалежність" із димом розвіялася.

— Схоже, що ви навіть хвилюєтесь за долю незалежності.

— Тому що добре знаю, які ріки нової крові пролити доведеться. А так доведеться.

— Навіщо ж так глибоко і далеко ховали свої писання?

— Бо, грішним ділом, подумав, що дерьмократи й справді почнуть комуняк по гілляках розвішувати, та всілякі облави-обшуки влаштовувати. Завжди готуєшся до найгіршого варіанту. То я заховав свої матеріали тут, у знайомого партійця, мого агента, на певний час. Але сталося так, що партієць той помер, а хутір спустів...

— Так і скажіть, що по партноменклатурі своїй варварській усіх нас виміряли, яка — аби їй тільки знову дозволили дорватися до влади, — звісно ж і про гілляки-розстріли потурбувалася б, і про табори.

— Все-все! — знервовано відреагував Живодьоров. — Востаннє запитую: згоден працювати на наше підпілля? Якщо згоден, про все, що ти при мені наговорив, я забуду, а інші не дізнаються. До того ж, упевнений, що в процесі підпільної роботи перевиховаєшся. Про надійні документи, житло і гроші ми потурбуємося. Хлопець ти хоробрий, набув армійського гарту, мандрів не боїшся, стріляти вмієш... А що, теж може знадобитися.

— А чому про це турбуєтесь ви? Очолюєте таку собі новітню "есесівську СД", підпільну російсько-імперську службу безпеки?

На чергове підступне запитання Живодьоров відреагував напрочуд спокійно. Кілька миттєвостей зосереджено помовчавши, проказав:

— Про службу безпеки треба подумати всерйоз, тут ти правий. У мене ж поки що є доручення підпільного ЦК партії. Не того, що діє офіційно, стоячи на чолі офіційно зареєстрованої Компартії, а підпільного — підшукати надійного кур'єра, згодного, в

разі чого, перебувати в підпіллі. Надійного, пойняв?

— Та вже ж "пойняв".

— А щодо отого ідеологічного сміття, яким забита твоя голова... Для початку, навчися притримувати язика, а згодом ми тебе навернемо в свою віру, бо й не таких навертали...

— Не навернете. Може, я тільки тому й опинився тут, у Зоні, що в Україні й досі володарює ваша партноменклатура? — Авгура необережно повів рушницею, і Живодьоров лячно відсахнувся. — Не бійся, звідси ти ще вийдеш живим. Ти не маєш права гинути в Зоні, не маєш права повставати перед Всевишнім як жертва Зони. Бери свій гулагівський мішок і йди з ним до народу, на якого все життя строчив свої доноси.

14

Це вони, Літературні Вдови, позаганяли в могилу своїх Літературних Небіжчиків, а тепер заганняють туди й саму літературу!

...З "епохальних", у стилі "шерше ля фам", роздумів героя "Неприкаяного роману"

Поховальне надвечір'я...

Крони завітчаних хрестів упокійно нидіють поміж понурого хрестовиння оголених, зчорнілих від журби кленів.

Ладанний вітер розправляє жалобні стрічки на древній порослі бузку і поминально голосить поміж благоденськими баньками цвинтарної церковки.

— Якби-м, отак, помер, то на подвір'я Спілки би-сте мене не несли, — епохально заповідав гоноровий галицький класик-горянин, вшановуючи щойно принесеного на спілчанський жертвник колегу.

— А то чому — аж так? — манірно подивувалися Гелена.

— Бо то мі так на душу легло.

— Е, то легло — тай легло. Але на таке мені видає сі, що як, ото, гуртом, голосуючи, кожного з нас до Спілки "заносили", так гуртом і винесуть.

— Тільки не мене, — гонорово випинає підборіддя горянин.

— Ну та хіба що літературних небіжчиків велено буде ховати якось по-іншому, — манірно поводить плечима Літературна Вдова.

— Я — не "літературний небіжчик"! — зривається на вертепний фальцет метр-горянин. — Би-сте не сміли так називати мене! Тобто... я небіжчик, але ж не літературний.

— Е, та як котрийсь із нас стає небіжчиком — то ще не біда; біда — як ще за життя стає "літературним небіжчиком"...

— А, Матко Боска, геть памороки-смі забили, Гелено! — не до кінця второпав мовлене нею гоноровий класик. — Та ж, власне, я ще й не небіжчик!

— Та воно — так: небіжчиками стаємо аж тоді, як нас боголюбно кладуть у труну, а літературними. — щойно зненависніло кладуть на книжкову полицю. Ви ще й не Богові, а лише видавцеві-спонсорів, душу віддали-сте, а вже нервуєтеся... — по слову так, наче отрути в келишок з вином накапувала, впокорює свого давнього коханця Гелена, пригадуючи, що й коханцем він був так само невдатним, як і літератором.

— Таж вони, — жестом Цезаря, що, стоячи на вершині пагорба, обводить правицею велелюддя міського плебсу, обвів класик-горя— нин негустий гурт літературного товариства, — і в цьому позаздрять мені! "Того скурвого сина, — казатимуть, — ще й на тамтому світі на руках носять!". Нібито мене й на цьому колись носили!

— А мене, бувало, що й носили... — мрійливо пересіпує сідничка— ми Гелена, втрачаючи до метра-горянина будь-який інтерес.

А тим часом поховальний ритуал чергового літературного небіжчика триває.

Під розкішним склепінням вербових каплиць — астральний хор цвинтарного вороння.

— Ярунцю, золотко ти моє критикантське, — солоденько так проказувала під цей хор підстаркувата Літературна Вдова, до молодого літературознавця, відповідального секретаря обласної організації Спілки. — Най тя шлях трафить, як не прийдеш колись на моє погребіння та не скажеш, яка-м була файна поетка.

— Мо' й не прийду.. — знервовано стенає кістлявими плечиками критик-літературознавець.

— Е, та як ти не скажеш на моєму погребінні, яка-м була файна поетка, то тоді вже справді постанеш перед світом не літературознавцем, а літературозгубцем.

— А так, — незворушно погоджується майбутній літературозгу— бець, — старші письменники казали, що таки справді "були-сте..."

— Е, та ти ж не про те казатимеш, про що тобі говорили тоті літературні кастрати, — погордо повела Літературна Вдова підборіддям у бік сивочолого гурту, — що-ся за мною всі до одного переволочили. Яка-м була в ліжку — тото й без тебе всі вони знають; крім самого тебе, звичайно. Ти ж казатимеш про те, якам-м була талановита.

— Та старші письменники й про талант ваш, напевне, теж скажуть, — одчайдушно відбивався від натиску Гелени Стратник молодий літерату— розгубець, замість того, щоб безбожно пообіцяти і. здихатися її.

— Може, й сказали б, таж вони не здатні, — мерзлякувато обгортається довжелезним шерстяним шарфом Літературна Вдова. — А не здатні, тому що нездарні і заздрісні. Але, щоб ти знав: у ліжку вони такі ж нездарні, як і в поезії. І взагалі, якщо вже ти не здатен вивчитися модно критикувати, то навчися хоча б манірно хвалити.

— Та вже скажу, як до того дійде, — нервово посіпує дужками окулярів амбітний літературозгубець. — Але я до того, що є старші, котрі і знають, і скажуть про вас краще, ніж я.

— Е, та так файно, як ти, тоті бахурі літературні вже не скажуть. Вони ж тепер уже не знаються — ні на жінках, ні на поезії.

— А я що мав би казати: — не стримується задерикуватий критик, — що в ліжку ви були такою ж талановитою, як і в поезії?

— Краще вже кажи, що в поезії була-м такою ж вправною і талановитою, як... у ліжку, — замріяно зітхає Літературна Вдова. — Всі знають, що зазвичай так не буває, тому що в жіночій долі все виходить на так; що насправді в ньому все через "або — або"... Але мені, Ярунцю, вдавалося і там, і там. Така-м солодка була... — грайливо

повела змарнілими стегенцями, — що коли-м починала читати свої віршики, то старші літератори вже думали не про рими мої, а про перса.

— О, бачите... А я звідки можу знати, які-сте були, — поступливо проказує Ярунцьо, і поривається підійти поближче до труни з небіжчиком, але Літературна Вдова грайливо перехоплює його за плащове передпліччя і, забуваючи про те, учасницею якого ритуалу вона є, безцеремонно притягує молодика до себе.

— Йой, та я геть забула, що моїх пестошів ти так і не зазнав, — подихом обпалює вушко молодика. — А то чом, Ярунцю? Ще й десять років тому міг би на мене задивлятися, бо ще й зараз дехто з молодших чоловічків мліє переді мною. Тому хвали бога, що ти мені тоді не трапився.

— Та оце ж і хвалю.

— Хто ж так, літературозгубцю ти наш, хвалить жінку?! Тебе, ба— хуре критиканський, ще й цьому вчити треба? То що, жалкуєш? Зізнавайся.

— Але ж ви знаєте, що на цвинтарі жалкувати за таким гріх, — з чернечою стоїчністю намагається упокорити її Ярунцьо.

— А де ще за таким жалкуватимеш, як не на цвинтарі? — з відьомським навіюванням прошепотіла йому на вушко Літературна Вдова. — Тільки тут, тільки на цвинтарі. А знаєш, мій душезгубцю, чому? Тому що поза його брамою треба не жалкувати, а надолужувати.

— Йой, на Бога, пані Гелено! Дайте спокій і собі, й мені.

— Не дам, не pozwalam! — все рішучіше запалювалася Літературна Вдова. — Поки-м жива — навіть на цвинтарі не дам. Тільки ж обов'язково скажи, що-м була талановита, — враз підвищила вона голос, помітивши неподалік них критика Луцяка. — Бо той критичний кастрат Луцяк, — навмисне голосно вимовила прізвище свого давнього недоброзичливця, і такого ж давнього, але зрадженого нею, коханця, — хоч і прийде на мій похорон, але такого при свічках наговорить, що хоч встань із труни й повісся.

— То вже як кому ведеться, — ніяковіє Ярунцьо. — Але казати таке на цвинтарі — справді гріх.

— На цвинтарі вже нічого не гріх, тому що всі гріхи наші лишаються за ворітьми цвинтаря.

— Ая, та можна спочатку повіситися, а вже потім — у труну, і то винятково за рахунок Літфонду, — стиха, але з ескадронною безпардонністю радить Літературній Вдові критик Луцяк, набожно при цьому хрестячись. Та все ж таки підступає ближче до Гелени Страт—никової. — Літераторів у Галичграді вже катма, самі літературні вдови, — звертається він тільки до літературозгубця, ігноруючи присутність Гелени. — А гляньте-но на цей гурт, — патетично вказав правицею на блаженський гурт людей, що незворушно спостерігали за тим, як гробокопачі прикидають землею труну чергового літературного небіжчика. — Письменників у місті майже не лишилося, бо вимерли, а літературних вдів — наче вороння. Ніби то вже й не Спілка письменників, а Спілка самих тобі літературних вдів.

... Але ж, хто у Галичграді не знав, що критик Луцяк, знаний по навкололітературних колах під псевдонімом "Критьо-Кастрат", через його здатність за гонорарний червінець викаструвати будь-який подаючий надії талант, люто, але водночас по-літературному вишукано, ненавидів письменницьких удів?

"Це вони, літературні вдови, — не раз, підпивши, пафосно виголошував він із келишком в руках на презентаційних поминках чергового літературного невдахи, — позживали з цього світу своїх чоло— віків-письменників, а тепер приміряються, як би позживати й своїх коханців! Це літературні вдови спершу позаганяли до могил своїх літературних небіжчиків, а тепер заганяють туди й саму літературу!"

Не чекаючи кінця ритуалу поховання, Гелена знімає з пишної зачіски чорний шарф і бреде до виходу зі цвинтаря. Ця жінка гаразд відала, що притча про Літературних Вдів з'явилася саме тоді, як вона, Гелена Стратник, відмовилася їхати під Київ до Данила, котрий, повернувшись із комуністичних таборів Мордовії з "чахоточно надірваним", як він сам писав їй, здоров'ям, доживав свої останні дні в тій самій літній кухонці, в якій колись вони удвох мріяли, творили і безбожно, до нестями, займалися сексуальними екстазами.

Єдиним виправданням слугувало їй те, що в котромусь із листів Данило раптом заходився переконувати, ніби здатен обійтися без її піклування, оскільки, мовляв, ним опікується господиня їхнього давнього пристановища. От, чого він справді хотів би, то це хоча б на змиг ока побачитись із нею, і в такий спосіб здійснити майже нездійсненну в його становищі мрію.

Й оскільки Гелена воліла не відповідати, якийсь час колишній "в'язень совісті" наполегливо домагався її відповіді, телефонуючи то до Спілки, то до їх спільних галичградівських знайомих. І змирився із втратою її тільки тоді, як хтось із "доброзичливців" переповів йому слова, кинуті Геленою у відповідь на докори того ж таки Луцяка, що намагався звинуватити її у "зраді Поета в найтяжчі днини його буття".

Тепер уже Гелена добре усвідомлювала, що то й справді були страшні слова, але вони були... Мовлені — та й мовлені...

"А щоб ви знали, що для мене Стратника як чоловіки вже давно не існує, — чи не занадто запально та необачно кинула вона тоді в гурт "літературних небіжчиків". — Відтоді, як він зник у Мордовії, він так і залишається для мене десь там, у Мордовії. І для того, щоб я шанувала його як поета, він мені в ліжку не потрібен. Так уже, мабуть, і судилося мені — вікувати Літературною Вдовою".

* * *

.То вже згодом Гелена дізналася, що майже того ж дня, коли йому послужливо переповіли вирок коханої жінки; єдиної, і на все життя — коханої, він втратив і ту, кого досі вважав своєю донькою — Катерину, що, після закінчення, юрфаку, працювала в прокуратурі.

Повернувшись з першого службового відрядження, до Сімферополя, вона з неприхованою агресивністю сприйняла появу колишнього політв'язня в своєму службовому кабінеті слідчої, і заявила, що завжди ненавиділа його за націоналізм,

оскільки націоналістів і "бан— дьоровцев" ладна душити власними руками.

А, щоб уже остаточно добити, повідомила Данилові, що давно й офіційно зреклася його, не бажаючи, щоб у її "особовій справі" залишалася така брудна і ганебна пляма. Й оскільки формально він її, нібито ж рідну по крові, свого часу не в дочерив, то й фігурує тепер у паперах лише як вітчим, якого вона, власне, й зреклася.

15

Свого часу ми занапали цю святую землю Чорнобильську, та й тепер вона занапащає нас. Тож не маємо права ні оскаржувати її, ні проклинати. Можемо хіба що молитися за неї, усвідомлюючи, що не її це гріхи, а наші.

З "неприкаяних" роздумів одного з героїв цього неприкаяного роману

Галявина посеред густого сосняку. Авгура завершує споруджувати щось схоже на землянку. Верх її збито з обapolів і завішано брезентом, поверх якого прибито дошки і покладено гілки.

Авгура розтягнув над землянкою рибальську сіть і прив'язав її кінці до сосен. Потім заходився встромляти в сіть соснові лапки, перетворюючи її на маскувальну.

Випадково оглянувшись, він раптом побачив на пригірку, яким завершується галявина (що знаходиться на невеликому розлозі узвишші), постать високого худорлявого ченця. Він був у чорній заношеній ризі, але без головного убору, і вітер розвіював його сиве волосся. Напевне, ченцеві не було ще й п'ятдесяти, проте борода й неохайна поросль, що обрамлювала обличчя, старили його, нівелюючи всі ті риси, за якими ще так-сяк можна було визначити його вік і прицінитися до чоловічої вроди.

Навіть коли Авгура помітив його і завмер з оберемком соснових лапок в руці — чернець не ворухнувся. Він стояв, наче привид.

Красномовно поклавши руку на сокиру, що була в нього за поясом, Авгура зробив кілька кроків у бік цього монаха.

— А вас, звичайно ж, послав сам Ісус Христос?! — насмішувато, з викликом запитав він. — Ваше неземне мовчання я повинен вислуховувати, стоячи на колінах?

— Житло своє ти збудував дверима на північний схід, звідки постійно віють вітри. Тому їх весь час забиватиме дощем і снігом. До того ж, саме з цього боку сосняк найрідкіший.

Авгура розсудливо глянув на сонце, на завішаний брезентом вхід, біля якого лежали вже змайстровані, але ще не навішані двері; на сосняк перед входом...

— Може, вашої біблейської мудрості вистачить і на те, щоб розвернути цей ковчег на 180 градусів?!

— Поки що її вистачає тільки на те, щоб зрозуміти, що чоловік ти в цих краях тимчасовий, — сумирно відказав чернець.

— Тому що житло своє повернув входом на північний схід? — насмішувато поцікавився Авгура, підступаючи ближче до монаха.

— Та ні... Тому що пригнали тебе під реактор не співчуття до людей, які лишилися тут, не біль за землю цю сплюндровану, а власна кривда і власний гонор. Та ще — ненависть до тих, що лишилися поза Зоною. А такі довго тут не затримуються.

Власного презирства їм вистачає тільки на те, щоб, зневажаючи смертельну небезпеку, нажитись на мародерстві.

Чернець по-армійськи крутнувся на підборах і ледь уторованою стежиною подався до узвишшя, проте за кілька кроків озирнувся.

— Бачу, трішки знаєшся на теслярстві! — гукнув монах.

— Хіба що трішки, — знехотя відповів Авгура.

— Кілометри за чотири звідси, на околиці полишеного села та на березі річки Чорноминки, є церква, яку комуністи перетворили, були, на фуражну комору, ще й збудували поблизу польовий стан і загони для телят! Прийшов би та поміг відтворити вівтар. Тоді було б де помолитися перед смертю!

— Чому тільки перед смертю?

— Це я так, до слова!.. Дошок у мене вистачає! Інструмент роздобув! Навіть фарби дістав! Для іконостасу! От тільки де взяти художника-богомаза?!

— Дорости до таланту богомаза мені навряд чи вдасться, — похитав головою сержант. — Але дечим допомогти все ж таки зможу, та й на храм ваш "реакторний" глянути цікаво. Зараз маю намір відіспатись, а завтра обов'язково навідаюсь.

— А що, вже відчуваєш, як долають дивна втома і ще дивніша млявість? — стривожився чернець.

— Натякаєте на те, що почала долати радіація? Поки що не відчув, просто вночі не виспався, а тому й стомився.

— Мабуть, ніде в світі людина не поринає в таку неземну втому, як у Зоні, — проказав чернець, звернувши лице до неба і ревно крестя— чись. — Памятай про це, солдате.

Чернець знову відвернувся і ледь уторованою стежиною почав підніматися на вершину узвишшя. Авгура не зчувся, як подався за ним, простежив, як той спускається у виярок. На кілька хвилин він втратив ченця з поля зору, але потім знову побачив його на крутосхилі сусіднього пагорба. Там божий чоловік різко озирнувся. Хоча вони стояли на різних узвишшях, але виявилися досить близько один від одного, і саме тоді Авгура відчув, що йому не хочеться втрачати цю людину з поля зору, на відміну від Ліквідатора, з яким розстався був досить легко.

— Мене Іларіоном звать. Ієромонах Іларіон. Мабуть, все ж таки доведеться нам з тобою ставати не лише теслями, але й богома— зами-іконописцями. Якщо згоден, до церкви можемо рушати хоч зараз.

Солдат метнувся до своєї хижки, прихопив торбу, в якій зберігалися харчі, і кинувся заздоганяти ієромонаха. Через півгодини вони вже входили до покинутого села. Вітряк, хати з вибитими вікнами та заколоченими, або ж, навпаки, навстіж розчиненими дверима, і, наче палац посеред старовинного села, — по-сучасному збудована, проте ґрунтовно розкурочена школа.

— Заирнемо на кілька хвилин, — запропонував Авгура, і чернець мовчки звернув услід за ним на поросле густою травою обійстя.

Солдат зазирає до одного класу, другого, третього, нарешті заходить до

вчительської і виявляє там під шаром пилюки класний журнал пятого "А"

— Так, і що ж нам тут задавали? — на ходу гортає сторінки журналу, продовжуючи огляд цього храму науки. — Історія, українська мова, природознавство... От, природознавство — це вже цікаво. І як же ми вчилися любити природу? Ага, Артюшенко: трійка, двійка, двійка, знову трійка, але з мінусом... Ну, тепер зрозуміло, чому Природа так незлюбила нас. А це хто тут у хорошисти вибивається? Ага... Дмитро Мономах. Нічого не скажеш, династичне прізвище. Четвірка, трійка, двійка... Прости, великий князю, отрока свого зело зледачілого, — молитовно зводить очі до стелі. — Читаємо далі. Лісовська. Оце знання! П'ятірка, п'ятірка, і знову п'ятірка... Цікаво, яку дозу вхопило це мудре "дитя Зони", перш ніж його спромоглися евакуювати звідси? Змушений засмутити вас, діти мої, — звертається до уявного класу, зайшовши до однієї з класних кімнат. — Як виявилось, наука, якої вас досі навчали, не має ніякого відношення ні до природознавства, ні до будь-якої іншої класичної науки світу. Тому почнемо все з початку...

Авгура підходить до класної дошки, брудною ганчіркою стирає з неї шар пилюки, і крейдою, величезними літерами, виводить: "Навчи нас, Господи, як треба виживати в Зоні".

— Гей, святий отче, а що ви написали б на класній дошці, якби вам запропонували вести урок природознавства ось тут, у цій "чорнобильській школі"?

Проте Авгурі ніхто не відповів. Визирнувши в коридор, він виявив, що чернець уже залишив школу і, напевне, попростував до церкви.

* * *

...Напівзруйнована церква сирітно бовваніла посеред порослого травною кремянистого плато, що панувало над усією навколишньою місциною. Стежиною, що в'юнилася поміж кущами, Авгура наблизився до будівлі, і вже звідти, від входу на церковне обійстя, замілю— вався вигином річки та острівцем, частина якого відкривалася йому у провіттку між кронами верб та лісистим протилежним берегом, на якому ще можна було розгледіти залишки причалу...

Захопившись краєвидом, Авгура не помітив, як із прибудови, вхід до якої напівзавалено було опалою стіною і балками, з'явився чернець.

— Стоїш біля храму, а молишся річці? — запитав він, двома руками спираючись на довжелезний, неохайно обтесаний посох, що завершувався наростом, дуже схожим на голову змії.

— Тобто дію, підкоряючись заповітам предків-язичників.

— Воно й зрозуміло: місця тут божественні, — не дозволив чернець втягти себе в "язичницьку" полеміку. — Хоч як тяжко покарав Господь землю цю, чорнобильську, проте краси не позбавив.

Авгура знову уважно придивився до ченця, що вражав його довгим гачкуватим носом та по-африканськи товстими, сірими на колір губами, і, розвіюючи якісь свої здогади, похитав головою.

— То це ви прямо тут, у церкві, й скитуєте-монашествуєте? — зняв він із-за плеча

сумку і видобув із неї поліетиленовий пакет.

— Досі жодного іншого ченця чи священника бачити в цих краях не доводилося. Тож дозвольте ще раз відрекомендуватись: мандрівний монах, з вашого дозволу, — по-старосвітському схилив голову.

— Я ж, у свою чергу, скажу вам кілька слів стосовно краси. Саме нею, скрасою своєю, вона і страшна, ця земля чорнобильська. Та про це краще розмірковувати на ситий шлунок. Це вам, — передає пакет. — У цій торбині — дві смажені рибини, кілька раків і дві лапки — чи то зайця, чи кроля, якого вполював на поближньому хуторі.

— І все це — мені?! — вражено перепитав чернець, приймаючи від нього пожертву. — Дякую, щедро, дуже щедро.

— Про те, що маєте бути десь тут, я дізнався кілька днів тому. Мені про вас Ліквідатор розповідав.

— Он воно що! Це той, що й досі могилу собі впорядковує?

— А що вдієш: до відходу до царствія небесного цей чоловік вирішив підготуватися ґрунтовно.

— Проте досі так і не висповідався. До речі, як я вже казав, мене рукопокладено на ієромонаха, тобто я вже не лише монах, але й священник.

— Отже ви здатні, і вже навіть самим Господом покликані відпускати гріхи? Чудово, сприймаю цей факт, як нагадування про потребу власної сповіді.

— Е, ні, вас, — остаточно перейшов на "ви", — не квапитиму. Відтак поясніть, з якого дива ця щедрість дарів. Ми ж іще навіть до пуття й не познайомилися!

— Від щедрот душі християнської — здається, так, за церковною традицією, слід відповідати в подібних випадках.

— Божеська відповідь, божеська. Самі ловили та варили чи смажили цю живність?

— Сам, ясна річ. Відроджую первісні мисливські навички предків, не вдаючись до вогнепальної зброї, — поправив рушницю, що висіла в нього через плече, ців'ям донизу. Що не кажіть, а протриматися тут можна: риба є, кури здичавілі не переводяться...

Ієромонах ще раз оглянув дари, прислухався до тріскоту гілок під лапами якоїсь дичини, що продиралася крізь поближні хащі, і знову сумирно схилив голову.

— Не запитую, що вас привело в ці краї, сину божий. Може, ви й самі не знаєте, що саме спонукало до цих мандрів.

— Знаю, але про це краще не розпитувати.

Мандрівний Монах задумливо подивився кудись повз сержанта, у гущавину лісу, кивнув, і щось промуркотавши собі під носа, чи не якусь фразу з молитовника, показав на латку землі, що пологим схилом спускалася до річки

— А я, ось, монастирський город собі завів. Монастиря ще, власне, нема, а город уже є.

— З радіоактивною картоплею і цибулею, міцністю в двісті бер. Які не тільки сльозу здатні вибивати, але й усі гейгерівські лічильники позаклинювати. Священна городина!

— У мертвородній землі й плоди мертвородні, — повчально проказав ієромонах,

ідучи до церкви. — Свого часу ми занапали цю святую землю Чорнобильську, та й тепер вона занапащає нас. Тож не маємо права ні оскаржувати її, ні проклинати. Можемо хіба що молитися за неї, усвідомлюючи, що не її це гріхи, а наші.

— Е, ні, цей невідомимий гріх Всевишній мав би взяти на себе. Чи ж не з його волі сталася чорнобильська трагедія?

— Сам іноді замислююсь над цим вселенським парадоксом, — несподівано визнає чернець. — Хоч і розумію, що грішу ним проти самої божественної істини.

— Не божественної, а всього лиш церковної, — парирує солдат. — Однак не будемо про це... Та ще й тут, перед храмом стоячи. Отже, ви теж нетутешній. З'явилися в цих краях уже по тому, як сталася аварія і Зона знелюдніла?

— По тому, — неохоче підтвердив ієромонах. — Але годі про це. Священики не для того існують, щоб перед кимось висповідувати— ся. У них інше покликання — вислуховувати своїх прихожан не лише власною душею, але й душею Господа.

Авгура хотів щось мовити у відповідь, але в цей час звідкись із-за кушів долинув хрипкий голос невидимого репродуктора:

— ...Черноморській флот бил, есть і будет російским! Ми не да— пустім ослаблення магушества Російскай держави на Чьорном море!

Сержант здивовано роззирнувся.

— Звідки тут репродуктор чи радіоприймач? І взагалі, що це так по-імперському віщає? Чому раніше не чув?

— Не нервуйтеся, це в нас тут з'явилося "збожеволіле радіо".

— То вже й таке існує — "збожеволіле радіо"? Що московське радіо денно й нічно по цих краях надривається — чув, але про "збожеволіле"...

— Та це ми його так називаємо — "збожеволілим". Тільки в цій місцині воно проявляється якось по-особливому, можна сказати, по-містичному. Виявилось, що в "могильнику ліквідаторської техніки" лежить присипаний землею репродуктор, ну, той, що на стовпі. То ліквідатор тут один, який засипав той могильник, з'єднав якісь дротики, мабуть, з підземним радіокабелем, і радіо ожило. Цілими днями це "збожеволіле радіо" мовчить собі, а тільки коли в світі зайдеться на якесь лихо, скажімо, на землетрус, катастрофу чи війну, — воно раптово оживає, вигукує про все те, і знову замовкає.

— І справді, містика якась.

— А найчастіше починає горлати, коли в Москві хтось там, у черговий раз, на Україну накидається. Тоді воно звіріє. Недарма оте їхнє Останкіно, в Україні давно називають "Брехостанкіно". Та коли, в знавіснілості своїй, у лютий ненависті до України, це "Брехостанкіно" остаточно божеволіє — я негайно хрещу репродуктор, і він поволеньки втихомирюється.

Проте цього разу з осінінням хрестом ієромонах не поспішав, отож диктор "збожеволілого радіо", як і раніше, голосом якогось там "ніжегородскаво Геббельса", репетував:

— Южние області України історическі прінадежат Росії! Ми далжни взять їх пад

свою юрисдикцію, чтобы заштити інтереси рус— скаязичнава населенія! Ми не дапустім, чтобы на Україне і дальше претеснялся русскій язык! Русскоязычное населеніє України і других республік бившева Саветскава Саюза желает і далжно житі в едином русскоязычном прастранстве, в Русском міре!

— Та вгамуйте вже цього кремлівського придурка, Геббельса ніже— городського!.. — уривається терпець в Авгурі.

— А так, а так! Геть оскаженів! Святъ, святъ! — нажахано хрестить "Брехостанкіно" Мандрівний Монах, наче заповзявся усіх бісів з нього повиганяти. — Ізиди, сатано кремлівська!

Лише по тому відчинив напіврозтроснені двері й увійшов до церкви. Через проломану баню її, повибивані вікна і потрошені стіни, проникало сонячне світло, під променями якого Августі відкривалися побляклі, подекуди понівечені, розписи стін, обгорілі образи і стьмя— нілі лики святих. Біля однієї зі стін сіріло під шаром пилу блаженке, саморобне риштуваннячко.

— Ти диви: подіяло, замовк, тільки й того, що харчить, ніби отой кремлівський придурок і справді, на тому ж таки радіодроті, й повісився! — хитнув головою сержант, завваживши що шовіністично налаштований диктор "Брехостанкіно" справді вгамувався. Питання: чи надовго? — Отже, свої власні гріхи ви відмолюєте у цьому храмі?

— Свій земний гріх я спокутував далеко звідси, в одеському монастирі. Дізнавшись про лихо, що скоїлося в Чорнобилі, я попросив настоятеля не лише відпустити мене до Зони, але й домогтися у влади дозволу збудувати десь тут, неподалік Саркофага, чернечий скит. Шкода тільки, що настоятель не домігся цього. Чи, може, й не дуже прагнув домогтися. Знав, що не дозволять.

— І тоді ви самовільно залишили монастир, щоб продовжити своє служіння Господу в Зоні...

— Не міг я і далі залишатися у монастирі Московського патріархату, аж нашпигованого отакими "ніжегородськими Геббельсами", котрі день і ніч про "русскій мір" талдичать. Уночі втік. До Вапнярки добувся дизель-поїздом, а далі подався пішки, наче паломник — на прощу. Біля хутора Журби мене мало не розтерзали собако-вовки. Палицею відбивався. І таки загинув би, якби не вскочив у крайню хатину. А вже господиня хутора, що називає себе Вічною Журбою, розповіла мені про цей храм. Доводилося бувати колись на хутірці Вічної Журби?

— Навіть не здогадуюсь, де він знаходиться.

— Ще побуваєте. Правда, прихожанкою церкви моєї жінка ця так і не стала. Але, може, тому й не стала, що занадто вже вона якась така... демонічна. Ну а щодо храму, то проглядається якесь Боже знамення в тому, що він усе ж таки вцілів. Кажуть, нібито стоїть уже три віки, зумівши пережити десятки воєн, пожеж та епідемій... Але не було такого, чтобы люди зовсім зрікались його; бо й справді не було, аж поки не зійшла на землю ця ось, біблійно напророчена "Звізда Полин".

— Незрозуміло тільки, з якого це дива його тут спорудили? Адже поблизу не видно

жодного села.

— Та ні, село тут усе ж таки існувало, крайні хати його — одразу за переліском, який останніми роками дуже розрісся і загушавів. В окупацію воно, правда, геть чисто вигоріло, а після війни його відбудували, але не все. Що ж до церкви, то вона так і звалася — "лісовим храмом". Вічна Журба каже, що на цьому місці, ще за князя Володимира Хрестителя, було язичницьке капище, святилище тобто, з усіма ідолами русичів. Але котрийсь із княжичів знищив його разом із людом, що зійшовся, аби захистити свою язичницьку святиню, а на місці капища звелів спорудити лісовий храм. Тричі цей храм язичники місцеві підпалювали. І тричі християни відроджували. А потім прийшли комуністи, зняли з нього хреста, поставили на місці вівтаря бюст свого більшовицького ідола і перетворили церкву на клуб, один — на три навколишні села. Чи може бути страшнішою наруга над храмом, ніж позбавити його хреста і танцювати на могилах і святинях предків? Щоправда, в останні радянські літа, як я вже казав, комуністи-нехристі перетворили клуб-храм на фуражну комору, а поруч, між церквою і селом, заклали літній загін для телят і польовий тваринницький стан. Одне слово, "дотанцювалися".

— Цікаво, що вас особисто привело сюди? Теж маєте на душі великий гріх?

— Гріх?! Страшно й вимовляти таке, але іноді здається, що я — єдиний на цьому світі, хто так і не спромігся скоїти жодного значного гріха.

Авгура скептично посміхнувся.

— Не осуджую, у таке справді важко повірити. Але склалося так, що батьки мої, брати, сестри — всі стали істинно віруючими, чи, як у нас на селі казали, "богомольними". Сам теж, вважай, із пелюшок молюся. У ченці пострижений, вважай, з отроцтва. Зброї до рук не брав, тілесного гріха не знав.

— Що, зовсім... ніколи... жодного "тілесного гріха"? — лукаво примружився Авгура. — Навіть жінки ніколи в житті не цілували? Тоді ви справді святий. Вас треба. як це там по-вашому?.. Канонізувати, чи що?

— Втім, не стану вводити тебе в оману, солдате, — зрештою знову перейшов на "ти". — Пізнав я ласки однієї жінки. Але за її наполяганням, і, можна сказати, з любові до неї, — потуплюючись визнав Мандрівний Монах.

— Якщо з любові, та з її волі — таке гріхом не вважається. — Все одно можна канонізувати.

Мандрівний Монах замислено дивиться на образ Богоматері, хреститься і покаянно опускає голову.

— Воно так, якщо в наш час людина не скоїла страшного гріха, її вже можна вважати святою. Хоча, з іншого боку, варто б запитати, а що вона зробила; що такого, праведного, лишає по собі, що, дивлячись на її витвір, або згадуючи її діяння, нащадки могли б із чистим сумлінням сказати: "Святий був чоловік, святий!". Ми ж, прилучаючи до лику святих пролетарських вождів, повстанських лідерів, або сектантських ідолів та всіляких там партійних бонз, навіть не цікавимося, а чи існувало

для них щось справді святого на цій землі?

— Е, та ви не лише перший священик зони, але й перший її філософ.

— Я не святий. Але настільки безгрішний, що більше, ніж будь-хто з земних, маю право прийняти на свою душу всі страшні кривди, що заподіяні цій землі, котрої тепер, нарікши "Зоною", зреклися. За всіх прийму гріхи на душу, за всіх відмолюся й покаюся, — хрестячись, урочисто, ніби слова молитви, проказав Іларіон.

— Ми далжни вернуть українські землі Русскаму міру! — знову ожило "збожеволіле радіо" голосом кацапського "Брехостанкіна". — Крим і Данбас — ета сфера русскіх національних інтересав! Уже сейчас ми далжни вернуть Крим в лоно матері-Рассії, патаму что он бил і всегда будет частью Русскава міра!

— Іноді мені здається, — сумирно проказав чернець-священик, хрестячи динамік на похиленому стовпі, — що ні з якими радіостанціями це радіо не пов'язане, а просто збожеволіло від кацапсько— кремлівської пропаганди, та й тепер волає саме по собі, коли захоче і що йому заманеться.

16

I

...Після того імпровізованого допиту, — знову повертався Роман Ігуда у своїх спогадах до радянських часів, — у КДБ нібито на певний час забули про його існування. Та й він теж спробував забути про існування цього збіговиська недобитих беріївців. Але якось увечері, на Печерську, коли Роман саме повертався після невеличкого кіношно—го застілля, поблизу нього зупинилася міліцейська машина, і двоє кремезних мордоворотів зі спецназу просто на вулиці заходилися гемселити його гумовими кийками, потім вдарили головою о крило свого газика і дали волю кулакам. Ігуда не стримався й одному з мілі—ціантів уперіщив кулаком межі очі так, що той відлетів за багажник машини і знепритомнів.

.Цього разу в міліції його вже звинувачували в появі в громадському місці в нетверезому стані, у хуліганських діях по відношенню до випадкових перехожих, а також в образі співробітників правопорядку та опорів їм під час затримання. На додаток, просто в його присутності, слідчий зателефонував комусь там із своїх знайомих у КДБ і попросив з'ясувати, чи нема в них якогось компромату на громадянина Ігуду. Там відповіли, що, як нема, то організують, а за півгодини до кабінету вже входив знайомий Романові майор — так, тоді вже підвищений у званні до майора КДБ — Гловов.

— І за які ж такі гріхи ви мордуєте цього красеня? — поцікавився кадебіст, оглядаючи кремезну постать Ігуди, увінчану копичкою короткого чорного волосся.

Прямий, майже римської краси, хоча і з ледь вловлюваною горбинкою, ніс; чорні очі і смагляве вилицювате обличчя додавали постаті Ігуди якоїсь надприродної демонічності.

"Та цьому чоловіязі самою заповіддю божою наказано бути вождем племені, керівником масонів, чи якоїсь не дуже далекої від масонства партії; або й просто якоюсь високодостоїнною харизматичною особистістю! — подумалося Гловову. — Шкода, що сам він ціни собі не знає, а підказати йому, щоб так, серйозно і під

протокол... нікому. Власне підказати, знайшлося б кому... але ж під яку ідею, під який, так би мовити, політико-державний проект?"

— Ну, та, для початку, його затримали за хуліганство, — пояснив приземкуватий, плечистий прапорщик. — А там видно буде...

— Роман Ігуда, знаний у певних колах під оперативним псевдонімом як Незламний Команданте — і раптом. якесь там вульгарне, примітивне хуліганство?! Не розчаруйте мене. — Середнього зросту, плечистий, кремезний, з м'язистим носом, Глотов скидався на популярного кіноактора Жана Габена, тільки повадився з таким нахабством і такою безпардонною зверхністю, які Габену навряд чи вдалося б відтворити навіть у найгеніальнішій із своїх ролей.

— До того ж, при затриманні, чинив опір працівникам міліції, — поспішив уточнити старший лейтенант.

— А що, хтось із ваших співробітників, які затримували його, потрапили до реанімації?

— Ну, до цього справа поки що не дійшла, — обурено здвигнув плечима міліціант, але...

— Тоді який же це "опір"?! — обурився Глотов-Габен, гидливо від— кидаючи від себе на край столу тоненьку поки що "карну справу" Романа. — Якби цей колишній старший сержант розвідроті справді вирішив чинити вашим костоправам опір, принаймні двоє з них уже лежали б у травматології.

— Ну-ну, не такий він уже й крутий, — пробурчав прапорщик, проте, зустрівшись поглядом із офіцером КДБ, вирішив за краще помовчати.

— Ви хоч знаєте, що цього хлопця уже сприймають у мистецькому світі, як одного з талановитих молодих кіносценаристів? — напосі— дався Глотов. — Та й художників — теж. Про поезії мовчу. Терпіти їх не можу.

— Невже, аж тих. кіносценаристів?! — щиро подивувався старлей. — Він, оцей?.. Який так повадився зі співробітниками міліції, і навіть із спецпризначенцями?

— А в майбутньому це — визнаний не лише в Україні, але й у всьому світі, політик. Так-так, не дивуйтеся, цього хлопця чекає велике політичне майбуття.

Почувши пророцтво кадебешника щодо його політичної кар'єри, Роман спочатку здивовано втупився в нього, але одразу ж пояснив собі, що той просто блефує перед міліціантами, і промовчав. Зате старлей заінтриговано уточнив:

— Він, що, справді, може стати таким, як оті їхні Чорновіл або Лук'яненко?

— Невдалі порівняння, старший лейтенанте. Ігуда — птах іншого польоту. Ви тільки гляньте на цього чоловіка. Який профіль, яке вольове підборіддя, яка харизма в погляді і в поставі, — розхвалював його офіцер КДБ, наче коня на ярмарку, не звертаючи при цьому уваги на реакцію самого Ігуди. — І повторюю: якщо б уже пан Ігуда справді вирішив чинити опір, ваші "беркутівці", чи хто вони там, відпочивали б зараз із переламаними ребрами і потрощеними щелепами. Це я вам гарантую. Коротше, я забираю його з собою. А цю свою міліцейську "справу" відкладіть і надалі про неї не згадуйте.

Ігуда розумів, що це лише гра, що Глов-Габен з'явився за тим— таки бездарно розробленим десь по кабінетах КДБ сценарієм, згідно з яким, його, власне, й притягли сюди, до міліцейської дільниці. І що сама його затримка та демонстративне побиття — лише епізод, така собі кривава масовка... В КДБ він був упевнений, не битимуть. А якщо вже йти під суд, то краще все ж таки "націоналістом" і "ворогом народу", аніж карним злочинцем, та ще й за такою мізерною статтею, як "хуліганка".

А що міліція справді затримала його на замовлення КДБ, він переконався одразу ж, щойно опинився в кабінеті Глового, де той, через кожні півгодини міняючись зі своїм напарником Щедренком, то провадив співбесіду, яка дуже нагадувала формальний допит, то одверто допитував, блаженко маскуючи це під задушевну розмову. Проте в обох випадках від нього вимагали визнання своєї "антирадянщини" та свідчень проти Данила Стратника і Влада Авгури. Про четвертого "карбонарія", як називав їх Глов, — Мирона Миньківського — лише кілька разів згадали, та й то ніякого особливого інтересу до нього не виявили.

Самого ж Романа Ігуду слідчі демонстративно жаліли, сприймаючи його "ідейні збочення", як "нестійкість, властиву багатьом людям від мистецтва", і при цьому бідкалися, що для такої людини, як він, у моральному плані мордовські табори стали б погибельними. Отож цього нещасного Ігуду можна і треба врятувати для суспільства, для українського кіно та живопису, задля його ж таки, Ігудиного, таланту. Та що там, Глов-Габен навіть обіцяв посприяти тому, щоб якийсь із двох його напівнаписаних сценаріїв уже прийняли на кіностудії імені Довженка. Якщо звичайно...

А він же, він... — і душу дияволу готовий був продати, аби тільки котрийсь із сценаріїв прийняли хоча б для розгляду на художній раді та на сценарній комісії кіностудії.

На подив, закінчилася ж ця зустріч в обласному управлінні КДБ якось несподівано.

— Знаєте що, пане-товаришу Ігудо, — мовив Глов, у черговий раз увіходячи до кабінету, щоб змінити в розмові Щедренка, — я мав би прямо зараз наполегливо запропонувати вам стати позаштатним співробітником КДБ, але демонстративно не стану вдаватися до цього.

— А чому ви вирішили, що я погодився б? — виклав на стіл кулаки, наче два молоти, Роман. Причому зробив це з таким виразом на обличчі, ніби ще за мить мав кинутися на кадебіста. — Ви ким себе тут являєте?

— Ми й справді повинні були б запропонувати вам таке співробітництво, коли б мали намір зіпсувати вашу бунтарську біографію, як-то попсували її "задокументованими" фактами доносів та клеймами "стукачів" уже не одному такому карбонарієві, як ви. Одначе я порадився де з ким із високого начальства і, як уже натякнув під час перебування в міліції, ми вирішили, що наше співробітництво повинно мати принципово інший характер.

— Хто це "ми", і про яке саме співробітництво може йтися? — вже розважливіше поцікавився Роман.

— Ось про це мені й хотілося б поговорити з вами — конкретно, а головне,

довірливо, як офіцер з офіцером.

— Навіть не зважаючи на те, що офіцерського звання як такого в мене нема і ніколи не було?

— Та вже, віднедавна, є, про це ми якраз потурбувалися, — нехотя, нібито про щось дуже буденне, повідомив Глотов, морщачись.

— Оце вже й справді дивина!

— Нічого складного в цій операції не виявилось. Ми зв'язалися з нашими московськими колегами, і, з їхньої подачі, наказом міністра оборони, вам присвоєне звання молодшого лейтенанта запасу. Причому вас просто вписали до наказу, підписаного ще дев'ять місяців тому. Завтра вас викличуть до військкомату, щоб здивувати цією приємною новиною і, водночас, призвати на двомісячну перепідготовку. Пручатись не варто, ви пройдете цю перепідготовку в армійській роз— відшколі, що дозволить уже наступного року, так би мовити, позачергово, присвоїти вам звання лейтенанта. Повірте, що, виходячи з розробленого нами плану, це дуже важливо.

Поки Ігуда приходив до тями після такого повороту подій, майор по-змовницькому обвів поглядом кабінет, даючи зрозуміти, що він наскрізь прослуховується та проглядається, і порухом голови виманив його в коридор, а далі — й на вулицю.

— ."Втім, знаєте, Ігудо, — сказав він уже зупинившись за рогом будівлі і закурюючи, — логічного продовження нашої розмови сьогодні вже не відбудеться. Скажу лише, що віднині істинних патріотів України вам слід шукати не лише серед тих, хто клянеться в любові до Неньки за склянкою вина чи самогону та переказує антирадянські анекдоти по комунальних кухнях. І повірте, не ці кухонно-горілчані балакуни вирішуватимуть долю України, коли справа дійде до... Втім, не будемо загадувати; та й чекати, судячи з ситуації, доведеться недовго. До основної, великої мети варто йти через низку проміжкових цілей. Одна з них для вас — військова перепідготовка в розвідшколі. Ми спеціально вибили для вас місце на цих курсах, тому не підведіть. Нікого іншого, крім вас, із офіцерів запасу там не буде, всі кадровики. Тому не підведіть.

— Цей трон ми, звичайно, здобудемо, проте.

— Наразі разу обійдемося без "проте"; зупинимось на першій частині вашої відповіді, карбонарій ви наш. Ви щось там сказали про "трон". Чудова назва для нашої операції, монархічна. Всі подальші кроки в цьому напрямку обговорюватимемо, послуговуючись кодовою назвою "Операція "Правитель".

* * *

... Одначе все це — і таємновечірня розмова в КДБ, і перепідготовка в розвідшколі, — теж у минулому. Причому, після повернення Романа з військової перепідготовки, ні Глодов, ані Щедренко на зв'язок із ним так ні разу й не вийшли. Та й сам він теж не прагнув відновити їхні зв'язки. Зрозуміло, що, під час розвалу Союзу, кадебістам, незалежно від того, до якого табору — проукраїнського чи прокацапсько— го — вони належали, було не до нього. Хтозна, як склалася їх власна доля; чи зуміли вони втриматися на посадах після "генеральної чистки рядів" і потрапити до лав Служби

безпеки України? А цікаво було б дізнатися, яким бачили завершення операції "Правитель" майор Глотов і його однодумці з "контори", цікаво...

...Й ось тепер Ігуда знову стояв на своєму улюбленому місці, на Майдані Спокути, за кілька кварталів від президентської резиденції, Верховної Ради та Будинку уряду, на кожному з яких майорів синьо— жовтий прапор незалежності і волі. Він приходив сюди за будь-якої можливості, ніби в храм самопізнання і самовідродження, щоб хоч

трішечки очиститися від розчарувань і знеособлення, набратися віри в себе і в свою долю...

І що таке його спогади і переживання — на тлі тієї найвищої справедливості, яка здійснилася і щодня здійснюється тут, на віщому Майдані Спокути, на якому навіть найзачерствіліша душа духовно занедбаного українця здатна просинатися, щоб відкрити собі і всьому світові, що вона — таки справді душа... українця!

— Пробачте, — з неввічливою ввічливістю звернувся до нього приземкуватий, плечистої статури чоловік в цивільному. — Ви — пан Ігуда?

— Ігуда, з вашого дозволу, — розважливо уточнив Роман, у черговий раз смиренно сприймаючи "біблійну помилку", якої припустився черговий незнайомець.

— Не знаю, мені відрекомендовано вас, як Іуду. А вже, хто ви насправді: Ігуда чи Іуда, це ми якраз і маємо намір з'ясувати. Дозвольте представитись, майор міліції Живодьоров.

— Як-як?! — негайно помстився йому Ігуда, миттю з'ясувавши для себе, що пасаж стосовно Іуди міліціонер запозичив у Глотова. — Яким є ваше прізвище? Живодьоров?! Та як же вас могли допустити до роботи в міліції з таким прізвищем?! Зате прізвище одного з героїв свого кіносценарію відтепер я вже маю.

— Ваші документи, будь ласка! — майже проричав від люті майор.

— Лише по тому, як пред'явите власне посвідчення. Ви ж у цивільному.

Живодьоров знову розлючено покректав, але посвідчення все ж таки видобув.

— Не поспішайте ховати його, я не встиг розгледіти, що там написано, — попередив Ігуда, примушуючи майора відкрити своє посвідчення вдруте.

— Ну то ось вам і мій паспорт, — розщедрився Роман, побачивши, що обіч, і трішечки позаду майора, невідомо звідки, зринули ще дві постаті в цивільному. Але довго, занадто довго нишпорив по внутрішніх кишенях куртки та піджака, і видобув документ лише по тому, як натрапив на нього втретє.

Живодьоров, для годиться, погортав документ, зиркнув на фотокартку і передав паспорт приземкуватому цивільному, що незворушно стояв ліворуч нього. А той, навіть не зазирнувши в документ, поклав його у бокову кишеню елегантної шкірянки.

— Е-е, шановний... Це ж мій...

— Прошу в машину, пане Іудо, — проказав приземкуватий.

— Так-так, просимо в машину, пане Іудо, — підтримав його Живодьоров, але вже з суто живодерською посмішкою.

— Я вже сказав вам, що моє прізвище Ігуда, — холодно спаленів Роман.

— У нас буде час з'ясувати це. Зараз ми поїдемо до відділення міліції, де вам

належить відповісти на кілька запитань, які нас цікавлять.

— Які ще "запитання"?

— В машину! — хрипко наказав той, у кишені якого зник Ігудин паспорт.

— І навіть не намагайтеся... — проричав над його вухом Живодьоров, беручи його під руку й досить елегантно вказуючи при цьому на таку, до болю в шлунку знайому Романові, чорну "волгу".

— Хоч би "волги", ці "кацапські воронки" свої, поміняли, одоро— бла кадебістські! — й собі проричав Ігуда, скоряючись наказові ново— явлених "живодерів". — Я, наївний, вважав, що ваша влада закінчилася ще в дев'яносто першому.

— Наша влада не закінчиться ніколи, тому що це влада наша! — по-філософському змудрував чекіст-шкіряник. — Та й особисто для вас, запевняю, все ще тільки починається.

— І за "кацапського воронка" ти мені, хахол, ещю атветіш! — у спину йому, майже наступаючи на п'яти, пробубонув Живодьоров, але так, щоб не дражнити есбеушника, літературно-українська вимова якого залишалася бездоганною. Хоч чомусь їх по тих кадебе та вчили.

Щойно "кацапський воронка" під'їхав до райвідділу міліції, як до Романа, вже, мабуть, викликані по рації отим есбеушником, що їхав окремо, в якійсь іномарці, вискочили два гицелі в міліцейському, брутально витягли його з машини, примусили лягти лицем на капот, обшукали, а потім, гемселячи кийками по спині, потягли до відділку, вдаючи, мабуть, що впіймали якогось убивцю-рецидивіста чи наркокур'єра...

Ігуда ще тільки вирішував для себе, як йому поводитись, — чи то мовчки скоритись цим гицелям, але вберегти себе від статті "за спротив міліції при затриманні"; чи дати "останній бій розвідника", як називалася у них у розвідшколі рукопашна розминка з кількома супротивниками, під час якої кожен із курсантів повинен був продемонструвати щонайменше три способи вбивства ворога голіруч... Коли раптом з утробы "кацапського воронка" пролунало гучне:

— Отставіть! Паступіл пріказ "Отбой!". Всем — на базу! — А ще за мить садисти в міліцейській уніформі завантажилися в свої "воронки" і зникла так само несподівано, як і з'явилися.

— Наступного разу хоч одному, а хребет усе ж таки переламаю, — проричав Ігуда, дивлячись услід останньому "кацапському воронкові".

— От тільки погрожувати їм не варто, братан, — проказав кремезний вилицюватий чоловічяга, що виявився випадковим свідком цієї наруги на Романом. — Цих покидьків-ментів треба ненавидіти мовчки, презирливо.

— Презирливо — так. Але "мовчки" виходить не завжди. Нерви рвуться, як струни

— І все ж таки ненавидіти слід мовчки, в "рулетку долі" по-іншому не грають, — наполог на своєму вилицюватий, — ставки занадто високі. Інша річ, що кожного з них слід запам'ятовувати, щоб із часом, так само мовчки і презирливо, відстрілювати. По одному і гуртом, як скажених собак, за самому собі виданою ліцензією.

— Мудро кажеш, чоловіче.

— Отож бо й воно. Захочеш знайти, запитаєш у хлопців, що по вихідних, із сьомої до девятої вечора, тирлюються на Майдані Незалежності, поблизу "Каплички". Скажеш, що потрібен "Костоправ", братва зорієнтуються...

17

...А прокинувся Миньо з почуттям людини, яку на чомусь давно і зловісно ошукано. Довго сидів у ліжку, роззираючись по хаті і намагаючись збагнути, куди зeszла дружина, аж поки не пригадав, що сьогодні неділя і що Ірена подалася до райцентру, за тканиною на плаття.

"Плаття їй потрібне, гить-тіть-тіть! — рипнув зубами. — Як мені труна! Аби — до гаманця, та з хати, та по крамницях..."

Босоніж вийшов до сіней, відпив з кварти теплої застояної води і здригнувся, мовби ковтнув отрути. Зазирнув у квартиру, потім довго й підозріливо дивився на скаламутнілу воду у відрі, якої принесено було з криниці, мабуть, ще позавчора вранці, і, зле вилаявшись, виплюнув на долівку згусток слини.

Повернувшись до кімнати, Миньо увімкнув "динаміка" і зупинився перед затусклим люстром. В овалі його, мов у зашморгу, сіріло підпухле неголене обличчя з хижо приплюснутим носом, синіми потрісканими губами і великими, але якимись безколірними, очима.. Завжди, коли Миньо бачив це відображення у люстрі — зашморгу, він ледве стримувався, щоб не перехреститись: "Не людина, а стерво якесь, гить-тіть-тіть!"

"...Наукова апаратура і прилади на борту космічного корабля функціонують нормально. Самопочуття космонавтів хороше", — вловив останні фрази повідомлення, й аж тепер перевів погляд на пошарпаного "динамічка".

Самопочуття, кажеш, хороше? Якби мені таку славу і таку купу грошей, я добре почувався б навіть у пеклі. Е, та це ще й не зараз запустили, — гидливо зморщився він, зрозумівши, що повідомлення в стилі "от Саветскава Інформбюро", було лише вставкою до якоїсь радіоп'єси. — Відлітали ви своє, хлопці, гить-тіть-тіть! Разом зі мною — відлітали! А я, дурінь, ще й позаздрив був.

У сільськогосподарській академії, курси-щаблі якої Миньо так і не здолав, діяв агрокосмічний гурток, у якому купка романтиків переймалася проблемами космічної городини та місячно-марсіанських теплиць. Подейкували, що програму і напрямки діяльності цього гуртка визначали секретні служби, а все, що могло б відкритися його гуртківцям, негайно було б засекречене.

А ще академією вперто гуляли чутки, що, слідом за командою медиків, цілий гурт яких уже готувався за програмою космічних польотів, повинна бути створена й команда космонавтів-агрономів, які мали б на орбітальних станціях створювати резерв харчової біомаси, досліджувати поведінку рослин у космосі та займатися виведенням нових, тепер уже космічних, до невагомості та умов космічної станції пристосованих, сортів.

І був час, коли він, студент Мирон Миньківський, навіть всерйоз наміряв собі потрапити до загону космонавтів. От тільки мрію цю було розвіяно медиками під час

першої ж військкоматівської комісії. Коли Миньо несміливо поцікавився у терапевта, чи зміг би він пройти медкомісію, яка відбирає до загону космонавтів, лікар-здоровило розреготався так, що, не чекаючи вироку, він вискочив з кабінету.

"До нестройової у військовий час!" — ось усе, до чого ми тебе можемо допустити! — прокричав йому з кабінету ескулап. — Ні, ви бачили: з такими аналізами та параметрами йому ще й у космонавти, на Місяць, захотілося! Хіба що в "лунатики"!

І як же зловтішно молив потім Миньо Бога, щоб такої, агрономічної, групи створено... не було! Або щоб ніхто з їхньої академії до неї не потрапив, бо цього вже Миньо просто не пережив би. Він завжди готовий був змиритися зі своїм невезінням, лише в тому випадку, коли не пощастить й усім іншим, хто поруч із ним; тільки якщо усім навколо так само люто не пощастить!

...Миньо одягнувся, лінкувато пожував шматок ковбаси, що лишився на пательні з учорашнього дня, і, видобувши з валізки старанно загорнутого у ганчірку бінокля, подався до ріденького занедбаного садка, де, під старою крислатою грушею, порохнявіла потріскана лавка, на якій просиджував кожну погідну неділю. Вже вийшовши за двері, увімкнув маленького, ще за радянських часів купленого, радіоприймача, який тільки тому й тримався купи, що був старанно обв'язаний ізоляційною стрічкою, і, повісивши його на ремінці через плече, побрів усипаною вишневыми кісточками стежиною.

Можливо, саме цей безпардонний вирок медика й підрубав коріння, яке підживлювало його, Миня, віру в щось святе і величне, яке він неминуче мав би здійснити. Саме він, цей убивчий присуд терапевта, розвіяв усю ту ейфорію, в якій Миньо перебував відтоді, як дивом, — за направленням, поза конкурсом та з радгоспною стипендією, — вступив був до сільгоспакадемії.

І це саме на ґрунті космічної зневіри ударився був Мирон у поезію, здружився з Ігудою, Стратником та Авгурою; пройшов через на— півпідпільні зібрання "напівпоетів-напівоунівців", як він їх потім сам називав у покайних зізнаннях, що й досі зберігаються десь в архівах колишнього КДБ; через "кацапські воронки" і допити; через рухів— ські волення "Ганьба!" і таки через справжню ганьбу "підсадної качки" — спочатку від самого КДБ, а згодом і тих-таки кадебістів, тільки вже перелицьованих під офіцерів Служби безпеки.

Щоправда, кадебісти-покровителі обіцяли, що допоможуть йому поновитися в академії. Хтозна, може, й допомогли б, адже перевірений "стукач" у вузі ніколи не завадить. Але з'ясувалося, що часи змінюються, і вже нікому він не потрібен, і навіть нецікавий був — ні як рухівець-революціонер, ні як громадський інформатор екс-кадебістів.

...Тим часом сонце вже вийшло з ріки й побрело до підніжжя гори, що бовваніла на тому боці розлогої долини. Миньо знав, що тепер воно потовчеться там, мов зледачіле теля, а потім довго пнудиметься до вершини, щоб врешті-решт скотитися з неї у надвечір'я та розчинитися у низьких сірих хмарах. І видавалося це сонце не по— червневому блідим та холодним, мов перед Різдом.

"Ні, справді, що воно за світ такий настав, що в робочу днину пра— жить, а в неділю — похмуро і вогко, і жити не хочеться, гить-тіть-тіть?!"

Миньо довго мружився на пригасле сонце, приплюмував губами і, важко сопучи, нахилився, щоб дотягтися очима до окулярів бінокля. Він увесь час тримав його на рівні грудей, однак ніколи не підносив до очей, а нахилився і, сопучи так і крекчучи, тягнувся до окулярів, нібито зазирає через шпарину до сусідського двору. От тільки сусідів у Миня вже давно не було. Стара, вкрай занедбана хата його стояла на розлогій маківці пагорба, що колись давніше звався Дикою Горою, а тепер уже всі звали Миньківкою, бо на ній тільки його, Миньова ж таки, хата й стояла, а село — це така погань, що, як захоче, так тебе і нарече, гить-тіть-тіть!

Бінокль у Миня теж старезний, ще з часів громадянської, із за— тускними фіолетовими лінзами, в які добре було дивитись хіба що на затемнене сонце. Однак у погідну днину Миньо примудрявся дивитись крізь них і на своє село, де про існування його, недавно купленого на "барахолці", старезного "струменту" й досі ніхто не здогадувався. Взагалі-то він міг би й показати його комусь, не раз кортіло похвалитися, але якесь невиразне передчуття примушувало ховати свій "струмент" при появі будь-кого з односільчан, бо, якщо хтось побачить, то хтозна-що подумає, а подумає, то хтозна-що скаже на селі. Світ тримається на підступності й ошуканстві, бо такий він є — цей триклятий світ, гить-тіть-тіть!

Отож поки що "струмент" був найбільшою Миньовою таємницею і цінністю, тому що надавав йому дивовижної переваги: він село бачив, а село його — ні! Ось звідси, з-під усохлої груші, під віттям якої сидів, мов у курені, він міг оглядати всі Спокути, що трьома вулицями півколом облягали Миньківку; міг зазирати мало не до кожного двору, бачити, як розпивають пляшку під магазином, кохаються у кущах на островці посеред річки, чи справляють чергове напівжебрацьке весілля у дворі багатодітних Петранів. Але в тім-то й річ, що споглядати все це він міг, залишаючись невидимим!

Ось і сьогодні гуляли в Городнюків. Син-студент із міста над'їхав. З дівчиною. Над'їхав, то й над'їхав, не весілля ж і не заручини. Але, бач, пошвидше столи — у сад, та по сусідів... "А це ж горілка, це харч, гить-тіть-тіть! — скрушно похитував головою Миньо, прикидаючи, в яку копійчину обійшовся Городнюкові цей обід. — Перед ким виставляєшся, жеброто?! Завтра ця фіфочка з міста забуде, за чиїм столом сиділа, а ти викладаєшся перед нею, мов на ярмарку, гить-тіть-тіть!"

Для самого Миня його київські поневіряння, під час яких він підробляв, де тільки міг, і ночував, де вдавалося: в гуртожиткових кімнатах друзів, на дачах і в літніх кухнях, у підвалах і на вокзалі, — закінчилися несподівано: господиня, на обійсті якої, десь на далекій околиці Києва, він, у парі зі ще якимось напівнімим чолов'ягою, лагодив дах літньої кухні, зжалилася над ним, бездомним, і залишила ночувати в тій-таки кухні.

Вночі ця майже п'ятдесятип'ятилітня жінка, на ім'я Діана, прийшла до нього, безцеремонно залізла під ковдру і, погрозово пообіцявши: "А зараз ми влаштуємо тобі, хлоп'яку, іспит: подивимось, на що здатне молоде покоління хахалів", справді

заходилася його "іспитувати". Це була виснажлива і водночас неповторна у своїй розпутній інтимності ніч. Миньові й досі час від часу примарюється тіло цієї аж занадто літньої, як йому тоді здавалося, але дуже привабливої жінки — пружне, м'язисте, і водночас дивовижно податливе, здатне відгукуватися на кожен порух мужчини, кожне його жадання; а ще — її шепіт, запах її делікатно напарфумованих грудей.

Та найцікавіше сталося згодом. Десь о восьмій ранку Діана розбудила свого коханця-робітника і наказала швидко одягатися. Вирішивши, що вона чекає повернення чоловіка, Миньо по-солдатськи одягнувся і вже хотів було залишати цю привітну оселю, проте господиня зупинила його: "Не так борзо, хлоп'яку. На кухні — сніданок і склянка вина, які ти чесно заробив". А, поки він снідав, господиня поклала перед ним зіжмаканий конверт з виведеною на ньому жіночим почерком поштовою адресою.

"У конверті — гроші на дорогу і записка, яку ти передаси моїй племінниці Ірені, що живе в Крижачках. Знайдеш її за адресою на конверті. Двадцять два роки, дівка в соку, як я — у глибокій молодості; одне слово, все при ній. До того ж, батьки — вічні заробітчани: то на Крайню Північ, то же кудись подаються. А тітка, в якій вона зараз живе в Крижачках, здається, вже при смерті. Тож чого тобі ще треба, хлоп'яку? Знаходь її, одружуйся і живи. Кращої жінки, щоб отак, як вона — з хатою, коровою і садом, тобі все одно не знайти. Сама б тебе притримала при собі, але ж, бачиш, розійшлися ми з тобою вже навіть не в літах, а в цілих епохах. Але перший урок кохання я тобі, вважай, дала, далі імпрровізуй, Ірені це подобається, — загадково всміхнулася Діана, підштовхуючи його до дверей. — Причому ще й як подобається! Електричка відходить о десятій, до Казатина; далі, до Крижачків — годину автобусом; а там розпитаєш".

"А якщо раптом вона?.." — засумнівався був Миньо, пам'ятаючи, що якоїсь особливої приязні у дівчат він ніколи не викликав.

"...Що "раптом вона"? Що тебе насторожує? Що вона вже давно не дівчина, і не з тобою п'ятим переспить? — розсміялася Діана. — В цьому можеш не сумніватися. Як і в усьому іншому, про що я тобі вже розповідала. Майже два роки вона прожила тут, у мене, квартиранткою, і спала на тому ж ліжку, на якому спали ми з тобою. Хлопців і зрілих чоловіків, які сюди приходили, ми завжди тихо-мирно ділили, але ніколи одна в одній не відбивали. Одне слово, їдь. У Києві ти довго не протримаєшся: або заріжуть тебе під тинем за зароблену тобою десятку, або посадять. А там, у Крижачках, ти будеш під надійним наглядом. Тільки ж обов'язково доїдь, бо я вже й телеграму вчора дала, щоб зустрічала тебе".

"Почекайте, ви сказали: "Крижачки". Та це ж село нашого району! Я ж родом зі Спокутів!"

"Особисто мені абсолютно байдуже, звідки ти родом, але Ірена теж визнала в тобі земляка, саме тому одразу ж і погодилася. Навіть прізвище твоє Ірені нібито знайоме".

...З пагорба, на якому бовваніла бітьківська хата, Ірена бачила, як до зупинки, що в

центрі села, підійшов автобус, і чекала свого жениха на стежці, біля підніжжя пагорба.

"Я, звичайно ж, уявляла тебе іншим. І не з різницею у віці на всі сімнадцять років. Та й взагалі, геть усе в своєму житті уявляла собі по— іншому, — не приховуючи розчарування, мовила Ірена, одразу ж, без будь-якого вступу і вітань-розпитувань, беручи Миня попід руку. — Але що вдієш, часи такі, що вибирати не доводиться".

Тітки вдома не було, вона лежала в районній лікарні, тому вже за кілька хвилин, не даючи змоги Миньові відпочити після дороги, Ірена похапливо роздягала його.

"Не так борзо, хлоп'яку", — остудила дівчина, коли, ледь опинившись у ліжку, Миньо гарячково накинувся на неї. Це вона могла дозволяти собі поспішати, а він повинен був прислухатися до кожного її подиху і насолоджуватися її тілом.

"Занадто вже знайомі слова", — не втримався Миньо; тіло в Іре— ни й справді було прекрасним. Звабливим у неї видавалося все, крім бляклого, з грубувато невиразними рисами, прищувато-плямистого обличчя.

"Від Діани почув? — лиш на мить завмерла дівчина, розправляючись з його плавками. — Як вона тобі?" — знову взялася за свою справу.

"Та нібито ж нічого, так собі".

"Ну, не кажи, — підбадьорливо розсміялася Ірена, — дечому я все ж таки навчила її, нехай навіть і на старості літ. От тільки навіщо вона, стара дурепа, навіть оці слова мої: "не так борзо, хлоп'яку", перейняла, — цього я не розумію!"

* * *

Миньо ще міг би пригадувати й пригадувати, але на кухні, куди він зайшов поснідати, замість пательні зі смаженою картоплею, улюбленою його стравою, на нього чекала записка. "Нарешті йду від тебе. Назовсім. Не наважуйся розшукувати. Швидше за все, подамся за кордон, до батьків-заробітчан. Сьогодні снідатимеш у солдатки Васиlines. І сьогодні ж можеш перенести її речі до себе. Вона згодна. Вчора я з нею говорила. Давно засиділася в дівках, та й для тебе, хлоп'яку, саме "другий чобіт пара". Все! Згинь! Ірена Вотяну".

Дізнавшись, що так щасливо здихався Ірени, з якою так і жив не— розписаним, у цивільному шлюбі, Миньо спочатку несміливо, з властивою йому недовірливістю, всміхнувся, потім повернувся до дзеркала й, уважно придивившись до відбитку своєї, як колись казав його батько, "фізіномумії", відкрив для себе, що він ще ого-го. Ще такий, що, коли той, то й того... І поспішливо поголившись, подався на сусідній куток, до Васиlines, прозваної "солдаткою" за те, що колись давно повірила була обіцянці якогось солдата-шофера, з тих, котрі, відряджені військовою частиною, допомагали робітникам радгоспу збирати врожай. Вже вагітною, вона подалася кудись у світи, на пошуки свого солдата, щоб через п'ять років повернутися до села, без солдата, якого так і не знайшла, і без дитини, яку не зуміла виносити. Зате з довічним прізвиськом "солдатка".

Миньо вже кілька разів потайки навідувався до Васиlines, що самотньо жила у хатині, яка дісталася їй від померлої тітки. І приймала його солдатка сердешно. Тож тепер, йдучи до неї, Миньо вже підраховував, скільки матиме від продажу її хатини. А

таки матиме, бо хоча хатина так собі, але ж місцина гарна. Раптом хтось із міських купить собі під дачу. Та спочатку попереносить до своїх комор увесь той "струмент", що лишився від Василюниного дядька, чоловіка хоч і питушого, але майстрового. Бо за Іреною жодного посагу йому не світило, все тітчине майно рідня її розхапала.

18

Попрощавшись із новим знайомцем, Ігуда, прогулюючись, неспішно подався у бік найближчого кафе. Він не міг бачити, що одразу ж після їхньої розмови до Костоправа наблизився офіцер СБУ Глов, який прослуховував їх розмову з допомогою "жучка", і підбадьорливо проказав: "Початок непоганий. Наздожени і запропонуй зникнути на певний час зі столиці, наприклад, поїхати з тобою до Одеси. На твоїй машині, Правденко, прямо завтра. Всі витрати компенсуємо. Як ти пам'ятаєш, він — художник. І навіть називає себе "Великим Самозванцем Кісті"; саме так, чомусь завжди російською.

— Можливо, тому, що й запозичив у когось цю фразу мовленою по-російськи, — припустив Костоправ, поспішаючи разом із Гловою услід за Незламним Команданте. — Або ж, в українській інтерпретації, визначення "самозванець пензля" видається недостатньо промовистим.

— До Південної Пальміри шлях неблизький. З'ясуєш, і не тільки це.

— А на березі моря, влаштуємо йому знайомство з "Аристократкою"? Яка щойно вчора туди подалася.

— Для агента-стажора ти занадто кмітливий, Костоправе. Поки що вбачаю в цьому твій єдиний недолік. Не забудь захопити для нього нашу фею-акторку Ірену Вотяну, з кримінально-театральним поганялом "Каміла".

— Зрозуміло: цього разу — в ролі "Женщини Великого Самозванця Кісті". Але ж вона в СІЗО, за спектакль зі згвалтуванням, влаштований в отельному номері якогось бельгійського мільйонера.

— Дві години тому її звільнили. Такому талантові гріх пліснявіти по камерах слідчих ізоляторів. Вона й так довго марнувала його, відсиджуючись по якихось там глухих подільських селах.

— Якби не відсиділась, менти давно загребли б її.

— Загребли б, — погодився Глов. — І навіть ми відбити її не змогли б. Стаття по "справі" світила серйозна, а часи були такі, коли КДБ вже нібито відмерло, а СБУ ще тільки народжувалося.

— У революційних судах та у вигляді викидня, — продемонстрував набір міцних, а головне, все ще своїх, природних зубів Костоправ. — До слова, з'ясувалося, що останнім часом вона відсиджувалася у Спокутах.

— Тобто в рідному селі Ігуди?! Нічого собі, фінт!

— У шлюбі з іще одним вашим підопічним — Мироном Миньківським, він же — Миньо. Незважаючи на різницю у віці. Мати її походить з якогось поближного від Спокутів села.

— Ось це вже — постатейно і під протокол. Я цього не знав. Та й повернулася вона до Києва під своїм прізвищем, яке дісталось від першого чоловіка.

Коли Незламний Команданте зупинився біля осяяної мигтливими вогнями вітрини кафе "Європа-Схід", переслідувачі теж зупинилися і простежили за тим, як він увійшов до цього, завжди заповненого молодіжними гуртами, закладу. Переконавшись, що віднайти вільне місце не вдасться, Роман побрів далі.

— Вотяну — це вже в неї не дівоче, — побрели слідом за ним есбеушники.

— Згадав, справді, не дівоче, — визнав свою помилку Глотов. — Сумнівний спадок від першого чоловіка-режисера, дещо змолдава— нізованого українця з Придністров'я, відомого в кіношних колах під "оперативним" псевдонімом "Вотя".

— Вискочивши за нього, майже сорокарічного, ще в шістнадцять, Ірена Яворська — так-так, справжнє прізвище її — Яворська, заповзялася витворяти зі свого Воті, якщо не другого Фелліні, то принаймні другого, тільки вже українського, Еміля Лотяну, постановника популярного тоді фільму "Табір відходить у небо".

— Тобто на Миньове прізвище вона не переходила? — запитав Глотов.

— Мало того, встигла розлучитися з ним. Батька ж, — від якого мати втекла до заможного вдівця-італійця, — Ірена швиденько одружилася з Діаною Квач, своєю колишньою квартирною господинею, та ще й далекою родичкою, й обох знову спровадила на заробітки до Італії. Тепер оце сумує в Києві, одна, яко перст, у нещодавно придбаній батьком квартирі на Нивках.

— Щоб стільки безцінної інформації від одного агента, і на тверезу голову.. Такого в мене ще не траплялося, — визнав Глотов. — Але й у мене теж є інформація, яка не може не зацікавити не так тебе, як твого батечка-олігарха.

— Ну, до справжнього олігарха йому ще.

— Гаразд, називатимемо його "недоолігархом". Але навіть у цій іпостасі нехай не прибіднюється. Єдине, чого йому не вистачає для того, щоб "косити" під олігарха, то це відсидки за ґратами і малинового піджака. Старомодний він у тебе. Що ж до отого мільйонера— бельгійця, якого безнадійно намагалася зґвалтувати наша Ірена-Ка—міла, то він поспішливо забрав заяву до міліції, покаюнно визнавши в моєму кабінеті, що й він теж не без гріха.

— Це той, на якого батько був націлився як на майбутнього інвестора?

— Хоча вдає, що дізнався про його існування лише від мене. І вже по тому, як бельгієць втрапив у цю халепу з Іреною. Хоча підозрюю, що підсунув її бельгійцеві саме він, твій батечко.

— Ірена в цьому зізналася?

— Вона ж не божевільна. А пресувати її в "ментівці" ми не дозволили. Так і просвіти його.

— Впевнений, що батько гідно поцінує ваш службовий подвиг.

— Я чомусь теж упевнений. А тим часом повідом свого "недоолі— гарха", що, після ґрунтовної розмови, бельгієць дозрів не лише до примирення з Іреною, і не лише до якоїсь там ілюзорної співпраці з ним, а й до... цілком серйозних інвестицій у його бізнес. Власне, вже у твій бізнес, бо, наскільки мене поінформовано, господарювати на "бельгійському" заводиківі, наштипованому бельгійською технологією, маєш намір ти.

Правденко невдоволено покректав, але заперечувати не наважився.

— Такого дарунка недоолігарх прийме із вдячністю. А я — зі ще більшою.

— Саме із вдячністю, — наголосив Глотов. — Не забуваючи, що на рулетці долі ставки завжди високі.

— До речі, це улюблений вислів батька, мною плагіатно запозичений.

— Тому й нагадую. І вже завтра нехай починає переговори з бельгійцем, який тільки для того й прибув до стольного града, щоби вкласти у якусь безнадійну справу свої мільйони. А ще скажи, що інших претендентів на них ми відсічемо. За окрему, ясна річ, подяку.

— Його це не засмутить.

— Де знайти Ірену, ти знаєш. А сама вона добре знає, як слід поводитись із геніями від мольберта і пензля. Тим паче, що певні інструкції вона вже отримала. Тільки про своє нидіння у Спокутах нехай поки що не розводиться, не травмує Ігуду сексуальними подробицями спільного буття з Миньом.

— "Травмувати" — це в її амплуа. Хоч у ліжку, а хоч поза ним, — сумирно визнав Кость Правденко, пригадавши, що свого часу Ірана так само "підставилася" йому. І від шантажу, та від "справи про зґвалтування", його врятував саме він, Глотов. Який, — знаючи, що, після невдалої інсценівки зі "зґвалтуванням", Ірена змушена була певний час відпрацьовувати у Костоправа в ролі коханки, — тепер мав цілковите право натякнути:

— Кому, як не тобі, Костоправе, знати про це.

Вирішивши, що, наразі, все, що потрібно було в даній ситуації, він уже сказав, Глотов зупинився, а Костоправ, навпаки, надавши ходу й одразу ж покликав Ігуду.

— Радив би тобі, братан, хоча б днів на десять зникнути з цього столичного скотомогильника, — почув той уже біля входу до кафе "Ли— бідь". — Так чи інакше, а менти вистежать тебе і знову відгемселять.

— Та вже й до такого фінта вдавався — зникав. А тепер ще й нікуди.

— Що, зовсім нікуди?

— Так склалися обставини, — стелував плечима Ігуда. — Зателефоную давньому знайомому по кіностудії, може, прихистить, хоча б на одну ніч.

Вони сіли за вільний столик, і Костоправ замовив по гальбі пива, по гамбургеру і пакетику з картоплею фрі, великодушно попередивши, що сьогодні вгощає він.

— Давній знайомий кіношник — це, звичайно, варіант. Але в мене є свіжіша пропозиція. Одна ще досить молода, і ще цілком благопристойна жіночка, з розвідних, але бездітних, сумує у власній квартирі, котру залишили на неї батьки, що працюють за кордоном.

— Одна з валютних проституток?

— Боже збав. До монастиря, під непорочне зачаття, їй уже піз— нувато, але й до панелі теж не опускалася. Нормальна, цілком пристойна киянка. Єдиний пункт у неї — маніакальне захоплення мистецтвом — кіно, й особливо живописом. Розумію, що тобі, братан, це буде нецікаво, але потерпиш. Кожен із нас на чомусь та схиблений.

— Почекай, її захоплення живописом мене якраз може зацікавити.

— Тоді вважай, що в масть. Чоловік ти нівроку, на таких жінки клюють без приманки.

— То, може, в неї знайдеться трохи місця, бодай у кладовці, щоб я міг перевезти на певний час півтора десятки своїх картин?

— То ти ще й художник?! — вдало зіграв подив Костоправ.

— Та нібито... За обсягом полотна невеличкі, проте господареві, який погодився був на певний час прийняти їх на зберігання, вони вже муляють очі. Та й небезпечно в нього, дружки-п'яниці розікрасти можуть.

Він ще тільки викладав це прохання, а Костоправ уже телефонував з мобільного своїй знайомій, тобто Ірені Вотяну. Вона щойно вислухала настанови Глотова, тому до розмови була готова. І проти зберігання полотен Незламного Команданте, про якого, як виявилось, чимало наслухалася від Миня, теж нічого не мала. Досить швидко збагнувши, що, "слізно" вмовляючи її прийняти й Ігуду, і його шедеври, Костоправ усього лиш розіграє комедію в присутності чергового "лоха", вона охоче прилучилася до неї.

— Хоча б на тиждень, — благаючи здійснював руки Команданте, купившись на цю комедь, і гадаючи, що Костеві й справді доводиться ламати опір своєї знайомої. Задля переконливості, Костоправ навіть наблизив до нього на якусь хвилю свій телефон. Аби знайома теж могла чути його благання. — Потім я перевезу їх кудись в інше місце.

І був щасливий, коли Костоправ нарешті рішуче наполіг:

— Мала, давай не будемо створювати з цього проблеми для ООН і залучити комісії ОБСЄ. Якихось десятків картин талановитого художника, на тиждень... Як ім'я високого мистецтва і таланту геніального художника. До речі, як вас? — Команданте відрекомендувався, і Костоправ повторив сказане ним, а потім вибачливо додав: — Згоден, поки що це ім'я в малярському світі не відоме, але ж поки що. То в чому проблема? Чи виставляє він свої полотна на продаж? — Костоправ знову запитливо поглянув на Ігуду.

— Якщо з'явиться оптовий покупець, — стелював плечима Команданте, — або трапиться якась виставка з розпродажем, то, звісно.

— Що, ти пропонуєш йому тимчасово перебазуватися до Одеси? — перепитав Правденко по тому, як передав Ірені пояснення Великого Самозванця Пензля. — Так, так. Ось про цю пропозицію докладніше.

Про Одесу жінка не мовила ні слова, проте Костоправ уже увійшов у роль імпровізатора і ще з хвилину імітував напружений діалог, який припинився лише по тому, як офіціантка принесла пиво і наїдки.

— Одне слово, задум у нашої феї такий, — з піною на м'ясистих губах підсумував Правденко, покуштувавши "Славутича". — В Одесі саме входить у розпал пляжний сезон, отож Ірена пропонує податися туди разом із картинами, найняти якесь "бунгало" і поєднати відпочинок на морі з популяризацією та розпродажем твого таланту.

— Ідея геніальна, але наразі нездійсненна. Транспорту в мене нема, грошей нема, знайомих в Південній Пальмірі — теж не водиться.

— Кепські справи, — погодився Костоправ, але, запивши прикрі роздуми кількома ковтками гіркуватого напою, знову запропонував свої послуги: — Загалом, я можу десантувати вас на морський берег. Водночас і сам кілька разів скупнуся. У мене пікап, отож проблеми з доставкою твого цінного багажа не виникне. Щоправда, затриматись там надовго я не зможу, тому назад повертатиметеся поїздом. Усе ваше романтично-бізнесове перебування в Одесі впродовж двох тижнів згоден безпроцентно кредитувати. Розбагатієте — повернете.

— А ти хто за професією? Яким видом бізнесу займаєшся?

— Єдиним у нашій країні по-справжньому прибутковим, — подався до нього через стіл Костоправ. — Безкровним інтелігентним рекетом.

— Поважне зайняття, — спохмурнів Ігуда, проте Правденко одразу ж порятував його від апатії.

— Справді, рекетом, але суто династичним. А що, можу собі дозволити. Час від часу "наїжджаю" на свого батечка, такого собі мі— ні-олігарха столичного розливу, і матусю, котра теж має свій власний бізнес.

— Знімаю капелюха, старий, тобі пощастило значно більше, ніж мені.

— Всі ми граємо в рулетку долі, ставки в якій завжди високі.

— Схоже на те, — мляво погодився Ігуда, відчуваючи, що поступово підпадає під вплив цього розкутого всевладного чолові'яги. — А за які подвиги розжився на кликуху "Костоправ" — самбіст, каратист?

— Всього потроху, як і кожен поважаючий себе... Проте драж— нилка "Костоправ" приклеїлася до мене ще зі школи, і зліплена була кимсь із перших частин імені і прізвища — Кость Правденко. Одначе не відволікаймося. Як тобі, на тлі світової кризи, пропозиція щодо одеського рейду?

— Приймається.

— Тоді якого дідька відкладати, варяги? Позавтра й рушаємо. На підготовку дві доби, але на роздуми і вагання — жодної хвилини.

19

...Авгура виходить з підвалу, вимурованого у дворі біля будинку, і виносить звідти, притиснувши до грудей, три слоїка з закрутками. Поставивши їх на камінний пагорочок, на якому вже стоїть з десятків подібних слоїків, а ще — казанок, дві чашки, чайник, два ножі та майже нову, ще зі слідами солідолу, сокиру, — він, не без гордості за вдалий рейд, оглядає свої трофеї.

— Ну, що, гренадери-кавалергарди? — складає свої припаси на чотириколісний візок, аби потім впрягтися в його дишлове поруччя. — Здається, мені буде легше, ніж Адаму, і веселіше, ніж Робінзону. Якщо й доведеться помирати — а таки доведеться, і то досить скоро, додав він із сумом, — то принаймні, не з голоду.

Цей візок — доволі просторий, на високих металевих колесах та ще й з надсадними бортами і з набитими на них жердинами, для шатрища, — виявився його найбільшим

набутком останніх днів. Зазвичай подібні візки, які в повоєнних селах називали "біженськими тачками", майстрували о двох колесах. Вони були легшими, проте мали суттєвий недолік: під час стоянки поруччя доводилося опускати на землю, відтак усе, що було на тачках, починало зсуватися або й вивалюватися. Ну а "біженськими" вони називалися тому, що під час війни подібні тачки ставали єдиним транспортом і єдиним рятунком для цілих родин, які відходили в тил разом із відступаючими солдатами.

Що ж до, власне, цієї тачки, то майстер попрацював над нею так, нібито передбачав, що настане час, коли вона слугуватиме і транспортом, і ліжком, і прихистком у негоду — все ж таки не на голій землі та не під відкритим небом. Щоправда, якогось придатного куска брезенту чи плівки віднайти Авгурі поки що не вдалося, але ж це лише питання часу.

Завантаживши свої трофеї, Авгура перетягнув тачку до іншого, заздальгідь обраного ним двору. Тут, на ганку, вже стояв напівнапо— внений рюкзак. Крім того, Авгура виніс із хати штани та нейлонову куртку-вітрівку, і, вже при денному світлі, нашвидкоруч приміряв їх.

— "Та яке ж це, в дідька, мародерство? — проказав він, кидаючи штани в рюкзак, але немовби виправдовуючись при цьому перед кимось. — Біженці залишили все це, знаючи, що воно радіоактивне. Вони кинули весь цей одяг напризволяще, рятуючи собі життя; я ж беру його, щоб вижити — така ось, як казав наш старшина, "казар— менна парадокса". Смертнику з Зони обирати не доводиться.

Віднайшовши серед залізяччя господарської комори лопату з пе— реломаним черенком, ножівку і рогачі для шашлика, сержант склав усе це на тачку, далі запихнув за ремінь сокиру і, впрягшись, рушив із порослого бур'янами двору, посеред якого все ще проглядалися колії від воза. Та, щойно він поминув дощаний сарай, що стояв дещо осторонь обійстя, як раптом здригнувся від ревища. Із-за найближчої хати несподівано виступив уже недавно бачений ним приземкуватий бик-мутант — жаховисько з буцматою, аж ніби роздвоєною, головою, величезними, несиметрично розміщеними очима і короткими, але покрученими, ніби у дикого барана, рогами. Побачивши людину, бик-мутант здибився і з ревищем кинувся на неї.

— Тільки б ти, гад, не розніс мою тачку! — проказав сержант, вска— куючи до сараю і ледве встигаючи причинити за собою двері.

Бик проскакує повз нього, могутнім ударом проламає дві дошки, і, переможно пробігши по галявині "коло пошани", кидається до дверей, щоб, висадивши їх, увірватися до приміщення. Авгура заскочив за дерев'яну перегородку і, вихопивши з-за ременя сокиру та прикрившись кошиком, наче щитом, приготувався до поєдинку. У ці хвилини він нагадував гладіатора, якого випустили на арену проти якогось заморського чудовиська.

Щойно черговим ударом бик зруйнував перестінок, як Авгура кинув йому на роги кошика, і тільки дивом устиг ухилитися від могутнього рогу. Проте наступний удар був таким, що, дезертир вивалився на вулицю разом із рештками стіни.

Кошик тепер остаточно закрив морду тварини, і, поки та сіпала головою,

намагаючись звільнитись від цієї напасті, сержант устиг підхопитися, знову взятись за сокиру і з усієї сили врубатися нею в бичий карк. Тієї ж миті кошик спав з рогів, і саме в той момент, коли бугай розвернувся, аби простромити свого ворога, той розрубав йому око, а далі знову врубався в шию. Вже коли бик-мутант опускається на передні коліна, Авгура продовжує з люттю розсікати його боки і хребет

.. Розпалений двобоєм, у закривавленій вітрівці, Авгура і сам опускається на коліно біля конаючого бугая і переможно трясє закривавленими руками, в одній з яких сокира.

Зараз він і сам схожий на мутанта, що здолав свого найстрашнішого ворога і тепер торжествує.

— Будемо вважати, що посвячення тебе в "аборигени Зони" відбулося, — проказує Авгура, зриваючи з себе закривавлену нейлонову куртку і повертаючись до тачки. — Віднині ти живеш за її законами. Ну а перемогу над биком-мутантом відзначиш розкішним шашликом. Тим паче, що металеві рогачі для цього вже є.

* * *

Наступний день видався нежарким, але по-святешному сонячним. Владьо розклав поблизу своєї землянки, між двома металевими ріжками, вогнище, і тепер мудрував над трьома невеличкими казанами, в яких готувалися відвари.

Він сидів навпочіпки, біля купи прив'ялої трави, корінців і квітів, і неспішно, вдумливо відбирав з усього цього "сінокосу" — зілля, придатне для приготування ліків. Ось у руці в нього з'являється черговий пучечок трави. Влад бере одне зі стебелець, обережно прожовує, а ще через мить його аж пересмикує від гіркоти.

— Ні, — спльовує, розмірковуючи вголос, — така погань не може бути лікувальною. Авгура викидає стебельце, але все ще дивиться на нього. — Втім, можливо, саме в цій гіркоті закладено якісь лікувальні властивості? Деякі таблетки, он, які гіркущі, аж кишки викидає, але ж лікарі їх приписують...

Піднімає стебельце, оглядає його, відбирає з пучечка ще кілька подібних і, трішечки провагавшись, зважується:

— Дідько з ним. У., "суміш номер два" — кидає в середній казанок. — Відвар назовемо "Четвертим реактором".

Почувши тріск гілки, Авгура рвучко озирнувся. Нікого, мабуть, причулося.

— Так, а це що за корінець? — пожувавши, Влад задоволено хитає головою. — Та це ж справжнісінький чорнобильський женьшень. І куди його? Звичайно ж, у "суміш номер один", яка в історію медицини ввійде під назвою "Коньяк мутанта"!

Захопитись, він не помічає, як праворуч, край галявини, обережно підводиться з-за кущів давдцятипятилітня жінка, відома в цій частині Зони під іменем Марія Людська. Вона одягнена в сарафан, ото ж голова і груди в неї оголені, а вінок із жовтих квітів виявився не на голові, а на вигнутій лебединій шії.

Певний час Марія уважно стежила за діями хлопця, проте не видавала себе. Погляд її чорних очей залишався суворим і гіпнотизуючим.

Ось Авгура пильно принюхався до якогось корінця, далі заходився старанно

розжовувати його.

— Таки справді валер'янкою пахне! Невже валер'яновий корінь?! Божественно, підеш у "суміш номер три", от тільки як би її назвати? — замислюється. — Для початку назвемо "Валер'яновим бальзамом, або Останньою радістю гіпертоніка". Геніально! А це що за баобаб? — принохується до якоїсь лапатої травини. — Матір Божа: борщем пахне! — примружує очі. — їй богу, борщем! Та це ж, мабуть, селера?! Здається, я й зірвав її на якомусь городі.

Раптом він озирається і бачить... Марію. Повільно, ніби зачарований, підводиться.

— Ти хто? — майже з забобонним острахом запитує жінку, що з першого ж погляду вразила його смаглявою красою свого ледь-ледь спролетаризованого "римського" обличчя й очима кольору перестиглої вишні.

— А ти — і є той солдат, якого так уперто розшукували вертолїтники, — не запитала, а скоріше констатувала, Марія.

— Справді, солдат, але вже колишній. Точніше, сержант у відставці, чи то пак, у дезертирстві. Звідки ти взялася тут? — ступив кілька кроків у бік Марії.

— Не підходь! — суворо попередила вона, так само на крок відступаючи. Авгура покірно стеноу плечима і зупинився. — Це ти відвари трав готуєш, "сержанте у дезертирстві"?

— Здається, готую. Подумав-подумав, та й вирішив стати чорнобильським Гіппократом.

— Краще пройди зо два кілометри понад річкою супроти течії. Там, біля урочища Журба, побачиш хутірець на шість чи сім хат, на якому тепер господарює тільки одна бабця, яку ще замолоду прозвали Вічною Журбою. Ось вона справді знається на травах, і тільки ця знахарка здатна навчити тебе готувати всілякі напої.

— Вічна Журба, кажеш? — перепитав Авгура, пригадавши розповідь про цю жінку ієроманаха Іларіона

— Бо таки вічна. їй уже, мабуть, за вісімдесят.

— А тобі?

— Можеш дати трішки менше. Тільки тому, що краще збереглася.

А тепер озирнись на своє пристановище.

— І що?

— Озирнись, кажу, глянь, що в тебе діється.

Не маючи сили волі відвести погляд від вродливого обличчя Марії, сержант повільно озирається; окидає поглядом недобудовану землянку, купу всіляких речей, інструментів та будівельного матеріалу, по— ближні кущі, нарешті, свій візок... Так нічого і не зрозумівши, знову переводить погляд на те місце, де стояла дівчина. Але. її вже нема.

— Гей, ти?! Куди ти поділась?! Тільки не вдавай з себе Приви— да! — повільно наближається він до кущів. — Я бачив, що ти була. Що ти — справжня.

Продерся через кущі, знервовано, наче вівчарка, яка несподівано втратила слід, роззирнувся... Нікого!

Пройшовши схилом узвишся, він кинувся в один бік, у другий. З того краю, який підступає до річки, помітив, що жіночий сарафан майнув уже біля заплави. І потім, у просвітку між вербами, побачив, що дівчина стоїть у човні, спиною до нього, і, відштовхуючись довгою жердиною, правує вглиб плавнів.

— Е-ге-гей, хто ти?! — гукнув Авгура.

— Журба твоя! Вічна.

— Але ж ти казала, що Вічна Журба живе на хуторі і що їй уже за вісімдесят, якщо не всі сто!

— Бо там, на хуторі, я живу такою, якою стану через дев'яносто літ! І запам'ятай: віднині я — твоя "вічна журба"! Саме я, а не Ярина Журбенко, ота бабця з хутора Журба!

"Та тепер уже, мабуть, так і лишишся... "журбою, вічною", — подумки погодився з несподівною гостею, — добре, хоча б, що ти справді існуєш, що не розвіялася понад річкою примарним видінням".

20

...Сам Миньо вже навіть не пам'ятав, коли його запрошували на якісь там застілля, хоча в останні, "розвальні", місяці існування радгоспу був його комірником, а з такою людиною на селі завжди хотів знатися кожен. Так воно, власне, й велося, поки до Миньківського в селі комірникував Петро Савватій. Але по тому, як Савватій помер і комірником призначили Мирона Миновича, інтерес до дружби з комірником у спокутян згас: бо й справді, що у Миня випросиш і на що розживешся? Не те що не дасть, але й не пообіцяє. Навіть те, що належало тобі одержати, видає так, нібито останню сорочку з себе знімає, й обов'язково обважить або не додасть. І не тому, що душа за громадське болить, а з пожадливісті, із природної потреби хоч на маковій зернині — а вигадати.

Миньо підводить голову, і, вже без бінокля, яструбино оглядає долину.

"Перед ким випинаєшся, дурню?! — все ще не міг пробачити Го— роднюкові, бо ніколи й нікому не пробачав навіть натяку на бодай якийсь там вияв щедрості. — Ради чого? Щоб Канюку клишоногого ублажити? Або напоїти Васюка? Та він ще з Різдва не очунав, гить-тіть-тіть!"

В'їдливо посміхнувся, швидше за звичкою, ніж із потреби, почухав, просунувши руку між гудзиками, запалі груди, і раптом натрапив поглядом на довготелесу постать, що зринула на схилі гори. "Юрик! — вражено мовив собі, перш ніж устиг дотягтися до бінокля. — Та ж таки Юрик, гить-тіть-тіть!.. Знову він! А чого, якого дідька преться сюди? — непокоївся. — Та відомо ж, чого — знову щось випрошуватиме. Здала ж видно, що проситиме! Знати б тільки, що саме".

Миньо загорнув бінокль у ганчірку, швиденько відніс його до клуні і повернувся на лавку. Відтепер хати в долині бачилися йому, мов у вранішньому тумані, та й то лише найближчі. Але Юрика він бачить добре. Ось той уже біля яблуньки-дички, ось наближається до виярка... "А таки щось проситиме. Звісно, що знову позичатиме, гить-тіть-тіть! Задарма, аби лиш про здоров'я запитати, на таку гору не попреться!"

Людей Миньо недолюбливав саме за їх здатність позичати. Міг пробачити людині будь-яку ваду характеру, будь-який гріх, тільки не цей, тому що не бажав, просто психологічно не міг позичати — ніколи і нікому. Навіть голки. Бо що таке позичати — як не віддати у чужі руки? Віддати, а потім бідкатися: поверне чи не поверне, побачиш ти ще коли-небудь свою річ, а чи доведеться справляти нову, тому що твою не повернули, або ж повернули мотлох, тріски, дві зігнуті шпиці замість нового колеса?..

Відтак Миньо наперед знав, що не позичить, і той, хто зрідка наважувався щось там випрошувати у нього, теж знав це. На селі не було людини скареднішої, ніж Миньо, та все одно час від часу потреба гнала людей до нього, бо в домашніх коморах його було все, що тільки могло знадобитися селянинові. Туди, у дві великі комори та до майстерні Миня, було запхано усю майстрову, з Хрещенців перевезену, спадщину Ірениного дадька, а ще ж і набуток його власного діда, трьох дядьків і бездітного двоюрідного брата, кращого теслі на селі, що два роки тому зоп'яну втопився в річці.

Кожен із них тримався якогось ремесла, і сталося так, що з часом не тільки увесь інструмент, але й різноманітні вироби їхні переман— дрували сюди, на Дику Гору, приєднавшись до того, що було накрадено в радгоспі самим Миньом; і все це — під амбарні замки, на гниття й іржавіння.

Сам Миньо не мав хисту ні до чого, тому скарбом своїм користувався дуже рідко; але ще рідше дозволяв користуватися іншим, й у самому проханні позичити завжди вбачав підступність. Бо хтозна, чи потрібна насправді прохачеві ця річ, а якщо й потрібна, то для чого (хто і з якого дива скаже тобі правду?!), а головне, чи поверне? Як би там не було, а Миньо умів і любив відмовляти; та що там, оце вміння відмовляти людині в чомусь возведено було в нього в культ, у високе мистецтво, у душевну насолоду. Бо що таке відмовити людині в чомусь такому, що їй дуже потрібне зараз, і чого вона в тебе випрошує, — як не продемонструвати свою зверхність, свою владу над нею?!

Оте своє коротке, як постріл, і містке, як філософська концепція, як закодований у двох звуках світоглядний принцип, "ма" він ніколи не випалював одразу, а спочатку прискіпливо допитувався, навіщо ця річ знадобилася прохачеві, потім довго, вголос, розмірковував над тим, що, мовляв, скільки всього не май коло хати, все одно чогось та бракуватиме; пригадував, у кого на селі бачив подібну річ, і навіть радив, як би то краще підступитися до володаря тієї речі, аби врешті— решт випросити... Аж тоді, остаточно запудривши прохачеві мізки, словесно виснаживши його і буквально вимотавши йому душу, розводив руками і, звівши до перенісся майже по-азіатському розкосі очі, що завжди дивилися кожне в свій бік, казав, приміром: "Дак, де ж її, коси цієї, в дідька, візьмеш ?! Ма' коси, гить-тіть-тіть, ма'!..."

А потім ще йшов і йшов услід за гостем, жалкуючи та бідкаючись, що коси ж таки справді нема, а то ж дав би, бо для сусіда, та ще й мало не родича, чого-чого, а такого добра не пожалкуєш. Але ж, ото біда, ма' в нього цієї речі, ма'!... І, що найдивовижніше, поступово й сам починав вірити, що не має тієї клятої коси (хоча там, у клунях, їх уже зо три іржавіло), а якби мав, то, ясна річ, позичив би, про що мова?!

Машина Правденка чекала на господаря за три квартали від кафе. "Осідлавши" її, "варяги" одразу ж навідалися до знайомого Ігуди, який жив неподалік залізничного вокзалу, щоб забрати старанно обв'язані матерією картини. А ще за півгодини вони дзвонили в двері двокімнатної квартири Ірени, котрій випало нудитися в одній із нових висоток в районі Нивок.

Невисока, з контрастно виточеними Всевишнім формами тіла, на якому й натяку не було на прояви целюліту, і з коротенькою, "а ля дівчисько з сусіднього двору", стрижкою, — ця жінка існувала поза часом і віком. За досить скромної вроди свого обличчя, Ірена володіла всіма ознаками і таїнствами секс-бомби. В усякому разі Романові забаглося обійняти її за талію ще до того, як його "поводир" прокаже всі неминучі в цій ситуації пояснення і вибачення, і надалі називати її тільки "крихіткою".

Втім, крихітка і не збиралася вислуховувати белькотіння Костоправа. Вона настільки демонстративно промацувала Романа з ніг до голови цинічним, суто жіночим поглядом, що той почувався перед нею шкапою на кінському торговихці.

— То оце ти, виявляється, такий ось, Незламний Команданте, — безінтонаційно підсумувала результати свого огляду.

— Стоп, а звідки вам відоме моє прізвище? — миттю сполошився Ігуда. — При мені Кость його не називав, та й назвати не міг, оскільки не знав.

— Не так борзо, хлоп'яку, — лагідно остудила його Ірена. — Являй свої полотна і почувайся, як у Луврі. Таємниці Джоконди розгадуватимемо дещо згодом, і в іншій обстановці.

— Я такої ж думки, — поспішив запевнити їх обох Костоправ, заносючи до вітальні першу в'язку картин, яких вони завбачливо завезли ліфтом на поверх. А, щойно весь творчий набуток опинився по цей бік дверей, так само поспішливо відкланявся, запевнивши, що з'явиться позавтра, о дев'ятій ранку.

Залишившись наодинці з господинею, Ігуда хотів знову повернутися до загадки, пов'язаної з його "оперативним псевдонімом", але Ірена спровадила несподіваного квартиранта до душової, на виході з якої зустріла з халатом; потім, знову наклавши табу на тему про псевдонім, нагодувала яєшнею зі шматками яловичини... Й увесь цей час вона ненав'язливо, з довірливою посмішкою, випитувала в нього все те, що неминуче повинно було цікавити жінку під час першого знайомства, чи був одружений, чи має дітей, де останнім часом ночував і якими заробітками перебивається.

На кожному з цих етапів "входження в довіру" жінки, Команданте ловив себе на усвідомленні того, що з Іреною йому по-домашньому просто і по-сімейному затишно; наче повернувся до рідної оселі після тривалого відрядження чи закордонного заробітчанського вояжу. В ліжку до нього, вже розмороженого сном, Крихітка теж лягла без будь-яких словесних вступів та артистичних прелюдій — як до давнього коханця, обволікуючи його принесеними з ванної кімнати запахами якихось там шампунів, гелів, духів і... роз'ятреної жаданням жіночої плоті.

Ігуда спробував було по-пролетарськи накинутися на неї, але жінка зупинила його

своїм томливо мовленим "не так борзо, хлоп'яку!", і спочатку змусила довго пестити її, привчаючи до зовсім інших інтимних взаємин, аніж ті, до яких він звик, а вже тоді, з королівською великодушністю дозволила вдатися до грубого сексу. Який, — Ірена вважала за потрібне сповістити про це, — завжди ставав для неї небажаним завершенням любовних ігрищ.

— Так склалося, наш Незламний Команданте, — тільки по цьому вдовольнила Крихітка ще й інформаційний голод цього чоловіка, — що певний час мені довелося нидіти в дружинах твого давнього приятеля Мирона Миньківського.

— Ти?! Була. дружиною. Миня?!

— При кожній згадці про це, мені й самій хочеться зачинитися в душовій кабінці і, відмовляючи свою дурість, довго відмиватися.

— Господи, знав би я!..

— Саме тому й не поспішала із зізнанням. Але тепер це вже не має значення. Слід у мені по цьому чоловікові, як на воді — по веслу.

— Як же так могло статися, що доля звела нас?

— Тебе і Миня?

— Тільки не нагадуй мені про цього ідіота. Мене цікавить, як доля звела з тобою.

— А краще б цікавився, чому вона так довго мордувала тебе в одній компанії з Миньом, цим, безмірною заздрістю катованим чолов'ягою.

— Навіть згадувати чомусь не хочеться.

— Даремно. У цих спогадах могло б відкритися чимало цікавого.

— Наприклад?

— Це я повинна була б вимагати від тебе прикладів, якби, звичайно ж, ти виявився уважнішим до людей, що оточують тебе, або несподівано з'являються у твоєму оточенні.

— А якщо хоч трішечки конкретніше?

— Я давно дійшла парадоксального висновку: всі ми підвладні або примхам долі, або примхам СБУ.

— Ну, про те, що Минь був штатним стукачем.

— Ми ж домовилися, що про нього не згадуватимемо.

Ігуда заінтриговано помовчав. Манера, в якій Ірена намагалася розвивати знайомство з ним, свідчила, що ця "крихітка" не така вже й проста і наївна, як могло б здатися після рекомендації Костоправа.

— Тоді при чому тут СБУ? — ані на міліметр не просунувся Команданте у своїх ваганнях.

— Ось і я собі гадаю: причому тут СБУ, коли поруч зі мною незламний, допитами в КДБ гартований Команданте? — з легковажним натяком віджартувалась Ірена.

— Не знаю... Костоправ на агента СБУ не схожий.

— Костоправ і. СБУ?! — жахнулася його наївності Ірена. — Спаси й помилуй! Нічого спільного. Але з часом усе виразніше починаю усвідомлювати, що всі ми підвладні примхам долі, а сама доля — підвладна примхам СБУ.

— Ці-ка-вий поворот сюжету, — задумливо відреагував Ігуда.

— А в цих хлоп'яків нецікавих сюжетів не буває. Самі наші долі Всевишній проектує за їхніми сценаріями. Тому що сценаристи вони "від Бога". Одне й про це теж годі, — рішуче відкинула простирадло Крихітка і зсунулася з високого ліжка-сексодрому. — Хоча я вже давно і від поту Миньового відмилася, і гріхи його відмолила, та все одно цього разу пропоную стати під душ удвох. Ніщо так не зближує, як його душеспасні струмені.

22

Щойно в тобі починає проявлятися фатальний талант, як поруч негайно з'являється фатальна жінка, призначення якої — возвести тебе в генії.

З "епохальних" роздумів неприкаяного героя цього неприкаяного роману

— Ласкаво просимо до Лувра, мадам! — атлетичної будови, — охоплений могутньою мускулатурою чи то штангіста, чи борця, — молодик показував це з такою поблажливою зверхністю, з якою вуличній жебрачці дозволено було припасти до ніг короля. — Перед вами — врятовані шедеври Великого Самозванця Пензля.

Цього разу "Лувру" випало разташовуватися на порослому соковитою травою прибережному схилі Аркадії^[9]. А сам творець — високий, плечистий, з міцним оголеним торсом, що різко контрастував своєю вишуканою аристократичною засмагою з розшарпаними, закованими до колін джинсами, — велично "возлягав" на осяяному полуденним сонцем пригрітку, ніби повержена статуя — посеред Великої Галереї^[10], виключно сповнений тільки йому дарованого почуття гідності і тільки ним самим виправданого презирства до оточуючого світу.

В самій зовнішності цього мандрівного маляра, в безшабашності його пози і в неприкаяній байдужості при спілкуванні з нею, Євгенії фон Гретцкі, в емігрантському дівочтві — Ковач, примарилося щось первісно нестримне, підвладне хіба що стихії його власної несамовитості і власної величі.

— Наважуся припустити, що все це "безсмертя", — окинула іронічним поглядом розтикані по дощових вимоїнах, наче по музейних нішах, картини Великого Самозванця Пензля, а також кепку-афганку, з кількома пожертвованими кимось гривнями, платою за перегляд шедеврів, — належить вам, шановний кабальєро?

— Усе це, мадам, слід припустити, уже давно належить не мені. З певного часу "все це" вже належить людству, тому що все це вже зветься "мистецтвом". — Карбовані, ґрунтовно приправлені сарказмом слова ці долинали звідкись з-під накладеного на обличчя вицвілого коркового шолома часів колоніальних воєн Британської імперії, за краєчком котрого Євгенії відкривалося широке, освячене ледь примітним рубцем, підборіддя.

"Ні, як вам подобається це безбожне нахабство?! — зачудовано подивувалась баронеса. — Ви лишень погляньте на це миле хамство "всяктворящежорстокого".

— Одне слово, трагедія людства полягає лише в тому, що воно все ще не відає про появу на цих берегах Великого Самозванця від мистецтва...

— Як би це вам доступніше пояснити, мадам? — хрипувато пробасив з-під

колоніального шолома оголений неофіт Лувра. — Розумієте. "Все це", — тобто все те, що вам пощастило лицезріти в ці хвилини, — тільки й слід називати "істинним мистецтвом".

— Хто б наважився припустити щось подібне?!

— На відміну від усього того, що ви досі мали на увазі під мистецтвом.

— Яке божественне нахабство! — знову, тепер уже майже зачаровано, подивувалася Євгенія, розуміючи при цьому, що знайомство їх із самого початку не склалося.

— А ви ж ще навіть не подивилися на його полотна, мадам!

Дівця, яку Євгенія досі примудрялася не помічати, воссідала за два кроки від Великого Самозванця, по-східному схрестивши ноги, в позі лотоса, що занадто вже невчасно "розпустився". Й оскільки обличчям вона була звернена не до неї, а до художника, то збоку могло здатися, що творить молитву біля розіп'ятого на схилі біблійського пагорба месії.

— Ви, як я помітила, теж милуєтеся не полотнами, — в'їдливо відповіла Євгенія, — а здебільшого — грішною натурою Великого Самозванця Пензля.

— Ніким я не милуюсь, — з підлітковою безпосередністю образилася пасія Великого Самозванця. — Картини ці... Та вони переді мною навіть у мареннях постають. Як Христові видіння.

На якусь хвилюку Євгенія застигла з привідкритим ротом. Усе, чим вона здатна вразити, чи хоча б подивувати цю дівчину, якій, звичайно ж, було значно більше літ, ніж могло здатися на перший погляд, уже не мало ніякого сенсу. Одначе те, яким тоном, і з якою чуттєвою зосередженістю, вона зізнавалася в любові до творінь свого обранця, — вже саме собою заслуговувало на повагу. В цьому фон Гретцкі намагалася бути справедливою.

— Великий вплив мистецтва, мадам, — прокоментував її зізнання автор полотен, не тільки не змінивши при цьому пози, але, як запідозрила Євгенія, навіть не придивившись при цьому до співрозмовниці. Теж, мабуть, не на таке вже й невідале творіння "різця і пензля" Творця, тільки вже небесного. Що, звичайно ж, не могло не вразити її самолюбства.

— В даному випадку ви дивовижно неточні, метр. Мабуть, малося на увазі не "великий вплив мистецтва", як ви зводили висловитися, а вплив великого мистецтва, що, погодьтеся, не одне й те ж.

— Ішли б ви звідси, разом зі своєю амбіцією, і своєю іронією, — заступилася за свого кумира дівчина. Проте мовлено це було так незле і по-житейськи буденно, що Євгенія не те що не образилася, але навіть не відчула себе незручно.

— А схоже, що вона має рацію, мадам.

— Хто ж посміє засумніватися у правоті вашої геніальної музи, метр?!

23

Євгенія чудово розуміла, що "обмін дуелянтськими рукавичками" завершено, тож їй і справді треба було б шляхетно, не "втрачаючи обличчя", піти собі з Богом. Одначе

якась сила, якийсь, майже підсвідомий гонор — поки що утримували її.

Учора надвечір фон Гретцкі несподівано зателефонувала директорка її нещодавно відкритої в столиці картинної галереї "Рафаель" і настійно порадила звернути увагу на самобутнього художника, який, разом із двома іншими аматорами пензля, уже кілька днів торгує своїми полотнами на схилі неподалік пляжу "Аркадія".

На запитання, від кого вона дізналася про це, Інга Зубач відповіла розлого, але туманно: "Від одного дуже — ну, дуже! — поважного чоловіка, зацікавленого в тому, щоб роботи Романа Ігуди, як звуть цього художника, обов'язково з'явилися в експозиції нашої галереї. Я, природно, зібрала невеличке досье на цього Ігуду. Як не дивно, з'ясувалося, що, крім малярського таланту, вас могло б зацікавити й дещо інше. Наприклад, те, що й сам цей пензляр — справжній красень, колишній десантник, з династичного ковальського роду. Словом, раджу переконатися в цьому, не побоюючись того, що з ним — пасія. Переконають, що вона всього лиш підставна, з лав кримінальних проституток, і значно старша, ніж, завдяки своїй підлітковій зовнішності та шахрайсько-артистичним манерам, видається. Втім, подробиці — згодом".

Й ось Євгенія тут. Двоє інших художників — чи то вже залишили цей аркадійський Монмартр, чи, може, ще не з'являлися. Що ж до коваля-пензляра Ігуди, то, схоже, ось він...

Усе ще осіняючи обличчя поблажливою посмішкою, баронеса уважніше придивилася до дівичі. Коротка стрижка, смагляве, підсушене південним сонцем, личико; мініатюрний носик над іще мініатюрнішим, коричневатим бантиком губ. І джинсова спідничка, що не дотягувалася ні до інтимно оголених стегенець, ні до заношеного, явно "підліткового" джинсового жилетика. Смушка її метисового животика мала б сприйматися всією чоловічою частиною людства, як такий собі "пояс невинності". Єдине, що видавало в Ірені її вік, то це оперіzana двома нерівними, глибокими зморшками шия, на якій уже проглядалися перші ознаки дряблуватості.

"Підставна ця жіночка, чи не підставна, — з сумною заздрісністю мовила собі Євгенія, — але, якщо вже маляр закохався в неї, то це ґрунтовно і всерйоз. Та й вона теж хапатиметься за нього. А що, "Великий Самозванець Пензля"! Звучить. Вважай, рядок в біографії. Причому не тільки художника. Титулу "Жінки Великого Самозванця...", його музи, теж удостоюється не кожна.

Звичайно, ставитися до такого визначення — "Жінка Великого Самозванця Пензля" — можна, як завгодно. Але, хто знає. Самій тобі стати Жінкою котрогось із справді Великих Художників так і не пощастило. З цього і слід виходити. Інша річ, що італієць Рікардо, в якого ти була закохана в університеті, не те що великим, а хоча б скільки-небудь відомим художником так і не став. Спився, вдарився в наркотики, злигався з якимись хіппі... Схоже, він дбав не стільки про своє мистецьке вдосконалення, скільки про гру на публіку в ролі "невизнаного генія". Втім, не він перший намагався пролізти в мистецтво через подібну "шпарину", і взагалі, це з іншої опери.

— Згодна, панове, будемо вважати мій візит суто ознайомчим. На жаль, не була вчасно попереджена про відкриття вашої елітної виставки з розпродажем, отож,

пардон, не готова.

— З огляду на фінансову неспроможність публіки, аукціон шедеврів знову відмінюється, — без помітного розчарування оголосив Великий Самозванець Пензля. Проте Євгенія відчула, що цього разу вустами його заговорило самолюбство людини, котра давно звикла до незмінної байдужості щодо себе, як, втім, і до постійного безгрошів'я.

"Та ж він навмисне "дістає" тебе, — зачепило Євгенію. — Добре розуміючи при цьому, що "публіка" й справді неплатоспроможна. Принаймні в ці хвилини. Але чому цей божественний нахаба вирішив, що на приморські схили люди приходять не для того, щоб насолоджуватися морем і пляжним коханням, а щоб купувати картини мандрівних богомазів?"

Ясна річ, усе це вона могла б висловити йому вголос, однак то вже було б схоже на сутичку, а відтак — і на "втрату обличчя" у суто самурайському стилі.

— Здається, ви вважаєте мене зобов'язаною компенсувати ваші творчі і фінансові витрати на створення полотен, та ще й оплатити власну цікавість. — неспішно заходила вона порпатись в обвішаній золотими залізячками сумочці.

— На суто добровільній основі, мадам, — анітрішечки не стушувався Великий Самозванець. — Тільки на добровільній, і винятково у вигляді пожертви. Причому врахуйте: коли ці полотна опиняться в Луврі поруч із полотнами Сезанна, Моне і Ван Гога, коштуватимуть вони значно, в рази, дорожче, ніж зараз. Навіть у своїх копіях.

Євгенія видобула з гаманця складену навпіл долларову банкноту і, потримавши її перед собою, але так і не дочекавшись, поки пасія Великого Самозванця гляне на неї, кинула в кепку-афганку.

— Але, про всяк випадок, запам'ятайте, — повчально мовила вона, звертаючись винятково до творця, — що роботи названих і не названих вами імпресіоністів та постімпресіоністів, таких як, Альфред Сіс— лей, Піссаро, Гоген, Ренуар, Тулуз-Лотрек та інші — експонуються не в Луврі, а в паризькому музеї д'Орсе, що вважається найкращим музеєм Європи.

— Де-де саме вони експонуються? — не зміг приховати свого подиву Великий Самозванець, і навіть ледь припіднявся, щоб краще бачити незнайомку.

— У музеї д'Орсе, о, великий самозванцю пензля!

Тільки тепер Ігуда зняв з обличчя шолом і, ще більше припинявшись, заінтриговано поглянув на Євгенію. Бо ж досі він і справді так і не завдав собі клопоту уважніше придивитись до неї. Чув лише кроки та пошепки мовлене Іреною: "Корова якась наближається. Уся така ділова, судячи з того, як вона тримається, та з її шмоток". І якби не це зауваження стосовно музею д'Орсе, мабуть, так і не спромігся б придивитись до цієї "відвідувачки".

— Хочете довести, що теж маєте якесь відношення до живопису, та й взагалі до мистецтва? — майже поблажливо, без іронії та каверзи, проказав він.

— Так, певне відношення все ж таки маю, — теж межево спростила свій тон Євгенія.

— Дивно.

— Що ж у цьому дивного? Я ж не вбачаю нічого надприродного в тому, що й ви вважаєте себе причетним до мистецтва, хоча, здавалося б...

Ігуда промовчав. Що не кажи, а цю словесну дуель він теж програв. Музей д'Орсе. Імена невідомих йому імпресіоністів. Втім, із того, що стосується світу живопису, він поки що багато чого не знав.

Зате якраз у ті години, котрі він відлежував на прибережному схилі, його починали провідувати дивацькі "Христові видіння", котрими потім так щиро і благородно примудрялася маятись Ірена. Вони бували то жахітливими, то благісними... Але щоразу поставали в його запальному уявленні у вигляді сформованих, завершених сюжетів. Свого часу Великому Самозванцеві Пензля не раз доводилося чути від художників традиційні стенання з приводу "кризи сюжету". Тоді він їм співчував, а тепер вражався блідості їхньої уяви, убозтву фантазії. Хотів би він знати, хто здатен позбавити його всіх тих "голгоф" і "таємних вечерь", котрі наповнюють його власне уявлення.

24

...Тим часом Юрик уже поруч, уже добувається до схованки Миня. Він чемненько вітається, звертаючись до господаря обійстя на ім'я та по батькові і, не чекаючи запрошення, сідає на лавку поруч нього.

— Так ото чутка є, сусідонько, що знову оті "тарілки неопознан— ние" літають, — здалека починає Юрик, а потім довго відкашлюється, проклинаючи гору та свою підстаркувату німеч, і терпляче поглядає на Миня, очікуючи на його відповідь.

— А нам що з того? — бурчить Миньо, ледве стримуючись, щоб не запитати просто й одверто: "Якого дідька приперся?!". — Літають, то й хай собі літають — хоч "тарілки", а хоч одразу й тазики з полумисками, гить-тіть-тіть!

— Нам, може, й нічого, а все одно... І хтозна, до чого воно йдеться. А тут ще й чутка пішла, що нібито ці тарілки-НЛО з самого Марса до нас прилітають.

— Брешуть, як завжди, гить-тіть-тіть! Якщо про все інше брешуть, то й про тих, що нібито прилітають, — теж... брешуть.

— Ну, то ви, Мироне Миновичу, вище всіх нас живете, вам видніше, — поблажливо каже Юрик, аби не вдаватися до суперечки. По цьому він ще кілька разів починав розмову з якоїсь нової чутки, проте після кожної з них Миньо все більше похмурнів, і відповідав коротко і зле: "Брешуть, як завжди", або "А нам що з того? Маємо свої болячки і свій клопіт..." — Ви хоч знаєте, що у нас тут уже й козацтво створили? — Нарешті підступився Юрик до головної своєї новини. — Перше був тільки РУХ, а тепер уже, бач, і козацтво українське маємо. Здають свої позиції комуняки, поступово, з одчайдушним опором, але здають...

— Мо', й здають, — як від зубного болю мружиться Миньо. — Нам що від цього?

— А те, що раніше наш район комуняки своїм "червоним поясом" вважали, та на виборах свою лінію гнули. Ви ж пригадуєте РУХ, "Просвіту", Республіканську партію, ОУН — усіх душили, аби тільки знову під Росію нас загнати. А тепер, он, і РУХ утвердився, і вже й козаків в одному нашому селі, вважай, до тридцяти шабель, а в

районі, кажуть, до п'яти сотень добігає. І всі — за незалежну Україну.

— Чого це ти мені про своїх "рухівців" та "козачків" торочиш?! — спаленів Миньо, підозрілово косуючи на Юрика. — Що, може, й сам уже до них записався?

— Я вже, мабуть, застарий, до того ж із ногами, бач, біда, ледве тюпаю... А ви ж, Мироне Миновичу, чоловік ще досить молодий, та й у Києві, кажуть, училися, аж в академії...

— Яке тобі діло, де я вчився, гить-тіть-тіть? — крізь зуби цідить Миньо.

— То підтримали б бодай якусь українську організацію, хоч чимось прислужилися б Україні, незалежності нашої...

Миньо очманіло дивиться на непроханого гостя і мовчазно грає жовнами, аж шкіра йому на вилицях потріскує.

— А на фіга вони мені потрібні — й Україна твоя, і твоя незалежність? Що я з них маю? Те ж саме, що й при комуняках мав, гить-тіть-тіть!

— Не треба б отак, ой, не треба! — аж ніяковіє з несподіванки Юрик. — Народна, національна справа — то велике діло. Шевченко, Франко, Леся Українка, Грушевський — усі їй служили.

— Вже й ви блювоти цієї політичної начиталися?! — хижо вишкірюється на нього Миньо. — Нехай вони всі підуть і повісяться, разом зі своєю незалежністю. "Національну справу", бач, знайшли, гить-тіть-тіть!..

Поговоривши отак, з погляду Миня, "ні про що", Юрик, врешті—решт, не витримує і підводиться. Миньківський і собі повільно, крекчучи, відриває тілеса від лавки і насторожено дивиться на гостя. Йому наплювати на всі ці балачки про Україну та незалежність; але твердо знав, що дертися заради них на таку гору Юрик не став би. Тож, хитро примруживши очі, увесь напружився і чекав, коли гість нарешті заговорить про те, що насправді привело його сюди.

Навіть коли Юрик рішуче відвертається і йде від нього, Миньо ще довго стоїть й очманіло дивиться вслід. Йому не віриться, що той міг ось так, устати й піти, нічого не попросивши, чи хоча б натякнувши; він просто не вірив у таке, а тому, все ще дивлячись услід Юрикові, гарячково прикидав, що ж саме той міг би в нього випрошувати: трохи висівок для свиней, шевську лапку, щоб чоботи полагодити, чи, може, й паяльну лампу... "Ага, знайшов дурнішого за цапа: так я тобі

й дав!" І знову, як і вранці, не міг позбутися відчуття, що його все ж таки на чомусь та ошукано, гить-тіть-тіть!

— Гей, Дмитре... Васильовичу! — вже досить миролюбно гукнув услід колишньому вчителеві фізики. — То все ж таки, ви за чим приходили, гить-тіть-тіть?!

Юрик зупинився і повільно, дуже повільно, обома руками спираючись на палицю, озирнувся на нього...

— Та потішитися ж хотів разом із вами, що тепер уже і в нашому, комуняками затурканому, селі — українські козаки об'явилися. Що не кажіть, а все ж таки живе ще в нашому краї козацький дух, нуртує!..

— Який ще, в дідька, "козацький дух"?! — ще агресивніше витріщився на нього

Миньо. — Ви що, справді?! Та на дідька він мені потрібен, ваш "козацький дух"?! Знайшли чому втішатися, гить-тіть-тіть!..

— От і я кажу: з вами, Миню, ні порадіти, ні поплакати... Цим ви, і такі, як ви, й страшні. — І, мовивши це, вчитель так само повільно відвертається і, невпевнено ступаючи своїми зболеними ногами, іде геть.

"Ні, справді... Невже задля такої дурниці треба було пертися аж сюди, на Дику Гору?! — широ дивується його нерозсудливості Миньо. — Щоб оце тільки про якихось там козаків та... незалежність?! — І, не в змозі подолати свої сумніви, рішуче хитає кошлатою, добряче підсивленою головою: — Бреше ж, гад! Щось-таки хотів випросити, може, навіть грошей позичити, але не наважився. Нутром відчуваю, що бреше, гить-тіть-тіть!"

25

Між тим "корова" виявилася значно молодшою, ніж Ігуда здатен був припустити. І хоча було їй уже добряче за тридцять, вона все ще залишалася вродливою тією суто слов'янською вродою, котра принципово не визнавалася сучасними топ-моделями, та, як і раніше, збуджувала фантазії кожного дозрілого для подібних святих пристрастей чоловіка: провокативно випячені груди, широковата, але майже ідеально виточена талія, що завершувалася сексуально-вибуховим вигином живота, і ще витонченішим вигином стегон, котрі плавно переходили в ікристі "пляшечки" ніг.. А доповнювали цей вражаючий портрет золотисті локони, що спадали на чоло, та невеликі, але чітко окреслені, чуттєві губи.

"А що?.. Загалом, нічого собі..." — змушений був визнати творець невизнаних полотен, так і не дозрівши при цьому для більш сформованої думки.

Та все ж таки Ірена одразу ж відчула, що Великий Самозванець Пензля ґрунтовно клюнув на фігуру суперниці і, затамувавши подих, стежила за тим, як її мужчина, нехай поки що подумки, але безсоромно, оголює свою нову "натуру". "Ах, какая женщина, какая женщина, — нашаровувалася на її ревність ресторанно-задушевна пісня, що ледь пробивалася крізь гамірну безпечність пляжу, — мне б такую!" Ото ж бо й воно.

Втім, Ірена й сама не помітила, як зачаровано, майже по— лесбіянському, прикипіла поглядом до, охопленого цупкою сірою тканиною жакета і спіднички, тіла цієї жінки.

Сама баронеса у цей час демонстративно не звертала на них жодної уваги. Але, вже намірившись іти геть, ніби задля показної цікавості, схилилася над невеличкою, що лежала дещо осторонь від інших, картиною. І першого ж погляду виявилось достатньо, щоб Євгенія негайно відчула потребу взяти обрамлене дешевим багетом творіння в руки, аби детальніше оглянути його.

.Поле. Глибокі — що зароджуються десь далеко внизу, біля порога ледь окресленої селянської хати і тягнуться до піднебесся — могильно-чорні борозни. Оголений оратай, що молитовно звертає свій погляд до багряного видіння Христа, і надсадно впирається в рало, яким йому слугує. величезних хрест, з розп'ятим на ньому Ісусом^[11].

— Стоп-стоп! Тут щось не те, — пробурмотіла фон Гретцкі, забуваючи, що промовляє це вголос. — Це що за школа така, що за манера? Так, згодна: плавні мазки, при виразно реріхівській прозорості і ясності фарб; чюрльонісска філософічність космогонії. Але сюжет. Цей дивовижний, вражаючий сюжет! Яке, в дідька, наслідування?! А головне, кому?

Схвильовано облизавши губи, Євгенія запитливо поглянула на Великого Самозванця Пензля. Він сидів, обхопивши руками коліна, і спокійно чекав на вирок. Втім, у ці хвилини, сам творець картини зовсім не цікавив жінку. Тим паче що обличчя його під цим ідіотським шоломом розгледіти вона все одно не могла. Проте картина. Цей анафемський сюжет.

— То чого ж це ми притихли, мем?

"А не пішов би ти! "Чого це ми притихли?" — подумки відмахнулася від нього Євгенія. Інша річ — картина. Вона справді більше не належала цьому Великому Самозванцеві Пензля. Тепер вона існувала нібито сама по собі, поза волею і свідомістю її творця.

Поклавши полотно на місце, Євгенія гарячково змінила захисні окуляри на корекційні "хамелеончики" і наблизилася до картини, що лежала на каменистому схилі трохи вище.

...Охоплений блакитно-бузковим паводком цвинтар. Хрести, що прокльовувалися з води, наче паростки бамбука. І м'язистий селянин, що з силою занурює в напівпрозору трубоподібну "криницю" журавель з відром-черепом...

"Боже ж ти мій! — сторопіла фон Гретцкі. — Та він хоч усвідомлює, що саме являється світові з-під його пензля?! Якими темами вражає глядача? Якщо це й марення, то зовсім не схоже ні на що досі відоме в мистецтві, а тому — геніальне. І це змушені будуть визнати всі, геть усі! Навіть найзапекліші скептики і недоброзичливці. Більш вишуканої сюжетної фантазмагорії навіть важко собі уявити".

Зовсім забувши про існування тут художника і його пасії, Ковач— Гретцкі знервовано хапалася то за одну картину, то за другу, гарячково намагаючись пригадати при цьому щось подібне з їх сюжетів, що вже зустрічалося в роботах хоча б когось із відомих їй художників. Проте нічого такого, що траплялося б у відомому їй — частково за репродукціями, а частково за оригіналами, — світовому живописові, відродити у згадці не могла.

Захоплення живописом, як і галерейно-виставковою справою, Євгенія перейняла від матері, Єви Ковач, доктора мистецтвознавства та володарки чотирьох відомих у Штатах галерей. Причому Ковач завжди ставилася до Євгенії, як до спадкоємиці своєї справи, відтак ретельно стежила, щоб, навіть навчаючись на медичному факультеті університету, тобто йдучи батьковою стежею, вона не забувала знайомитися з новинами живопису та якомога частіше відвідувати виставки знаних художників і картинні галереї. І була щаслива з того, що, незважаючи на захоплення медициною, донька взяла під свою опіку три її флоридські галереї.

Сама ж Євгенія пишалася тим, що один відомий латиноамериканський художник і

мистецтвознавець назвав її "професіоналом від мистецтвознавства", на противагу пануючій на художньому ринку Америки любительщині. Хоча значно більше вона довіряла французькому колезі, давньому материному приятелеві, котрий вважав її, як і матір, "природженою галерейницею, котра ґрунтовно знає свій предмет і своє ремесло". Мабуть, вона й справді виявилася природженою галерейницею, бізнесменом від мистецтва. Хоча основний свій бізнес творила в зовсім іншій сфері, під покровительством батька.

— Послухайте, чоловіче, всі ці праці справді належать вам? — впівголоса, майже пошепки, запитала вона, пропонуючи таким чином забути все те, що досі було мовлено між ними. — Причому я запитую про це з усією можливою серйозністю, — уточнила Євгенія, не відриваючи погляду від чергової картини, і навіть краєм ока не відстежуючи поведінку самого Великого Самозванця Пензля.

— Вам уже було мовлено, що я — не торговець: там купив — тут продав, — з басовитою хрипуватістю, "під Висоцького", просвітив її творець.

— Саме цього сказано якраз і не було, — все ще впівголоса заперечила фон Гретцкі, азартно покутуючи нижню губу. — До речі, талановиті і вдачливі торгівці живописом в усі часи пошановувалися так само благоговійно, як і талановиті художники. Бо ж саме вони сотворяли імена та імідж нині відомих майстрів пензля; а ще — забезпечували їх замовленнями, а відтак — і хлібом насущним. Станете заперечувати?

— Не насмілюся.

— Ось вам і перша ознака того, що навіть ви починаєте виявляти розсудливість, — визнала баронеса, прискіпливо вивчаючи черговий живописний сюжет.

Тепер вона вже перебувала під владою пристрасті колекціонера, що несподівано натрапив на розсип таких раритетів, які не здатен був ні належно поцінувати, ні, тим паче — негайно придбати.

— Не скажу, щоб усе це справило на мене якесь особливе враження, — ще нерозбірливіше промуркотіла вона, вальяжно поводячи рукою вздовж експозиції і, за комерсантською звичкою, починаючи збивати ціну. — Та все ж таки, дбаючи про підтримку ваших мистецьких поривань...

При цьому Євгенія анітрішки не турбувалась про те, аби Великий Самозванець почав реагувати на її слова. На професійному жаргоні галерейників це називалося "товкти словесне лушпиння". А в умінні по-справжньому "товкти" його, збиваючи ціни та доводячи художника до ролі прохача, що благає хоча б покрити його витрати на полотно, фарбу і раму, — вона вважала себе неперевершеною. Як, втім, і її колеги.

— І часто доля закидає вас у ці місця, Великий Самозванцю Пензля? — ось тільки вимовити це свою "Великий Самозванцю..." з належним сарказмом вона так і не зуміла.

— Не так часто, як хотілося б. Бажаєте придбати котресь із полотен?

— Наразі я нічого не бажаю, — непереконливо знорувилася баронеса, відчуючи однак, що в цьому двобої з художником та його пасією зазнала цілковитого краху. — Крім одного — знати, як часто ви з'являєтеся на благословенних аркадійських схилах.

— Час від часу, — вперлася кулачками в худенькі колінця Жінка Великого Самозванця. — У перервах між персональними виставками в Луврі.

— Не згадуйте всує того святого для художників, про що особисто ви не маєте ні найменшої уяви. Для художника Лувр — те ж саме, що для католика Ватикан, чи для мусульманина — Мекка.

— Та що ви кажете?! Незбагненно. Можна подумати, що вам уже доводилось.

— Доводилось, жіночко, ще й як доводилось!.. — випредила її фон Гретцкі. А про себе огризнулася: "Знала б ти, любонько, якою недоречною виявляється твоя присутність при цій діловій розмові!"

26

Ірена й справді заважала баронесі перегорнути сторінку невдалого знайомства з цим живописцем, що бозна звідки взявся на аркадійських схилах, і закласти хоч якісь основи нормальних взаємин.

На певний час вона забула святе правило, про котре сама ж не раз нагадувала своїм агентам із мережі американських картинних галерей "Арт-XXI": "Ніколи не знаєш, з ким звела тебе доля! В будь-якому підвалі може тулитися Рубенс. У будь-якім, на перший погляд, убогій відвідувачі галереї — напівпідпільний мільйонер, здатний викупити всю експозицію, разом із галереєю, її співробітниками й обслуговуючим персоналом".

Лише на кілька хвилин фон Гретцкі відреклася від цього свого "святого правила", й одразу ж скотилася до примітивного пустослів'я, за котре тепер змушена розплачуватися іміджем професіонала. Навіть якби на сьогоднішній день цей неофіт від живопису не створив нічого, крім свого "Голгофного орача", він уже гідний був би того, щоб ним зацікавилися всі картинні галереї світу. Це стверджує вона, Євгенія фон Гретцкі, котра за свою "мертву хватку" давно наділена жахливим прізвиськом "Валькірія мольберта".

— Одного не збагну, чому ви обрали для себе цей, майже безлюдний схил? — звернулася до митця. — На що, при такому невдалому розташуванні експозиції, розраховуєте?

— Обрав з уже відомої вам причини, — стомлено пояснив Ігуда, — через відсутність вільних ніш у Луврі чи в д'Орсе. Як на те, не зарезервував.

— До Лувра вам, припустимо, далекувато, — різко осадила його фон Гретцкі.

Хоча подумки негайно ж заперечила собі: "А чому, раптом? Будь— якого експерта Лувра цей хлопець здатен вразити вже хоча б задумами своїх картин. Якщо, згідно з твоєю теорією, рубенси здатні тулитися по підвалах, то чому б їм час від часу не з'являтися на прибережних схилах? Чимало з того, чим завішані стіни д'Орсе, без жодних втрат можна було б замінити деякими роботами цього художника. Втім, це вже тема не для "аркадійської публіки", — зиркнула на парочку засмаглих аборигенів у поцяткованих морською сіллю плавках, котра, зупинившись за два кроки від експозиції, пройшлася по ній байдужими поглядами.

— В Одесі, як мені здається, ви теж з'явилися недавно? — знову звернулася до

Ігуди.

— Можна подумати, що вам відомі всі художники цього міста, — з майже одеською безпардонністю прокоментувала цей її пасаж Жінка Великого Самозванця.

— З деякого часу це я, мистецтвознавець Євгенія фон Гретцкі, відома їм, дитя моє, — ось у чому суть. До того ж чимало знаних митців Європи і Штатів пишались цим знайомством. Навіть не зважаючи на те, що колеги і художники встигли прозвати мене "Валькірією мольберта".

— Маєте рацію, — поспішно втрутився в їх перепалку Великий Самозванець. — В Одесі я всього лише півтора тижня.

Він уже збагнув, що хоча натрапила на нього ця жінка цілком випадково, проте в світі мистецтва подібних випадковостей не трапляється. Швидше за все, це — перст долі.

— Отож бо й воно, що півтора тижня, — з незбагненною мстивістю утверджувалася в своїй здогадці Євгенія і, не глянувши більше ні на картини, ні на їх творця, подалася до прибережного шосе, на якому її чекала розкішна машина. — Завтра, о десятій ранку, чекаю дзвінка на свій мобільний! — проказала вона, не озираючись. — Я людина пунктуальна. Рівно о десятій.

З похмурою задрістю простеживши, як незнайомка наближається до свого вишневого лімузіна, — вона ж бо й не помітила, що ця "корова" під'їхала сюди на іномарці, взагалі не зрозуміла, звідки вона тут взялася, — Ірена карачки підповзла до благодійницької кепки.

— Здуріти можна! Вона ж розщедрилася на сто баксів! Причому за так, не взявши картини. Ще й візитівку залишила, котру раджу просто викинути.

— Яка згубна щедрість! — продовжував мрійливо дивитися услід жінці Великий Самозванець Пензля. "Невже це правда, — подумалось йому, — що, тільки-но в тобі починає проявлятися істинний талант, поруч із тобою негайно з'являється жінка, призначення якої — сотворити з тебе генія?! Точніше, не так. Краще буде сказати: Щойно в тобі починає проявлятися фатальний талант, як поруч негайно з'являється фатальна жінка, призначення якої — возвести тебе в генії.

"Ах, какая женщина, какая женщина! — линуло вслід Євгенії фон Гретцкі. — Мне б такую!"

"Ото вже й справді: мені б таку.. І навряд чи коли-небудь ця жінка дізнається, що стала першою, хто в цьому місті професійно відреагував на мої роботи, помітивши в них просвітки таланту. Навряд чи дізнається, як багато значили для мене її слова підтримки".

— Але ж тут і справді цілих сто доларів! — обурилася Жінка Великого Самозванця і щедрістю Євгенії, і тим, що виявилася поза увагою митця.

— Це означає, що ми знову заможні, — безрадісно визнав Ігуда, спостерігаючи за тим, як Євгенія зникає в салоні машини, дверцята якої відчинив перед нею ввічливий, могутньої статури чоловік у малиновому піджаку, що, мабуть же, виступав не лише в ролі водія, але й особистого охоронця такої собі "фон Гретцкі". — Просто-таки

нерозсудливо заможні.

* * *

Євгенія явно чекала його дзвінка. Навіть не відповівши на вітання, вона попросила назвати адресу, за якою має виїхати її машина, й одразу ж висунула умову:

— До мене в галерею ви приїжджаєте з усіма своїми картинами. Але без асистентки.

— Бачу, у вас якесь взаємне несприйняття.

— Щоб помітити це, не обов'язково бути екстрасенсом. Одначе зараз ідеться не про це. У нас має відбутися ділова розмова, а своїми репліками ваша "муза" тільки заважатиме. Чи, може, присутність цієї перезрілої жіночки, що маскується під дівчисько, аж настільки важлива?

— Аж... не настільки, — парирував Ігуда, і назвав адресу, за якою вони з Іреною винаймали невеличкий флігель, прибудований до старого, ще повоєнного дачного будиночка.

Вже завантаживши полотна в БМВ, він спробував пояснити Ірені, що їй краще не їхати з ним, а влаштувати собі пляжний курорт, і не дуже здивувався, коли жінка раптом відповіла:

— Навіть, якби ти наполягав на моєму візитові до цієї торгівки живописом, все одно відмовилася б.

— Великодушна заява.

— Бо таки великодушна, щоб ти знав. Адже розумію, що нашу, якщо вірити візитівці, Євгенію "фон" зацікавили не лише полотна, але й сам художник. Можна висловитися й точніше: не стільки полотна, скільки. Одначе, як ти вже міг переконатися, я прибула сюди не для того, щоб створювати тобі проблеми, а, навпаки, щоб у всьому допомагати.

— Я в цьому переконався, — підтвердив Ігуда. — Хоча і впевнений, що дещо з історії твоєї появи біля мене ти не договориш.

— Для початку слід з'ясувати, хто біля кого "з'явився", — з награною легковажністю блокувала його словесний випад Ірена. — Чию історію появи будемо розплутувати.

Машина ще тільки вивозила Команданте з подвір'я, як усе ще стоячи на високому, під флігель-хатку на курячих лапках прилаштованому, ганку, Ірена Водяну вже телефонувала підполковнику Глотову.

— Він усе ж таки поїхав до тієї "баронеси фон", про яку я вчора доповідала. На жаль, мене не взяв. Напевне, під її тиском, адже досі всюди і в усьому намагався триматись мене. Ні-ні, жодних "сцен ревності" я не влаштовувала, вдала, що його взаємини з жінками мене не обходять. Але, щойно повернеться, спробую розколоти.

Підполковник умів вислуховувати. Мабуть, він тільки тому й просувався по службовій драбині, що по-пасторськи вмів вислуховувати своїх агентів. Костоправ, той, наприклад, сприймав одну-дві фрази, та й то — з великою мукою. Далі просто перебивав. І запитання Глотов теж умів ставити.

— Вважаєш, що ця жіночка справила на Команданте таке враження, що в тебе з'явилися підстави нервуватись?

— Поки що нервується вона. Принаймні так було вчора. Теж мені... баронесса. Вона що, справді, того, "фон"?..

— Тепер уже можу стверджувати, що так, справді. Мої хлопці дещо встигли "нарити" з приводу неї. До речі, суто з цікавості. Як поставився до її появи наш Великий Самозванець? Не насторожився?

— Тобто, чи не здогадався, що й ця жінка — теж підстава? Ні, не здогадався.

— Пардон, баронеса — не підстава. Інша річ, що нам слід використати її професійний інтерес до живопису Команданте.

— Це неважко. Поскакав за першим покликом. Але нікуди він не дінеться, все одно приплентається до мене.

Ірена була впевнена, що Глотов, а відтак і його вірний васал Костоправ, зацікавлені в тому, щоб вона до кінця тримала Ігуду біля своїх ніг, отож поки що не хотіла розчаровувати ні їх, ні себе.

— Цьому хлопцеві так рідко випадало в житті заробити більш— менш пристойну суму грошей, що його можна зрозуміти. Раптом ця жіночка й справді придбає кілька його картин?

— А що їй завадить? Вона тут на такому "мерседесі" гасає. Та й за картинами якийсь БМВ прислала.

— І це в той час, — скрадливо нагадав їй Глотов, — коли людям нашим здебільшого не до полотен. "Не до жиру..", як то кажуть.

— Ще й пишається поганяйлом "Валькірія мольберта".

— Майже ідеальна назва для операції.

— Для якої операції?

— Це я так, між іншим, і з іншого приводу. Одне слово, ти, Вотяну, атмосфери не нагнітай, сприйми його тимчасове захоплення, як цілком природну річ. Згадай, хоча б, скільки разів сама захоплювалася.

— Гаразд, гаразд! Не треба мене аж так переконувати. Одружуватись зі мною Ігуда не обіцяв. Я теж стрибати у це чадне полум'я не збираюсь. Досить з мене опіків.

— Ось і мені так здається, — з ледь помітними нотками улесливості завершив розмову підполковник.

В операції, котра з цієї хвилики мала називатися "Валькірія мольберта", найбільш уразливим елементом він вважав саме знайомство в присутності Команданте цих двох "валькірій". Тому зараз міг зітхнути з полегшенням.

27

Зобіду Миньо спустився з гори, і стежкою, що в'юнилася левадами, почвалав собі до садиби ветеринара Ілька Крамника. Вже у самій ході Миньовій, зумисне уповільненій, вайлуватій, пройнятій такою утомою, якої за весь вік не зазнавало його тіло, проявлялася збайдужість до землі, якою ступав, людей, до яких ішов, і до всіх тих слів, які мав почути від них і які неминуче мовить він сам.

Добувшись пагорба, за яким починався Крамників садок, Миньо сідає біля криниці, ставить на лавку коло себе пляшку слив'янки та прискіпливо оглядає спочатку тин, яким огорожено криницю, потім лавку, на якій сидить, і все це з такою цікавістю, і навіть із подивом, наче бачить їх уперше, чи не може збагнути, хто тут порядкує.

"Таки без бога в голові чоловік... — подумав про Ілька. — Бозна де та криниця, сам чи й раз на рік витягне з неї відерце, бо своя копанка у дворі, а все одно марудиться. Для кого старається, гить-тіть-тіть?! Або піде, дурінь, півдня проморочиться біля чиеїс корови і навіть карбованця за труди свої не візьме. "У мене принцип такий, — каже. — Коли йдеться про худобу незаможних людей, гроші — тільки на ліки. Або оце у Гірняка кабанчика кастрував, і навіть келишка горілки не випив, хоч усі знають, що не святий. На роботі, бач, не п'є. Принцип! Дурний піп, дурна його й молитва. Маючи диплом ветеринара, я жив би, як король!"

Миньо зсуває на бік засмальцьований дашок картуза і, примружуючи запліснявілі очі, дивиться на сонце: "Чого ото пражеш, нехре— щене? Стовбичиш над горою, і пражеш?..". І, дивлячись на світило, ще довго кліпає, сподіваючись, що воно тут-таки щезне з-перед очей.

Перейти через садок Миньові вже ліньки, а вертатися додому не міг: давно слід було обмізкувати з Крамником "політику моменту" — вираз цей лишився йому у спадок від давньої науки, яку здобував на курсах бригадирів, й означав він, що знову говоритимуть про те, як йому, Миньові, підступитися до посади бригадира чи якоїсь іншої, але "належної". Після дев'ятого класу Миньо подався був до містечка, щоб навчатися в профтехучилищі, але вже за два місяці повернувся назад, і знову попросився до школи. Відтак у його рідних Спокутах так ніхто до пуття й не дізнався, що ж там, в училищі, сталося такого, що відбило у Миня бажання навчатися далі, тому що на всі запитання він відповідав, наче останніми патронами відстрілювався: "Без такої науки як-небудь обійдусь".

Перепробувавши його на різних роботах, директор радгоспу врешті-решт дав йому чи не єдиного вцілілого воза та пару коней і сказав: "Давно збирався відродити в господарстві посаду їздового, бо техніка — технікою, а пара коней в господарстві ніколи не завадить. Й оскільки в армію тебе поки що не беруть, сам ти берися за віжки".

І був уражений тим, як Миньо втішився своєму новому призначенню. Тепер він, бач, мав своїх коней і свого воза! Від самої природи своєї ледащо з ледащ, Миньо почувався на безтарці так, нібито йому довірили водити президентського "роллс-ройса". До того ж, виявилось, що за возом і їздовим у селі справді давно засумували: тому щось із садиби вивезти, іншому щось привезти, а того зустріти на трасі за два кілометри від села... Причому за кожним із цих прохань — нагальна людська потреба, за кожним — щира, аж до приниження, вдячність, і, звичайно ж, випивка при непоганій закусці, та ще й честь і... повага.

Навіть на заняття у вечірній школі він приїжджав на персональній безтарці, мов на крутому "ленд ровері". Відчувши його гонор, директор школи, який завжди вважав себе

витонченим психологом та знавцем селянської душі, не раз запитував себе і людей: "В якому це, в дідька, світі, безсумнівно, ним самим у фантазіях витвореному, цей парубійко живе?! Це ж треба так по-біблійному вдовольнятися тим щонайменшим і тттонайниттіпим, чого ти досяг і що маєш!"

Можливо, Миньо і залишився б до кінця днів своїх "при громадському возі", якби ж то комусь там із дирекції радгоспу не спало на думку послати його на курси бригадирів. Тільки тому й послати, що прийшла рознарядка, а знали, що роботи від Миня все одно не чекай: або десь на громадських підробітках, або куняє собі на возі і, куди не пошли його, — що богачеві по смерть. Й ось тут психоаналітична теорія директора школи дала несподівану тріщину. Виявляється, що, мабуть, тільки Миньо ладен був сприймати зарахування на ці двомісячні бригадирські курси так, як хтось інший із його ровесників міг би сприйняти хіба що зарахування до загону космонавтів.

Повернувшись із тих курсів, про які, як і про самого курсанта, в керівництві радгоспу, в косовичній гарячці, просто встигли забути, Миньо з місяць ходив селом у білому креповому костюмі і в дешевенькому жовтому, на моряцький схожому, кашкеті, та щодня навідувався до контори, або брався до райцентру чи й до сусідніх сіл, — усе шукав "соответсвующей своєму образованию руководящей" роботи, але врешті-решт змушений був погодитись на те, що пропонували — піти обліковцем на ферму. Однак пішов ображений, із затаєною злістю й усвідомленням того, що його нахабно ошукано, гить-тіть-тіть!.. І заздрісно поглядав на кожного, хто справді перебував на тій "соответствующей, руководящей": "Одородбло ж, — казав, — а, бач, по президіях відсиджується, гить-тіть-тіть!"

...Аж тут у житті Миньківського сталася дивна зміна. Він поїхав до райкому партії скаржитися на свою долю, а там якраз отримали вказівку: двох випускників міжрайонних бригадирських курсів направити на навчання до сільгоспакадемії. На нове відділення, яке мало готувати фахівців з хімічного захисту рослин для вже, пропаган— дистськи, на той час призабутої казахської Цілини. Котру комусь там у Москві запраглося реанімувати. Ясна річ, зараховували на хіміків за цільовим набором, іспити по суті проходили у вигляді співбесід, а стипендію мали виплачувати за рахунок господарств. Відтак і вирішили: радгосп — господарство заможне, а випускник з бригадирським дипломом — ось він, сам до рук прибився.

.Ще якийсь час посидівши отак, проти сонця, Миньо звернув погляд на пляшку, тяжко зітхнув, мовби відривав од рота останній шмат, але все ж таки засунув її до кишені штанів. Одного разу він спробував схитрувати: заховав пляшку тут-таки, біля криниці, у кущах терну, але прогадав, тому що розмови з Ільком не вийшло. Крамник наче підгледів те все, бо зневажливо хлюпнув на нього насмішкуватим поглядом, і на звичне Миньове: "Політика моменту така, що бригадир огородньої на пенсію виходить...", несподівано одказав: "А вам, Мироне Миновичу, що з того?! Вас, он, кажуть, й од комори звільнятимуть, бо й там ладу нема". І подався до сараю, поїти корову. Відтоді, як не жаль було Миньові слив'янки, — Крамник просто не вартий був цього святого напою! — пляшку до його хати він усе ж таки доносив. Як не-як, а

Крамник — сільський спеціаліст, і завжди треться біля начальства, отже "має слово". Саме через це його "слово" Миньо змушений був прощати Крамнику все, навіть чутку про "звільнення од комори".

Ось і зараз, дочекавшись Крамника — літнього приземкуватого чоловіка, з багряним гіпертонічним обличчям та помітно викривленим носом, — і випивши з ним на столику під вишнею перший келишок слив'янки, Миньо, як завжди, почав із "політики моменту".

Воно, Ілька Федоровичу, як не крути, а політика моменту така, що в нашому колективному сільському підприємстві, в КСП тобто, як тепер заведено називати колишній радгосп, вважай, налічествує вакансія.

— Вважай, що вже налічествує, — підкинув поліно у вогонь Крамник, туди-сюди зиркаючи своїми злодійкуватими очима. Говорячи з Миньківським, він завжди вживав його ж таки слівця, і Миньо ніяк не міг позбутися підозри, що ветеринар одверто знущається з нього. — Кожен старий чоловік колись та виходить на пенсію — така вона, оця ваша "політика моменту".

Миньо й цього разу стурбовано зиркнув на Крамника, але той лише посіпав, за звичкою, кінчиком носа і, глянувши на Миня невинними, вічно червоними очима, підсунув пляшку ближче до себе. Він чомусь ніколи не відмовлявся од того, що пропонував Миньо, і спустошував пляшки з особливою насолодою, неначе з помсти за його скаредність...

— І кого, приміром, голова КСП має на приміті? — похмуро запитав Миньо, вважаючи, що за слив'янку вже час розраховуватися.

— Та, бач, думає, приглядається. Може, когось із райцентру запросить, з дипломом. Хоча навіщо нам оті, з дипломами, — вже явно підігрував Миньові, підлаштовуючись під його настрій, — як у нас, он, є свої люди, котрі навіть мають за плечима кілька курсів сільгосп— академії, та ще й дідько зна відколи при керівному складі ходять, і господарники тямущі, — остаточно увіходить у роль Ілька.

Вдаючи з себе вкрай обуреного "думальниками з правління КСП", він виповнює свій келишок і, забувши про Миня, одразу спорожнює.

— А й справді, чого шукати по тих містах? Кого вони там зараз знайдуть такого, щоб до сільської роботи був придатний? — розпачливо похитує головою Миньо.

— Ну, от візьмімо хоча б вас, Мироне Миновичу, — підступно провадив своєї ветлікар. — На всіх ділянках господарства були? Були. Освіта теж... ну, скажімо так, майже підходяща? Вважай, підходяща, бо ж і на курсах бригадирів, і майже два роки десь там по академіях столичних училися... Та й батько ваш усе життя радгоспові віддав, бо працював у ньому від самого заснування, вважай, що й організову— вав його, тож, ви, вважай, наша, селянська кістка...

При згадці про батька, Миньом аж пересіпнуло: "Коли зайшлося до того, щоб із двох зубожілих колгоспів організувати спокутський радгосп, батько й справді мало не кістками лягав, а так і пробув усе життя різноробом, дурінь старий, гить-тіть-тіть!". Проте вголос не мовив нічого. Від заснування, то й від заснування. Як згадати про це,

де і коли треба, то, може, щось і вродить.

— З дипломом сюди чи піде хтось, чи не піде, а якщо й пришлють когось — довго не втримається, гить-тіть-тіть! — Погляд Минів крижаніє, а голос стає хрипким, мов після трьоденного весілля. — А якщо й спробує втриматися, то... виживемо, до дідька, з села, хай іде собі, звідки прийшов. Бо таки брехня — виживемо! — додав уже впевненіше. — Політика моменту така, що треба спиратися на власні кадри. На власні! — грюкнув волосатим кулацюгою по столу. — Але ти, Ільку, все ж таки не крути, і чесно скажи, бо ж ти все знаєш: кого з наших можуть призначити?

— Дмитра Бражника, — ні на мить не замислюючись, каже Крамник, і вже не відводить погляду, як раніше, а безсоромно дивиться просто Миньові у вічі. З цими словами він аж немовби враз протверезі— шав. І Миньо теж розуміє: цього разу він таки сказав правду. — А що... чоловік роботящий, непитуший, молодий. Та й у технікумі вчиться, на заочному. Отака вона, виходить, у нас тепер "політика моменту".

— Але ж у нього ні досвіду, ні бажання працювати на цій грішній землі.

— Тому й кажу: якщо йтиметься про вас, Мироне Миновичу, я свою думку висловлю. Що думаю, те й мовлю, щоб по справедливості, як є...

28

Картинна галерея "Майстерня Рубенса" розташовувалася в одному з кварталів Старої Одеси, у щойно перебудованому залі-студії, витвореному з двох, тепер уже поєднаних арковим переходом, кімнат, котрі ще недавно, мабуть, становили собою "апартаменти" славетних одеських комуналок. Причому висота їх дозволила будівельникам возвести в дальній частині зали другий, напівзакритий ярус. Змайстрований із товстих дубових рейок, він складався з кімнати і відкритої гальорки, на якій, за столом, заставленим кав'яним набором і бутербродами, якраз і чекала на свого гостя Валькірія мольберта.

— З виразу вашого обличчя, бачу, що в цій гелереї вам подобається геть усе, — привітно зустріла вона Команданте в одному з крісел. — Особливо ж оця антресоль. До речі, з закритої її частини, яка буде слугувати кабінетом, є перехід до двокімнатної квартири на другому поверсі, яку ремонтники обіцяють перетворити на цілком пристойне житло.

— Для кого? — механічно якось поцікавився Ігуда, осідаючи у запропоноване йому крісло.

— Хоч би й для вас.

— Я всього лиш хотів запитати, — делікатно вибачився Команданте за некоректність запитання, — чи маєте ви намір постійно жити в Одесі.

— Зі своєю штаб-квартирою я вже визначилася, вона, цілком природно, буде в столиці, — проказала Євгенія, простежуючи, як хлопець і дівчина розвішують картини на заздалегідь набитих на стіни планках. Причому Ігуда з приємністю відзначив, що його колекція виявиться у цій галереї першою. Щоправда, в одному з кутків уже тулилося кілька полотен, одначе до їх експозиції справа ще не дійшла. — А які ваші плани?

— Вони теж пов'язані з Києвом.

— Тобто ви не одесит? — вигнулися брови Євгенії.

— На жаль, ні. У Південній Пальмірі я всього лиш гість. Але пробуду в ній ще не більше тижня. Якщо тільки не трапиться чогось екстраординарного.

— Вважаймо, що вже трапилося.

— Чим займатимуся, — не звернувши уваги на її репліку Команданте, — і взагалі, як розвиватимуться події після мого повернення до столиці, — поки що не знаю. Екстрасенс-плановик з мене нікудишній.

— До того ж, існує таке поняття, як доля.

— Тому й хотів би одразу ж поцікавитися долею своїх робіт, щоб хоча б у цьому питанні мати ясність.

Баронеса простежила за тим як її помічники прилаштовують на виставковому планшеті останню з його картин, підвелася і мовчки спустилася до зали. В свою чергу, впродовж кількох хвилин Ігуда спостерігав за поведінкою Євгенії, яка то підступала до котроїсь із вісімнадцяти його картин, то відходила від неї, аби поглянути здалека. У такий спосіб вона двічі пройшлася вздовж усієї експозиції, нарешті наказала зняти дві пейзажні замальовки і віднести їх до запасника.

— Ці дві не подобаються? — і собі спустився з антресолей Команданте.

— Питання не в моєму смакові, — сухо відказала фон Гретцкі. — Я взагалі не послуговуюся такими поняттями, як "подобається — не подобається", занадто вже непрофесійними вони постають в роботі галерейника. Об'єктивно вони слабкіші. Ваша фішка — жанрові картини, написані на біблійно-психологічні та національно-філософські сюжети. У них, у таких роботах, як, скажімо, "Голгофний орач", ви посправжньому переконливі. І ці дві робітки — такі собі банальні замальовки під майбутні розгорнуті пейзажі.

— Переконливо. Одразу ж заберу їх, щоб не захаращувати ваш запасник.

— Що значить "заберу", "щоб не захаращувати"?.. Вважайте, що вони залишаються у мене у "спецсховищі".

— Воно у нас хоч і підвальне, але досить пристойне, сухе, з належною, контрольованою температурою, — негайно ж запевнила його брюнетка, що допомагала своєму напарникові впорядковувати експозицію.

— До речі, знайомтеся: Ізарія Фестаніді, — негайно відрекомендувала її баронесса. — З місцевих, понтійських, як вони себе називають, греків. Професійний мистецтвознавець, котра щойно повернулася зі стажування у Салоніках і на Криті. Маю намір призначити директоркою цієї галереї. А її нареченого, Анатолія, — хранителем фондів, продавцем та охоронцем. На жаль, поки що в одній особі. Одначе повернімося до відкладених мною картин. Коли ваше ім'я, пане Ігудо, виявиться "розкрученим", їх теж придбають. Ви ж пам'ятаєте давню концепцію злету будь-якого митця: "Першу частину свого творчого буття художник працює на ім'я, другу — ім'я працює на художника". Класика жанру.

— Вважаєте, що моє ім'я вдасться "розкрутити"?

— Чом би й ні? Чим воно гірше від імен багатьох інших неофітів живопису? Вдалося ж свого часу галерейникам втулити в мистецький напрямок, а відтак і в класику, якийсь там багатозначно-примітивний, як палиця в руках горили, "Чорний квадрат", — стонула плечима Євгенія. — А скільки живописного непотребу пройшло через руки торговців у часи "розгулу антимистецького абстракціонізму"? Розумію, це тема окремої розмови, але ж вона теж назріла. На відміну від сотень сучасних пензлярів, котрі намагаються конкурувати у відбитках реального буття з фотоапаратами, ви в своїх роботах прагнете філософськи осмислювати події історії і сучасності, психологічно наснажувати їх...

— Ви хоча б помічаєте, що кожна ваша фраза — сформований абзац мистецтвознавчого дослідження? Чи принаймні рецензії?

— Визнаю, іноді мене заносить. Але ж, приймаючи з вашої майстерні стільки картин, я зобов'язана вірити в вашу мистецьку зірку, а відтак, у якихось посилах повинна переконувати сама себе.

— Схоже, у нашому світобаченні віднаходиться щось спільне, що здатне стати основою творчої дружби.

— І не лише творчої, — мимохідь підтримала його фон Гретцкі.

— Гаразд, "і не лише..."

— Повертаючись учора, після першого знайомства з вашими роботами, я передусім пригадала картину Кіріака Костанді "Куш бузку". Пригадуєте: куш розквітлого бузку на тлі монастирських воріт, під яким, на лавці, у глибокій задумі, сидить старий чернець, який, мабуть же, усвідомлює, що й ця весна йому теж не належатиме; що все своє життя він змарнував у молитвах, так, зрештою, нічого для себе й не вимоливши. Одне слово, це полотно — з тих, біля яких, як і біля ваших, хочеться довго стояти в задумі, а психологічний підтекст його цілком може слугувати сюжетом для новели. Хоча назва картини невдала, можна сказати, бездарна.

— Отже, ви берете у мене всі? — не наважився Авгура вжити слово "купуєте".

— Оптом. Саме так, оптом, хоча я терпіти не можу цей торгашеський термін. І плачу по сто доларів за картину. Включаючи і ті дві, котрі поки що полежать у запаснику. Звичайно ж, сто доларів — це ще не той еквівалент...

— Не треба пояснень. Я згоден, — поспішливо пристав на її умови Ігуда.

Не лише Євгенія, але й помічники її подивилися на художника, як на блаженного.

— Якби вже я й справді виявилася викінченим "шкуродером" — одразу ж прийняла б вашу згоду за остаточне визначення ціни на ці роботи. Але ж хочеться подбати і про ваш добробут. Ми підпишемо угоду, згідно з якою я виплачу вам ще по п'ятдесят доларів з кожної картини, яку, по курсу гривні, буде продано більше ніж за двісті доларів.

— Згоден, це по-божеському. Отримавши таку купу доларів, я почуватимусь позашлюбним сином Рокфеллера.

Цікаво, що він сказав би, подумалося Євгенії, якби побував на аукціоні "Сотбіс", на якому недавно одну з картин Айвазовського продали з молотка за неймовірні два

мільйони сімсот тисяч фунтів стерлінгів? Одначе початкуючим художникам на такі аукціони краще не потрапляти. Подібні збіговиська мільйонерів здатні непоправно розбещувати навіть найскромніших з-поміж них. Не кажучи вже про справді талановитих. На "Сотсбіс", та по інших "аукціонах незбагненної щедрості", у пензлярів складається враження, що й вони теж здатні "вартувати" стільки ж, як Айвазовський, Ван Гог, Клод Моне чи Рубенс.

— Одначе ці гроші, наш "Рокфеллере від пензля", — проказала баронеса вголос, — ви отримаєте за умови, що іншим галереям усі наступні свої роботи пропонуватимете лише по тому, як вони будуть відхилені мною.

Ігуда подумки реготнув. Хотів би він бачити, як галерейники битимуться за можливість володіти його черговим "шедевром". Одначе тут же осадив себе: "Але ж ця Валькірія мольберта вже намагається накласти на них свою лапу! І це факт".

— І на яку ж кількість полотен ви розраховуєте? — загадково всміхнувся Ігуда.

— Вимагаю щонайменше дванадцять на рік. Щомісяця по полотну. Що скажете на це, Великий Самозванцю Пензля?

— У мріях я завжди бачив себе кіносценаристом. Живопис — всього лиш хоббі.

На подив, Євгенія відреагувала майже миттєво:

— З таким же успіхом ви могли бачити себе в сутані Папи Римського, у футбольній майці Пеле чи в комзолі адмірала Нельсона. Мене мало цікавить, яким шляхом, і завдяки якій мистецькій школі класичного малюнка, ви дійшли до рівня відібраних мною полотен. Важливо, що ви сягнули цього рівня.

— ...А серед його картин є кілька по-справжньому цікавих, — не— сподівно проказала Ізарія Фестаніді, чи то втручаючись у їх діалог, чи продовжуючи неголосну розмову зі своїм нареченим.

— То й що, "самозванцю"? — в свою чергу пожвавішала баронеса. — Не бачу належної реакції на мої умови: щомісяця по картині. Пристаєте на них?

— Не знаю, наскільки вони реалістичні. Досі я писав винятково під настрій, подеколи знічев'я.

— Отож бо й воно, що "знічев'я". Дуже точне визначення. Але віднині "знічев'я" ваше нікого не влаштовуватиме. Я беру вас у рабство, Ігудо. Моя угода — це, по суті, закабалення. Відтепер я шугатиму над вами злим демоном.

— Як і належить "Валькірії від мольберта".

— Не сподівайтесь образити мене цим галерейним прізвиськом. Задля вашого ж таки блага, і в ім'я високого мистецтва, я згодна поставати в образі хоч примхливої музи, а хоч "божого бича".

— Але ж, але ж. — відчув Ігуда, що й справді поступово підпадає під вплив цієї владної жінки. — Щоб остаточно скоритись, мені доведеться перейти до професійної ліги пензлярів. А це — тонни фарби, кілометри полотна і мішковини...

— .А ще — творчі відрядження, пленери, а головне, майстерня, — незворушно продовжила його перелік Євгенія. — Причому не де-небудь, а, наприклад, у надднісниському Седневі, про якого мені говорили, як про "Мекку українського

малярства". Втім, натовпи "прочан від малярства" навряд чи здатні надихнути на щось оригінальне, вам потрібні власні "пенати". Можливо, ним стане якийсь сільський маєток над тихоплинною річечкою — з човнами, лісом на потойбічній і старезними вербами.

— Саме такий, про якого мрієте ви самі, — зауважив Команданте.

— Не від того, Великий Самозванцю, не від того... І навіть поступово реалізую свою мрію. Нещодавно в якомусь журналі читала щоденниковий запис Чехова, про відвідини ним кримського маєтку того ж таки Айвазовського, з чудернацькою назвою Шах-Мамай: "Имение роскошное, несколько сказочное; такие имена, вероятно, можно видеть в Персии". Ви ж не маєте нічого проти, щоб у щоденниках сучасних літераторів з'являлися записи про враження від маєтку Великого Самозванця, розташованого десь під столицею? Ви звідки родом, Ігуда?

— З Поділля, з недалекої від столиці Вінничини. І село називається Спокутами.

— Та ну?! Ти чула, Ізаріє? Виявляється, наш самозванець від малярства, на прізвище Ігуда, народився у селі з назвою Спокути?

— З роковою назвою, — охоче відреагувала грекиня.

— Сам не раз вражався їй.

— Уявляєте собі щоденниковий запис: "Учора мені нарешті пощастило відвідати народного художника Романа Ігуду в його чудовому маєтку в Спокутах. Власне, його малярську келію. у спокутському маєтку", — одразу ж дала волю фантазії баронеса. — Втім, над майстернею, маєтком і кількома іншими атрибутами подумано вже в Києві.

Хтозна, як розвивалася б їхня мила бесіда, якби грекиня не нагадала володарці галереї, що за десять хвилин повинен прибути перший потенційний покупець, відомий одеський колекціонер, що якраз формує експозицію для якогось анонімного багатія. Той має намір облагородити картинами свою віллу.

— Вам краще піти звідси, щоб не бачити і не чути те, що тут відбуватиметься, — негайно порадила баронеса. — Галерейні торги — не для людей з виснаженими мистецтвом нервами. Гонорар мій шофер завезе вам завтра, об одинадцятій ранку. Щойно повернетеся до Києва, куди я відбуваю вже позавтра, негайно зателефонуйте. Тепер нам справді буде про що поговорити.

— Обов'язково зателефоную.

Ігуда вже був у дверях, коли фон Гретцкі раптом запитала:

— А ви знаєте, чим, за германською міфологією, відзначалися валькірії?

— Мабуть, щось споріднене з чарами і нечистою силою, — стелув плечима Роман.

— Помиляєтеся, Великий Самозванцю. Це були потойбічні діви— воїтельки, котрі, після смерті найхоробріших воїнів, відбирали їх для небесного воїнства. Разом із богом Вотаном, валькірії ширяли над полями битв, забираючи душі загиблих воїнів до чертогів Вальгали. У даному конкретному випадку символізм появи в вашому житті мене, тобто Валькірії мольберта, вам зрозумілий?

— Намагаюсь осмислити.

— Згодна, тепер вам буде над чим поміркувати.

Вибір заохочень у життя завжди суворий: або навчить, або... скалічить.

Автор

Вони вже наближалися до передмістя Києва, коли водій попросив у Євгенії дозволу зупинитися на заправці, поруч із якою знаходилися станція технічного обслуговування і кафе.

— Тут, на СТО, працює знайомий майстер, — буденно пояснив Артур. — Поки ви поп'єте кави, я заправлюся і попрошу його зазирнути під капот. Про всяк випадок.

Баронеса, яка завжди сиділа на задньому правому сидінні, витримала паузу аж до тієї миті, коли водій оглянувся на неї і лише тоді задумливо кивнула.

— Саме час розім'ятися.

За звичаєм своїм, вона всю дорогу дрімала, і тепер, перед в'їздом до міста, чашечка "американо з молоком" їй не завадила б. До того ж, у всьому, що стосувалося транспорту, вона звикла покладатися на водіїв, хоча вже в п'ятнадцять років навчилася не тільки добре водити машину, але поратися біля неї.

Що ж до Артура, то, з огляду на "артистичний" стиль одягу, — чого варті були хоча б оцей малиновий піджак і хустинка на шиї, — вона не дуже-то й вірила в його технічні пізнання. Та й сам Артур не дуже довіряв їм. Тож коли, під час однієї з поїздок, мотор заглух, він, ще навіть не відкривши капота, почав телефонувати в технічну аварійку. І був безмежно здивований, коли, — видобувши зі своєї сумки тонкі гумові рукавички, упаковку яких, на всі випадки життя, завжди возила з собою, — баронеса відштовхнула його від водійських дверцят і рішуче підняла капот. Причому вона одразу ж з'ясувала причину поломки і поводитися, як професійний авторемонтник.

"Невже ви і в цьому щось тямитеся?" — щиро подивувався тоді Артур, уже знаючи, що в клініці баронесу вважають проникливим діагностом, а художники — досвідченим знавцем живопису.

"Вибір заохочень у життя завжди суворий: або навчить, або скалічить", — відповіла однією з похмурих приказок свого батька. Який, на відміну від інших американців, більшість із яких жахалася самої думки про те, що їм доведеться поратися біля мотора, взагалі нікого не підпускав до нього, перетворивши свій гараж на щось подібне до домашньої майстерні. Навіть ставши мультимільонером, він залишався вірним цій "машинерній пристрасі".

Ось і тепер баронесса змусила водія знову завести двигун, а, з'ясувавши, що жодних сторонніх шумів у ньому не виникає, зиркнула на показник пального, щоб переконатись: вони спокійно могли дістатися до клініки, а відтак — і до її офісу, до якої лишалося не більше п'яти кілометрів.

— То й що сталося насправді? — суворо запитала вона.

І далі вводити її в оману водій не міг. Тим паче що за кілька хвилин уся ця "підстава" мала розкритися.

— З вами, баронесо, хотять поговорити двоє джентльменів.

— Від криміналітету? — спокійно поцікавилася Євгенія.

— Зі Служби безпеки.

— З якого це часу ваші колеги почали влаштовувати зустріч на узбіччі "великої дороги"? Чому не в своєму чи в моєму офісі?

— Мабуть, ця зустріч занадто вже приватна задля будь-якого з офісів, — проігнорував Артур пробну кульку у вигляді "колег", яку американка послала в його кут. — У цьому ресторані є невеличкий флігель, з віп-залом для ділових зустрічей. Ті двоє з хвилини на хвилину мають бути тут.

В обшитій дерев'яними брусами й умебльованій у "мисливському стилі" кімнаті — з каміном, оленячими рогами та колекцією з підробок під мисливські рушниці — виявилися лише два Т-подібно, по-кабінетному, тільки на певній відстані один від одного розміщені і грубо збиті дубові столи. Один із них, коротший, було сервіровано на трьох.

— Вас попросили зачекати, — попередив Євгенію офіціант зі статуєю сержанта десантних військ. — Ваш "американо з молоком" зараз подадуть, та й під час технічної профілактики хлопці теж обійдуться без вас.

Фон Гретцкі зрозуміла, що, не лише назвавши її улюблений напій, але й нагадавши про "не гідне леді" захоплення, офіціант демонстративно відкрив карти, засвітивши і себе, і своїх покровителів. Його слова стали одночасно і своєрідним паролем, і застереженням: ми знаємо про вас значно більше, ніж ви здатні уявити собі. Схоже, ці "службісти" й справді мають мене за агентку ФБР чи офіцера американської військової розвідки, сказала собі Євгенія. Але це відкриття її не спантеличило. Щоб виказати свої підозри, українській контррозвідці не обов'язково накривати для мене стіл у віп-залі замиського ресторану. Отже, тут щось інше. Ці двоє, що мають прибути сюди, зацікавлені в знайомстві зі мною не лише з обов'язку перед своєю службою. Але чи варто марнувати час на гадання?

Якось, повернулася баронесса до своїх американських спогадів, заставши її з батьком за ремонтом машини, мати, котра впродовж тривалого часу просто-таки містично боялася навіть сідати за кермо, артистично жахнулася:

"Ти чого ж це, старий, над дівчинкою знущаєшся?! Якщо в гаражі тобі потрібен довірений робітник, найми сина. Тим паче що машину, мотор якої ти примушуєш ремонтувати свою доньку, давно слід було здати на брухт. Ти ж уже років із п'ять як не сідаєш за її кермо".

"Правильно, син теж на ній учився порпатись — і в двигуні, і в ходовій частині. Разом зі мною. Зате тепер при кожній із його заправок обов'язково діє автомайстерня, а про самого Фреда відгукуються, як про знавця машин усіх марок, які тільки існують на цьому благословенному континенті".

"То саме тому ти змушуєш цю бідну дитину порпатися у своєму залізяччі, біля якого вона надовго просякає духом бензину і мастила?!"

"Бідною дитиною" Євгенія залишалася для матері завжди, в усі часи і за всіх ситуацій. І хоча Євгенія давно звикла до цього визначення, вимовляла його Магда Ковач із таким співчутливим придином, що Євгенії щоразу, до сліз, ставало шкода себе.

"Американці так само жахаються, дізнаючись, що час від часу ти сама пораєшся на кухні, — відказав тим часом містер Орест Ковач. — Дружина мультимільйонера — і раптом у ролі кухарки!.. Як накажеш прояснювати цю ситуацію? Доводити, що ти над усе полюбляєш поратися біля плити, що твоя улюблена книга — "Енциклопедія кухаря", і що й досі душею відпочиваєш — принаймні сама переконуєш мене в цьому, — коли готуєш якусь страву. Особливо з тих, котрі полюбляють в Україні?"

"А чому ти повинен їм щось пояснювати? — стенула широкими м'язистими плечима Магда Ковач. Незважаючи на свій вік, вона не повніла в тих вимірах, у яких повніли її однолітки, — тобто не з'являлося ні одвислого живота, ні зайвого жиру на стегнах — а по— чоловічому роздавалася в ширину. Мовби вже не м'язи і жир у ній розросталися, а самі кістки. — Втім, ти все ж таки поясни цим задрипаним янкі, що ми — не американці, що ми так і залишилися українцями. Що ми лишатимемося українцями завжди, до скону. І ніякі їхні смердючі жуйки, "гамбургери" і "снікери" ніколи не зможуть остаточно американізувати нас".

У відповідь Орест Ковач розважливо всміхнувся, як усміхався завжди, коли в дружини, красуні з австро-угорським корінням, ставав— ся напад україно-емігрантського патріотизму; порадив Євгенії, якого розміру ключ вона має взяти, і тільки тоді відповів:

"Уявляєш, у який жах впадатимуть американці, коли дізнаватимуться, що українки проявляють свою вправність не лише біля плити, але й біля вщент розібраного мотора старого "мерса" чи "опеля"?! Я давно збагнув: ніхто в Америці не може почуватися впевненим у собі, поки не почуватиметься впевненим, перебуваючи в офісах її банків і на дорогах. Котрі в цій країні однаково підступні".

Згодом, залишившись з донькою наодинці, Магда довірливо поцікавилася:

"А все ж таки, як він зумів прищепити тобі любов до цього залізничця?"

І Євгенія відповіла:

"Хорошим водієм, як і хорошим медиком, можна стати лише тоді, як досконало вивчиш нутрощі машини. А ти ж мрієш стати хорошим медиком", — таким виявився батьків припис по тому, як він збагнув, що моє вміння водити машину аж ніяк не підкріплене знаннями її будови".

Мати з хвилюк помовчала, а потім усе ж таки погодилася:

"Мушу зізнатися, що свого часу я купилася саме на оце інтуїтивне знання психології та на залізну логіку Ореста Ковача; на його вміння терпляче і розсудливо переконувати співбесідника. Хоча насправді була закохана в іншого хлопця, а знайомі тільки тому й схвалювали мій вибір, що родина Ковачів була значно заможнішою, ніж родина закоханого в мене парубійка".

"Я вже знаю, що в шкільні літа ти була закохана в іншого. Мені навіть відоме його ім'я — Пітер, він же гуцул Петро. Але ж гуцул той так нічого в житті своєму і не досяг. По суті деградувавши, він, навіть після більш-менш пристойного коледжу, так і залишився зі своїми комплексами невдахи-емігранта".

"І не міг досягти. Тепер я це розумію. У цій країні успіху досягають тільки такі

особистості, як твій батько, — міцні, витривалі, незворушні, у помислах і діях яких усе підпорядковане далекоглядному розрахунку. До речі, по-справжньому натуру твого батечка я збагнула тільки по тому, як переглянула фільм, створений за мафіозним романом якогось італійця, — "Хрещений батько". А коли, перебуваючи на відпочинку в Канаді, ще й уважно прочитала той роман, то збагнула: письменник начебто списував образ Віто Корлеоне з мого чоловіка. Причому підходило геть усе — кремезний, вайлуватий, з манерами хитрого поміркованого селянина, що вдає з себе наївного простака, який одначе робить усе можливе, щоб діти його досягли в цьому недосконалому світі чогось значно більшого, ніж вдалося досягти йому. Перед усім, отримали значно кращу освіту і виховання".

І, страшенно вражена цим її порівнянням, Євгенія мусила визнати, що роман Маріо П'юзо став однією з перших книжок, яку, ще підлітком, вона прочитала зі справжнім захопленням. На той час він уже не був бестселлером, ім'я автора починали потроху забувати, більше захоплюючись сиропним читивом про буття морських чайок якогось Річарда Баха, проте для Євгенії "Хрещений батько" став справжнім відкриттям. Причому не стільки літературним, скільки суто життєвим.

"Цікаво, сам твій батько все ж таки спромігся прочитати цей роман? — запитала наостанок Магда Ковач. — Відомо, що він не дуже охочий до художніх книжок, уся його домашня бібліотека — суцільна медицина та комерція".

"Та він же і порадив прочитати "Хрещеного батька" під час мого перебування у пластунському таборі. І дістав роман з шухляди письмового столу, той, власний примірник, на якому залишив з десяток усіляких поміток".

"Почувши це, я мала б вирішити, що тепер він наслідує дону Корлеоне, якби ж то не знала, що характер і манери його були сформовані задовго до того, як роман італійця потрапив йому до рук".

"Я ж почала підозрювати, що й мій батько — теж один із донів. Хоча він і не італієць. Щось у ньому таки проглядалося від очільника котроїсь із мафіозних родин".

30

Хтозна, куди б ще завели баронесу її екскурси в американську минувшину, якби не поява двох чоловіків, під цивільним одягом яких виразно проглядалася військова виправка. "Підполковник Глотов", і "капітан Щедренко", — по черзі відрекомендувалися вони розгортаючи свої посвідчення.

— Нам хотілося б поговорити з вами, але за умови, що зміст нашої бесіди, незалежно від її перебігу і наслідків, залишиться суто між нами, — пояснив причину своєї появи підполковник. — Така угода вас влаштовує?

— Оскільки я все ще залишаюся громадянкою США, — дипломатично нагадала їм Євгенія, — то ви, як представники влади цієї країни, можете почуватися господарями становища. Сподіваюсь, мені нема потреби викликати свого адвоката?

— Боже збав, — запевнив Глотов, займаючи місце за столом напроти баронеси, в той час, як Щедренко заволодів стільцем ліворуч неї. — Нам ще тільки адвокатів не вистачало. На перший погляд, це може здатися дивним, але в цій розмові ваш інтерес

повинен бути не менший, ніж наш.

— Починати розмову з чіткого визначення й окреслення інтересів — це по-американському.

— Ідеться про долю нашого спільного знайомого.

— А такі існують?

— Уже з'явилися. Маю на увазі художника і сценариста Романа Ігуду.

Євгенія відбарабанила пальцями по столу так, наче імітувала гру на роялі.

— Підозріло швидка реакція. Ви за ким стежили? За мною, за паном Ігудою, чи за обома одразу? Втім, маючи такого інформатора, як мій беспутний водій.

— Ви його недооцінюєте, — лагідно переконав свою співрозмовницю підполковник.
— Як і всі ми, порпатися у двигунах він не любить, це так, але...

— Але ж і не в ньому суть, — підказав вихід із цієї словесної пастки капітан.

І всі вони помовчали, чекаючи, поки офіціант оздобить стіл пляшками з вином і водою, а також наповненою салатницею і бутербродними блюдами.

— Упевнений, що не дуже здивую вас, баронесо, коли скажу, що сама ваша зустріч із Ігудою була постановочною. — Євгенія ледь помітно повела підборіддям, даючи зрозуміти, що все ж таки здивували. — Ми вирішили втрутитися у перебіг вашого курортного буття і, як ви пригадуєте, через нашу спільну знайому, допомогли познайомитися з цим неординарним чоловіком і, безсумнівно, талановитим художником. Судячи з того, скількома картинами поповнилася галерея "Майстерня Рубенса", у вас нема причин ображатися.

— Так, з нашого боку це був прояв певного свавілля, але ж, погодьтеся, доленосного, — скрадливо доповнив свого шефа Ще— дренко, наповнюючи келихи Євгенії і підполковника вином, а свій — мінералкою.

— Ну, дякувати теж поки що рано. Та й не зрозуміло, до кого з нас двох претензії у вашого боголюбивого закладу більші.

— Вам, баронесо, добре відомо, що, перш ніж стати національним лідером, і навіть президентом чехів, Вацлав Гавел теж утверджувався як драматург. В Ігуди творчий діапазон просторіший, оскільки пробує свої сили і в поезії та в живопису..

— То він ще й поет?! — промуркотіла фон Гретцкі. — Це вже, мабуть, зайве.

— Важливо інше. Шлях до п'єдесталу національного лідера в нашого спільного знайомого може виявитися схожим до шляху його бо— гемського колеги.

Баронеса відхилилася до спинки стільця, пригубила келих з вином і тільки тепер уважніше придивилася до грубуватих, старіючих обличь есбеушників. У підполковника, як і годиться старшому за чином і посадою, воно здавалося дещо інтелігентнішим, але навіть воно більше пасувало б відставному борцеві чи боксерові. Щедренко, з виду, міг здатися простакуватішим, однак репліки його свідчили, що й він уже дечому навчився в своєму СБУ; так чи інакше, а кадебістська школа на службістах позначалася.

Тим часом есбеушники нашорошено стежили з-під брів за поведінкою американки. Чекали на більш-менш значущу реакцію.

— Ваша стурбованість намірами Ігуди може бути продиктована тільки двома

обставинами, котрими породжені ваші традиційні плани "А" і "Б". Згідно з першим, ви повинні "підстрілити" Великого Самозванця Пензля, як він себе називає, ще на злеті. Згідно з другим — спочатку дасте йому можливість, якщо не піднятися на пед'єстал мученика за національну ідею, то хоча б наблизитися до нього, а вже потім натиснути на спусковий гачок.

— То якому з них віддали б перевагу ви, баронесо фон Гретцкі? — не став розчаровувати її підполковник.

— Питання в іншому. Якщо я правильно орієнтуюся в ситуації, і в українському політикумі, і в його бунтарському соціумі, наш Великий Самозванець — уточнення щодо пензля свідомо упускаємо — поки що перебуває на самому ієрархічному дні.

— І як же чітко сформульовано! — звернув увагу підполковника його підлеглий, не видаючи при цьому й натяку на іронію.

— Можна підходити до нашої операції і в такий спосіб, — погодився Глотов з точкою зору баронеси.

— До операції за планом "Б", звичайно ж, — уточнила Євгенія. — Якби вам знадобилося вивести Ігуду з гри просто зараз, мої послуги не знадобилися б.

Підполковник промовисто розвів руками.

— У подібних ситуаціях логіка дій усіх спецслужб світу — хоч СБУ, а хоч ЦРУ — однакова.

— Але чому Ігуда? — Згадку про Центральне розвідувальне управління США вона, звичайно ж, сприйняла, як прозорий натяк на те, що мають справу з його агентом. Проте вважала не гідним себе вдаватися до заперечень, чи, тим паче — до виправдовувань. Зрештою, не вони перші, хто намагається "намацати" якісь докази приналежності її до цієї солідної організації. І то ще добре, що тепер, у Незалежній Україні, агентів її сприймають майже як союзників. — Це я до того, що в Україні легко набереться з півсотні інформаційно розкручені— ших, ніж Великий Самозванець.

— Набрати можна й сотню. Але, з одного боку, не розкручене, отже, поки що і не запламоване компроматами та не опльоване...

Баронеса ввічливо помовчала, віддаючи шану логіці підполковника, а тоді визнала:

— Серйозний аргумент.

— І це в той час, коли весь український соціум вимагає "нових облич" і в політиці, і в чиновництві, не кажучи вже про силові структури. З іншого боку, ще в дев'яності студент Ігуда, цей кремезний син коваля і колишній сержант розвідроті десантних військ, зажив собі бунтарського прізвиська "Команданте"; мало того, найбільш стійкі його прихильники ще й додавали до нього визначення "незламний". А тепер ще й маємо перед собою Великого Самозванця.

— Прізвисько прізвиськом, але щойно почуте від вас уже суттєво міняє моє сприйняття нього... Команданте.

— Ото ж бо й воно, що Ігуда — не з отих мазуриків, котрі гартувалися лише по мистецьких тусовках, — як завжди вчасно підключився до розмови Щедренко. — Існували й інші осередки його духовного і фізичного становлення. Так, і фізичного, що

теж важливо. Міфи і легенди всіх народів передусім прославляли сильних тілом, а ми ж маємо намір сотворити з цього чоловіка чергового вождя нації.

— Що й сама ще тільки формується, як повноцінна, європейська, етнічно цілісна, — замислено проказала Євгенія.

— Ото ж бо й воно.

— Але, я так розумію, далеко не всі в керівництві СБУ згодні з цією кандидатурою, — звернулася вона до підполковника.

— Якби про її існування знали геть усі, Ігуду вже давно знищили б, — жорстко всміхнувся Глотов. — Ясна річ, нас, тобто тих, хто готовий поставити на цю політичну "сіру коняку", поки що мало, дуже вузьке коло.

— Проте ієрархічно ви не можете бути в ньому найвищим, — аж подалася баронеса до підполковника, майже налягаючи пишними персами на стільницю. — Якщо вже мене втягують у зграю змовників, то принаймні хотілося б знати, що за постаті стоять на вершині цієї шибинечної піраміди.

— Там уже є всі, кому належить складати основу цієї структури — один із наших генералів і два з-поміж міліцейських, а ще — політики, парламентарі, військові, ну і, звичайно ж, бізнесмени. Останні, на жаль, поки що тільки. середньої руки, про олігархів доводиться лише мріяти. Але ж і спорудження цієї владної піраміди теж лише щойно розпочалося. До речі, більшість із цих "новонавернених" навіть уяви не мають, кого саме їм збираються запропонувати в іпостасі лідера.

— Ви жартуєте? — розгублено всміхнулася Євгенія.

— Ні в якому разі. Ми зібралися тут не для жартів.

— Мені теж так здавалося.

— Але факт є факт. Поки що вони не знають ні імені його, ні в обличчя. Ніхто, крім одного есбеушного й одного міліцейського генералів.

— Як же, в такому разі, всі ці майбутні заколотники пристають на ваші умови?

— По-перше, жодного натяку на бунт, заколот, повстання чи щось подібне в нашій діяльності не з'явиться. Ми підемо цілком законним, конституційним шляхом, через усенародні вибори і таке інше. І потім, не забувайте про авторитет СБУ, що дістався нам від моторошного авторитету КДБ. Усі переконані: якщо за це взялися есбеушники, то вони знають, що роблять. Там усіх перевірять, випробують, "підвісять" на компроматних гачках...

— Але вже зараз стало зрозуміло, що поряд із Ігудою має з'явитися сильна, вольова, посвячена в таємницю його сходження жінка, — знову вчасно повернув їх милу бесіду у потрібне русло капітан Ще— дренко. — Про цю нашу зустріч знати він поки що не повинен, всьому свій час. Одначе стає зрозуміло: в тому політичному розгардіяшеві, що витворився зараз на державно-політичному олімпі України, наш Команданте дещо розгубився, зневірився, втратив упевненість у власних силах і в божому провидінні.

— Поберетесь ви врешті-решт, заживете родиною, чи ні — то вже вирішувати вам самим, — вклинився в монолог капітана Глотов. — Але було б добре, якби ви хоча б на

певний час взяли Великого Самозванця під свою опіку, в тому числі і творчу, фінансову, одне слово, суто житейську. Адже в цьому плані можливості у вас майже безмежні. — Він замовк, але й баронеса теж не поспішала з відповіддю, тож, по невеличкій паузі, підполковник продовжив. — Ми знаємо, що пану Романові ви сподобалися. Як знаємо і те, що самі ви знайшли в його особі художника, котрий незабаром стане популярним серед клієнтів ваших картинних галерей.

— То, може, дамо йому спокій, нехай собі просто малює?

— Можливий і такий варіант, хоча досі громадська діяльність не заважала йому працювати ні над полотнами, ні над сценарієм. Не кажучи вже про вірші.

— Мене більше цікавить, чи не наполягатимете ви, щоб Великий Самозванець Пензля відмовився від своїх творчих поривань.

— Виключено, — різко відповів Глов. — Я ж не дарма навів приклад президентського сходження Вацлава Гавела. Звичайно, ми ще пропустимо Ігуду через міліцейські жорна, тим паче, що в міліції є люди, які хоч зараз готові розтерзати його; можливо, подумаємо про партійну підтримку, але загалом, перед нами унікальний взірць бунтаря.

— До того ж, серед наших політиків є вже чимало членів різних творчих спілок, — докинув капітан. — Однак в особі Ігуди маємо рідкісне поєднання — митець, бунтар, колишній армійський розвідник, офіцер запасу і випускник командирських курсів спецназу.. Погодьтеся, таких людей у нас віднайдеться небагато.

— То яким буде ваше рішення, баронесо фон Гретцкі? — не став і далі зволікати з основним для себе запитанням підполковник. — Працюємо в команді, з урахуванням того, що командний дух розповсюджуватиметься, — прозоро натякнув він, — і на. ваші комерційні справи в Україні?

— Вважайте, що ви вже зробили мені пропозицію, від якої неможливо відмовитися.

Глов мрійливо всміхнувся.

— В манері доне Корлеоне, я теж мав би повідомити, що сьогодні ви зробили мені таку послугу, після якої можете будь-коли звертатися до мене по допомогу. — І він поклав на стіл візитівку, на якій, серед інших телефонів, підкреслив той, доступ до якого мало всього кілька найбільш довірених людей. — Послугу, після якої люди зазвичай отримують право на щире дружбу і надійну підтримку. Хоча визнаю, що на дону-хрещеного батька" моя скромна особа явно не тягне. Це не остання наша зустріч, отож у нас іще буде нагода зупинитися на деяких питаннях докладніше.

Проводжаючи Євгенію до дверей, — підполковнику не хотілося, щоб хтось бачив їх тут разом, — він несподівано запитав:

— Так, суто для внутрішнього користування. У вас який чин в американській розвідці?

— Мушу вас розчарувати, підполковнику: я ніколи не мала стосунку до жодної розвідки світу. Але розумію, що ставити подібні запитання — непрофесійно.

— Шкода, — замислено спохмурнів Глов.

— Що, позбавила вас можливості тримати мене на гачку, шантажуючи публічним

викриттям?

— Судячи з того, що ви й досі недооцінюєте ступінь нашої довіри і рівень важливості того політичного проекту, за який взялися, ви й справді не маєте досвіду роботи в розвідці. Незважаючи на те, що всі задатки для цього у вас є.

— Жалкую, що засмутила.

— Навпаки, прояснили ще один із аспектів нашої співпраці. Якщо найближчим часом вам раптом запропонують співпрацю з ЦРУ, сміливо йдіть на контакт, ставте свої вимоги, говоріть про нову політичну силу, котра зараз формується і до керівництва котрої ви, як українська бізнес-леді, вже маєте доступ, одним словом, усіляко набивайте собі ціну.

— Прагнете перетворити мене на подвійного агента?

— Який у цьому сенс? Що в Америки є аж такого цікавого чи загрозливого для нас, що треба засилати туди агентів? Але... так чи інакше, а ваша контора захоче мати при нас довірену, добре інформовану особу, котра могла б виконувати роль посередника між нами й американською розвідкою, між оточеннями нашого і вашого майбутніх президентів. Тож нехай цією людиною виявитеся ви, баронесо фон Гретцкі, щира українська патріотка, а не якась там сіра конячина з-поміж агентурних заробітчан. До того ж, нас постійно цікавитимуть плани і дії наших основних противників — Головного розвідувального управління та ФСБ Росії. А хто, як не американці, отримують звідти найбільше відомостей?

— Аргументація переконлива, проте навряд чи комусь там у череві ЦРУ.

— Не поспішайте з висновками, — перебив її Глотов. — Не забувайте, що тепер ми працюємо в команді. Швидше за все, до вас звернеться хтось із представників американського посольства чи торгівельного представництва, — по-наставницьки посміхнувся підполковник. — Причому від нас він уже матиме сигнал щодо того, що з вами можна і варто налагоджувати контакти. А головне, що, задля контакту з нами, налагоджувати взаємини слід не з будь-ким, а саме з Євгенією фон Гретцкі.

— Зрозуміло.

— Я мав нагоду милуватися будинком, якого ви нещодавно придбали в передмісті. Чудовий район, чудова, в стилі дворянських садиб дев'ятнадцятого століття, — будівля. При ньому є досить просторий флігель, який міг би стати для Ігуди і житлом, і майстернею.

— Навіть так?! — по-лебединому вигнулися брови баронеси. — Конкретно і далекоглядно.

— Тільки приберіть зі свого маєтку садівника-охоронця Гриня Ма— зурака. Навіщо вам під боком сто разів у багнюці вивалений міліцейський інформатор? Доручіть цю справу своєму водієві та охоронцеві Корзуну. Він зуміє переконати Гриня, щоб той зник по-тихому, ніколи більше не завдаючи клопоту ні вам, ні своїй зневаженій дружині, а вашій хатній робітниці Аліні. І нехай не хвилює вас кадрове питання. Того ж дня у вас з'явиться інший охоронець, який поселиться у тій самій хатині садівника, в котрій обітує Гриньо.

— Мені б теж не хотілося, що це був чоловік "з вулиці".

— "З вулиці", шановна баронесо, час від часу потрапляють до нас. А ті, що йдуть від нас, уже вважаються "людьми з контори" — сто разів перевіреними, надійними і безвідмовними. Втім, кадрове питання — справа другорядна. Головне, визначитися з перебуванням нашого "Команданте від мистецтва". Було б добре, якби він остаточно виявився саме під вашим крилом. Тимчасово чи назавди — то вже залежить від вашої наполегливості і ступеню його закоханості в вас. Бо— ронь боже, я не збираюся нав'язувати вам таке рішення, але вважаю, що для нашої справи воно виявилось б кардинальним.

— Можливо, що й для мене — теж, — загадково, і вже на ходу, оглянувшись через плече, всміхнулася Валькірія мольберта. — Після цієї розмови мені буде над чим подумати.

31

Коли за три дні по тому Великий Самозванець зателефонував Євгенії, вона розмовляла з ним настільки сухо, що той навіть не зміг приховати розчарування. Він почувався людиною, яку брутально використали і в послугах якої більше не бачать потреби. Мабуть, він остаточно утвердився б у цій думці, якби не згадка про те, що за картини його баронеса розрахувалася, причому вчасно і щедро.

Інша річ, що, взявши в нього частину тих грошей на дрібні витрати, Ірена теж раптово втратила будь-який інтерес до свого кавалера і його творчості. Мало того, в Одесі знову несподівано з'явився Костоправ, після чого Вотяну оголосила, що до столиці вона повернеться нескоро, можливо, аж під кінець літа. Та й ключа від своєї київської квартири Команданте вона теж не дала, хоча той дуже розраховував на таку послугу. Пояснила свій вчинок тим, що додому ось-ось має навідатися батько, який, разом із новою дружиною, прибуває з Італії у відпустку.

— Не відчуваю бадьорості в голосі, наш Великий Самозванцю, — саркастично ущипнула його фон Гретцкі. — З якого б це дива? Після

такого успіху в галереї "Майстерня Рубенса", при таких грошах і на аркадійському березі сидячи... Наскільки мені відомо, погода в Одесі все ще пляжна.

Не розуміючи, що вакуум навколо нього почали створювати його ж таки друзі з СБУ, і що баронеса тепер заодно з ними, Ігуда коротко змалював ситуацію, в якій опинився.

— Ми домовлялися, що до кінця місяця я подам вам ще кілька картин, — завершив він цю оповідь. — Задуми справді з'явилися. І теж у стилі "Голгофного орача". Однак різко змінилися обставини. Я мав намір повернутися до Києва, але сталося так, що лишився без даху над головою. Тобто повертатись мені нікуди.

— Отже, тепер ви залишилися без відданої музи Ірени, а відтак — і без даху над головою, — удавано зітхнула Євгенія. — Співчуваю. У мене теж обставини змінилися. Найближчим часом закуповувати ваші картини не випадає. Схоже, в галерейному бізнесі я остаточно збанкрутіла. А щодо житла. Варіант із засланням до рідного села і батьківської хати вас що, теж не влаштовує?

— Тепер у цій хаті живе мій двоюрідний брат, із цілим виводком дітлахів. До того ж я мав намір влаштуватися на роботу. В кіностудії щось там обіцяли, проте сама вона на межі виживання.

— О, то ви ще й геть безробітний?! — у тому ж награному тоні поспівчувала йому мільйонерка. — Як це ви дожилися до такого — ні визнання, ні грошей, ні родини, навіть даху над головою?.. У Штатах вас вважали б типовим лузером, або клінічним невдахою. Що, зрештою, одне й те ж.

— Краще все ж таки "клінічним невдахою", — обрав Ігуда. — Зрозумійте, та й промовистіше. — І, вважаючи, що розмова зайшла в глухий кут, відключив свого мобільника.

Волюючи поговорити без свідків, Ігуда відійшов від столика, за яким сидів разом із Іреною, — це був їх прощальний обід в аркадійському кафе "Ротонда", — проте жінка уважно стежила за ним. І коли він повернувся до столика, обличчям її майнула співчутлива і, водночас, переможна посмішка. Розуміючи, що втрачає владу над цим мужчиною, Вотяну водночас відчула, що здатна помститися йому за таку несподівану "зраду на творчому злеті".

— Судячи з пригніченого вигляду, метре, — цідила вона разом із цівкою червонного вина, крізь бокал і посмішку, — ваша нова пасія не в захваті ні від вашого творчого байдикування, ні від повернення до столиці.

— Щоб іще більше втішити вас, моє морська феє, повідомлю: щойно мене названо клінічним невдахою. І я навіть не пробував оскаржувати це визначення.

— Ось і я так вважаю: кепські ваші справи, клінічний невдахо.

— Ще зовсім недавно ти була іншої думки про мене і мій талант.

— Звідки тобі знати, якої насправді думки я була про тебе?

— Не намагайся видаватись вульгарнішою, ніж ти насправді є. І взагалі, облишмо цю тему.

Ірена милостиво стелула плечима: "облишмо, то й облишмо, жодних заперечень".

Столик, за яким вони сиділи, справді стояв у тій частині кафе, яка розташовувалася у високій ротонді, що буквально нависала над аркадійським пляжем. На морі панував цілковитий штиль, й осяяна сонячним промінням Аркадійська затока поставала повесняному лагідною й умиротвореною. Ігуді подобалося і це кафе, і сама ця місцина; подобалося море і місто.

Спостерігаючи за тим, як найсміливіші з-посеред весняних пляжників повільно і боязко заглиблюються у все ще прохолодні прибережні води, він подумав, що час би і йому зважитися і перебратись до цього міста, до моря, до південних краєвидів своїх майбутніх полотен. Чом би й ні? Що він забув у столиці? Якщо вже починати з чистого аркуша, то в Південній Пальмірі, де його не пригнічуватимуть ні нав'язливі спогади, ані відлуння колишніх невдач. Власне, перші рядки на цьому аркуші він уже написав, отим вдалим дебютом у "Майстерні Рубенса". Одначе вголос усе ж таки запитав:

— Може, ми все ж таки повернемося до столиці разом?

— Е, ні, тепер уже повертатимемося порізно. Навіть якщо ти остаточно наважишся

залишитись тут, а такі думки відвідують тебе все частіше, то й залишатись ми теж... будемо порізно.

Ігуда зрозумів, що розмова на цю тему втратила сенс і вже мав намір покликати офіціантку, щоб розрахуватися і піти геть, аж раптом телефон його ожив.

— У моєму приміському маєтку, — почув він голос Євгенії, — є невеликий флігель на три кімнатки і кухню. Якщо їм дати лад, одна з цих кімнат, що розташована на другому поверсі, тимчасово може стати вашою майстернею, інша — нічним притулком. Таке. тимчасове, — знову наголосила вона на слові "тимчасове" — вирішення питання вас влаштовує?

— Як незвично і захоплююче звучить оце ваше: "У моєму приміському маєтку!" Неминуче пригадаєш, що мовлено це вустами баронеси. Наразі вважайте, що врятували мене ще раз, баронесо.

— Ой, ой! — скривила губки Ірена, передражняючи Ігуду. — "Як захоплююче це звучить... у вустах баронеси!"

— Побоююсь, — провадила тим часом Євгенія, — щоб згарячу не залишилися посеред тієї курортної суєти назавжди. А маєток, зважте, розташований на пагорбі. До того ж, із другого поверху його відкривається чудовий краєвид, з вигином ріки, переліском і горою по той бік річки.

Тепер уже настала черга Команданте переможно глянути на свою зрадливу музу.

— Навіть уявляю собі, як той краєвид відроджується під моїм пензлем.

— То й коли зводите прибути до "матері городів руських"? — стримано поцікавилася Євгенія, не маючи наміру й далі описувати красоти і зваби свого маєтку.

— Уже, мабуть, завтра. Якщо тільки вдасться придбати квиток.

— Щойно придбаєте, зателефонуйте. У столиці вас зустрінуть. Віднайти мій маєток не просто, а ви, бачу, й так уже наблукалися.

32

На київському вокзалі Команданте зустрічав уже знайомий йому за одеськими справами вірний "Санчо Панса" баронеси Артур. У своєму незмінному малиновому піджаку і білих джинсах, при масивному золотому перстні і ще масивнішому хрестові, що звисав на грубесному нашійному ланцеві поміж широко відвернутими планками блакитної сорочки, він міг перебувати в іпостасі кого завгодно — бізнесмена, місцевого "крутого", людини з творчого бомонду, тільки не того, ким насправді поставав — водія бізнес-леді середньої руки.

— Будучи вами, я ще з місяць залишався б на чорноморських берегах, — похмуро процідив він крізь набір золотих зубів, проводжаючи Романа до машини.

— Я теж згадуватиму краєвиди побережної Одеси, як романтичний сон, але, на жаль, столиця все ще перебуває на берегах Дніпра, а не Чорного моря. — Й одразу ж змінив тему: — До речі, про столицю. Судячи з того, що вокзал і вся площа поблизу нього забиті гуртами чоловіків у камуфляжі і в козацьких одностроях, у ній знову щось відбувається?

— Черговий спалах бунтарства — ось що тут відбувається. Як в отого вашого

партейного віршопльота: "На майдані коло церкви революція іде. "Хай чабан, — усі гукнули, — за отамана буде!". Щось у цьому дусі. Та й гасло не нове — "За Україну — без нині діючого Гаранта". І головні події знову ж таки мають розгортатися на Банковій, біля адміністрації Президента. На привокзальному майдані, он, уже почалася посадка цих "заколотників" у буси. Як бачите, під ці, на перший погляд, нібито стихійні заворушення хтось кинув грубі гроші, створив добре злагоджену мережу організаторів, нацькував пресу.. Ніхто з нас від нинішнього Президента не в захваті — це факт. Але ж постає питання: що то за сила раптом з'явилася, котра володіє такими організаційними, фінансовими, людськими і технічними ресурсами, і при цьому не боїться ні божої, ні міліцейської кари?

— І ви здатні відповісти на нього? — поцікавився Команданте, рушаючи слідом за Артуром через майдан, до стоянки машин.

— Я ж не генерал від міліції, і навіть не очільник Служби безпеки.

— А якщо вдатися до фольклорних джерел? Хто, за народними "сказаннями", постає в ролі революційного "чабана" цього разу?

— Хіба це має значення — хто саме? Головне, що на чолі всього цього бунтівливого стада баранів опинився черговий "чабан". — А по хвилиці мовчання, раптом запитав: — Хочете глянути, що там відбуватиметься сьогодні поблизу палацу Президента?

— Розумію, вам і самому цікаво.

— Жодного інтересу. Підкину до центру, десь припаркуюся і чекатиму у поближньому кафе.

— А як із часом? Скільки баронеса відвела його для доставки мого тіла?

— Вона сама за кермом, і повернеться не раніше сімнадцятої. Відповідальність за ваше облаштування в маєтку покладено на мене. До того ж фон Гретцкі сама дозволила підкинути вас до центру на годину — ку-другу і почекати. "Він художник, — мовила. — Раптом черговий майданний бунт надихне його на геніальний сюжет, або й на цілую серію картин".

"Схоже, говорить правду, — визнав Ігуда. — Саме так Валькірія мольберта і мала б відреагувати на чутки про антипрезидентську акцію під стінами резиденції Гаранта".

Понад годину Команданте походжав неподалік палацу, вивіска на якому повідомляла, що там розташована Адміністарція Президента України. Він оцінював ситуацію і, водночас, намагався прогнозувати розвиток подій. В його розумінні шанси бунтарів дорівнювали нулеві: організації, яка здатна підняти народ на повстання, не існує, "елек — торат" до масованих збройних виступів не готовий. Відтак, усе має завершитися двома-трьома днями вуличної колотнечі.

Ось, на його очах, прибув підрозділ спецназівців, який підсилив наряд міліції, що вже завершувала зводити металеву огорожу на підступах до центрального входу. Й одразу ж по цьому, мабуть, за наказом з координаційного центру акції, під стіни цієї огорожі та поближніх будівель почали прибувати вбрані в однострої, зі своїми прапорами та гаслами, більш-менш організовані групи козаків, шахтарів з касками в руках, приготовленими для того, щоб годинами гемселити ними по бардю — рах,

ветерани-афганці, в заношених камуфляжах, блідолиці, хворобливі з виду ліквідатори-чорнобильці, ще якийсь "різночинний" люд.

— То й звідки ж ви прибули, пане-товаришочку? — прилаштувався опліч нього худорлявий жилавий чоловічок у заношеному камуфляжі з шевроном Українського козацтва і з обвислими козацькими вусами, які чомусь здалися Ігуді кіношно-реквізитними.

— З паралельних світів, — невдоволено буркнув Команданте.

— А так, так... Відкриватися першому-ліпшому не варто, — покірно визнав козачок. — Я, власне, теж не тутешній, із провінції. Ярославом кличуть. Акція в регіонах триває вже не перший день. У столиці народу, бачу, збирається багато, кожна група прибуває зі своїми поводириями, проте лідера, справжнього, харизматичного, міцної статури і ще міцнішого духом — нема. Ясна річ, зараз налетять нарде— пи, кожен почне гнути свою лінію; вже почала з'являтися "опозиція щодо опозиції", але весь цей кавардак лише породжує смуток у головах і душах активістів.

"Тобі звідки відоме це слівце — "харизматичний", — подумки під— ловив його Команданте, — козачок ти наш містечковий?"

— А такий, харизматичний, креативний лідер зараз не завадив би, — не вгавав тим часом балакун. — Тоді і рух цей набув би іншого значення.

— Когось уже маєте на оці? — поблажливо поцікавився Ігуда, хоча й не виявляв особливого наміру продовжувати спілкування.

— Та ж кажу, що нема. Але оце дивлюся на вас. — проказував уже під спалахи фотоблимавок двох репортерів і в супроводі двох телекамер, володарі котрих, здається, матеріалізувалися з повітря. — Сім кіп мені під дишло! Молодий, високого зросту, кремезний, з лиця нівроку .. Якщо цей рух усе ж таки явить нації нового лідера, то явлення це має відбутися тут, під стінами резиденції Гаранта.

Не встиг Ярослав проказати це, як від розташованого неподалік президентської резиденції Будинку Спілки письменників до Романа раптом долинуло:

— Ігуда?! Невже ти?! Кого я бачу! Незламний Команданте знову на барикадах!

Роман упізнав його одразу ж: Клим Варакса! За розхристаним зовнішнім виглядом своїм — чи то чернець-розстрига, чи розкольник— анархіст: високого зросту, майже скелетоподібний, із запалими щоками і гарячковим поглядом червонястих очей. А ще — з незмінним для всіх часів і пір року товстим жовтим, але блакитними китицями обрамленим, шарфом, зашморгнутим навколо шиї так, що кінці його спереду й ззаду сягали нижче пояса; зі скуйовдженою, однаково давно не стриженою, не митою, і навіть не чесаною, копицею брудно-попелястого волосся — на голові... Ні-ні, у цій постаті й справді проглядалося щось таке — туберкульозно-демонічне, фатумне, у політично заангажованого Розкольникова перевтілене.

— Поки що ні, до барикад справа не дійшла, — похмуро відповів Ігуда, гаразд розуміючи: якщо з'явився сам Варакса, значить незабаром тут справді стане гаряче.

О, так, Варакса, знаний ще й під псевдонімом "Робесп'єр". Володар трьох — геолога-нафтовика, філолога і психолога — дипломів про вищу освіту, він поставав

перед однодумцями і недругами своїми, як невтомний активіст якоїсь, альтернативної Національній Спілці письменників, Асоціації вільних літераторів, а ще — як член ОУН, "Свободи", "Просвіти", Народного Руху, Товариства української мови імені Шевченка, і ще бозна-яких спілок, партій та організацій. Поет за покликанням і трибунний бунтар — за суттю свого характеру, він упродовж багатьох років залишався учасником усіх — підпільних, офіційних і напівлегальних — патріотичних акцій і зібрань, які тільки провадилися в столиці.

— А я очам своїм не повірив! — гукає до нього Клим, стоячи на мармуровому ґанку Будинку Спілки письменників. — Невже це Ігуда, наш Команданте?! Вже тут, і вже оглядає підступи до резиденції Президента, як полководець — поле майбутньої битви! Он він — махнув рукою, привертаючи натовп до постаті Ігуди, — наш Незламний Команданте! Божий знак усього справді українського, і справді національно-визвольного, руху

Щоправда, діяльність самого Варакси в усі часи відзначалася однією дивакувато-сумнівною рисою. Там, де з'являвся Клим — просто таки професійний, природжений агітатор, організатор і підбурювач, — там усе негано збуджувалося, закипало, організаційно злагоджувалося, набуваючи довершеної структури і творчо-патріотичного апогею. Та, щойно доходило до якихось конкретних дій — маршів, пікетів, подання петицій, блокувань, чи ще чогось там, — як він негайно, і якимось цілком непомітно для однодумців, зникав.

Сталося так, що свого часу Ігуда буквально врятував йому життя, вирвавши з розлюченого гурту найнятих комуністами молодиків, котрі видавали себе за комсомольців. І після цього Варакса почав не просто обожнювати свого рятівника, але й, де тільки можна було, висувати його в очільники, прилучати, подеколи й заочно, до активу, проголошувати лідером "нової, молодіжно-політичної хвилі" патріотів, котрі мають прийти на зміну тим, хто давно запламував себе членством у Компартії, участю у загарбницькій афганській авантюрі, і взагалі, служінням комуністичному режимові.

Не було сумніву, що це завдяки старанням Варакси та його спіль— ників-однодумців, кадебісти гинучого Союзу та їх спадкоємці з СБУ почали сприймати Ігуду, як тіньового лідера новітнього національно— патріотичного руху. І це він, на хвилі захоплення подвигами Че Гева— ри, наділив Романа та "закріпив у свідомості широких революційних мас" гучний псевдонім "Незламний Команданте". Причому вкорінив його настільки, що кілька разів цей псевдонім навіть з'явився у пресі.

— Залишайся з масами, — й цього разу напучував Варакса, вже помітивши, що тепер фотоапарати і кінокамери, як і всю увагу припишклого натовпу, переведено з Ігуди на нього. — Ти їм потрібен! А я — до штабу, який традиційно розташовується у цьому розплідникові геніїв!

І лише коли, війнувши фалдами шарфа, Варакса зник за масивними дубовими дверима спілки, увага знову перемістилася на тепер уже "впізнавану" постать Незламного Команданте. І посипалися: запитання, побажання, войовничі заклики і гасла!

Побачивши, що преса зацікавилася Ігудою, навколо нього, мабуть, сприймаючи його як нардепа чи одного з керівників акції, почав згуртовуватися різноликий люд. Зацікавилися його особою і двоє лобуряк нівроку, з патріотичними стрічками на обшлагах комісарських шкірянок, які, мабуть же, входили до штабу акції, і тепер хотіли з'ясувати, що то за самозванець набивається тут у лідери... Та коли один із них, у досить агресивній манері, спробував підступитися до Команданте, мовляв, хто він такий, чому під телевізійні камери підставляється, народ баламутячи, той, вловивши у вимові нападника російський акцент, з англійською ввічливістю поцікавився: "Слушай, парень, ты с утра сегодня поссал?.. Так, сходи посцы, настоятельно советую!"

"Комісар" на якусь мить спалахнув, але, мов на багнет, настрикнувшись на холодний, убивчий погляд Ігуди, вирішив за краще промовчати і взагалі, прислухатися до мудрої поради незнайомця. Тим паче що напарник його взагалі вирішив не встрявати у цю сутичку.

— От і я кажу, що у вас, пане-товаришочку, — знову з'явився опліч Ігуди жиливий вусань, — є всі задатки народного ватажка, такого собі "Кармелюка укупі із Довбушем" — в одній постаті. До того ж, приємно усвідомлювати, що доля звела мене у знайомстві з самим Незламним Команданте. — Роман був упевнений, що псевдонім цей козачок чує вперше, і що той йому ні про що не говорить, але підмурівок слави вже було закладено. — Тому й раджу: ви дійте сміливіше, впевненіше. А ми що. Ми завжди підтримаємо. Святе ж діло робимо.

— Е ні, пане-товаришочку, — рішуче остудив його Команданте. — Подібні "пугачовські бунти" зажди починалися лютими веселощами, а завершувалися кривавими сльозами. Отож даруйте. Сьогодні не моє весілля.

І, вдавши, про людське око, що теж прямує до штабу, поступово розчинився у поближньому гурті пікетувальників, далі — у вервечці перехожих і незабаром постав перед машиною Артура Корзуна, який уже чекав його, куняючи за кермом.

33

Повертаючись, — з рюкзаком і рушницею за плечима — з чергового обходу поближніх сіл, Авгура продирається через невисокий густий сосняк, виборсується з навіяної поблизу нього кучугури, і, раптом завмирає. На галявині, під деревом, стоїть на колінах Мутант. Перед ним, на сніговій "скатертині", лежить оббілована, закривавлена тушка чи то зайця, чи, може, здичавілого кроля, з тих, що свого часу вирвалися з селянських кролятників і розплодилися по занедбаних обійстях. А поруч, у сітці, чекали своєї черги ще дві тушки.

З хвилину солдат спостерігав за тим, як мисливським ножом парубійко шматок за шматком відрізає м'ясо і поїдає його сирим. Пальцями, а далі й по кисті руки, стікає і скапує на сніг багряна кров. Причому вражала Авгуру не так його дикунська трапеза, як те, що з роздвоєного якогось правого плеча у нього проростало одразу дві руки, одна трішки менша, але теж рухлива. Владьо давно знав про її існування, проте звикнути до цього мутантського прояву так і не зміг. Щойно ця головата трирука істота відрізала черговий шматок м'яса, як солдат не втримався й необережно вийшов на галявину.

Підхопившись, Мутант заходився розмахисто вимахувати перед собою закривавленим ножом і погрозливо, але майже безсловесно, по-звірячому, щось вигукувати, явно захищаючи при цьому свою здобич.

— Та не зачеплю я твоєї тушки, не зачеплю! — вередливо зморщившись, запевнив його Авгура, відступаючи на кілька кроків назад. — Продовжуй свою криваву трапезу. Цікаво тільки, як ти переварюєш це м'ясо сировим, адже подобає все ж таки людської.

— Іди-ди! Ди! Іди-ди!.. — все ще погрозливо вимахує довгим ножом Мутант, і на обличчі його з'являється жаклива маска-посмішка переможця.

Бачачи, що "ворог" відступив, трирука потвора закинула сітку з кролями за плечі і раз у раз озираючись та погрозливо вигукуючи своє: "Іди-ди! Ди! Іди-ди!", зникла в долині.

Певний час Авгура брався за ним по сліду, що вів до околиці села. І переслідування це тривало аж до того часу, коли з одного з обійсть не долинув жіночий голос:

— Ну, кого ти там побачив?! Хто тебе налякав?!

Й у відповідь — схвильоване Мутантове:

— Іди-ди! Ди! Іди-ди!..

— Та дідько ж тебе збагне, що ти там белькочеш! Е, то одного кроля ти встиг зжерти?! — вражено вигукує тридцятип'ятирічна пишно— тіла жіночка, одягнена в старий розстібнутий кошушок. — Цілого — і за раз?! Сировим — та з кров'ю?! — вийшла з обійстя назустріч синові. — От же ж сім'я проклятуще, отже ж вампір сатанинський!

Взявши від Мутанта сітку з тушками, вона попрямувала до крайньої хати виселок, проте біля ґанку несподівано озирнулася і помітила Авгуру. Поки сержант наближався, жінка мовчки, напружено придивлялася до нього.

— А ти ж хто такий? Чи не той солдат, що ченцеві допомагає?

— Той.

— То вважай, що мене Вірою звать. Віра Вербицька, мати цього "красунчика". Але по-нашому, по-вуличному, чомусь нарекли "Варкою"; так і звертайся, воно звичніше.

— Не так вже й часто зустрінеш в цих краях людей, — проказав солдат, представившись, — а тим паче — вродливих жінок.

— Мо', й не таких вже вродливих, — кокетуючи взялася в боки Варка, — зате при тілі, і ще, Богу дякувати, при здоров'ї. А в Зоні таких жінок небагато... лишилося. — Вона замовкла, підступила до парубка на крок ближче і, дивлячись йому прямо в вічі, стурбовано запитала: — Сам ти, солдате, як... почуваєшся?

— Тримаюсь, як бачиш, — легковажно стенив плечима Владьо. — Полую, зимую, одне слово, стоїчно виживаю.

Мутант, що саме заходився кусати сирове м'ясо прямо з тушки, теж побачив Авгуру і знову закричав своє "Іди-ди! Ди! Іди-ди!..", проте мати знервовано махнула рукою:

— Не "ідикай" уже, й без тебе на душі гидко! Чалапай до своєї хижки і догризай, що маєш. Що виживаєш — бачу, — знову звернулася до солдата. — Але я не про те.

Мабуть, же знаєш, що в чоловікові Зона передусім убиває. чоловіка, мужчину. Особливо в таких молодих, як ти, які, в поводженні з жінками, ще й утвердитися в силі і статі своїй чоловічій не встигли. Таких радіація вихолощує найшвидше, і нараз. То ти як? — стривожено виважує хлопця поглядом. — Ще. почувашся? Хіть до жінок ще маєш?

— Трохи дивна у вас тема для розмови, як для першого знайомства, — зніяковіло спробував відбитися Авгура, проте жінка знала, про що запитує і чому хвилюється. І в голосі її вже вчувалися нотки не так майбутньої коханки, як просто жінки, матері, хранительки роду.

— За тебе побоююсь. За ту ніч, котрої, поруч із жаданою жіночкою опинившись, почнеш "дивуватись" самому собі, власному безсиллю. Не кожен чоловік, особливо в молодості, здатен пережити таке. Бо й то правда, задля чого тоді. переживати її? Замислювався над цим?

Авгура завагався. Він усе ще не знав, як слід сприймати натяки Варки, і як на них реагувати.

— Поки що — ні, — відказав. — Тішився усвідомленню свободи, і тому що не доводиться служити в комуняцькій армії.

— Поза Зоною цьому тішитися не здатен? В Зоні ти лише відсиджуєшся, а поза нею міг би й боротися, як боролися тисячі інших. І тут, oprіч зони, і по мордовських таборах...

— Але здебільшого — по таборах, — скептично зауважив дезертир. — їх там тисячі, таких "борців", гинули. То я вже краще "боротимусь" тут, із Зоною. За своє природне виживання.

— Та воно так, воно так... — знітилася Варка. — Але чутки, он, ходять, що москалі знову хочуть загнати нас у свій "азійський Союз". Адже чув про таке.

— Говорять багато чого.

— Але ті, котрі справжні патріоти, все тісніше гуртуються, щоб нападу москалів протистояти. А ми, водянки прип'ятські, тут ось тир— луємося; п'ємо, на що натрапимо, та жремо все, що вполюємо... Ще й потроху розмножуємося, хто як уміє.

— Це ж як слід сприймати? — пограв жовнами дезертир. — Уже, як націонал-патріотичну пропаганду? Таку собі агітацію з елементами докору?

Варка зрозуміла, що завела розмову зовсім не в те річище, в яке мала намір заводити, побачивши солдата, і невдоволено покректала.

— Найкраще — ніяк не сприймай, — згребла сніг з гілки крислатої яблуні, що, зневаживши всі умовності зони, буйно розросталася на подвір'ї. — Вважай, що ні про що таке й не мовилося. Окрім хіба що. чоловічого здоров'я.

— Конкретно, мого здоров'я, чи взагалі, всіх чоловіків, нинішніх аборигенів Зони?

— Та що мені тепер до всіх? — ледь помітно зашарілася Варка. — Ти, ось, переді мною. Таких молодих і сильних чоловіків не щодня бачиш тепер навіть здалеку.

Мутант підійшов до приземкуватої літньої кухні, з труби якої цідився струмок диму, якусь хвилюку постояв там, визираючи з-за дверей, аж тоді, в черговий раз

"ідикнувши", зник за ними.

— То й що, він так, "по-людиноподібному", й харчується? — запитав Авгура, наближаючись до Варки.

— Таки-так і харчується, водянка прип'ятська, таки-так, — запопадливо всміхнулася Варка, хтиво оглядаючи ставного парубка, якого послав їй, бачиться, сам Господь. — Отже ти, кажеш, і є отим солдатом-дезертиром. — навмисне проказала так, аби повернути їх знайомство до самого початку, перекресливши будь-який натяк на "націонал-патріотичну пропаганду". — Ну так, ну так. Воно по-всякому в житті складається. Кому як поведеться. То зайдеш до нас, га?

— Та оце ж стою, — примирливо всміхнувся Авгура, — терпляче чекаю, коли ж нарешті запросите.

— А таки-так запросимо! Ми тут удвох із сестрою. Я від людей втекла, щоб "красунчика" мого не бачили, а вона теж, як оце ти... Міліція її, бач, розшукує, бозна за що.

— Стулиш ти нарешті свого писка, чи ні?! — повстала на ганку її сестра Ольга, дівиця років під тридцять, з грубуватим, припухлим від пиятики обличчям.

— Та він же такий самий, як і ти, водянка прип'ятська, — незворушно відповіла Варка. — Я лиш кажу, що зиму в мене пересидиш, аби на весну на південь пошльондрати. — І, вже знову, з тією ж таки підступною улесливістю, звертається до Авгури: — То й чого стоїш? Заходь таки-так. Відігрієшся, відмиєшся. Але тоді вже ми тебе з Оль— цею днів зо три з хати не випустимо. Боже, Ольцю, та глянь же, який він, до біса, молодий і моцний, водянка прип'ятська!.. — замилювала— ся парубком, пропускаючи повз себе до хати.

Поки, в прибудові, Авгура відмивався в кориті з теплою водою, жінки встигли викласти на стіл пляшку самогонки і все, що віднайшлося їстівного. В хаті нагріто по-домашньому затишно, тож солдат, який давно відвик від будь-якого комфорту, з якимось особливим задоволенням розтирає торс рушником, довго й старанно просушує волосся і шию, аж тоді, одягнувши спідню солдатську сорочку, всідається за стіл, по той бік якого вже нетерпляче чекають на гостя Варка й Ольга.

— Сюди, в Зону, кожного з нас загнало своє лихо, — сумно проказує господиня, наповнюючи келишки. — Але дякуймо Богові, що земля чорнобильська — така ж знедолена, як і ми, — все ж таки прийняла нас, годує і зігріває. Що вона все ж таки всіх нас зібрала, пригріла та й усіляко боронить.

— І за хату цю батьківську, — накручує на палець лівої руки кінець накинutoї на плечі теплої хустки Ольга, вже акуратно зачесана і підфарбована. — Хоч і не дуже надійний, тому що без чоловіка, не завжди ситний і теплий, але все ж таки. притулок.

Всі троє випили, закусили, і Варка, як турботлива господиня столу, знову поспішливо наповнила склянки.

— Щось у нас дуже сумно, — мовила вже по тому, як закусили після другої. — Взяла б ти, Ольцю, "бандуру" свою, — кивнула на гітару, що висіла на стіні, — та хоч на трьох останніх струнах побринькала,

— Останнім часом тільки те й роблю, що бринькаю. коли на струнах, а здебільшого одразу ж на нервах, — крізь зуби процідила Ольга. — Та схоже, що всі мої акорди вже відбриніли.

Отбегалось, отпрыгалось,

Отпелось, отгулялось!

Ах, где ж ты, моя молодость, В тумане затерялась?!

— тужно, і на циганський манер, проспівала Ольця, й миттю спорожнила свою склянку, вже третю. Потяглася виделкою до маринованого огірка, але раптом виделка її застигла, а сама дівчина нажахано дивилася на двері.

Авгура різко озирнувся і побачив, що на порозі стоїть Мутант. В одній руці в нього ніж, у другій — закривавлена кістка зі шматком м'яса. Він стоїть у якійсь войовничій позі, й очі його сповнюються ненавистю.

— Іди-ди! Ди! Іди-ди!.. — якимось особливо вороже проказував Мутант, і штрикаючи в бік сержанта не ножем, а кісткою, то робив крок назустріч йому, то відступав, ніби вправлявся в фехтуванні, або й прямо викликав його на дуель.

Авгура повільно, не зводячи погляду з Мутанта, підвівся і відступивши до стіни, виставив руки, готуючись до нападу. Боковим зором він поглядав то на кремезного карлика, ніж у руці якого з миті на мить міг випередити "удар" кістки, то на жінок.

— Чому ж ти не зачинила двері?! — злякано запитала сестру Варка, водночас не зводячи погляду з мутанта. Обличчя її зблідло. — Колись він отак увірветься, виріже нас обох, а потім з тиждень поїдатиме, наче здохлу конятину.

— Бачиться, так воно й буде, якщо тільки позбудемось його. — Присутність солдата додавала їй упевненості, та все одно, при спробі наповнити склянку, пляшка в її руці цокотіла дрібно і підступно.

— Добре, Марцю, добре, — вийшла нарешті з-за столу Варка. — Ти приніс нам м'яса, — намагалася зобразити вона щось подібне до посмішки. — Розумний мій, давай його. Однією рукою дотяглася до кістки, а другою різко захопила підлітка за дворуке передпліччя, рішуче розвернула і підштовхнула до дверей. — А тепер іди. Іди, іди, водяно прип'ятська.

Мутант нібито скорився, але вже з-за порога озирнувся і, явно звертаючись до Авгури, грізно пробелькотів своє незмінне "Іди-ди! Ди! Іди-ди!..".

34

"Дворянським гніздом" цей старезний, прихований у глибині обійстя поміщицький осідок, з чотирма масивними, увінчаними ажуровим балконом, колонами біля входу, Ігуда нарік одразу ж, щойно вперше ступив на вимощену візерунковою плиткою доріжку, що вела від високих, майже фортечних воріт.

Бо й справді, в цьому особняку, з маленькими кімнатками і великою бальною залою, все витворювало якусь особливу ауру домашнього спокою, аристократизму і відстороненості від суєтного світу, що нуртував за його стінами. Дубове, під лицарсько-дворянську старовину, умеблювання; високий, обрамлений блідо-рожевим мармуром камін; прикрашені рослинним орнаментом гуцульські гобелени; вдало підібрані та

різнокольорово розмаєні канделябри, котрі сяйвом своїм відтінювали золоті масивні рами, в яких покоїлися репродукції з живописної класики...

Артур віддав свого пасажира в руки домоуправительки Аліни Ма— зурак — ставної сорокап'ятирічної жінки, з нетлустими, але від самої природи пишними, формами, — і зник. Аліна ж завела поселенця до флігеля, все умеблювання якого, на відміну від особняка, було скомпоноване з грубо змайстрованого дерев'яного причандалля під селянську старовину, і спочатку спробувала наставляти його, де має роззуватися, де роздягатися, а де приймати душ, але потім схаменулася і, сказавши: "Господи, та ви ж художник, ото ж про якийсь там порядок у житті говорити з вами — пуста трата слів". А, вже йдучи геть, показала на портативну рацію, що стояла на журнальному столику посеред кімнати, що мала стати майстернею Ігуди:

— Щоб не витратити час на порпання в мобільнику, ви підтримуватимете зв'язок зі мною по рації. Натискаєте ось на цю клавішу, і в якому б кутку маєтку, чи в межах трьох кілометрів од нього, я не знаходилася, одразу чути вас. Такий же зв'язок у мене і з баронесою.

— Чудовий пристрій, — узяв Команданте апаратик, що нагадував мобільник одного з перших випусків. — І до котрої години вас можна турбувати?

— Розумію, що вам хотілося б спілкуватись зі мною після опівночі, — томно проказала Аліна, прихилившись спиною до одвірка і заклично поводячи грудьми. — Але не раджу. Принаймні поки що.

— Чому?

— Я ж бачила, з яким нетерпінням чекала на вас баронеса. І, мабуть же, не дарма. Вона така ж самотня, як і я, хоча і втішається час від часу в ліжку з Артуром Корзуном. А самотні — вони всі ревниві. Все завершиться тим, що ви позбудетеся хорошого притулку, а я — ще кращої роботи.

— Якщо господиня так вдало втішається, то чому ж почувається самотньою?

— Тому що цей відставний міліціант, який лише недавно відсидів за те, що свого часу керував цілою зграєю рекетирів та найманців, які охороняли кількох місцевих крутих, не в її смакові. Кожне злягання з ним — данина сексуальному шаленству, тільки й того. Для неї — данина, а для нього — мука. Баронеса ж навіть і не здогадується, що з в'язниці він повернувся закінченим гоміком. Я ж відкривати цю таємницю не поспішаю, щоб не розчаровувати.

Ігуда іронічно всміхнувся, здивовано хитнув головою і, натиснувши на клавішу, підніс рацію до губ:

— А ви впевнені, що Артур — справді перевертень у погонах? — запитав. — Зовні він більше схожий на людину від мистецтва.

— "Новий руський із дев'яностих" — ось в якому образі він перебуває, — відказала Аліна, так і не видобувши свою рацію з накладної кишені джинсів, приліпленої на крутому стегні. — Тільки з подібними дурницями навіть раціям довірятися не варто, можуть прослуховуватися. Мій чоловік, який працює в маєтку садівником та охоронцем, колись належав до "зграї Корзуна", тому знаю його, як облупленого.

— Отже, ви заміжня, і своє сексуальне шаленство гасити вам є з ким.

— Ми вже давно живемо порізно: він — у своїй половині хати, котра знаходиться за два обійстя звідси, я — у своїй. Втім, останнім часом я ночую в особнякові. У мене там, на першому поверсі, своя кімнатка. Та й він теж віддає перевагу хатині садівника. Ну а "шаленство" мій чоловік Гриньо звик гасити в парі з Корзуном. Власне, до шаленства справа не доходить, оскільки сам він майже цілковитий імпотент і в статевих ігрищах з партнером змушений виступати в іпостасі самиці. Природно, що він скаженіє від люті, коли я пробую повернути його до власного ліжка.

— Це ж треба: стільки таємниць упродовж п'яти хвилин!

— Між іншим, ви повинні знати, що блаженство під душем для баронеси справжній ритуал. Як, тепер уже, і для мене.

— З цією напастю ми теж упораємось, — мрійливо всміхнувся Команданте.

— Тіло чоловіки вона здатна сприймати не пізніше, ніж за десять хвилин після душу, коли воно ще розпарене і пахне шампунями і туалетною водою. Тому завжди пам'ятайте, що у флігелі є свій душ. І що він, як і душ в особняку, — на два розприскувачі, струмені з яких майже зливаються. А ще зверніть увагу, що особняк і флігель опалюються навіть улітку, баронеса наша надзвичайно теплолюбна.

— Яке безмежжя інформації!

— З радістю увімкнула б обидва розприскувачі прямо зараз, — зманішено помасажувала груди Аліна, заклично зітхаючи, — але ж не час. Та й близьке знайомство з господинею маєтку теж виявиться не з легких.

— Ми щойно познайомилися. Чому ви довіряєтеся мені з такими "придвірними" таємницями?

Збагнувши, що поки що загравати з нею художник наміру не має, Аліна знову глибоко, тужно зітхнула, вийшла у коридор, і вже звідти, перекинувшись через поріг, стиха проказала.

— Ви ж тут не на один день. Рано чи пізно баронеса вам "приїст— ся", і захочете побавитись зі мною. Хіба не так? Тож і повинні знати, до якого гадюшника закинула вас доля.

* * *

Євгенія повернулася надвечір. Зустрівши Команданте в саду, біля альтанки, спорудженої над мініатюрним озерцем, баронеса навіть не поцікавившись, як він влаштувався на новому місці, напевне, Аліна вже про все доповіла, зате рішуче похвалила за те, що не ввязався в акцію під президентською резиденцією, яка вже переросла в сутички з міліцією та спецпризначенцями. А відтак наказала прийняти душ і тоді вже приходити до особняка, на вечерю.

Провівши її поглядом, Роман ще хвилин із п'ять постояв біля озера, а коли підійшов до флігеля, то зустрів там Аліну.

— Господиня наказала підготувати вам душеву. То я увімкнула опалення й обидва розприскувачі, щоб прогрілася кімната. Таким мерзлячкам, як баронеса, краще жити не в Києві, а поближче до екватора.

— А при чому тут баронеса? В особняку що, немає душа?

— Який же ти все ще наївний, художнику! — провела рукою по низу його живота Аліна. А потім довго і неспішно протискувалася повз нього в проїмі дверей. — У палаці вона приймає душ наодинці. А тут — у парі, і майже ритуально. Не поспішай, розпочнеш омовіння хвилин за п'ятнадцять. Зі мною ти ще надолужиш, усе, що примудрився "недотримати" за молоді літа. А з нею... Це твій шанс остаточно порозумітися з баронесою, не втраť його.

Як з'ясувалося, Аліна все розрахувала правильно. Щойно Роман увійшов до просторої душевої кабіни, як у ванній кімнаті з'явилася й баронеса.

— Не тушуйся, — ще з порога попередила вона, прямо на підлогу спускаючи з себе халатика. — Я вважаю, що сексом люди повинні займатися під душем, а в ліжку ангельськи пестити одне одного і шепотіти ніжності. Щось маєш проти такого способу зближення людей?

— Проти такого — ні, — запевнив Роман, відчуваючи, як в обіймах його пристрасно стрепенулося налите жіноче тіло. Вже зволожене душем і напарфумлене шампунями. — Цілком природний спосіб.

— Тоді не поспішай і не гарячкуй. Сама підказуватиму, що й до чого, — проказала вона, повільно сковзаючи його тілом до низу. — Життя й справді стікає, наче струмені води. Але саме під струменями води воно особливо прекрасне.

Усе, що відбувалося поміж ними далі, можна було сприймати, лише як шаленство фантазії і плоті. Яке повинно було тривати вічно.

— .То й що, маєток тобі сподобався? — запитала Євгенія десь за годину по тому.

Вони все ще сиділи в розкішних велюрових халатах, з келихами червоного вина біля пригашеного електрокаміна. Й оскільки тьмаве полум'я причаровувало їх так само, як і полум'я лісового багаття, то й почувалися вони такими собі провінційними аристократами-змовниками.

— Тут усе чудове — ти, маєток, місцина, і навіть цей камін, від якого повіває теплом і минувшиною.

— І все це з часом може належати тобі.

— З часом, — бездумно кивнув Ігуда.

— Так, лише з часом. Але за умови, що вже віднині сам ти належатимеш мені, і тільки мені.

— Відбуваючись жартом, я міг би поскаржитись, що умови нерівнозначні — "з часом" і "віднині". Але насправді мене цікавить інше. Причому вже зараз. Ти всерйоз мрієш про те, щоб я належав тобі і тільки тобі?

— А чого ще повинна жадати жінка, яка стала володаркою такого дивовижного, як ти називаєш, "дворянського гнізда", як моє? Це ж очевидно, що до нього потрібен аристократ-господар. Тільки я, мабуть, не точно висловилася. Не хочу, щоб мужчина належав мені, радше сама волю належати йому, якщо тільки переконаюся, що справді має намір осісти в цьому "гнізді", а не розіграє тут, за моєї ж таки участі, сексуально-бомжацькі мелодрами.

— Важливе прояснення ситуації, — погодився Ігуда, намагаючись не надавати значення оцьому, занадто вже адресному, визначенню — "бомжацькі". — Мелодрам більше не буде. Цілком природно переходимо до родинно-любовної лірики. Ти посправжньому подобаєшся мені. Гарна, просто-таки розкішна жінка, з тілом, яке здатне прикрасити будь-яке з античних полотен.

— Це так по-сучасному: спочатку випробувати свої почуття в усіх мислимих сексуальних способах і позах, а вже потім намагатися оформити свої почуття словесно.

— Після подібних випробувань слова стають щирішими.

— Можливо, можливо. Ти теж подобаєшся мені, Великий Самозванцю. Широ кажу. І в нашому становищі наймудріше було б вибудовувати взаємини таким чином, щоб ніхто нікому не "належав".

— От і мені здається, що, оселяючись під одним дахом, люди повинні не підкорятися один одному, але й не замикатися — кожен у своєму черепащачому панцирі, а творити спільний світ, спільне буття, спільну долю.

35

...Е, нет, світ не сошъл с ума, світ живйот себе, як ему і положено — то есть за "Уголо— вним кодексом". Це ми з вами геть усі сошлі с ума в цьому світі, крім, канешно, міліції.

З "епохальних" роздумів міліціанта, героя цього епохального роману

Знову гамірливий Майдан Спокути, і знову спогади. З маєтку Ігуда поїхав ще вранці, не попередивши Євгенію. Він мав намір присвятити увесь цей день пошукам роботи, хоча баронеса пропонувала йому облишити це марнотратне заняття і цілковито присвятити себе живописові. Він побував на кіностудії, у двох видавництвах, у Будинку вчителя, ще в кількох закладах, але вакансій ніде не виявилось. Що ж до постановки фільма за його сценарієм, або видання книжки віршів — тут проблем не виникало. Крім однієї — фінансової.

"Діставай чоловіче п'ять мільйонів долларів, і ми тобі такий фільм "забачаємо", що половина режисерів "Голлівуду" покінчить життя самогубством", — казали йому на кіностудії. — "Старий, — поплескували його по плечу видавці, — бери кредит тисяч на двісті гривень, і можеш видавати хоч збірку віршів, хоч кіносценарій, а хоч повне зібрання власного божевілля!".

Повертатися до маєтку ні з чим йому не хотілося. Він і так почувався в ньому, поруч із баронесою, бідним родичем, приживалою і закоренілим невдахою.

— Що, пане-товаришочку, завтра знову зустрічаємося поблизу канцелярії Президента? — Виник поблизу Ігуди непримітний худорлявий чоловічок, з обвислими театральнo-козацькими вусами і з довгим, чи то під батька Махна, чи під "а ля Розкольников", волоссям, перев'язаним по чолу вишиваним паском.

— А чому ми повинні зустрічатися біля канцелярії Президента, й обов'язково з вами? — нехотя повертався Команданте із далеких небесних мандрів, і знову тягнувся поглядом до зоряного плеса, що віддзеркалювало сяйво Майдану Спокути.

— Ви ж, товаришочку, вже були там позавчора, я запам'ятав вас. Акція: "Україна —

без нашого, нехай йому м'яко ікається, Президента". Плакати, листівки; перев'язані помаранчевими хусточками голови, транспаранти з назвами міст і країв... Усе, як належить. Щоправда, ви особисто поводитись дуже пасивно. Я ще подумав було: який могутній чоловіча, напевне, зі служби безпеки тієї організації, яка стоїть за демонстрантами; хоч і тримається осторонь, але пильнує, і в дію вступить, коли дійде до сутичок. То я справді вгадав?

— Що ви мали вгадати?

— Ну, щодо служби безпеки, внутрішньої охорони, чи як ви там називаєтеся?.. Я ж пам'ятаю, що той чоловіча у жовтому шарфі звернувся до вас за позивним "Команданте".

— То, може, вам ще й дати розгорнутий список — з прізвищами та біографічними даними — усіх членів цієї служби?

— Та що ви, що ви! — запанікував чоловічок. — Господь із вами, який список, за кого ви мене маєте?! Але ж нагадаю, що після нашої зустрічі під резиденцією президента й справді чомусь дійшло до сутичок із міліціантами, — завбачливо відвів Ігуду від подальшого з'ясування "хто є хто".

— Можливо, що й дійшло. Однак жодного відношення до цієї вашої акції я не маю, до Служби безпеки — тим паче. Просто прийшов глянути, що там відбувається.

— То нехай і так, нехай так! — манірно помахав руками чоловічок. — Тепер багато людей відмовлятиметься від участі в цій акції, і ви теж правильно робите, що не наполягаєте на причетності до неї, оскільки, — про всяк випадок вусань роззирнувся, — акція біля президентської резиденції виявилася несанкціонованою, і вже провадиться слідство з приводу того, хто саме був її організатором, а хто — аж занадто активним учасником. Адже йдеться про бійку з міліцією, а це ж опір владі. Знаю, що кількох хлопців міліція вже навіть допитувала, звичайно ж, поки що в якості свідків.

— Уся ця міліцейсько-президентська сага мене не обходить, — якомога різкіше відповів Ігуда, сподіваючись, що вусань нарешті відчепиться. І було б добре, якби вдався до цього якомога швидше. Він, Ігуда, повернувся до Києва не заради якихось там акцій, сенсу яких поки що навіть не збагнув, і не задля того, щоб відволікатися на місцеві політичні ігрища.

Якщо його щось і цікавило в теперішньому Києві, то це майже винищена кіностудія; режисери, які, за всієї цієї руйнації, якимось-то дивом усе ще примудрялися виживати; і люди, котрі могли б фінансово підтримати його, як тепер модно було казати, "кінодраматургічний проект". Де шукати цих давно вимерлих кіношних благодійників, як і того, де шукати тепер талановитих кінорежисерів — Роман поки що не знав.

Ось і сьогодні він уже з годину товкся біля прохідної кіностудії, але на територію охорона його так і не пропустила, оскільки не мав перепустки; і навіть не з'ясував, яким чином йому, непрацівникові цієї української, як Ігуда називав її, "фабрики хворобливих фантазій", можна таку перепустку отримати. Хтось порадив йому зателефонувати головному редакторові, і навіть підказав телефон. Але, почувши про п'ять мільйонів баксів, якими слід підкріпити його власний сценарій, Роман зрозумів,

що подальші переговори недоречні.

Ще якийсь час він залишався біля кіностудії, мовби сподівався на диво. Як на те, ні в вестибюлі чи біля прохідної, взагалі поблизу кіностудії, він не зустрів жодного знайомого обличчя. А той сивоголовий "кінодраматург", чи то на прізвище, чи на прізвисько Вотя, що спробував набитися йому в колеги, спромігся лише на дві справи: запросити Ігуду до поближньої кафешки, аби пригостити стограмівкою горілки, і дати соломонівської мудрості пораду:

— До Москви треба їхати, колего, до Москви! — величним жестом імператора-полководця, що кидає в бій свої легіони, проголосив Вотя. — Все кіношне життя, весь режисерський бьомонд (він так і проказував: "бьомонд") елітарно тусується тепер у кацапській столиці.

— Чому ж ви досі тусуєтеся під ворітьми... київської кіностудії, а не котроїсь із кацапських? — іронічно поцікавився Ігуда. Причому іронія його породжена була не явленням цього "бьомондиста", а всім тим настроєм, з яким прибув до столиці, і де йому так мало ввижалося тепер від тієї, справжньої, столиці України, якою давно мав би стати їх древній князепрестольний Київ.

— А кому ми — всі разом, і я, зокрема та персонально, — там потрібні? — сумовито зітхнув "бьомондист". — Там тепер і єврее-каца— пів не дуже жалують, а я ж ні те — ні інше, не кажучи вже про якесь там кіношне, чи хоча б театральне, ім'я. Ти ж поглянь, що діється на екранах телевізорів: що не телесеріал, то вся московська кінотеатральна синагога в повному складі. Який фільм не візьми: хоч про Велику Вітчизняну, хоч про Афган чи мафію, або й про "загадочную русскую душу" — жодного слов'янського обличчя! А найнегативніші герої — чомусь обов'язково з українськими прізвищами.

— З якими ж їм іще бути, як не з українськими, якщо вони вже справді негативні? — іронічно подивувався Ігуда.

— Е, слухай, сам ти, часом, не того, не єврей? — відхилився "бьомондист" так, щоб бачити його профіль.

— На жаль, ні, — сумирно відказав Ігуда.

— Чому "на жаль"? — ще різкіше відхилившись, пафосно поцікавився Вотя. — Персоніфікуй! Причому персоніфікуй елітарно.

— Був би євреєм, чого б я оце тут з тобою тирлувався? Давно кайфував би по ресторанах московського "бьомонду".

— Елітарно? аргументовано, молодий чоловіче; згоден, елітарно...

Хтозна, яким цей Вотя поставав перед мистецьким світом у ролі кінодраматурга, проте актором він був би непоганим, нехай навіть і глибоко провінційним. Цей вузькоплечий, тонкокий, з худорлявими запалими щокми чоловічок, постать якого не ввібрала в себе жодного натяку на істинно чоловічу статуру, здавалося, весь був зітканий з пафосу, як і просякнутий та нафарширований тим-таки пафосом. Баритонний голос трибуна, владні жести диктатора, постава, котра з миті на мить могла "персоніфіковано" переплавитися на "пам'ятник самому собі", а головне —

лихоманний якийсь блиск в очах.

— На цьому й завершимо нашу "зустріч у верхах", — намагався підсумувати їхнє знайомство Ігуда.

— Е, ні, в бьомонді так не водиться, — рішуче заперечив його колега. — Пропоную ще по сто п'ятдесят, — зачакловував він Команданте своїм демонічним поглядом. — Винятково за наш, український, "бьомонд"; причому елітарно, персоніфіковано, і тепер уже — за твій рахунок, оскільки за мій ми вже пили.

Лише під кінець цієї зустрічі Великий Самозванець поцікавився у свого співпляшника, як його прізвище, адже той відрекомендувався лише на прізвисько "Вотя". І той з погордою відповів:

— Та мали б уже й упізнати. Перед вами — Мирча Вотяну! Якого знають не лише в київській, але й у кишинівській, ялтинській і бухарестській студіях.

"Та це ж перший чоловік Ірени! — раптом збагнув Великий Самозванець. — Мирча Вотяну, який свого часу мало не став режисером— постановником фільму "Табір іде в небо", конкуруючи при цьому з Емілем Лотяну!"

— На жаль, знати вас особисто я не мав честі, — проказав Ігуда, намагаючись поспішливо позбутися цього горілчаного партнера. — Інша річ, що, при нагоді, просив би передати вітання вашій першій дружині, пані Ірені.

— Тобто і ви теж знайомі з нею? — спокійно сприйняв цей випад "бьомондист". — Хоча, чому я дивуюся? Ця сучка встигла переспати чи не з усією кіностудією. А коли за неї тут взялися і міліція, і бандюки — втекла до села, щоб відсидітися, вийшовши заміж за якого там Миня. Е, то ви часом — не він?

— Не Миньо, у цьому можете не сумніватись.

* * *

...Прокрутивши в пам'яті цей кіностудійний спогад, Роман, тепер уже прискіпливіше, хоча і боковим зором, придивився до несподіваного співбесідника.

— ...Гей, пане-товаришочку, щось ти сьогодні дуже мрійливий, — нахабно виривав його зі спогадів вусань, повертаючи до реалій Майдану Спокути. І, щойно Ігуда перевів на нього погляд, як "товаришо— чок" порухом факіра бозна-звідки видобув пляшку "Хортиці". — На, потримай, — тицьнув Романові в руку, — зараз добуду келишки і дра— бализнемо ми з тобою. Причому не по сто, як водиться, "наркомів— ських", а таки по двісті п'ятдесят, вважай, "фельдмаршальських".

Й ось тоді раптом сталося те, чого Ігуда аж ніяк не чекав: поки "пан-товаришочок" порпався у своїй замацьореній наплічній сумці, між ним та Ігудою, наче з-під землі, вирости постаті трьох міліціантів.

— Шо, прямо вот здесь і розпиваємо?! — щиро обурився кремезний старший сержант. — На глазах, панімаєш лі, у наряда міліції?! Шо за народ пойшов, геть страх потерялі!

— Нічого я не розпивав! — обурився Ігуда, намагаючись розгледіти поза спинами міліціантів постать "пана-товаришочка", яка вже згубно розчинялася в гурті випадкового майданного люду, що милувався Капличкою. — Та не хапайтеся ви за

мене! — вирвав передпліччя з міцної руки одного з рядових міліціантів. — Це взагалі не моя пляшка, це он того!.. Він лише дав її потримати...

— Що, пляшку дав потримати?! Во дайот! Мало того, що спиртні напитки розпиває прямо на глазах у граждан, — і собі підпротоколь— но обурился старший міліціант, — так він же ж іттптто й сопротівленіє міліції оказиваєт! — Ігуда встиг звернути увагу, що, проказуючи все це, старший сержант дивиться кудись повз нього. Зиркнувши через плече, він справді побачив тих, кого й сподівався побачити — двох спецназівців, які нервово, наче застояні коні — копитами, гемсели— ли себе по долонях гумовими палицями. — А-ну, хлопці, в машину його! — саме до них і звернувся обер-міліціант. — На глазах у граждан, панімаєш лі... А ще ж і сопротівленіє прі ісполненії...

Вже сидючи в міліцейському "газикові", Ігуда несподівано пригадав, де й коли він бачив пику того осоружного "пана-товаришочка" ще до позавчорашньої зустрічі біля резиденції Президента. У таке Ігуді важко було повірити, але саме цей чоловічок, тільки по-іншому загримований і без оцього свого "пане-товаришочку" — яке, або причепилося до нього, або ж він навмисне "приклеїв" його, — був отим провокатором, який свого часу запоем читав їм, чотирьом молодим літераторам, дисидентські поезії "шістдесятників" та записував їхнє слиняве націонал-патріотичне патякання на магнітофон, перш ніж вони опинилися в руках кадебістів.

"Невже й справді той самий?! — не повірив Ігуда своєму відкриттю. — Не може бути! Що ж це він, гад, утретє підкочуєтсья до мене?! Часи змінилися, режим змінився, КДБ давно не існує, — а провокатори і методи — ті ж самі?! То, може, ти й справді повернувся у "ще ті" часи, потрапивши в якийсь дивовижний, фантастами накликаний "зашморг часу"?!"

— Світ збожеволів! — не зчувся Ігуда, як проказав це вголос.

— ".Е, нет, світ не сошъл с ума, світ живйот себе, як єму і положено — то єсть за "Уголовним кодексом". Це ми з вами геть усі сошлі с ума в цьому світі, кроме, канешно, міліції.

— ...Якій і божеволіти не треба, — запевнив його хтось із підлеглих, зачиняючи за Ігудою дверцята "газика". — Бо вона й так уже.

— Тому, що саме існування її, панімаєш лі, — погодився з ним старший патруля, — суцільний дурдом.

36

.Прокинувшись уранці, Владьо виявив себе посередині двох стягнутих докупи ліжок. Поруч, головою до його голови, вилискуючи підібганими, достобіса красивими білими ногами, лежала Ольця. На животі ж у себе хлопець відчув утоплене в куделі пшеничного волосся лице Варки, до якого мерзлякувато підтягувалися її оголені, пишні плечі. Вклавшись поперек ліжка, жінка застигла в якійсь стрімкій еротичній позі, дещо схожій на позу "левиці", яку хлопцеві доводилося бачити в ксерокопічному варіанті казарменної "Кама-сутри".

— .Та знаю, знаю, що Ольця звабливіша, бо молодша, — прошепотіла Варка, майже не відриваючи від тіла сержанта вологих і звабливо теплих вуст своїх, чи то зовсім

забувши про сестру, чи вважаючи, що вона спить і нічого не чує. — Але побудь зі мною. Хоч трішечки побудь тільки зі мною. Дай запам'ятати запах тіла чоловічини, смак губ, солодку гіркоту поту.. Ольця ж мала їх з півсотні, і ще матиме, щойно забереться звідси.

Проказуючи це, Варка ритмічно рухала припіднятими, осяяними першими повесняному яскравими променями сонця — стегнами. Відтак, сама її поза, голос, рухи сповнювалися якоїсь особливої сексуальної пристрасті.

— І не заспокоюсь, поки не доведу їх лік до тисячі, — сонно і незворушно, не підводячись і не відкриваючи очей, проказує Ольця, і, спираючись на п'яти, й собі заклично вигинається.

— А мені ж, з отим виродком-красунчиком моїм, утікати нікуди, — не реагує на її пробудження Варка. — Та й бачить Бог, що я вже давно встигла забути, що це за блаженство таке — відчувати себе в обіймах чоловічини.

— А правду кажеш: "блаженство", — хтиво потягується Ольця.

— Дивись не "переусердствуй", — незлостиво пробурмотіла Варка.

— От у чому я справді ладна все життя "переусердствувати", то це в сексуальних ігрищах.

— Тож я і дивлюсь, як ти, водянка прип'ятська, час від часу казишся. Того й гляди, мого Марка-Мутанта зваблювати почнеш.

— Що значить "почнеш"? — коротко реготнула Ольця. — Я вже давно звабила твого нехрестя. Тільки й того, що насолоди ніякої.

Варка, що вже налаштувалися було на продовження "оральних ігор", на якусь хвилю відриває голову від тіла чоловічини, завмирає, намагаючись збагнути: варто Ольці вірити чи ні; зневірено проказує: "геть оскажена дурепа недогвалтована", і знову вкладається копичкою волосся на живіт Владя.

* * *

Виселок сестер Вербицьких сержант залишає лише через два тижні, перебувши під теплим дахом найсильніші лютневі морози. Проводжає його тільки Варка. Коли вони піднялись на пагорб, жінка показала на стежину, що ледь-ледь окреслювалася через проталини снігу.

— Оце нею й підеш, — ніжно каже вона, кладучи руку на плече Авгури. — Дійдеш до лісового озерця, а там побачиш путівець, який і доведе тебе прямо до церкви.

— Дякую, не заблукаю.

— Може б, ти й не йшов туди? — благаюче дивиться йому у вічі Варка. — За день-другий знову зайдеться на мороззя. У тій, прибудованій до церкви, комірчині-сторожці, в якій нудиться монах Іларіон, двом буде затісно, хіба що на годину-другу погрітися. Та й чернець останнім часом стає все відлюдкуватішим.

— Обіцяв ченцеві допомогти. Мріє до весни остаточно впорядкувати свій храм, але ж у самого в нього руки не майстрові. Певний час йому допомагали Ліквідатор і ще якийсь клишоногий чоловік, що випадково опинився на хуторі неподалік церкви і за азійський лик свій прозваний був "Калмиком". Але з часом азійський зник, чутка

пішла, що нібито його знайшли в зоні ті, від кого він переховувався, і вбили; а Ліквідатор захворів, та й остаточно занепав на силі, невідомо, чи й дожив до цих днів.

— Що б там не було, а надовго не затримуйся, ледве дочекалася зручної миті Варка, яка вже тричі вислуховувала це пояснення сержанта. — Звикла до тебе. Не просто як до прийшлого чоловіка, а як до чоловіка свого кривого звикла. Ольця, та, бач, хіть свою сексуальну вгамувала, і тут же перестала звертати на тебе увагу. Мені ж, навпаки, з кожним днем ти здавався ріднішим, — потерлася щокою о передпліччя Владя, і не змогла стримати при цьому сліз.

— Ну, все-все, голі... Тільки сліз твоїх зараз не вистачало. Мені й самому не дуже хочеться прощатись, але. настав час побути на самоті.

— Так би й сказав, що набридли ми тобі. А то. "церкву треба лагодити; монахові допомогти обіцяв."

— І треба, й обіцяв.

— Хоча б під Новий рік навідайся; ніколи мені так страшно не ведеться в Зоні, як на свята. Збожеволіти можна.

— Ось і я теж божевілля побоююся. Можливо, до кінця зими ще побуду тут, а навесні треба виходити з Зони, поки ще є сили для того, щоб якось обживатися поза нею. Словом, подумати мені треба, й остаточно. на щось та зважитись. Але вже остаточно.

Ще не дослухавши його, Варка оглядається і бачить, що слідом за ними, скрадаючись, іде Марко-Мутант. Авгура простежує за її поглядом і теж помічає підлітка. Той підкрався ще ближче і зачаївся за широким стовбуром дуба.

— Я боюсь його, — вчепилася Варка в груди Авгури. — З кожним днем я все більше і більше страшуся цього ірода. Мене переслідує якесь лихе передчуття.

— Він що, нападає на тебе?

— Ні. Поки що — ні. Але дивись, як швидко і яким страшним він виростає. Спочатку здавалося, що так і залишиться карликом, аж раптом цієї осені та зими він подався у зріст, і тепер усе важче приборкувати його. До того ж, останнім часом він ще, здається, й ревнує. Мабуть, Ольга, ця дурепа недогвалтована, й справді розбестила його. Її ж і саму вітчим ще в дитинстві згвалтувати намагався, проте сусідка випадково завадила. Щоправда, з часом Ольця зізналася, що то вона сама вперто провокувала вітчима, аж на дев'ять років молодшого від матері нашої. Відтак сама ж мати й назвала її по тому "дурепою недо— гвалтованою", причому прилюдно.

Сержант помовчав, даючи зрозуміти, що не хотів би й далі заглиблюватися в родинний содом Вербицьких, але, все ще не в змозі різко змінити тему, проказав:

— Хоча згоден: з роками жити поруч із Мутантом ставатиме все страшніше.

— Правда, іноді він добуває їжу. Оце в сусідньому селі кролі розплодилися, то приносить. Але ж ти сам бачиш.

— Існує тільки один вихід: залишити Зону і віддати його до якогось інтернату

— Як же з ним вийти звідси? Як вказатися на люди? Та й куди я тепер піду?

— Туди ж, куди йшли всі інші біженці, про яких держава хоч якось там, а

підчується.

— Легко тобі казати. А тут же моя рідна хата. Дім мій — тут, а не десь там, поза Зоною.

— Ну, інші чорнобильські біженці-переселенці теж залишали в цих краях не тільки стайні, але й родинні гнізда. Сама ж казала, що майже два роки в медичному училищі навчалася. Бодай санітаркою, а в якусь лікарню приймуть. Згодом підучишся...

Вони обійшли джерело, з якого витікав струмок, тепла вода котрого проступала через пробиту кимсь, можливо, оленями, лунку, — і далі стежина повела на пагорбок. Озирнувшись з узвишшя, вони побачили, що Мутант уже дістався джерела, став навколішки і по—звірячому якось п'є воду.

— Слухай мене, — взялася за сержантову рушницю Варка, — а може, б ти його. той?.. — кивнула в бік Мутанта, даючи зрозуміти, що має на увазі: "може, б ти його вбив?". — Ніхто б і не знав. А я б до могили мовчала. Був і нема. Ще й віддячила б тобі. Ой як віддячила б!..

— Ти що? — вирвав рушницю з її руки Авгура. — Збожеволіла?! Це ж твій син.

— А я вже й не знаю: син він мені насправді, чи лише якийсь моторошний привид, такий собі "дух-домовик", що випадково матеріалізувався та так і лишився на цьому світі. Ти повірив би, що ця напівзвіряча потвора — твій син? Потвора, яка тебе самого в будь-яку мить може розшматувати і злюдожерствувати?

— І "злюдожерствувати", кажеш? Ангельське слівце ти вигадала, — мрійливо прислухався до звучання цього моторошного словотвору. Час від часу в ньому прокидався літератор, поет. І хоча ще в казармі Авгура намагався зректись творчого пера, саме воно зрікатися його не збиралось. — Та все ж таки Марко — твій син.

— Тому й прошу, що мій, — крикнула Варка, і вхопивши рушницю обома руками, знову зірвала її з плеча Авгури. — А сина я собі народжу від тебе, чув? Таким народжу його, що всі навколо заздритимуть!

Відбігши від солдата, вона прицілилась в Марка, що саме вийшов на стежку й опинився за кілька кроків од них, і натисла на спусковий гачок. Потім ще й ще раз.

У цей час Марко-Мутант ішов, простягаючи до матері всі три руки, і, як завжди, всміхався своєю моторошною посмішкою.

Зрозумівши, що пострілу не буде, тому що в домі в них сержант завбачливо тримав рушницю розрядженою, Варка відкинула її від себе, осіла на почорнілий весняний сніг і, закривши лице руками, заплакала.

— Іди-ди! Ди! Іди-ди!.. — вигукував Мутант, поспішаючи до матері. — Іди-ди! Ди! Іди-ди!..

Допитувати Романа Ігуду почали лише на другу добу, вже по тому, як підмовлені співкамерники встигли добряче побити його. Правда, били акуратно, професійно, не калічачи і не травмуючи обличчя. Ігуда почувався сильнішим за будь-кого з них, але добре розумів, що побиття відбувається на замовлення, і хлопці всього лиш старанно відпрацьовують свій хліб. Коли ж він покалічить хоча б одного з них, це вже може

перерости у карну справу. Якщо, звичайно, ці бандюки, з люті, не задушать його, сонного, серед ночі.

Єдине, на що Ігуда поки що зважився, то це дати кожному з п'яти співкамерників — кому в вилицю, кому під ребра, і твердо пообіцяти, що розбиратиметься згодом з кожним зокрема. І бандюки притихли; ще не збагнувши до пуття, що він за птаха, кожен із них уже відчув, що в м'язах цього чолов'яги причаїлася звіряча сила.

— Так, як ви в своє время назвали "волгу"? — поцікавився майор Живодьоров, щойно Ігуду ввели до невеличкого кабінету, пристосованого спеціально для допитів, кажеться, "кацапскім воронком"?!

— Хіба ж тільки я один так називаю?

— Векавую дружбу нашіх народів охаїваєшь, гніда кіношная?! Ето ми, рускіє, імеєм право називать вас, хахлов, — "хахлами", а всех прочіх — "нацменами", пойняв? Но, чтобы ви, хахли, да нас, рускіх — "кацапами" ілі "нацменами"?! Да нікада! Ні тогда, прі Саюзе, ні теперь! І токо так, пойняв?!

— Загалом-то вас завжди презирливо називали "москалями", — сумирно визнав Ігуда. — Але, виявляється, "кацапи" звучить для вас дошкульніше, а головне, історично виправданіше.

Роман помітив, як збагряніло лице Живодьорова, і той навіть здійняв був кулак, щоб, чи то вдарити Ігуду в лице, чи вперіщити по столу, за яким вони обидва сиділи. Але в останню мить стримався, і повільно, знервовано опустив кулацюгу собі на коліно.

— Нічево, ти у меня сейчас не то запайошь, тому що у нас токо так, пойняв?! — нервуючись, Живодьоров одразу ж переходив на свою суржико-москальську мову, і при цьому якомсь дивно, конвульсійно, стискав пальці рук, нібито розминав у долонях масажні м'ячики.

— "Запаю" я тоді, коли нарешті до влади прийдуть "наші". Отоді— то вони з вами розберуться, — відказав Ігуда і, не чекаючи дозволу, підвівся на увесь свій майже двометровий зріст. Майор навіть не примусив його сісти; почувуючись супроти цього велетня щуплаком, він майже заздрісно оглянув його постать.

— Хто це "ваші"?! — все ж таки примудрився нагнати на себе суворості майор. — Хто у нас тут "ваші"?! Хто б вони, ці "ваші" не були, до Києва вони вже ніколи не прийдуть.

— Нічого, — із сатанинською впертістю стояв на своєму Ігуда, — прийдуть "наші", тоді й поговоримо.

— Відвести його! — наказав Живодьоров сержантові, що, викликаний сигнальним дзвінком, постав на порозі. — До старшого лейтенанта Скворцова. На допит.

Ігуда мстиво посміхнувся, стеноу плечима і рушив до виходу. Та коли двері за ним уже мали б зачинитися, майор раптом схаменувся і гукнув його:

— А все ж таки, хто вони такі, ці "ваші"? Хто це, в вашем політічес— кі незрелом паніманії, — "ваші"?

— Це ті — звернув до нього усіяне синцями лице Команданте, — що таки справді "наші". І коли вони прийдуть, ви про це дізнаєтесь першим.

Оця фраза: "Нічого, ось прийдуть наші!..", у різних її варіаціях, причепилася до Романа ще на першому курсі. І не мало значення: перебував він у колі патріотично настроєних українців, чи україно— ненависницьки налаштованих хохло-кацапів; доводилося йому маскуватись під сумирного громадянина "Неозорої", чи просто дізнаватися про чергову гучну кримінальну справу, пов'язану з арештом котрогось із "високодостойних" чиновників... В усіх випадках тривале мудрствування своїх співбесідників Ігуда підміняв, відкидав, або й делікатно підсумовував однією-єдиною сентенцією, яка завжди здатна була погамувати його вічно розбурхану патріотичну душу: "Нічого, ось прийдуть "наші!..". І можна було лише здогадуватися, яких це "наших" має на увазі Ігуда в кожному конкретному випадку.

З огляду на атмосферу стеження, стукацтва та "невпинної боротьби за комуністичну чистоту студентських лав", яку насаджували в ті часи по українських вузах комуніст-кадебісти, Ігуда іноді поводився, мов одчайдушний камікадзе. Коли тривало гоніння на "українських буржуазних націоналістів"; коли все ще судили "дісідентов— отщепенцев", Ігуда міг стояти в гурті, десь у коридорі факультету чи гуртожитку, і, не криючись, без будь-яких недомовок, переповідати одверто антирадянські анекдоти про КПРС, Хрущова чи Брежнєва, одним даючи підстави вважати його провокатором й агентом КДБ; іншим — сміливцем, який навіть не приховує своєї зневаги до комуняк.

Коли ж опинявся у колі справжніх націоналістів, серед яких теж поводився досить виключно, — на всі докори з приводу пасивності його опору владі, в'їдливо так запитував: "А що, ви вже спромоглися створити якусь партію чи підпільну організацію, яка готова взяти на себе керівництво повстанським рухом; чи, може, відродили підрозділи УПА, до одного з яких я міг б приєднатися зі своїм обрізом?.. — І поки його співбесідник з жахом роззирався, чи нема когось підозрілого поблизу та намагався з'ясувати для себе, з яким це ідіотом — незалежно від того: провокатор перед ним, чи справді хоробрий комуноненависник, — він зв'язався, — Ігуда, не чекаючи його відповіді, завершував: — Ага, то, кажете, поки що нічого такого вами не відроджено, не створено, не існує?.. Тоді, пардон, заробляти собі карну статтю "націоналіста-антирадянщика" за пляшкою горілки — не в моєму амплуа".

Він добре знав, що всі відомі йому патріоти-політв'язні заgrimіли до таборів винятково через своє незмірне та неконтрольоване патякання, оскільки жоден із них навіть і не пробував реально та повнокровно створити бодай якусь там підпільну організацію, партію чи повстанський загін, взагалі зробити щось таке, за що справді не гріх було б і відсидіти. Ото збиралося троє — четверо таких "патрійотів— патякальників" у коридорі гуртожитку чи в кімнатці за пляшкою, а вранці двоє з трьох сідали за доноси, або бігли стукати своїм каде— бешним кураторам. У цьому й полягала уся їхня так звана "боротьба з комуністичним режимом".

Зриваючись, він, Ігуда, теж іноді поводився виключно, випробовуючи долю: клюнуть кадебешники на його патякання, чи не клюнуть? І, знаючи, що особисто він створити партію чи повстанський загін не здатен, чи принаймні поки що до цього не готовий, —

не бажав устрювати в жодну із компаній доморощених коридорно-кухонних "патрі—йот-романтиків". У кадебе про це, напевне, добре знали і до часу ним не "цікавилися". Принаймні всерйез і ґрунтовно. Зате сам він не раз з упевненістю казав собі: "Якби таку партію, чи якийсь повстанський загін, справді було створено, ти туди неминуче пішов би, тому що це, тобто реальна боротьба проти комуняк, — якраз твоє".

"Але ж бездіяльно чекати теж не можна!", — заперечували Ігуді, знаючи, з яким сарказмом ставиться до їхніх національних стеноань.

"Нічого, почекаємо. Поки що можна. Час працює на нас".

"Але ж чого саме чекатимемо?!"

"Як це "чого"?! Поки нарешті прийдуть "наші"!".

...Одначе все це у спогадах. Та й "наші" вже, здається, прийшли. Ось вони: хоча б в образі того ж таки слідчого Пахома Живодьорова, який неминуче має стати героєм його сценарію.

38

Тільки-но, по тривалих дощах, видався перший сонячний день, як, з допомогою ієромонаха, Авгура почав опановувати мистецтво богомаза. Приладнавши на саморобному мольберті велику старезну ікону, на "розп'ятті" якої лик Ісуса Христа вже ледве проглядався, він маленьким пензликом заходився старанно наводити обриси геть ви—цвілого хреста, на якому його розп'ято. При цьому він поглядав на приставленого до церковної стіни древнього кам'яного розп'яття, на якому не тільки лик, але й усе тіло Христове було посічене, як переповідали місцеві, автоматними чергами комуніст-енкаведистів та порубане їхніми саперними лопатками.

— Не знаю, яким вийдеш у мене ти сам, — проказав Авгура, звертаючись до Христа, — тому що художник із мене ще той... Але про судний хрест для тебе, як бачиш, я все ж таки маю намір потурбуватись. З камінного змалюю, щоб правдивіше видавалося, аж до натуралізму. Словом, міцний хрестище дістанеться тобі, нівроку. Так воно завжди в житті буває: чоловік ще й лик свій грішний не встиг до кінця сформувавати, а доброзичливці вже подбали, щоб його було на чому розп'яти.

Він хотів мовити ще щось, але в цей час від радіоактивного могильника долинув хрипкий істеричний голос "божевільного радіо":

— .Не дадім аканчательна растаскать Советскую армію, аплот Российской державы, па національним квартирам!"

Авгура застиг із пензлем в руці і здивовано дослухався до божевільної маячні "Брехостанкіно".

— Ми требуем немедленна падчініть так називаемую Украинскую армию єдиному камандованію, а на всей території України ввести в действе канституцію есесесеер!

Позаду Авгури з'явився чернець. Почувши голос диктора, він розмашисто наклав хреста на той бік, де, посеред сміттєзвалища, продовжувало репетувати московське радіо, і воно несподівано замовкає.

— До чого ж вона живуча ката-клізьма ця імперська! — вражено проказує Іларіон. — Хотів би іноді почути про щось святе на цій землі — так мовчить же. А щойно

заходиться про Україну — на весь світ горлає, та з такою нелюдською ненавистю, що вражаєшся: звідки їй стільки береться у тих москалюг! Ото вже справді: "ката-клізьма імперська", як називає це руське радіо Ліквідатор...

Ще певний час обоє дослухаються, проте, захлинувшись маніакальною ненавистю й істеричним божевільням своїх дикторів, московське радіо мовчить.

— І що характерно: хреста це "божевільне Брехостанкіне" ще іноді побоюється; осіниш його, бувало, — і ніби десь там, на Московії їхній, хтось та схаменеться. Але ж не надовго, до чергової політичної ката-клізьми.

Знову обидва дослухалися. Слів репродуктор зі звалища нібито не промовляв, одначе люто хрипів, часом аж гарчав.

— Ну, що тут у тебе виходить? — наблизився ієромонах до ікони, яку реставрує Авгура. — А чого ж, — задумливо розглядав її. — Хрест — уже як хрест, обриси уловлюються, а далі — діло техніки. Тільки, чому так повільно працюєш?

— Оволодіваю таїнствами іконописного мистецтва. До війська я ж бачив себе тільки поетом, і не лише на літстудії ходив, але й на всілякі там поважні літературні зібрання, на яких бували Іван Драч, Микола Вінграновський, Григій Тютюнник, Ліна Костенко...

— Певний час я теж захоплювався поезією, — несподівано зізнається ієромонах, — причому не богословською, а, власне, теж духовною, але цілком земною, любовно-гріховною. Саме це захоплення й стало однією з формальних причин мого вигнання з семінарії.

— А що стало неформальною причиною?

— Серед семінаристів утворився невеличкий гурт патріотів, які почали переконувати самих себе, що Українська православна церква має право вийти з-під церковної влади Москви і стати Українською Помісною Церквою Київського патріархату. З п'яти семінаристів, попався на цій крамолі тільки я, тому що в мене виявили відповідні що-

денникові записи. Проте жодного з чотирьох своїх однодумців я не виказав, отож тільки один і постраждав.

— Виходить, що в кожного своя Голгофа, нехай навіть не така вже висока та мученицька, якої удостоївся цей іудейський проповідник, — кивнув Авгура в бік розп'яття.

— Так, чимало нинішніх проповідників хотіли б удостоїтися власної Голгофи, але рекламно-пропагандистської, щоб обійшлося без мук, — задумливо мовить у відповідь Іларіон. Помітивши за хрестом кусок фанери, чернець піднімає його, розвертає, і з подивом бачить непомальовану голову Христа. Підсліпуватو придивившись до картини, він переводить погляд на Авгуру. — Та в тобі, чоловіче, й справді прокидається талант іконописця!..

— Це ще не талант, а така собі учнівська чернетка. Свого часу доля звела мене з одним кіносценаристом... То він по-справжньому захоплювався живописом. Навіть казали, що пензлем володіє вправніше, ніж пером. А я, що?.. Я — так собі.

— Е, ні, мені доводилося бачити перші проби багатьох іконописців-самоуків, котрі тяглися і до семінарії, і до монастиря. Звичайно, вчитись тобі ще й учитись, але пензель майбутнього іконописця вже проглядається, так-так, він уже дає про себе знати.

"Севастополь — во все века бил аплотом марской мощі Рассійскай держави! — знову ожив диктор "божевільного радіо". — Ми не можем пазволіть, чтобы он, как и весь Крым, являющийся неотъемлемой частью Россіи, і дальше аставался пад юрисдикцією України!"

Диктора заглушив сильний грім. Потім ще й ще один. У цьому передгроззі руське "Брехостанкіно" то замовкало, то знову зривалося на істеричний вереск, з якого можна було розчути хіба що: "Крим всегда бил ісконна русскай територією! Крим — наш! Крим, канешна же, наш! Крим бил і всегда будет наш!".

— Занось своє малювання в церкву, бо ще залле-затопить його водами йорданськими, — порадив Іларіон, осіняючи збожеволіле чорнороте радіо розлогим хрестом.

— Я таки відкопаю могильник, знайду цей динамік і примушу його замовкнути навіки, — погрозово обіцяє Авгура, беручи обидві ікони.

— Боже збав, боже збав! — рішуче заперечує Монах. — Кожне слово, мовлене цією "імперською ката-клізьмою" для мене — як провіщення вселюдського божевілля. А до блаженних Христос завжди ставився по-християнському.

39

Скворцов виявився худорлявим, щоб не сказати — хирлявим, чолов'ягою, з рано полисілою головою і глибоко посадженими, безколірними якимись очима, загрозливо обрамленими фіолетовими "нирковими" мішками.

Цей не став розігравати жодних сцен, а відразу ж заявив, що він, Роман Климович Ігуда (принаймні не знущався з його прізвища), поки що допитується в ролі свідка у справі про грубе порушення громадського порядку під час пікетування поблизу резиденції Президента України.

— Яке, в біса, пікетування?! — меланхолійно, з гонором англійського лорда, обурився Ігуда. — Якого Президента?! На фіга він потрібен мені, цей ваш, вибачайте на слові, президент, щоб я ще й пікетував його?!

Скворцов нервово, як Мюллер у фільмі "Сімнадцять миттєвостей весни", пересіпнув підборіддям, і, заклавши руки за спину, неспішно пройшовся кабінетом.

— Тобто, ваша лінія поведінки на допитах буде такою? — холодно обурився він. — Гаразд. Одразу ж повідомляю, що така поведінка не— оригінальна і неефективна, але, зрештою, ви — у своєму стилі; впізнаю.

— А вам, шановний, звідки відомо про мій стиль? Щось не пригадую, щоб я вас раніше допитував.

— Ви? — стомлено витріщився на нього Скворцов. — Мене?!

— Але нічого, настане час, і я ще обов'язково допитаю вас, причому з усім можливим "пристрастієм".

...Саме оця внутрішня готовність, в разі чого, взяти в руки зброю і винищувати всіх оцих комуняк-міліціантів та кадебістів, мов скажених собак, та ще величезна фізична сила — позбавляли Романа якогось особливого страху перед слідчими, перед партійними номенкла— турниками і стукачами... Він завжди волів поводитися з гідністю, або, як любила казати його давня подруга суворих літ студентських Зоряна, "амбітно й гонорово".

— А що, могло статися й так, що ви дозволили б собі допитувати мене? — чомусь іще раз ошелешено втупився в нього Скворцов. Мабуть, лише тепер по-справжньому збагнувши зміст мовленого Незламним Команданте.

— От, бачите, а стверджуєте, що вам відомий мій стиль, — ледь помітно всміхнувся Ігуда. — Ви неуважно слухали мене: ті часи, коли я допитуватиму вас, ще тільки прийдуть. Але не дай вам боже дожити до них. То звідки вам щось там відомо про стиль моєї поведінки на допитах?

Перш ніж відповісти, Скворцов довго грав жовнами, аби втамувати свою лють, проте затриманий не осуджував його за це. На місці слідчого, він просто затопив би йому, Ігуді, в пику. Інша річ, що це пов'язано було з певним ризиком.

— З матеріалів справи, з "орієнтировки", — врешті-решт мужньо опанував себе старший лейтенант, не виказуючи ніякого роздратування поведінкою свідка, — випливає, що на політико-криміналь— ному тлі ви — постать примітна. У вашому досьє записано, що під час допитів поводитися виключно й агресивно. Не приховуєте своєї ненависті до комуністів, а росіян навіть дозволяєте собі називати "кацапами". До речі, щоб ви знали, в деяких регіонах Росії "кацапи" — це народна, сказати б, самоназва. Сільські жителі цих регіонів самі називають себе "кацапами". Зокрема, і в тому селі, з якого походять мої батьки. По деяких містах України "кацапами" й досі називають себе російські старообрядці, котрі давно переселилися туди. І нічого образливого в цьому слові не вбачають. Велику частину відомого подільського міста, в якій оселилися старовіри, самі ж вони й досі називають "Кацапщиною". Щоправда, саме походження цього слова ні їм, ні мені невідоме.

Почувши це, Ігуда ошелешено якимось подивився на Скворцова. Такого повороту допиту він не чекав. А ще помітив, що спілкується цей слідчий-росіянин майже бездоганною українською мовою.

— Я теж цікавився, звідки воно взялося. Припускають, що слово "кацап" стало похідним від "кацавейки", як колись, у давнину, мос— ковіти називали розпашну коротку кофту. Секрет полягає в тому, що в деяких місцевостях її ще діалектно називали "кацапейкою", або й "кацапкою".

— А щодо пікетувальників... — вирішив уникнути філологічної полеміки старший лейтенант. — Не ви одні значитеся по міліцейських паперах у свідках.

— Я ж уже сказав, що в гробу бачив і вас, і резиденцію вашого, вибачайте на слові, президента, разом із вашими, вибачайте на слові, пікетувальниками. І взагалі, прийдуть "наші" — тоді й поговоримо.

— Так от, підтверджую, — не відривав погляду від якогось папірця Скворцов, — що

тут вас, тобто тих, котрі поки що проходять, як свідки, набирається на чималий перелік. До біса й трішечки. І не думайте, ніби я, міліцейський слідчий, задоволений з того, що доводиться братись за справу, від якої на кілометр тхне політичними чварами. Але що вдієш: наказ. Я, он, уже навіть маю розроблений кимось "до— питувальник". — І, морально відсторонюючись від усього, що відбуватиметься далі, Скворцов продемонстрував йому зшиток із десятка аркушів, текст яких слугував заготовкою для майбутнього протоколу, і запитання якого були набрані на комп'ютері.

— В такому разі підпротокольно заявляю, що ні в якому пікетуванні участі не брав. Взагалі ніколи. Я рішуче проти подібних акцій. Принципово. Тим паче — біля вашої, даруйте на слові, резиденції Президента.

— Не втрачатимемо часу, пане Ігуда, — не полінувався слідчий зазирнути до якоїсь там своєї цидулки, аби не помилитися у вимові прізвища. — Тут у нас понад двадцять запитань, і на всі слід дати правдиві, підкреслюю: винятково правдиві, відповіді. Уважно прогляньте їх, — підсунув Ігуді "допитувальника", — і п'ять хвилин вам на обдумування. Уявіть, що складаєте іспит, може, навіть державний.

У цьому, якимсь ідіотом від міліцейського чиновництва намару— дженому, "допитувальнику" від Ігуди вимагали пояснити, як, де, у який спосіб і скільки він заробляє собі на хліб; хто оплачував його відрядження до Києва для участі в пікетуванні; чи знає він якогось там Зборенка, — й Ігуда навіть не зміг пригадати людини з таким прізвищем, напевне, то був котрийсь із тих "нових руських", що, як свого часу російський мільйонер Сава Морозов — комуняк-більшовиків, собі на лихо, фінансували пікетувальників; і чи знав він про рішення Київради, яким це пікетування на Банковій, біля резиденції Президента, оголошувалося протизаконним^[12].

— Маячня якась, — гонорово стенив плечима Ігуда. — Заявляю: ні в яких антипрезидентських акціях ні в Києві, ні в якихось інших містах та селах я не брав, оскільки принципово участі в подібних акціях ніколи не беру.

— Ну от, ситуація вам знайома, — посунув до себе "допитувальника" Скворцов, абсолютно не реагуючи на заяву Романа. — Характер запитань — теж. А тепер давайте по порядку... Точніше, почнемо зі Зборенка. У вас, звичайно ж, виникли були проблеми з грошима. Та й у кого їх тепер нема, цих "проблем із грошима"? Тому ви й купилися на подачку цього добродія, — вже одверто підказував старший лейтенант своєму свідкові-підозрюваному найприйнятнішу в його становищі лінію поведінки. — Добродія, нагадаю вам, який, награбувавши народних грошей, фінансує тепер антиурядові акції. Як я зрозумів, ви визнаєте, що фінансували вас саме люди народного депутата Збо— ренка, — ні на мить не відривався від складання протоколу цей Цицерон від міліцейства, примудряючись одночасно говорити, слухати, щоправда не так допитуваного, як самого себе, і, звичайно ж, писати.

— Ніякого дідька я не визнаю, — стомлено проказав Ігуда, виклавши на коліна свої ковальсько-боксерські кулаки-гирі. — І припиніть цю свою писанину, старлею, не марудьте паперу, — подався до нього через стіл Ігуда. — Я вже сказав вам, що нічого не визнавав і ніколи не визнаю, і підписувати цього вашого туалетного папірця не буду.

— Це ж у ваших інтересах! — незворушно подивувався Скворцов. — Як усі сьогоднішні творчі інтелігенти, ви виявилися на краю фінансової безодні. А тут вам заплатили, щоб ви подалися до Києва, на акцію протесту. Класична пом'якшувальна обставина, подаючи яку, адвокат ридатиме на грудях у прокурора, — й далі не відривався від свого писання Скворцов. — До речі, скільки вам заплатили?

— Послухайте ви, Скворцов, Шпак, чи як вас там!.. Мені ніхто нічого не платив... на жаль.

— Тобто, не більше, ніж усім іншим, — навіть не відірвав погляду від протоколу старлей. — По тридцятці на добу, плюс дорожній пайок. Не густо, але все ж таки...

Відкинувшись на спинку стільця, Ігуда хижо всміхнувся і задумливо подивився у стелю. "Захопити б його за волосся, притиснути до столу й одним ударом у потилицю хвилин на десять "вимкнути"... Гаразд, "вимкнув", що далі? — розробляв він план утечі, хоча самого рішення про втечу ще не прийняв. Це всього лиш була своєрідна інтелектуально-детективна гра уяви. — А далі... По коридору пройти спокійно, повз охоронника прорватися з боєм, заволодівши його зброєю..."

Зрештою, він давно подумував над тим, щоб озброїтися, відійти в Карпати і розпочати повстанський рух. Незалежність здобувається у боротьбі. Справжня незалежність — тільки в жорстокій боротьбі; іншого шляху не існує.

Дивовижна річ: комуністична імперія розпалася, Україна здобула незалежність, позбулася комуніст-фашистського режиму і колоніального підпорядкування Кацапії... Проте нічого не змінилося: міліція, Служба безпеки, всі урядові установи — й досі в руках проросійських та прокомуністично налаштованих колоніальних чиновників! І таких набирається до біса, справжнісінька, незліченна, досі ще не лякана, антиукраїнськи налаштована п'ята колона! А в самої цієї держави не існує більшого ворога, ніж свій-таки, український інтелігент.

— Але нічого: прийдуть "наші"... — не зчувся він, як останні слова мовив уголос.

— Що ви сказали? — нашорошено зиркнув на нього Скворцов.

— Кажу: "Нічого, ось прийдуть нарешті "наші"..."

— А так, — незворушно підтвердив старший лейтенант, — сподіватимемось, що колись та прийдуть. — І загадково якимось всміхнувся. — Але поки що їх нема, і над містом усе ще майорять не ваші червоно-чорні, а наші, не при дальтоніках будь мовлено, жовто-блакитні, прапори; тому плавно повернімося до ситуації з пікетуванням.

І тут Ігуда розсміявся. Як би там не було, а цей старлей все більше й більше подобався йому. Мабуть, тому, що в Скворцові-Шпакові проявлялося щось від тих незашорених професіоналів, на яких тримається кожне справжнє ремесло, в тому числі й ремесло слідчого або ката.

— Ще раз повторюю: я не був того дня в Києві, не брав ніяких грошей у людини, яку ви називаєте Зборенком і, що для вас найтрагічніше, не пікетував резиденції вашого, вибачайте на слові, президента.

— Тих, хто не пікетував резиденції вашого, — з якимось особливим смаком

наголосив він на слові "вашого" — "вибачайте на слові", президента, ми записуємо до групи, яка вчинила сутичку з міліцейським кордоном поблизу Верховної Ради, — поблажливо пояснив йому Скворцов, дивуючись, що цей велетень, що конвульсійно стискає перед ним кулаці, демонструючи свою ковальсько-оунівську лють, не здатен збагнути: версія, яку він, слідчий Скворцов, підсовує йому, є найгуманнішою; і що вдається він до цього задля загального, так би мовити, добра...

— Навіть так?

— Тих, хто не пікетував, точніше, тих, хто відмовляється визнати свою участь у пікетуванні, ми автоматично заносимо до списку підозрюваних, які проходитимуть за карною статтею "участь у сутичках з міліцією", — не відриваючи пера від паперу, пробубонів Скворцов. — Пікетувальників ми називаємо "наметниками", бо ж вони ставили намети, а тих, хто чинив опір — "опірниками". Вам зрозуміло, про що йдеться? Хіба ж не краще проходити "наметником", ніж "опір— ником"? До того ж тут — поки що тільки свідком, а там — одразу ж підозрюваним.

.. Й Ігуда, так і не зважившись на втечу з міліції, з нападком на слідчого та проривом через чергову частину (що не кажи, а в Карпати слід було подаватися раніше, аби мати час організувати групу повстанців, озброїтися та підготувати місця базування), раптом гіпнотично визнав: звичайно ж, краще проходити "наметником", до списку карних злочинців потрапити він ще встигне. І взагалі, що може бути довер—шенішим за міліцейську логіку?!

— .От тільки, на ваш клопіт, я не брав участі у жодних акціях. Причому досить легко зможу довести, що того дня мене взагалі не було в Києві. І вся демократична преса писатиме про вас, як про — даруйте на слові — "неляканого ідіота" в міліцейській формі, якого підставило його ж таки начальство, і який, дотримуючись кадебіст—сько-енкаведистських традицій переслідування опозиції, злочинно намагався зліпити мені карну справу. От тільки робив це слідчий — до речі, з ненависним всякому поважаючому себе українцеві російським прізвиськом Скворцов, — як, зрештою, і все інше в своїй міліційній практиці, — абсолютно бездарно.

Тільки тепер, та й то всього лиш на якусь мить, старший слідчий відвів погляд від кінчика своєї кулькової самописки і зацікавлено зиркнув на допитуваного. Очі його зблиснули іронією переможця: допитуваний занервував, а отже, дозрів для серйозної сповіді.

— Тобто як свідок ви нарешті вирішили дати визнавальні покази у цій справі. Тоді почнемо все з початку..

— Ні, справді, хто, який кретин, вніс мене до списку учасників цього вашого задрипаного пікетування? — внутрішньо розпалювався тим часом Ігуда, хоча зовнішньо все ще зберігав спокій. Принаймні до істерики не доходив. — Ще раз заявляю, що в подібних акціях, у ходіннях по Києву з транспарантиками "Геть!.." та з вигуками "Ганьба!" — участі не беру. Принципово. Я в гробу бачив і цю вашу, вибачайте на слові, резиденцію, і цих ваших, вибачайте на слові, пікету—вальників. Ви зрозуміли мене?!

— Оце ваше "вибачайте на слові...", особливо стосовно особи президента...

— В даному випадку — резиденції, — меланхолійно уточнив Ігуда.

— Та навіть якби й президента, як-то мовилося вами раніше... Чудова знахідка для адвокатів. Нібито ж і ставлення негативне, але прямої словесної образи гідності Президента висловлено не було. Бо хтозна, що там, за вашим "вибачайте на слові", криється? Але якщо ви ще слово мовите в цьому ж дусі, я певні місця на стрічці диктофона зітру, а в протоколі буде зафіксовано образу всенародно обраного, і так само всенародно шанованого, Гаранта Конституції.

— Навіщо ж стирати? Я можу проказати цю образу відкритим текстом. І нехай ваш...

— ...Не забудьте додати: "вибачайте на слові"...

— ...вибачайте на слові, "Гарант" позивається до мене з цього приводу у вашому найгуманнішому, та ще ж і в єдиному на всю Україну "не корумпованому", Печерно-Печерському суді Києва.

— Все ж таки треба було б віддати вас, Ігудо, до рук хлопців із групи психологічної обробки; нехай би з годинку потренувалися на вас, відпрацьовуючи свої спецназівські прийоми, — мляво відреагував на цей емоційний вибух Скворцов. — Дивуюся, чому й досі не вдався до цього.

40

Достругавши рубанком дошку на саморобному верстаку біля церкви, Владьо старанно приміряє її до місця, відведеного у вже майже готовому вівтарі, і прибиває. Ось тепер вівтар майже готовий. Сержант ще підправляє, підстругує окремі дошки і, відступивши на кілька кроків, не те що оглядає, а просто таки милується своєю роботою.

— Що тут нам ще потрібно? — вголос запитав себе Авгура. — Ага, треба завершити роботу над іконостасом. А вже подумки додав: "Дивна у нас реставрація виходить: дах церкви поки що напіврозкритий, двері перекособочені, стіни облуплені. Зате вівтар — новісінький. Та й образів поназношувано з навколишніх сіл на повний іконостас. Ще кілька зусиль, і чорнокнижний храм Чорнобильської зони готовий буде приймати паству". — Бог відвернувся від цієї землі, а двоє приречених відбудовують храм, — знову вголос промовляє Авгура, заходячи за іконостас, де розстелена його куртка. Прилігши на ній, сержант якийсь час замріяно дивиться на склепіння. — "Здається, Господь взагалі відвернувся від усіх нас, а ми повинні молитися і дякувати за все, що він тут натворив, — продовжив свої філософські роздуми. — Втім, нічого ні дивного, ні нового. Звичайнісінька історія в біблійському стилі".

Ще по якійсь хвилині Авгура стуляє повіки і починає відчувати, що ось-ось засне, аж раптом від входу долинає голос Іларіона:

— ...Е, та не гнівить Бога. Який не є, а все ж таки храм. Он, солдат уже й вівтар спорудив, і лик Ісуса окреслив, тільки ще не довершив. Дивні речі коїтись почали під небесами чорнобильськими. Солдат-дезертир споруджує вівтар у напівзруйнованій церкві посеред випаленої "Зіркою Полин" Зони і, не маючи жодних навичок з малярства, починає малювати ікону з розп'яттям Христа, а недовчений семінарист-

чернець самочинно приймає на себе сан священника цього храму, щоб відпускати й відмолювати гріхи святих у своєму мучеництві чорнобильців...

— Така вже, мабуть, доля цієї сплундрованої церкви, — відповідає йому жінка, по голосу якої сержант впізнає в ній Марію Людську.

Це одразу ж пробуджує в ньому інтерес. Намагаючись не шуміти, він припіднімається і, спираючись на лікоть, припадає до щілини у вівтарі. Так, це справді Марія. Чорне розпущене волосся, руки складені на великому животі, що ледве охоплюється якимсь старим, майже безколірним тепер уже, халатом...

— То й де ж він, цей ваш богомаз?

— Мабуть, втамовує голод ягодами, яких вродило цього літа аж занадто рясно. Проте не переймайтеся: солдата нема, але храм — ось він. Хочете висповідатися? Готовий вислухати.

— Е, ні, тільки не перед вами. І ви знаєте, чому.

Чернець знервовано покректав, пробурмотів якісь молитовні слова і тільки потім визнав:

— Та, мабуть, здогадуюсь. Принаймні мав би здогадуватись, хоча хтозна.

"А все ж таки цікаво — чому не перед ним? — закралася якась, неясна поки-що підозра в солдата. — І проказала це Марія якимсь дивним, начебто ображеним, голосом. Може, тому, що чернець знає, від кого і за яких обставин вона завагітніла?"

— Тому й висповідуватись буду перед самим Господом, без посередників, — каже тим часом жінка. — А ще краще — перед Дівою Марією, вже хто-хто, а вона мала б зрозуміти мене і, може, навіть поспівчувати.

— А так-так, вона поспівчуває, бо ж заступниця, — розгублено бубонить Іларіон.

— Тільки ж не знаю, як треба. За все життя своє лише кілька разів до церкви зазірала. Але, як треба висповідуватися, про це навіть не цікавилася, бо ж ніколи раніше...

— Кожен колись висповідується вперше.

— Але ж і ніколи раніше гріха такого на душу не брала.

— Хіба що ніколи... — недовірливо проказує ієромонах. І в голосі його бринить ледь вловима іронія, якої — Владьо впевнений в цьому, — в священника проявляться не повинно. — Нічого, прокажуй до Діви-Заступниці, як душа велить. Аби тільки щиро, вона зрозуміє. Може, все ж таки висповідати?

— Ні-ні, при людині таке не можна.

— Ну, якщо вже аж "таке". ставай он там, біля вівтаря. Хреститись умієш?

— Умію.

— З хреста й починай, далі він підкаже.

Ієромонах виходить, проте Марія про всяк випадок виглядає з дверей, чи справді відійшов від них, аж тоді несміливо наближається до вівтаря. Стає навколішки, зосереджено дивиться в недомальова — ний образ Ісуса. Якийсь час мовчить, не наважуючись, або ж не знаючи, з чого почати.

— Господи, Ісусе, — стиха, благально, проказує вона. — Хоч ти ще й

недомальований... І ти, диво Маріє, яку ще тільки намалюють, почуйте мене... Лише одного прошу: врятуйте моє дитинча. Збережіть йому людську подобу. Не допустіть ніякого виродства, ніякого каліцтва. Грішна я, тяжкі мої гріхи, але мене й карайте. З парубком тим, батьком дитинчати, спала невінчаною, та й взагалі, непошлюбленою. Ще й він чомусь неповнолітнім видався. Ото ж сама розумію, що дитинча в гріхові зачала. Сні гріховні й досі сняться, такі гріховні, що аж. Через них і ченця була звабила. Хтозна, може від нього, а не від хлопчини того, й завагітніла? Але ж кажу: мене й карайте, тільки мене.

Марія обережно, тяжко підводиться з колін і. зустрічається обличчя в обличчя, очі в очі — з Авгурою, що теж підвівся. Тепер їх відділяє лише невисокий вівтар.

Марія навіть не злякалася. Не відсахнулася. Вона просто завмерла. Лице до лица, губи до губ. Зовсім близько.

— Врятуй мою дитину. Не карай її, — стиха проказала вона, мабуть усе ще звертаючись до Господа, а виходило, що нібито ж до Авгури. — Врятуй мене і мою дитинку.

Владьо вражено дивиться на жінку, і рука його несамохіть тягнеться до її обличчя, до волосся, щоб співчутливо умиростворено погладити, але майже біля самої щоки раптом застигає.

— Ми врятуємо її, — якомога переконливіше проказує він, і від себе, і від імені недомальованого Христа. — Оце тільки домалюю його — й обов'язково врятуємо.

Марія навіть не стямилась, як губи її ледь-ледь торкнулися його пальців. І не цілунок, власне, а всього лиш миттєвий, ледь вловимий дотик. Але саме він вивів жінку з заціпеніння, якого було досить, що повернулася і вибігла з храму.

— І Діву Марію — теж вималюю! — поривається слідом за нею чорнобильський іконописець. — Та ще й такою, як ніхто й ніколи!.. Отак, із лику твого й намалюю! Тоді вже вона справді допоможе. І молитися їй зможеш навіть щодня. Разом із дитинчам!

Одначе Марія не озивається. Вона спускається стежкою, що веде від церкви до заплави річки, в якій стоїть її човен, й солдат іде слідом, але на відстані п'яти-шести кроків.

Нарешті жінка зупиняється, і благаючи дивиться на нього, мовляв, "не смій іти за мною!". Авгура теж зупиняється і з тим же благанням в очах дивиться на неї: "не проганяй!".

Марія робить ще кілька кроків і знову повертається, так повторюється ще двічі. Та ось вона відв'язує човна, піднімається на нього і, взявшись за весло, стоячи, дивиться на Авгуру.

— Ти ще припливеш сюди? — запитує він, підступаючи до невеличкого причалу.

— Ніколи, — рішуче каже Марія, відштовхуючись від берега.

— Тоді хоча б скажи, де ти живеш?

— Хіба я живу? Мене вже давно не існує.

Марія правує до очеретів, націлюючись на вузьку протоку між острівцями.

— Я ж відпустив тобі всі гріхи! Тепер ти житимеш, як живуть усі безгрішні! Тільки

скажи, де тебе шукати?

— Серед святих.

— Все одно я розшукаю тебе.

Він скидає черевики і входить у воду. Побачивши це, Марія відкладає весло і береться за рушницю, про існування якої сержант навіть не здогадувався.

— Якщо хочеш, я намалюю дві Діви Марії, — відступає на берег, дозволяючи жінці знову взятися за весло. — Одну з них повісимо в тебе вдома.

— Краще вже повісь нас обох. Тільки мене — не підмальовуючи! Можна навіть десь там, у храмі, але під самим склепінням, щоб не так вже й просто було дотягтися чиймсь грішним рукам.

Коли солдат повернувся до церкви, Іларіон стояв біля вітваря, задумливо вдивлявся у неомальований лик Ісуса, і при цьому тримався рукою за серце. З усього видно було, що почувався він кепсько.

Побачивши, що Авгура повернувся, він підняв один зі слоїв, у яких було розведено фарби, уважно придивився до його вмісту, і знову перевів погляд на Ісуса.

— Невже зумів би "виписати" весь іконостас?

— Спробував би, якби знав, що є потреба в моєму малюванні та вистачило б фарб.

— Жевріє в тобі іскра божя іконописна, жевріє. Сам я свого часу тільки тому й подався до семінарії, що дуже вже іконами любив милуватися. Не богу молився, не образам, а таланту іконописців... Дивлюся, бувало... — чернець обриває себе на півслові, зітхає і кладе слоїк на місце. — Втім, чи варто згадувати про це зараз?

— Звідки взялася в наших краях ця вагітна "Мадонна з веслом і рушницею"?

Відійшовши на середину церкви, ієромонах перехрестився на облуплені фрески під склепінням, аж тоді запитав:

— Навіщо вона тобі? Не зачіпай цю стражденну жінку.

— Та вже ж не зможу "зачепити", навіть якби й хотів, — саркастично всміхнувся Авгура. — Тож за мораль можете бути спокійними. Просто цікаво: нагуляла тут з кимсь із аборегиенів Зони і тепер побоюється, щоб не народився мутант, як у Варки Вербицької?

Чернець знову покайно перехрестився на вицвілі фрески, відмолюючи, мабуть, уже свій власний гріх

— Вона з села, котре виявилася поза Зоною. Але сталося так, що радіація там ще страшніша, ніж по деяких місцях під самим реактором. Поки наші мудреці, "Понтії Пілати від чиновництва", мудрували, що ж із тим селом робити, жінки в ньому народжували або мертвих, або таких потвор, що й описати неможливо. Дійшло до того, що всім, хто завагітнів, почали робити примусові аборти. Декільком подругам Марії теж зробили, правда дещо раніше, а вона, бач, уперлася. А тут ще й жених її десь завівся за два дні до весілля. Щоправда, й знайома вона з ним була не більше тижня.

— Мабуть, вжахнувся думці про те, що й самому доведеться стати батьком якогось страховиська, — припустив Авгура, відчуваючи, що ні трішечки не засуджує того лобуряку. Ще невідомо, як би повівся в подібній ситуації він сам.

— Таке теж припустити неважко. Як би там не було, а Марію направили до Києва, до обласного радіаційно-реабілітаційного центру, аби обстежити і підлікувати. Проте доби через дві вона втекла. Причому не кудись у безпечні краї, а сюди, щоб тут, у Зоні, народити й вигодувати.

— Божевільне рішення, — згарячу проказав Авгура, але натрапивши на здивований погляд ієромонаха, негайно визнав: — Хоча не божевільніше, ніж те, що привело до Зони мене самого.

— Отож бо й воно...

— І де ж вона тепер чекає своєї "судної днини"? Знайшла притулок десь по той бік річки?

— Не треба розшукувати її. Тут кожен живе, як хоче, як йому підказують душа і Господь. Упевнений, що з часом тут оселятиметься усе більше людей, котрі приходитимуть із тих самих спонукань, з яких сотні й сотні прочан щороку подаються до печерних монастирів, у гори, в дикі ліси; пориваються усамітнитись по якихось віддалених безлюдних островах, або присвятити своє життя службі на святогорі Афоні. — Залишивши церкву, ієромонах підійшов до дверей флігеля, котрого вважав тепер своєю келією. — Тож не порушуй душевного спокою Марії. Краще подумай: може й тобі варто прийняти чернечий постриг?

— То ви що, наміряли собі створити монастир? Прямо тут, у Зоні?

— Чом би й ні? Свого часу ієромонах Іов Княгиницький полишив Києво-Печерську Лавру і подався в Карпати, де, у віддаленій місцині, заклав собі відлюдницький скиток. А з часом на тому місці з'явився славетний монастир Скит Манявський^[13], справжня гірська твердиня, котра слугувала не лише обителлю, але й фортецею. На жаль, згодом вона була зруйнована. Пішла чутка, що тепер цей монастир по трохи відбудовують, і вже навіть з'явилася невеличка чернеча громада.

— То, може, й вам варто податись туди?

— Така думка теж нуртувала. Проте минулої ночі, ніби й не уві сні, а наяву, привидівся мені охоплений дерев'яною стіною монастир, з цією церквою посередині. Такі видіння просто так, у нічному маренні, не з'являються; це знак Господній. Ось я й подумав, що не так вже й багато днів мені відміряно Зоною, але поки ще маю сили, треба засновувати монастир.

— А що, це ідея. В історію він увійде, як перший монастир Зони, а ви — як його засновник, ієромонах Іларіон Чорнобильський.

У стомлених очах монаха лиш на якусь мить зблиснув авантюрний вогник шукача пригод, й одразу ж зник. Але Владьо не сумнівався, що ідея не просто сподобалася Іларіонові, але й уже заволоділа його фантазією. "Тепер, — подумалось Авгурі, — в проєкті створення монастиря з'явиться ще один стимул — увічнення імені його творця. Над яким, після нічного видіння, подумати він ще не встиг".

— Між іншим, у преподобного Іова Княгиницького віднайшлися однодумці. Його учень і послідовник ігумен Феодосій та ієромонах Ігнатій із Любарова. Цей Ігнатій мав потяг до слова... — Мовивши це, монах запитливо поглянув на Авгуру. — Як, здається, і

ви?

— Визнаю і каюсь: колись теж писав вірші. Деякі навіть друкував, щоправда, лише в районній газеті.

— Ось бачите: і навіть друкували... Отже, й до слова теж маєте хист, а це важливо. Ще на початку сімнадцятого століття Ігнатій написав "Житіє преподобного отця Іова", яке, по суті, стало першим, та вже, бачиться, і єдиним літописом Скиту Манявського; і завдяки якому всі пізніші дослідники пізнавали його історію. Відтак ім'я самого Ігнатія теж уже належить історії, причому не лише історії цієї карпатської обителі.

Чернець зайшов до келії і зачинив двері. Авгура наблизився до них, постояв і, зрозумівши, що майбутній настоятель майбутнього монастиря зачинив їх принципово і демонстративно, пройшовся повз церкву, оглянув рештки порослого парком кладовища...

— То що, віттар змайстрував — і більше не потрібен?! — гукнув Іларіонові. — Я ж не монашити до Зони прийшов, а просто жити.

— Якщо просто жити, то чому прийшов сюди? Живуть там, поза Зоною!

Авгура збив ногою грубо сколочені "козли", на яких лежала невеличка колода, зафутболив пусту консервну бляшанку...

— Цей храм належить не тільки вам! — гукнув він, уже ступивши на стежку, якою мав би іти до своєї землянки. — Це храм біблейської "Зірки Полин" — зрозуміли?

Не дочекавшись відповіді, Авгура дещо повагався, далі вернувся до дверей келії й, упершись у них руками, крізь щілину показав:

— Слухайте, визріла ще одна геніальна ідея. Не треба розписувати іконостас. Поступово я pozwожу ікони з усіх поближніх сіл і завішаю ними не лише іконостас, але й усі стіни. З часом тут назбираються сотні ікон Діви Марії, яких люди кинули напризволяще. Уявляєте, в одному храмі — сотні, радіонуклідних чорнобильських Дів Марій! До створення такого музею ще не додумався ніхто! Іншої такої церкви нема, і бути не може, ніде в світі! З часом таким музеєм стане й увесь ваш Чорнобильсько-реакторний монастир.

— Над цим теж слід поміркувати. А поки що, перехрестись — і йди собі з Богом, — не дуже привітно відреагував ієромонах.

— То що, може, й мені теж прийняти чернечий постриг та сідати за хроніку Чорнобильського Скиту? — все ж намагався сержант якось збадьорити Іларіона. — Тоді в одній особі в монастирі з'являться й іконописець, і літописець.

— Молися і думай, солдате. Але передусім — ревно молись.

— Почувши молитви перед сотнями, чи, може, й тисячами чорнобильських Мадонн, Всевишній або одразу ж візьме нас обох прямісінько в рай, або наśle громи і спалить цей храм разом із нами.

— Мабуть, усе ж таки спалить, — сумирно визнав його правоту чернець. — Так простіше, а головне — повчальніше.

ЧАСТИНА ДРУГА

...І все ж таки Ігуді здалося, що цього разу слідчий був цілковито солідарний з ним; схоже, що російська душа цього міліціанта просто— таки втішається, що в її присутності ще одна людина здатна — нехай навіть і делікатно — матірно послати і цього їхнього "хохляцького Президента", і цю їхню "хохляцьку незалежність"...

А ще у згадці раптом зринула давня розмова, підслухана ним у редакції районної газети. Він тоді був у шостому чи сьомому класі, й уперше навідався до "районки", приніс замітку про конкурс самодіяльної пісні, що відбувся в їхній школі.

"Хіба ж це реакція на критику?! Хіба так слід реагувати районному начальству на критичний виступ газети?! — гіпертонічно обурювався якийсь миршавенький дідок з давньою, замацьореною медалькою на висхлих грудях, повчаючи — з номером газети в руці — молодого журналіста. — От колись дійсно уміли реагувати на подібні критичні виступи. Скажімо, з'явилася в обласній газеті "Прапор комунізму" критична статейка про те, що в районі не виконано план хлібоздачі, та ще й дві свині на свинофермі здохли, як наступного дня з усіх працівників у райкомі лишається тільки... в усмерть перелякана прибиральниця. Всіх інших уже було заарештовано, як "ворогів народу, саботажників та злісних шкідників, які продалися місцевій контрреволюційній кулацькій організації". Тому, коли в колгоспі з'являвся газетяр, увесь народ тремтів, а голова мало не навколішки перед ним стояв та всіляко ублажав. А тепер що? На журналіста дивляться, як на бидло; жодних проявів страху..."

— Коли наступного разу відбуватиметься пікетування резиденції отого вашого, вибачайте на слові... — то серед пікетувальників я буду в перших лавах, — мовив Ігуда, "заспокоюючи" старшого слідчого. — Визнаю: досі я був неправий, що уникав подібних акцій.

— Вважайте, що нарешті ми порозумілися, — стомлено відкинувся на спинку стільця старший слідчий... До речі, — видобув із шухлядки вилученого в Ігуду записника, — я з цікавістю перечитав записані тут роздуми про мову. Нічого антирадянського в них не знайшов, але написано сміливо. Де воно тут? Ага, ось ці рядки: "Мова мого народу... Вона зароджувалася з таємничого гомону весняних дібров і квиління журавля в осінньому небі, з задумливого клекоту гірських потоків і липневого трунку степової ночі; з материнського зойку і першого життєвісного поклику немовляти; з безсловесної пісні серпневої бджоли і душевного осяяння отрока, що намагався досягнути неосяжну сутність людського буття; з суворої батьківської ніжності, посвисту козацьких шабель і шелесту житнього колосся..."

Мова мого народу... Таїна її походження губиться в безодні неліто— писних віків, витоки заплутано павутинням філософських мудрств— вань і лінгвістичних теорій жерців від науки, а подеколи й жерців від імперської номенклатури, — і Романа дуже вразило те, що Соловійов навіть не запнувся на отому "імперської номенклатури", навпаки прочитав його так, мовби зі сцени продекламував. — Імена першотворів її не здатне назвати жодне зі святих писань, а образна система така ж незбагненна і

тлумачення її таке ж непевне, як непевне будь— яке наймудріше тлумачення вічності і безкінечності Всесвіту.

Одначе достеменно відомо, що українська, як і кожна інша мова світу, завжди була і навіки залишиться сутністю духу народу, святинею всіх його минулих і прийдешніх поколінь, бо завжди була і навіки залишиться тією невід'ємною часточкою першоматерії, яку ніхто не здатен ані знищити, ні принизити, ні заборонити; і яка разом із народом народжується і разом із ним, тільки разом із ним, відходить у Лету".

— Сильно мовлено, — визнав слідчий, уриваючи цитування тільки для того, щоб перевести подих, — нічого подібного про будь-яку іншу мову світу читати мені не доводилося. До речі, я вклав сюди записку з проханням до конвоїрів та охоронників не відбирати у вас цю "захалавну книжечку", тож постарайтеся не загубити її. — Або ось ще фрагмент, — захоплювався він читанням так, мовби йшлося про його власний твір:

"Мова мого народу... В мелодійній течії твоєї віднаходимо все те спільне, що єднає тебе з іншими слов'янськими мовами, а мій народ — з іншими слов'янськими народами. Наша історія переплелася, наче коріння тисячолітнього дуба-патріарха. Бо ж хіба поява цілого сузір'я слов'янських народів відбувалася не за тими ж канонами, що й поява нових галактик — після вибуху космічної надзірки-першооснови?"

Історія України і Польщі знає чимало кривавих розділів-епох, проте в свідомості наших народів завжди жило і вічно житиме усвідомлення того, що західні поляни, які стали фундаторами польського народу — родокровні брати полян східних, фундаторів Київської Русі. І що саме звідси, з Карпат, із Карпатської Русі, з сьогоденної України, вирушали в далекі мандри-бойовиська предки сучасних сербів і хорватів, словенів, македонців і чорногорців. А хто може поставити під сумнів історичну спорідненість українців з чехами, словаками чи лужицькими сербами?

Мова мого народу... Дослухаюся до твого слов'янського багатоголосся, і розумію, що всі ми — народи-брати. Всі походимо з індоевропейської, праслов'янської першогалактики, орбіти якої од віку вічного перетиналися з орбітами інших рас, національних груп і народів Європи, Азії, Африки; а в новітніші часи — Америки та Австралії, теж щедро засіяних нині слов'янським зерням, що виколошується у велелюдних народних житах цих материків.

Я — українець. Але, як і кожна цивілізована людина, складаю глибоку шану всім мовам, усім культурам, звичаям і релігіям; усім народам, народностям і племенам — у цьому великому світі, на цій маленькій планеті сутнім. Проте, як і кожен син свого народу, не можу, не маю права забути, що в світі є тільки одна-єдина земля, яка зветься Україною. І що це — моя рідна земля.

І що тільки на цій калиновій землі, тільки під її яворовими небесами, вітри і сонце, ріки і гори, пшениця і всяка лугова травинка-би— линка; тільки на ній — старовинні церкви-каплиці, козацькі могили, орлині гнізда, і навіть сірий, прибитий пилом та всіма забутий камінь при дорозі — все-все, геть усе: говорить і мріє, співає і плаче, проклинає і сповідається, осягає, зрікається і навіть... мовчить — так-так, навіть віщо мовчить! — по-українському! Мовою мого мужнього, багатостраждального народу..."

— Гаразд, — не змінюючи тональності мови і не вдаючись до паузи, підсумував слідчий, — на сьогодні допит завершено. — А, дочекавшись, коли прийде конвоїр, щоб вивести Ігуду, раптом у спину йому проказав: — До речі, прізвище мого діда, українського козака зі Слобожанщини, справді було саме таким — Шпак. То, в часи совет— ського "розкозачення", його, під приставленим до скроні револьвером, змусили не лише записатися "росіянином", але, щоб із часом не наважився знову "переписатися" на українця, щоб у нього й нащадків його витруїти навіть згадку про те, що вони українці, примусили змінити прізвище із "хохляцького" Шпак — на "ісконно русское" Скворцов.

— То чому ж ви мститеся тепер мені, — уже від порога кинув Роман, — а не тим, хто й досі, тепер уже в нібито незалежній Україні, продовжує залишатися "підніжком і гряззю Москви"?

2

Того сонячного дня Авгура здійснив вилазку до села, розташованого за межею Зони, і тепер повертався назад. Він уже підходив до охопленого колючим дротом гайка, за яким починалася "територія відчуження", аж раптом із чагарів, із засідки, майже одночасно вискочило четверо озброєних людей, що складали міліцейсько-воїнський патруль. Розсипавшись віялом, вони швидко охопили сержанта півколом, погрозово вигукуючи при цьому:

— Стій!

— Ні з місця!

— Лягай! Стрілятиму!

Авгура спробував прорватися назад до села, але вже пізно. На дорозі, яку він щойно пересік, з'являється міліцейський мотоцикл. Тепер уже патрульні остаточно оточують його, примушують підняти руки і швидко, брутально обшукують.

— Давно промишляєш у цих краях, зальотний? — поцікавиться міліцейський лейтенант.

— Нічим я не промишляю, — якомога спокійніше відказав Авгура. — Я живу в Зоні.

— Ні зброї, ні документів, — доповів молодий міліціонерик з тоненькими вусиками, завершуючи обшук Владя. — Сумка теж пуста. Судячи з усього, похід виявився невдалим.

— А які в цього мародера можуть бути документи? — насмішкувато відповів лейтенант. — По яких селах мародерствував, зальотний?

Авгура відвернув обличчя і промовчав.

— Образився, — іронічно констатував молодший сержант.

— І що робитимемо з ним? — запитав рядовий. — У село, чи одразу до райвідділу?

— Не знаєш, що в таких випадках роблять з мародерами?! — суворо запитав лейтенант. — Розстріл на місці! Або на першу ж гілляку.

Вусань ошелешено подивився на офіцера, потім на сержанта.

— А коли насправді?.. — невпевнено напеліг він.

— Коли насправді, — пояснив офіцер, — то знову доведеться пошкодувати, що й

досі не з'явилося якогось там закону — щоб таких мародерів розстрілювати прямо на місці злочину. І час, як на те, не воєнний, а то б...

— Якщо він довго вештався Зоною, то ніякі суди й розстріли йому вже не потрібні, — нарешті заговорив здоровань з розпізнавальними знаками старшого сержанта-піхотинця, який досі лише похмуро стежив за кожним порухом затриманого, і покаратистськи вдарив його спочатку в живіт, а потім у вилицю. — І так за місяць-другий здохне, від радіації.

Та, ледве він проказав це, як Авгура з усієї сили, аперкотом, врізався йому кулаком у підборіддя, а далі кинувся в ноги і, захопивши за гомілки, врубався головою йому в груди. Навіть по тому, як міліціонери вже скрутили йому назад руки і взяли їх у кайданки, Владьо ще встиг дотягтися носком чобота до вилиці старшого сержанта, що піднімався.

Потім вони били його всі гуртом, але найбільше лютував піхотинець. Можливо, що й убив би його, якби лейтенант раптом не схаменувся і не перехопив його руку.

— Все, старший сержант Лукашов, усе, годі!

— Я уб'ю ету мразь бандёровскую! Мой атец только для того и прібыл служить сюда из Рссії, чтобы істреблять таких, вот, хахлов-на— ціоналістов. И я буду істреблять их!

— Якщо тільки тобі дозволять це робити, сволото кацапська! — злизав кров з розсіченої губи Авгура. — Я тебе, власівця смердючого, з-під землі дістану.

За кілька годин по тому Авгура вже сидів в одному з кабінетів райвідділу міліції і дослухався до того, про що старший лейтенант Озерна — молода, років під тридцять, вродлива жінка-слідча — розмовляє по телефону зі своїм начальником.

— Так, товаришу майор, на цю справу я довго не відволікатимуся, і всі ті справи, які накопичилися, потрохи розгребу. Тим паче, що цим затриманим у зоні все одно займатиметься військова прокуратура. Та тому, що він — дезертир, який уже тривалий час переховувався у Зоні. Сам оце тільки щойно зізнався в цьому. Добре, буде виконано.

Вона кладе слухавку на апарат і, все ще тримаючи руку на ній, сумно дивиться у вікно. Авгура теж мовчить. Вклавшись руками на коліна, він дивиться в одну точку на столі, заглиблений у власні роздуми.

— Як ви вже, мабуть, зрозуміли, — порушила мовчання слідча, — наші милі бесіди доведеться завершувати. Хотіли б ще щось додати до показань, які вже дали?

Авгура випрямляється, закладає ногу за ногу й обхоплює коліно руками. Він такий же похмурий і зосереджений, як і раніше.

— Час закінчувати ці "милі бесіди" — це точно.

— Що ви маєте на увазі? — насторожується Озерна, застигаючи з аркушем протоколу в руці. — Не задоволені тим, як велось слідство? — м'яко запитує вона. — Маєте скарги, або якісь претензії?

— Жодних, — відказав Авгура, дивлячись кудись убік. — Ми ж уже з'ясували, що це було не слідство, а всього-на-всього "милі бесіди".

— Вас настільки вразив мій вислів? — здивовано і дещо розгублено всміхається слідча. — Дарма. Справжній зміст його зрозумієте, коли за вас візьметься військова прокуратура, як за дезертира. До речі, я бачу, що під час затримання вас добряче побили. Лейтенант сказав, що це лютував один із військовиків, які були залучені до патрулювання прилеглої до зони території. І навіть уточнив, що йдеться про сержанта Лукашова. Хочете поскаржитися на дії цього патрульного?

— Хотів би зустрітися з ним ще раз. Й обов'язково зустрінуся.

— Ось цього вже робити не радила б, — проказує старший лейтенант, з-під лоба поглядаючи на розсічену губу та вилицю, і синці під очима. — Краще давайте ще раз пройдемося основними епізодами всієї цієї історії. Важливо з'ясувати, чи не вчинили ви ще якихось, тільки вже суто цивільних, злочинів.

— Я взагалі не скоїв жодного злочину.

— У законодавстві будь-якої країни світу дезертирство вважається одним із найтяжчих. Не вірю, щоб ви не знали цього.

— Я залишив частину вже після проголошення незалежності України.

— На той час, Україна, як, втім, і Росія, проголосила лише суверенітет, проте все ще залишалася у складі СРСР, аж до референдуму і проголошення незалежності.

— Всі українці, які служили разом зі мною в тій частині в Азербайджані, сприйняли проголошення суверенітету, як проголошення цілковитої незалежності.

— Не заперечую, патріотично. Подібні поривання суддя обов'язково мав би врахувати. Якщо тільки адвокат не дозволить зневажити їх.

— Ми й справді відчували себе солдатами, які виявилися в чужій державі, за інтереси котрої незабаром змушені будемо воювати. Адже конфлікт у Карабасі і на кордонах із Вірменією був неминучим.

— Ось це вже суттєво, це суттєво. Наскільки мені відомо, зараз Україною блукають сотні таких утікачів. У протоколі, з ваших слів, сержанте Автуро, ми запишемо, що межі частини, та й самого Азербайджану, ви полишили, не бажаючи брати участь у азербайджансько— вірменському конфлікті. Не витримавши атмосфери, що панувала на той час у вашій частині. А це вже дуже пом'якшувальна обставина. До речі, втікали один, чи в складі групи військовослужбовців?

— Ніяких спільників у мене не було. До Зони подався, тому що зрозумів: у селі, а тим паче в Києві, мене заарештують. Щоправда, спочатку кілька днів потинявся по столиці, потім майже рік жив у добрих людей поза Зоною, на дачі, за харчі працюючи та охороняючи. А коли мною почала цікавитися міліція, подався сюди. Чому? Чув розповідь про те, що хлопець-киянин теж утік із частини, розташованої десь у Росії. Та, щойно звернувся до військкомату, щоб отримати замість військового квитка паспорт, як його негайно заарештували як дезертира. І судили, пояснивши, що за злочини, які були скоєні на території Радянського Союзу, у нас теж судять.

— Загалом, так, судять. Але не дезертирів, якщо тільки вони не скоїли злочину під час служби, або після втечі з частини. Ясна річ, військова прокуратура змушена розбиратися з кожним дезертиром, але, у зв'язку з політичною ситуацією, що склалася

на руїнах імперії, до суду справа не доходить. Тим паче, що в подібних ситуаціях завжди втручаються преса, депутати, спілка солдатських матерів.

— Невже й справді не судять? — з подивом і надією запитав Авгура. — Але ж... я не знав цього.

— Шкода, — скрушно зітхнула слідча. — Краще б уже було відсидіти на звичайній зоні, тобто в таборі, ніж прирікати себе на пекельну смерть в Зоні чорнобильській. Втім, тепер уже нічого не зміниш. Щось маєте додати до того, що вже потрапило до протоколу?

— Маю, — проказав Авгура, замислено дивлячись у вікно. — Напишіть, що я просто жив собі. Я дезертирував, щоб нікого не вбивати. І жив на землі, яку всі інші люди, сотні тисяч людей, покинули напризволяще. Тільки тут, у камері, я зрозумів, яким дивовижним життям я жив там, у Зоні, на вільній землі. Якщо це злочин, можете мене судити.

— "Я просто жив собі. на вільній землі". Мільйони людей мали б позаздрили б вам, — замріяно якось проказала старший лейтенант, але негайно схаменулася і, невдоволена своєю хвилинною слабкістю, спохмурніла. — Проте обличчю романтику і повернімося до протоколів. Не настільки вже ця земля збезлюдніла, щоб ви ні з ким не зустрічались там, не контактували, або й жили певний час під однією стріхою. Де зараз усі ці люди? Чим вони займаються? Адже перебувати в Зоні без спеціального дозволу категорично забороняється. Особливо ж, якщо до аварії ви на цій території не проживали.

— Тоді виходитимемо з того, що жив один. У землянці. Час від часу мені доводилось зустрічатись з людьми, котрі, з якихось там причин, теж опинилися в Зоні. Але ніколи не цікавився, хто вони, і чому виявилися на відчуженій території. Так само, як і вони не цікавилися мною.

Слідча уважно подивилася на Авгуру, далі обережно якось запитала:

— Ви так і заявили б на суді? Якщо б він, ясна річ, відбувся, — поспішливо уточнила вона.

— Тільки так.

— Тоді запевняю, що ні слідчі воєнної прокуратури, ні суддя вам теж не повірять. Не повірять вам суд, громадянин Авгуро, — рішуче додала слідча, закрила папку зі "справою" і, відкинувши її, рвучко підвелася. — Хоча, повторюю, мені дуже не хотілося б, щоб справа дійшла до суду.

— Тоді ви дивна слідча.

— Можна подумати, що вам довелося чимало побачити їх на своєму віку. Та й підслідчий ви теж, погодьтеся, не з... нормальних.

Вона вже викликала було міліціонера, який мав відвести Владя до камери, проте в останню мить відмінила своє рішення. Зателефонувавши начальникові, вона попросила дозволу не передавати дезертира військовій прокуратурі, а спочатку показати фахівцям із Науково-дослідного інституту радіаційної медицини, керівництво якого вже не раз зверталося з проханням повідомляти їм про кожного, хто тривалий час прожив у Зоні.

Такі люди цікавлять їх, передусім, із наукової точки зору.

Заручившись згодою майора, Озерна негайно зателефонувала до Інституту і, після нетривалих перемовин, переможно повідомила:

— Зараз я накажу, щоб вам надали змогу відмитися в душі, нагодували і дозволили відпочити. Завтра нас чекають в Інституті, що розташований у передмісті Києва.

Із тих п'яťох бандюків, котрі ганебно побивали його минулої ночі, в камері залишилося тільки троє. Щойно Ігуда ввійшов до цієї в'язничної нічліжки, як вони, всі троє, підвелися і здивовано, нашорошено втупилися в нього. З їх реакції Ігуда зрозумів, що його другої появи тут харцизяки не чекали; можливо, їх навіть запевнили, що цей "націоналіст-патріот" пробуде в них лише одну ніч. Й оскільки двох найміцніших лобуряк від них забрали — чи то випустили, чи перевели до іншої камери, а швидше за все вони були звичайнісінькими "підсадними качками", — то це лише утвердило їх в упевненості, що "націоналіст" сюди справді більше не повернеться. Але щось там по міліцейських кабінетах не спрацювало, й ось він знову тут!

Перезирнувшись, вони очікуюче втупилися в нього поглядами, і на певний час у камері запанувала напружена тиша. Бандюки явно не знали, як їм тепер поводитися з цим політичним в'язнем, тому один із них — невисокий, худорлявий, з прищуватим тхорячим обличчям, скориставшись затишшям, шмигонув на верхні нари і затих там. Він і минулого вечора повадився, як шавка: більше підтявкував та під'юджував, ніж прикладався до Ігуди, а тепер і зовсім вирішив триматися подалі від його кулаків.

Ігуда криголамом вривався поміж тих двох, які ще залишалися на його шляху, розштовхав їх, пробився до віконця камери і зупинився спиною до них.

— Але ж він, падло, навіть не привітався, — пробурчав один із ло— буряків, якого звали Шалвою, мабуть, реагуючи на німе запитання свого друга.

— А ні, щоб спитатися дозволу пройти.

— Не поважає, деревня...

Саме в той момент, коли рука Шалви лягла йому на плече, Роман різко розвернувся і, затиснувши зігнутий середній палець між вказівним і безіменним, з розвороту вдарив його в горлянку. Конвульсійно здригнувшись, нападник застиг із відкритим ротом, але, так і не даючи йому прийти до тями, Ігуда, по-селянськи розмахнувшись, з усієї сили запалив йому в скроню і, штовхнувши на другого нападника, ковальським ударом, наче молотом, вчеприжив того, що сидів на нарах, по тімені.

Якусь хвилику знепритомнілий Шалва зависав на руках у свого друга, золотозубого руданя. Цим Роман і скористався: захопивши його однією рукою за руду чуприну, він другою відкинув Шалву, а потім завдав удару "списом" у горлянку тепер уже самому руданюві. Той спробував осісти, але Ігуда дотяг його до голої стіни і кілька разів ударив об неї чолом, закривавивши все обличчя.

Завдавши ще одного оглушливого удару в скроню Шалві, він і його відкинув до стіни і, покрутивши каблуком туфлі на пальцях його правої ноги, потер потилицею об стіну. Коли після цього він знову взявся було за плюгавенького бандюка, який приходив до тями, сидячи на нарах, той зіскочив на долівку і благально присів, мало не

опустившись на коліна.

— "Шістьоркою" буду, братан, тільки не вбивай. Я з цим кодлом ніяких справ не мав. І добре знаю, що жоден із них на зоні термін не тягнув.

— Хто ж вони такі?

— Шпана міська. За хуліганку їх сюди.

— То, виходить, що їх спеціально намовили бити мене?

— Ментівка й намовила. Звичний ментівський прийом, яким вони ламають і кістки, і характери.

— Долодно формулюєш, — похвалив його Ігуда. — А ті двоє, яких зараз нема?

— Один із них, по-моєму, був чистим лягавим. Другий, мабуть, працює на підсадах. Занадто вже помітною була нерівноправність між ними, та й, по-моєму, ненавиділи вони один одного.

— Що значить "на підсадах"? — не зрозумів Ігуда.

— Попався на чомусь, а тепер на ментів відпрацьовує, аби не посадили. Якщо дуже старатиметься, а менти виявляться сумлінними, то справу його або притримують, або й зовсім закріють. Зате він повинен розколювати підозрюваних і все виказувати ментам.

— А ти?

— Навіть не приховую, що я — злодій, але злодій, який живе за "поняттями" і злодійськими законами.

— Чому ж тоді вчора ти, чмо болотне, нацьковував їх усіх чотирьох? За одне це тебе варто було б каструвати.

— Залякали, братан. їх четверо було, беспредел повний.

— Тільки тому й помилую... на перший раз. Але, якщо й сьогодні потягнеш за цими двома; якщо хоча б одним порухом, чи хоча б одним словом... я тебе, бидло, на будь-якій зоні знайду.

— Все, братан, вважай, що мене тут нема.

— Навпаки, ти тут будеш. Твоя справа — не допустити, щоб вони напали на мене сплячого.

— Як скажеш, братан. До речі, кликуха в мене "Рулон".

— Та хоч би й "бідон"... А тільки віднині... — Він хотів мовити ще щось, але в цю мить Рулон прошмигнув повз нього і з усієї своєї не—богатирської сили затопив у пику Шалві, який справді спробував був напасти на Ігуду ззаду.

— На парашу, фраєра! — заверещав він так, ніби збирався розтерзати їх обох. А почекавши, поки Ігуда знову повалить Шалву на долівку, запалився ще більше. — На парашу, сукі! Перед вами — вор в законі! І чтобы мне тихо-ша!

— Я — пас, пас! — запросив примирення Рудань. І, поки Шалва приходив до тями, Ігуда встиг влаштувати Руданеві справжній допит.

— Хто наказав бити мене?

— Не знаю.

— Хто із слідчих наказав бити мене? — знову вхопив його за чуприну Ігуда і, припіднявши обличчя, врізався своїм чолом у його перенісся. Що-що, а досвід бійок у

нього був, і це вражало співкамерників, оскільки вчора він хоча й виявляв якийсь там спротив, але видавався їм заляканим вайлуватим селяком.

— Шалва знає, тільки Шалва! Насправді це він усіх намовляв, — через обидві ніздрі спливав кров'ю Рудань.

Остаточно прийшовши до тями, Шалва всівся на підлозі і, притиснувшись спиною до стіни, проказав:

— Замовник на тебе один — Стратник.

— Хто-хто?!

— Я ж сказав: Стратник.

— Це ж хто такий, цей Стратник, що вирішив "замовляти" мене?

— Це "вона", стервоза сіфілітична. Така собі слідча-гонча, старлей Катерина Данилівна Стратник.

— Але ж вона мене жодного разу не допитувала!

— Тим гірше, значить, ще допитуватиме. Влаштовуючи побиття свого клієнта, вона, стерво смердюче, в такий спосіб готує нещасного до своїх допитів. З усіх київських слідчих Стратник — найпідлотніша стерва, це тобі будь-хто скаже.

— Так і є, — підтвердив Рулон. — Просто я щойно дізнався, що це вона за тебе взялася. До речі, хто тебе сьогодні розкручував?

— Скворцов.

— Ну, Скворцов — нормальний мужик, — запевнив його Шалва. — Служака — це так, хліб свій відпрацьовує — теж вірно, але ж не стервує, як Стратник чи Живодьоров. Це ж кому спало на думку прийняти на роботу до міліції людину на прізвище Живодьоров?! І взагалі, як під таким прізвищем можна жити? Я сюди втретє потрапляю, тому дещо мені вже відомо. Скворцов за свій базар відповідає, тож зайвого ніколи не навішує. А для цієї стерви, Катерини Стратник, жодних "понять" не існує. І розколює завжди на підсадах, або й за допомогою такого ось, "камерного костоправства".

— Саме так вона і діє, — знову підтвердив його слова Рулон. — Я ж кажу, що не знав, що й цього разу нацьковувала ця неспарована сучка. Але почерк її, факт.

— Сказала, що ти націоналіст, і що тобі будь-що треба "зламати роги", — провадив своєї Шалва. — Ось і все.

— Націоналістів вона ненавидить, це точно, — докинув Рудань. — Не надумай собі при ній хоча б слово мовити українською. Вона таке не пробачає.

— З нею я сам розберуся, — заспокоїв їх Ігуда. — Тепер мені треба знати, хто ті двоє, яких сьогодні з вами нема, але які вчора звірству— вали найбільше.

В'язні презирнулися.

— Вони ж із тобою, Шалва, базарили, — нагадав Рулон.

— Але кликух своїх не називали. Сказали: "Зараз сюди приведуть одного бандерівця. Бити треба по-чорному, але без каліцтва і мокрухи. "Сосушці" Стратник він потрібен "свіжаком", — так і сказали, дослівно: "сосушці Стратник".

На певний час у камері запанувало мовчання. Відчувши, що ворожнеча

закінчилася, всі четверо всілися за стіл, і хоча розмова не клеїлася, проте тепер вони вже почувалися однією командою, чи зграєю.

— До речі, — порушив мовчання Шалва, — я чув від одного кореша, що позаминулого літа ця стервоза відпочивала десь поблизу Одеси, є там такий курорт, Грибівка. Той факт, що служить у мені — тівці, Катерина Стратник, звичайно ж, приховувала, але стервувала на курорті по-чорному. За цим заняттям її і вирахував один колишній "клієнт" по СІЗО. Сам підпливати не наважився, аби не спалитись, але підслав свого дружбана, який — при ланцюжку, барсетці і перстні — косив під "нового руського". Той, для затравки, зводив її до бару, потім на пляж, словом, талі-балі... Коротше, привів на одну базу відпочинку, до персонального будиночка. І спочатку все йшло тіп-том, аж раптом посеред ночі до того будиночка вривається п'ятеро бійців сексуального фронту, і до ранку вони вшістьох жереб — цювали на ній, — вусмерть наляканій та насильницьки споєній, — як їм заманулося.

— А вранці з'являється і сам її колишній "клієнт", — азартно потираючи долоні, спрогнозував Рулон.

— Як і було задумано, — розсміявся Шалва. — Й ось тоді їй, очманілій і затраханій, кореша виклали все, що про неї, стерву, думають. Стратник вирішила було, що тепер її порішать і втоплять у морі. Її карта у них справді лягала саме так. Але отой "кавалер" Катерини — за ним було останнє слово, — помилував її. Не з жалості, просто злякався. Занадто багато людей бачили їх удвох зі Стратник, занадто засвітився. Одне слово, вирок братви був коротким, як постріл у потилицю: ще по три рази красиво обслужить усіх сімох впродовж дня, і може бути вільною. Братан казав, що по трьох одразу обслуговувала, сама комбінації якісь там вибудовувала. Це вона чуже життя ні в грош не ставить, а за своє тремтить. Коротше, під вечір вони її, напівживу, все ж таки відпустили.

— Ось це вже вони даремно... — пробурчав Рудань.

— Побоювалися, що в ментовку побіжить, але Стратник розуміла, що, по-перше, за нею стежать, а по-друге, сама боялася засвічуватися, тому навіть не пікнула; вхопила якусь "тачку" і того ж вечора зникла.

— Ну, такі подробиці мене не дуже-то й цікавлять, — зморщився Ігуда, — погуляли хлопці, то й погуляли. Річ в іншому. Ви точно впевнені, що прізвище її — Стратник?

— Стратник, — стенив плечима Рулон. Як з'ясувалося, перший термін свого ув'язнення він отримав за спробу вкрати з якоїсь новобудови рулон лінолеуму. То ж, разом із терміном, отримав і вязничне "поганяйло".

— Катерина Данилівна, — додав Шалва. — А що, теж знаєш її?

— Не може бути, — раптом похитав головою Ігуда, — такого просто не може бути!

— Але ж це неважко перевірити, — проказав Рудань, — обома руками стискаючи голову, по якій ще недавно Роман гамселив, наче молотом по наковальні. — Завтра ж і запитаємо.

"Отже, Стратник... Катерина Данилівна, — уже про себе проказував Ігуда. — Невже можливе таке співпадіння прізвища й імен?... І щоб слідчою виявилася донька Данила

Стратника — теж начебто бути не може. Та ще й такою... яка б настільки ненавиділа націоналістів, українську мову й західняків, а на мене, друга свого батька, насилала цілу зграю бандюків. Щось тут не те... Може, вона просто не знає, хто я такий, забула мене? Зрештою, ми бачилися всього лиш раз, коли вона ще була школяркою-випускницею. Адже виховувалася вона, живучи не з батьками в Ірпіні, а в батьків Літературної Вдови. І все ж таки, щось тут справді не в'яжеться".

4

Професор Залевський приймав її у просторому кабінеті, орендованому ним у щойно збудованій клініці. Валерія Озерна знала, що цей американський науковець походить з родини емігрантів, тож, оповідаючи йому історію дезертира Авгури, весь час намагалася виокремити в його зовнішності чи поведінці щось таке, що виказувало б у ньому "щирого українця", або простакуватого з виду "стовідсоткового американця".

Проте слідчо-фізіономістські експерименти її поки що ні до чого не призводили. Насправді ж перед нею сидів рафінований п'ятдесятирічний інтелігент польсько-галицького ґатунку, з випещеним аристократичним обличчям, ознаки чоловічих чарів молодості з якого вже давно зникли, проте жодна риса принизливого старіння знати про себе ще не дала. І якби не ота вражаюча своєю пишністю сивіюча шевелюра...

— ...Окей, то, кажете, цей ваш сержант-дезертир понад три роки самотньо прожив у радіаційній зоні відчуження? — вальяжно відкинувся професор на спинку широкого шкіряного крісла з високими підлокітниками, яке більше пасувало б президентові солідної фірми, ніж медиків. — Що ж, такий термін самотнього життя в лісах посеред Зони.

— Майже самотнього, — необережно уточнює старший лейтенант, але професор не одразу надає цьому значення.

— .Відтак, проблеми радіаційного забруднення організму і фізичного стану в цілому; аспекти психологічної реабілітації, тестові проби на виживання... Не заперечую, досить перспективний клінічний випадок.

Судячи з усього, кабінет Залевського було обставлено за його власним інтер'єр-проектом, тому що в ньому не виявлялося нічого такого, що свідчило б про фахову приналежність господаря — жодного апарата, жодної білизни в оформленні, взагалі нічого такого, що нагадувало б про медичний характер самого закладу. Масивний письмовий стіл, масивні, світло-жовтої шкіри, крісла і диван, масивні, під старовину, шафи... Типовий домашній прихисток "кабінетного вченого", породженого в старосвітсько-галицькому середовищі.

— Хворих я приймаю в іншому, більш пристосованому для медичних оглядів кабінеті, — відреагував на її мовчазну цікавість професор.

— Саме це я і припустила. Переконана, що такий пацієнт, як Авгура, не може не становити наукового інтересу. Тим паче — для вас, людини з чітко сформованими дослідницькими інтересами.

— Але, здається, у вас з'явилося певне уточнення щодо ступеню самотності дезертира під час його перебування в Зоні.

— Складається враження, що в Зоні у нього хтось був. Маю на увазі жінку. От тільки він уперто мовчить, не бажаючи видавати її.

— Не приховуватиму. Якщо виявиться, що він жив не один, а був прийнятий у своєму житті котроюсь із жінок, що залишаються в чорнобильських селах, це принципово змінює весь характер природного експерименту, а відтак і його соціально-психологічну значимість.

Тільки тепер слідча починає усвідомлювати свою помилку. Розуміючи, що, в очах професора "акції" дезертира вбивчо падають, вона стурбовано застерігла:

— Можливо, ви не так зрозуміли. Я всього лиш висловила припущення. Та навіть якби їх виявилось двоє. Хіба доля двох закоханих сталкерів не може становити інтересу для вас особисто, для науки? Не кажу вже про те, наскільки привабливішим вона зробить сюжет вашої науково-публіцистичної книжки.

Професор уважно дивиться на Валерію, і на губах його з'являється ввічлива посмішка.

— Он воно що, пані Озерна. Виявляється, для вас не є секретом, що сюди мене привело прагнення не тільки допомогти місцевим медикам своїм досвідом з лікування білокрів'я, але й дослідити особливості психіки кількох "робінзонів" Зони. Правда, цікаво, з яких джерел у вас ця поінформованість. В обох моїх, в Україні опублікованих, інтерв'ю я не вдався до жодної згадки про книжку.

— Підтверджую, не вдалися. В даному випадку спрацювала елементарна логіка. Такий собі психологічний практикум. Але, повірте, якщо вже йдеться про наукові дослідження. У випадку з Авгурою вражає геть усе: і причини, з яких він опинився у Зоні, і спосіб життя. Його ніяк не можна порівнювати з тими кількома десятками літніх людей, що повернулися до Зони, аби померти в рідних домівках, і на яких влада вже просто не звертає уваги.

Професор замислено відводить погляд кудись у простір за вікном.

— Якщо я правильно розумію, пані офіцер, Авгура — дезертир. Тобто, кримінальний злочинець, справа якого жодним судом поки що не розглядалася...

— Мені імпонує ваша обережність, професоре, однак я вже пояснила, за яких неординарних політичних умов, і з яких міркувань, він вдався до втечі з частини. Якщо ваша міжнародна медична місія візьме його під свою опіку, проблем з правоохоронними органами не буде. Це я вам гарантую. Не можна карати людину, котра й так чимало настраждалась через нерозпорядливість політиків.

— Про всяк випадок, я все ж таки підключу іноземну пресу. Маю тут знайому газетярку-українку, до речі, медика й еколога за освітою, яка набула популярності як медико-екологічний оглядач вашінгтонського тижневика. До того ж, вона співволодарка цього приватного інституту і працює в ньому.

— Вважатимемо це дипломатичним ходом, — ввічливо посміхнулася Валерія.

— Ви сказали, що його вже обстежували медики районної лікарні. Міг би я ознайомитися з їх висновками?

— Течку з кардіограмою і даними аналізів я передам вам завтра, разом із вашим

новим пацієнтом, сержантом Авгурою.

— Одверто кажучи, — дещо запізнило продемонстрував свою стурбованість американець, — я не чекав, що мій суто професійний інтерес ви так одразу сприймете за згоду активно втрутитися в історію з вашим дезертиром.

Він підводиться, слідом за ним підводиться і старший лейтенант Озерна.

— Ви мали б мовити цю фразу значно раніше, пане професоре. А відступатися не личить. Завтра навідаюся до вас із лікарем, який почав опікуватися моїм підопічним, з медичними висновками, ну і... з самим пацієнтом.

Професор нервово постукує пальцями по столу, ніби по клавішах роялю. Йому явно не подобається настирливість цього офіцера міліції, проте розуміє, що відступатися від нав'язуваного пацієнта справді не гоже.

— Можу я дізнатися, з чим пов'язане таке ставлення слідчої саме до цього дезертира? За тією ж логікою, яку ви щойно демонстрували, все б мало бути навпаки. Як слідча, ви мали б уживати всіх заходів, аби заарештованого було остаточно викрито і засуджено.

— На повір'ю, щоб вам імпонувала ця суто міліцейська логіка, — осяяла своє обличчя звабливою посмішкою Валерія. — Не псуйте враження про вас, як про істинного науковця, представника вимираючої когорти старої галицької інтелігенції.

Відчувши, що потрапив у незручне становище, професор стримано погодився:

— О'кей, маєте рацію, пані Озерна. Чекаю на вас і вашого пацієнта о п'ятнадцятій годині.

5

Бандюки казали правду: надвечір допитувати Ігуду взялася старший лейтенант Катерина Данилівна Стратник. Худорлява, з запали— ми щоками і великими, пройнятими якимось гарячечним блиском, очима, вона безперервно курила і, сидячи "нога за ногу", кожні дві хвилини змінювала ту ногу, якою вкладалася на коліно.

— Я прочитала еті, с позволенія сказати, протоколи, і повинна зазначити, што ето не дапроси, — мовила вона, і, виваживши тоненьку течку з папірцями в своїх напрочуд коротких, але не по-жіночому, і не за її комплекцією, товстих пальцях, відкинула її від себе. — Что скажете на ето, гражданин... е-е... Ігуда?

— На це я скажу, що це справді не "дапрос", а звичайнісінький, нормальний... е-е, громадянка Стратник, допит свідка.

— На що ви намекаете?

— Поки що, ні на що. Хочу з'ясувати, чим ми з вами, гражданко е-е, Стратник, займатимемося: "дапросом", чи таки допитом?

— Не нада, не нада! — помахала перед носом Ігуди запаленою цигаркою Стратник. — У меня ета не прайдъот. Я читала о том, шо здесь напісано, — постукала пальцем по течці. — І про те, як ви поводитесь. Со мной так не прайдъот!

— Не махайте у мене перед обличчям своєю дешевою смердючою цигаркою, — якомога спокійніше проказав Ігуда.

— А то што будет?

— Загашу її у вас на чолі, або в якомусь іншому, інтимнішому місці. Я зрозуміло висловлююсь?

На якусь мить Катерина завмерла, та що там... вона буквально захлинулася ненавистю. Кілька хвилин вона гіпнотизувала Ігуду поглядом своїх витрішкуватих, помережаних кров'янистими прожилками, очей.

— Ви как себя ведёте?! — раптом хряснула долонею по столу. — Оскорбленіє сотрудника міліції?! Угроза справи?

— Я вже сказав вам: приберіть свій смердючий недопалок з-перед мого обличчя, — вперся Ігуда своїми величезними кулацями в стіл. — Взялися допитувати, то допитуйте. Ввічливо і з повагою до людини, яка сидить перед вами. Я встиг наслухатися про те, до яких тортур і знущань з допомогою своїх камерних "підсадних качок" ви, особисто ви, старший лейтенант Стратник, вдаєтеся. Але не раджу вдаватися до них стосовно мене.

У цей час двері відчинилися і до кабінету увійшов якийсь молоденький лейтенантик.

— На два слова, товаришу старший лейтенант, — покликав він Катерину.

До Ігуди долинали лише уривки фраз, але і з цих уривків він зрозумів, що йдеться про нього, а точніше, про конфлікт, що стався в його камері.

— І що, він так сильно побив їх?! — схвилювано перепитала Катерина. — Геть усіх? Я ж туди кинула двох справжнісіньких "костоправів".

— Усіх. Причому дуже жорстоко. Але скажитись на нього відмовляються. Кажуть, що це їх особиста справа, і до "кума" не побіжать.

— Не може такого бути! Невже настільки залякав їх, що навіть не наважуються скажитись на етаво бандеровця?

— Ні сам він, ані батьки його ні з Карпат, ні взагалі з Західної України не походять, де, як ви знаєте, геть усі затяті; бо гени клятих горян. Але ж цей — подолянин.

— Нічого, я ему яйца так прищемлю, што он себя і марсіанином признает. Он у меня лет на десять засядет.

"І це сказала вона?! — не повірив своєму слухові Ігуда. — Це вона мені... щось там прищемляти збирається?! Ах ти ж сучко смердюча! Стерво затрахане!"

Разом із лейтенантом Стратник подалася кудись коридором, залишивши його на самоті. Ігуда був голодним і злим. Він похмуро дивився у заґратоване вікно, в квадраті якого вимальовувалося мрячне надвечір'я, туман котрого ось-ось мав пролитися холодним дощем.

Течку з протоколом Катерина зачинила у шухлядці, але на столі залишалося кілька чистих аркушів і ручка. Взявши їх, Ігуда своїм карбованим "писарським" почерком вивів: "Прокуророві міста Києва. Громадянина Ігуди Романа Климовича, що проживає за адресою... Заява. Висловлюю свій протест проти антиконституційних злочинних дій і методів роботи старшого слідчого районного відділу міліції Стратник Катерини Данилівни..."

Коли Стратник повернулася до кабінету, Ігуда уже завершував писати заяву, в якій

викладав обставини свого затримання, побиття в камері, а також свідчення співкамерників з приводу того, що напади вони здійснювали за прямою вказівкою старшого слідчого Стратник.

— Што ета ви здесь пішете?! — зупинилася опліч нього Катерина.

— Скаргу. Прокуророві Києва, копію — до Генеральної прокуратури.

— Какую ещю "скаргу"?!

— На дії старшого лейтенанта міліції і старшого ж таки слідчого Стратник Катерини Данилівни, яка організувала в СІЗО зграю бандитів, котрі, за її прямою вказівкою, нападають на підозрюваних і свідків; б'ють і всіляко знущаються над ними, "готуючи" в такий спосіб до допитів, які їй належить провадити. Цю мою заяву можуть підтвердити затримані Варчук, псевдо "Рулон"; Кwartов, псевдо "Шалва" і Рядненко, псевдо "Рудий". Я домагатимусь, щоб вас віддали під суд. І не лише під якийсь там суд офіцерської честі, а під звичайнісінький, народний, карний.

— Що-що?! — збагряніла Стратник. — Це ви напали на трьох затриманих, які перебували разом із вами в камері, і побили їх, та так, що їм знадобилася медична допомога.

— Не на трьох, а одразу на п'ятьох. Увійшов до камери, ні з того, ні з сього напав на п'ятьох підкуплених вами бандюків і почав їх гем— селити. Прочитавши таке, генпрокурор від сміху з крісла випаде. Вам відомо, в якому стані мене привели до слідчого Скворцова?

— Вас?! Це ж у якому?

— Треба було уважно перечитати протокола, якого вів Скворцов, там усе описано. До речі, я проходжу як свідок, а як свідок маю право робити письмові заяви. Так ось, під час минулого допиту я повідомив, що мене жорстоко побили в'язні, і що я навмисне не чинив опору, щоб не давати слідчим підстав для звинувачення мене. Але тепер я знаю, хто виступав замовником цього побиття. Ви, громадянко, е-е, Стратник.

Слідча по-школярському спробувала вирвати у нього списаний аркуш, але Ігуда притис її пальці до столу, причому так, що вона зойкнула і присіла.

— Поверніться на своє робоче місце, громадянко старший слідчий. І ведіть протокол. Я бачу, що Грибівка, отой благословенний курорт під Одесою, так нічому і не навчив вас.

— Яка ще... Грибівка? — розгублено перепитала Катерина.

— Ви добре знаєте, про яку Грибівку йдеться. Але й після всього, що там сталося, продовжуєте поводитись, не як офіцер української міліції, а як "опущена" карними злочинцями міліцейська шльондра. Якщо потрібні свідчення учасників — вони будуть, — уже одверто блефував Ігуда. — А поки що, — не давав їй прийти до тями, — прошу занести до протоколу мою заяву про те, що з пояснень названих мною в'язнів впливає: напад на мене в камері організовано старшою слідчою Стратник Катериною Данилівною. Без цього запису, я протоколу не підписуватиму. Пояснення з приводу того, чому не підписую, даватиму тільки в присутності представника прокуратури і свого адвоката. З пресою поспілкуюся згодом.

— Чергові, охорона! — звереснула Стратник, і негайно натиснула на якусь потайну кнопку в столі.

Двоє міліціантів, що вскочили до кабінету, побачили, що допитуваний щось зосереджено пише на аркушику, не звертаючи уваги ні на них, ні на слідчу, і, здивовані його поведінкою, зупинилися. Саме ця їх заминка й вибила грибівську "секс-богиню" з сідла.

— Що тут у вас... сталося? — запитав сержант-охоронник.

— Виведіть його звідси.

— Не вийду, — попередив Ігуда, не відриваючись від писання, — поки не закінчу листа прокуророві. Той, перший лист, був адресований прокуророві Києва, цей — прокуророві району. Наступного адресую генеральному прокуророві.

Міліціонери, мабуть, так і зрозуміли, що конфлікт між слідчою і допитуваним виник саме через оце його "прокурорське чистописання". Й оскільки йшлося про листа саме прокуророві, то обоє "пригальмували", і руки їхні, які вже лягли на дубинки, мимоволі опустилися.

— Я сказала: виведіть його звідси, — мовила Стратник уже дещо розважливіше. — І приведіть через годину.

— Ось тепер усе, я до ваших послуг, — поклав аркуш листа у внутрішню кишеню Ігуда. — Але попереджаю: будь-який напад на мене розцінюватиму, як напад на свідка. На всіх трьох подаю в суд. Мої адвокати тільки й чекають, коли я скомандую: "Ату!".

— Е, то він не заарештований, — чи то запитав, чи вголос констатував сержант, — а всього лише свідок?

— Яке це має значення?! — знову істерично звереснула Стратник. — Він — затриманий. Його затримали за розпиття спиртних напоїв у громадському місці.

— Господи, не доведи нас до такого страшного гріха! — не приховував своєї іронії сержант. — То все ж таки: його заарештовано, чи ні?

— А головне, якщо мене затримано за розпиття, то чому допитують у справі про якесь там незаконне блокування резиденції Президента? — підтримав його натиск Ігуда.

Проте Стратник вдала, що не розчула мовлене ним.

— Завтра ж він у мене буде заарештованим, — запевнила, мабуть, не так сержанта, як самого Ігуду..

— Але то буде завтра, — зауважив Роман. — І лише в тому випадку, коли санкцію на арешт дасть прокурор. А загалом, ще належить з'ясувати, з якого це дива я раптом потрапив до камери попереднього слідства.

* * *

Щойно конвойні завели Ігуду на перший поверх, як їх зустріли підполковник міліції і якийсь кремезний чолов'яга у короткій цупкій шкірянці. Підполковник відвів старшого сержанта убік і щось пошепки пояснив йому. А ще за хвилику Незламний Команданте і чоловік у шкірянці, який відрекомендувався юристом, колишнім офіцером СБУ і членом організації громадського опору Дмитром Грабарем, виявилися один на

один у маленькому кабінетиків, у той час як конвой залишився за дверима, перекриваючи доступ до нього усім стороннім.

— Не маю наміру темнити, Команданте, тому одразу ж скажу: я прибув сюди на прохання впливових людей з СБУ, аби допомогти вам. У тому числі і як адвокат. — Обличчя Ігуди лишилося незворушним — жодного прояву недовіри чи цікавості. Він слухав. — Але, крім адвокатської контори, я представляю ще й групу опору, про яку вже казав. Організація ця поки що невеличка, але все це активісти — з досвідом служби в силових структурах та у гарячих точках.

— Чом би й не використати можливості такої професійної ударної сили, — підтримав його Ігуда. І тільки тепер помітив на лівій вилиці Грабаря пляму, схожу на сліди від тавра. Такі, як правило, залишаються після опіку.

— Це справді тавро, — буквально вичитав його припущення Грабар. — Сліди від допитів, із застосуванням розпеченої "мітки диявола". Крім цього, на тілі в мене ще чотири таких же.

— Хто ж вас так по-ієзуїтськи допитував?

— У банді рекетирів, що складалася з колишніх і діючих міліціонерів. Дивом вирвався живим.

— Тоді нам є про що поговорити, — визнав Ігуда.

— Ви, напевне, бачили фільм "Біла стріла", про групу міліціантів, котрі, не довіряючи судам, вершили власний суд над непокараними злочинцями. Наша організація має схожі наміри. Хоча, на першому етапі, ми віддаватимемо перевагу офіційному викриттю негідників і, під громадським контролем, відстежуватимемо доведення справи до суду, а наших "клієнтів" — до в'язниці. Назви в нашої організації ще нема, хоча вона й потрібна, оскільки громадських груп опору зараз розплодилось чимало.

— Український легіон.

— Що, пробачте?

— Організацію раджу назвати "Український легіон". Це може бути досить чисельна й розгалужена громадська організація, чи навіть партія, яка, однак, матиме таємне бойове крило. Вам, напевне ж, відомо про існування лицарських і чернечих орденів — госпітальєрів, мальтійців, єзуїтів, тевтонців.

— У загальних рисах. У деталі не заглиблювався.

— Цього достатньо. До речі, зараз в усіх європейських країнах триває активне відродженні давніх і формування нових орденів. Так от, бойове крило партії "Український легіон" якраз і може існувати у вигляді лицарського ордена "Гладіаторів помсти", керівником якого, його великим магістром від сьогодні ви й можете вважати себе. Задля громадсько-юридичної легітимності, треба зібрати свою групу, під протокол, проголосити створення цього ордену й обрати його великого магістра та канцлера, тобто начальника штабу. Чисельність "гладіаторів" має бути суворо обмеженою, причому всі люди — жорстко перевіреними. Оскільки і КПРС, з його "бойовим загоном партії" ЧК — НКВД — КДБ; і гітлерівська Націонал-Соціалістична

Робітнича Партія, з її суто партійними "охоронними загонами", знаними в світі під аббревіатурою СС, і породжена нею служба безпеки — СД, формувалися за канонами Єзуїтського ордену. Раджу і вам ґрунтовно ознайомитися з особливостями його структури та діяльності. Тепер, у вік Інтернету і всього іншого, це нескладно.

Грабар слухав його, мов зачарований.

— Тобто вас уже хтось інформував про існування нашої групи опору?

— Ні, чую про неї вперше. Одначе ідея подібної організації визривала у мене давно. Та, здається, ми відхилилися від мети вашого візиту.

— Навпаки, ваші пропозиції, пане Ігудо, приймаються. Серед перших наших клієнток буде старший слідчий Катерина Стратник. Ця напівзбожеволіла міліцейська фурія вже давно заробила собі на вищу міру покарання. І шкода, що смертну кару у нас відмінено. Нам потрібні ваші докази щодо катувань та інших методів ведення слідства, зокрема, катувань у камері, з допомогою підсудних бандюків.

— Страчувати її не варто, — негайно виклав на стіл перед Грабарем дві свої скарги Команданте. — Одначе пропустити через камеру з підсудними бандюками не завадило б.

— То ви згодні свідчити на суді проти неї?

— Якщо тільки не розтерзаю її прямо там, в присутності "високого суду". Сьогодні я суворий і злий.

6

Професор закінчив огляд Авгури, що, оголений по пояс, лежав на кушетці, поклав стетоскоп на стіл, і замислено подивився на хлопця.

— Гаразд, пане Авгуро, можете підводитися, на сьогодні з нас обох досить.

Він сідає за стіл і, зціпивши руки біля підборіддя, уважно стежить за тим, як Авгура одягається.

— Ви вже втретє оглядаєте мене, — нагадує сержант, — але жодного разу так нічого путнього про мій стан і не сказали.

— Мій колега, що безпосередньо лікує вас, розказав таку, сказати б, лікарську байку. Один лікар з величезним досвідом зажив собі серед пацієнтів слави тим, що ніколи не запитував, на що вони скаржаться та як почуваються. Кожного, хто потрапляв до нього на прийом, він одразу ж ошелешував запитанням: "То й що б ви хотіли від мене почути, добродію?"

Професор очікуюче простежив за реакцією сержанта, який, накинувши лікарняний халат, зупинився біля дверей та й тепер здивовано дивився на нього.

— Не бійтеся, солдате, особисто вам такого запитання я не задаватиму. Але ви повинні усвідомлювати, що попереду на вас чекає тривале і, як це не парадоксально звучить, виснажливо тяжке лікування.

Щойно він проказав це, як до кабінету професора ввійшов лікар— англієць років тридцяти п'яти, з худорлявим, аж ніби хворобливим якимсь, обличчям, яке, одначе, трішечки збадьорював акуратний чорний клинець старомодної борідки. А слідом за ним з'явилася й лікарка, з амбулаторною карткою Авгури в руці.

— Тепер ми нарешті маємо результати всіх аналізів, пане професоре, — прошебетала вона гарно поставленим голосом дикторки програми українських "Новин", навіть не глянувши при цьому на сержанта. — Доктор Керрінг щойно ознайомився з ними.

— Так, — незворушно підтвердив англієць, й одразу ж перейшов на англійську, маючи намір поділитися своїми висновками, проте застережливим жестом професор зупинив його, щоб звернутися до пацієнта:

— Повертайтеся до палати, пане Авгуро, і віддайтеся на ласку лікарів, як на ласку Божу. Тим паче, що іншого виходу у вас нема. Медсестра проведе вас. Нашу розмову ми ще продовжимо.

Почекавши, поки Владьо вийде, професор запропонував обом лікарям присісти, а сам заходився переглядати історію хвороби.

— Між іншим, — не стрималася лікарка, — телефонували з прокуратури. Цікавилися станом здоров'я і результатами аналізів та загального обстеження Авгури.

— І що ж ви, доктор фон Гретцкі^[14], відповіли? — лагідно запитав професор, не відриваючись від читання карти.

— Як і мала відповісти: хворий Авгура потребує серйозного лікування. Це підтверджується всіма наявними аналізами.

— Змушений визнати, — показав Керрінг англійською, пам'ятаючи, що більшу частину свого життя Євгенія фон Гретцкі прожила у Штатах, — що цей хворий — унікальний випадок у моїй медичній практиці.

— То, може, ваша практика не така вже й поважна, як би вам хотілося в ваші літа? — парирував професор, замислено покусуючи нижню губу і продовжуючи уважно вивчати дані аналізів. — Хоча... загалом, ви праві, докторе. Що ми тут бачимо? Цезій, стронцій. Е, та маємо усю радіонуклідну "таблицю Менделєєва"! І хоча дози, на подив, незначні. чомусь, та все ж, за цими даними можна вивчати загальний природний стан Чорнобильської зони.

— Отож бо й воно. Відтак не зрозуміло, чому цей дезертир усе же живий, і навіть досить бадьоро почувається.

— За нашими уявленнями, — озвалася лікарка, — всі ті аборигени, котрі потайки повернулися до Зони, давно мали б померти, чи принаймні тяжко хворіти на білокрів'я. Але дослідження засвідчують велику смертність саме серед тих, кого із Зони відселили. Водночас, багатьом із тих, що повернулися, давно за сімдесят, проте вони живуть нелегким сільським життям, споживають заражені фрукти й городину, яку саджають на своїх городах, і нічого, живуть собі... Ще й співчують переселенцям, котрі змушені сумувати далеко від рідних місць, від могил предків.

— Судячи з усього, Зона ще подивує нас чималою кількістю сюрпризів. Втім, до розмови цієї ми повернемося згодом, а тим часом прохання до вас, Євгеніє Орестівно: підготуйте офіційного листа до прокуратури. Поясніть їм, що, переховуючись у Зоні, дезертир Авгура не тільки оголосив собі "вирок", але й устиг виконати його. І вирок цей суворіший, ніж могла припустити будь-яка стаття кримінального кодексу. Тому нехай

знайдуть у своїх законах потрібні лазівки і дадуть цьому хлопцеві спокій.

— Сьогодні ж такого листа буде підготовлено.

— До речі, вчора я зв'язався з керівництвом фонду, з волі якого прибув сюди, і домовився, що, за його міжнародною програмою, під егідою Міжнародного Червоного Хреста і ЮНЕСКО, Авгура матиме можливість три місяці лікуватися в Штатах. Отже незабаром відлітаю до Флориди. Сподіваюсь, разом із солдатом. Японці запропонували якусь нову, значно вдосконалену методику "деактивації" та реабілітації таких хворих, яку свого часу, первісно, вони випробовували на вцілілих жителях околиць Хіросіми та Нагасакі.

— Оце новина! — захоплено відреагувала баронеса фон Гретцкі. — Як її сприйняв сам дезертир?

— Поки що навіть не здогадується про таку можливість і мої переговори.

— Причому цікаво, що місце для нього віднайшлося в "Астронавт— клінік" Хьюстона, в якій проходять обстеження та лікуються, після тривалого перебування в космосі, американські астронавти.

— Супер! — захоплено підтримала його Євгенія. — У вашій особі, професоре, витворюється геній медичного менеджменту.

— Не перехвалюйте. Все одно зрівнятися з вами не зможу. Та й не думаю, що так легко буде вирвати його з України. Хоча часу втрачати не можна, солдат і так достобіса згаяв його.

— Ви прибудете туди, як професор-консультант. Це добре. Та було б ще краще, якби цією ж програмою "Астронавт-клінік" та була передбачена ще й участь у ній лікаря, котрий безпосередньо лікує цього солдата, причому зі знанням не лише англійської, але й української мови. Тобто лікаря і перекладача в одній особі.

— Маєте на увазі себе?

— Кого ж іще? — виклично повела плечима Євгенія фон Гретцкі. — Хіба серед українського медперсоналу цієї клініки віднайдеться хтось такий, хто володіє англійською краще за мене? Або краще знає Америку? Зрештою, я могла б поїхати і за власний кошт, для мене головне — мати дозвіл на стажування в цій "клініці астронавтів". А вести цього хворого можете доручити мені хоч сьогодні.

Тільки тепер професор нарешті відірвався від медичної картки і дещо здивовано, не приховуючи суто чоловічої заінтригованості, поглянув на двадцятисемирічну жінку, що сиділа по той бік столу, закинувши ногу за ногу й оголюючи з-під поли коротенького халатика м'язисті, звабливі ніжки.

— Чесно кажучи, таку можливість з американською стороною я не обговорював, але спробую запустити пробну кульку.

— Ви навіть не уявляєте собі, як американське стажування, та ще й у такому унікальному закладі, як "Астронавт-клінік", допомогло б мені при захисті кандидатської дисертації. З часом я підготувала б там кілька наукових статей, та спробувала пробитися на шпальти якогось американського медичного журналу..

— Поки що нічого обіцяти не можу, — розгублено промуркотів професор, для якого

плани молодії докторки-аристократки виявилися цілковито несподіванкою. — Та й мені здалося, що ви цілковито поринули в бізнес, причому далекий від медицини.

— Ніколи не забуваючи при цьому, що все ж таки я медик. Та ще й співволодарка цього клінічного інституту. Причому врахуйте, що й у Штатах у вас під рукою виявилася б надійна помічниця.

— Упевнений, що вона знадобиться вам ще тут, сер, — аж тепер порушив мовчанку Керрінг. — Адже доведеться займатися виїзними паперами цього сержанта, залагоджувати справу з міліцією, екстрено оформлювати паспорт і візу.

Вислухавши це, Євгенія невдоволено блимнула потьмянілими очима на цього небажаного радника, проте одразу ж опанувала себе:

— Гаразд, я готова зайнятися цим. Спробую підключити до справи знайому журналістку і її родича, який оце недавно отримав посаду в оновленій Службі безпеки України.

— Своєю старанністю і зв'язками ви дуже зобов'яжете мене, — пожвавішав професор, якого перспектива міграційної тяганини аж ніяк не надихала. — Може навіть статися так, що ви самі супроводжуватимете цього чорнобильського робінзона. Особливих інтересів в "Астронавт-клінік" у мене нема, а літаки я ненавиджу.

— Ніщо так не рятує ділові переговори, — мило всміхнулася баронеса, — як мудрий компроміс інтересів.

7

У камері Ігуда знову виявив зміни: Шалви в ній уже не було, зате тепер там господарювали два напівміліціонери-напівбандюки, Кор— чак і Сірий, які організовували його позавчорашнє побиття. Руданю і Рулону від них уже, очевидно, добряче перепало, бо, притулившись плечима один до одного, вони мовчазно і зацьковано сиділи на нарах.

— Вітання, легіонери! — весело проказав Роман, звертаючись саме до них. — Чого засумували? Все одно ми переможемо, і всі найврод— ливіші жінки Рима належатимуть тільки нам! — Він пам'ятав, що на будь-яку згадку про жінок у камері було накладено суворе табу, проте свідомо порушував його, вважаючи, що може собі це дозволити.

Хлопці не відповіли. Рудань сидів, похиливши голову, і навіть не смів поглянути на Ігуду, а Рулон повів підборіддям у бік тих двох бан— дюків і зневірено похитав головою, що могло означати тільки одне: "На тебе теж чекає небезпека. Стережися!"

— Слухай ти, бандьора! — одразу ж посунув на Ігуду кремезний, вилицюватий чолов'яга років тридцяти п'яти на прізвище Корчак, не даючи йому відійти від дверей. — Тебе ж учили, щоб ти знав, якою мовою тут слід спілкуватися, як поводитись у камері і під час допитів...

— Слухай, ти, мент смердючий, — якомога спокійніше відреагував Ігуда, зупиняючись так, щоб ліворуч його прикривали двоярусні нари. — Тебе ж учили шанувати міліцейську форму, присягу і звання міліціонера, а не ганьбити їх, опускаючись до примітивного криміналу, до засцяної підсадної качки.

— Отже, він усе ж таки мент! — несподівано ожив Рулон, занадто вже

принциповим було це для нього — з'ясувати: менти перед ним, чи не менти? — Під зека ж косить, парашник смердючий!

— Е, то ти ще й досі не в морзі? — подався був до нього Сірий і цим полегшив завдання Ігуді. Бити Рулона він все одно не наважився, але, відійшовши від "передпокою" камери, відволікся...

— Шо ти сказав?! Як назвав мене?! — визвірився у цей час Корчак, вважаючи, що зачіпка для бійки вже з'явилася, потягнувся п'ятірнею до обличчя Ігуди. Одначе той обома руками перехопив його пальці, розчепірів їх і заломив так, що, заревівши від різкого болю, "підсадний" упав на коліна.

Цей самбістський прийом уже кілька разів рятував Ігуду від знахабнілих нападників, і відпрацьований був у нього до автоматизму. Примусивши Корчака поплазувати по камері, Роман уперіщив мента носком туфлі у сонну артерію, потів врубався кулаком у тім'я і, відкинувши його вбік, приготувався зустріти напад Сірого.

Той справді мав намір прийти на виручку своєму дружкові, але сталося те, чого він не чекав: Рулон раптом по-кошачому стрибнув на нього ззаду і, в стрибкові, підсікаючи, ударив ногою під коліно. Услід за ним підхопився і Рудань. Вони обидва вже встигли натерпітися від ментів-бандюків і розуміли, що, або вони допозуть Ігуді зламати цих двох, або ж ці двоє неминуче розправляться з ними. Остаточо завалюючи кремезного Сірого, вони удвох добряче приклали його головою до бильця другого ярусу. А Роман ударив його в пах і шабельно, ребром, пройшовся по горлянці.

Проте відпочивати все ще було рано. Вловивши позаду себе якийсь рух, Ігуда розвернувся, ударом ноги у вилицю знову повалив на землю Корчака, а потім кілька хвилин гемселив так, що, здавалося, перетворить його тіло на м'ясне місиво. При цьому Роман завважив, що, стривожений шумом охоронець прочинив віконце, але, знаючи, що в ці хвилини тут має тривати обробка допитуваного, мабуть, не зорієнтувався в ситуації, бо, вищірившись, задоволено прогелготав:

— І тут теж повний... порядок!

Ще тричі Корчак і Сірий намагалися звестись на рівні, і тричі Ігуда валив їх на долівку, люто гемселив під ребра і по спині, відпрацьовуючи каратистські удари, а потім дозволяв відвести душу Рулонові і Руданеві. Під кінець цієї екзекуції Сірий ще тьяк-сяк трішечки тримався, але Корчак уже був присмерті. Під час останнього побиття, весь заюшений, він спробував був ухопити Ігуду за ногу, але, не дотягнувшись й отримавши удар ліктем по маківці, простогнав:

— Ти ж уб'єш мене! Не роби цього, — і знепритомнів.

— Ось тепер можна й перепочити, — вдоволено проказав Ігуда, нанісши по кілька ударів у кожную з гомілок ментів, щоб примусити їх потім шкандибати. І тільки тоді всівся на те місце, де, як свого часу просвітив його Рулон, завжди повинен сидіти "смотрящий" камери. — Сідайте, поближне, легіонери, а ці вовкулаки нехай перепочинуть.

— Якби не ти, братан, менти-відморозки остаточно дотисли б нас. — Рулон хотів був поплескати Ігуду по плечу, але в останню мить притримав руку. Не наважуючись

вдаватись до цього вияву емоцій, він тим самим показав, що визнає Романа за ватажка.

— А вийшло все навпаки: тепер ми остаточно дотиснемо їх, — впевнено відповів Ігуда. — Щойно вирветесь звідси, обох вас візьму в свою організацію. — Про яку саме організацію йдеться, він не сказав, та зараз це й не мало значення, головне — підбадьорити хлопців. — Якщо вже ці владні кримінальники перетворили свою, вибачайте на слові, міліцію на ментівську. У війну близько ста тисяч росіян прислужували німцям під командою російського генерала-зрадника Власова. Наші бійці і партизани ненавиділи їх найбільше, оскільки саме власів— ці найжорстокіше поводитися і з полоненими, і з населенням. Так ось, схоже, що українська міліція все невідворотніше перетворюється на зграю садистів, поряд із якими "власівці" виглядали б ангелами. Та коли вже така оскаженіла, до зубів озброєна і законами захищена, згря справді з'явилася, мусить з'явитися й сила, яка б їй протистояла.

— То в тебе що, справді, існує якась організація? — зацікавлено подався до нього через стіл Рудань, і навіть азартно потер долоню о долоню.

— Поки що нема. Але обов'язково з'явиться. От тільки буде вона не бандитською і не злодійською. Швидше за все — політичною чи політико-бізнесовою. Скажімо, такий собі "Український легіон".

— А що, непогано звучить: "Український легіон"! — аж ніби прислухався до звучання цих слів Рулон. — Якщо така організація справді з'явиться, я, можливо, зав'яжу зі своїм крадієм і приєднаюсь до вас.

— Матиму на увазі, — великодушно мовив Ігуда.

Коли двері нарешті відчинилися й охоронник гукнув: "Ігуда, на допит!", обидва міліціонери-бандюки вже сиділи обіч дверей з заюшеними обличчями, нестямно привалившись плечима до стіни. Виходячи, Ігуда двома кулаками, мов молотами, ударив їх по тімені і проказав:

— Слухайте мене, власівці смердючі! Хоч пальцем моїх друзів зачепите, на органи розчленую.

Зайшовши до камери і побачивши двох смертельно збитих, закривавлених бандюків, охоронник присвиснув.

— Оце робота, — тільки й сказав він, з повагою й острахом оглядаючи постать Ігуди. — Тебе б, чоловіче, до нас, в міліцію.

— Не можна, — розчарував його Роман. — Уявляєте, що б у вашому збіговиську "власівців" сталося, якби в мене ще й виявилася в руках зброя?! Від багатьох із вас тільки й лишилося б, що по урні з попелом.

— Та вже уявляю, на цих двох дивлячись.

— Неправда, не уявляєте. Я б вас усіх тут пошматував. Ви — не міліція, ви — смердюче струп'я на хворім тілі знесиленої нації.

Машина зупинилася біля модерного приміщення готелю "Сьоме небо", і тільки тоді Авгура зрозумів, що професор Залевський має намір влаштувати якусь зустріч. Досі, окрім, ще в клініці мовлених слів "збирайтеся, містере Авгуро, нам слід їхати", жодної

іншої інформації сержант від нього не дочекався.

Вони справді піднялися в просторий, добре вмебльований номер, і професор простежив, як Авгура роззирається і невпевнено переступає поріг досить просторої вітальні, з широкими шкіряними кріслами, журнальним столиком і телевізором.

— Схоже, я не дарма вирішив дати вам можливість більш-менш пристосуватися до цивілізованого буття, адаптуватися до свого нового статусу. Ви, звичайно, й надалі залишатиметеся пацієнтом клінічної лікарні, але впродовж кількох днів, по кілька годин проводитимете в моєму номері, в коридорах і в фойє готелю. Ви повинні звикати до нормального буття нормального, ну, скажемо так, середнього американця.

Авгура нерозуміюче глянув на професора, стени плечима і розгублено зупинився посеред кімнати.

— У лікарні я вже досить швидко і добре адаптувався.

— Там інша, лікарняна атмосфера, — ввічливо заперечив професор, — тому вважатимемо, що справжній процес адаптації починається тільки зараз. Я розумію, що, після казарми, та після землянки і самотнього робінзонівського життя в Зоні, цей номер може здатися пристановищем мільярдера.

— Ну, не те, щоб мільярдера, — дещо бравуючи, проказав сержант, але в порівнянні з армійською казармою та землянкою в Зоні... А ви, мабуть, мільйонер?

Професор поблажливо всміхнувся.

— У поважному товаристві до подібних запитань не вдаються, особливо в Америці. Але вашу цікавість я вдовольню: так, я достатньо заможна людина, щоб тепер уже подбати і про власну клініку. Така відповідь вас влаштовує?

Залевський видобув із холодильника пляшку мінералки, поставив на журнальний столик і запросив Авгуру сідати. Поки сержант пожадливо спорожнявав свій бокал, професор ненав'язливо стежив за його поведінкою, далі пішов до сусідньої кімнати і повернувся вже з невеличким диктофончиком.

— Умієте користуватися цією штукенцією? — запитав Авгуру, і, не дочекавшись відповіді, продемонстрував: — Ось кнопка, якою він умикається, ось так дозволяє собі паузу..

— Зрозуміло, звичайнісінький магнітофон. Щоб не засумував?

— Не сподівайтесь почути з його записів пісеньки модних виконавців. Єдиним "виконавцем" станете ви. На чотири години я залишу вас на самоті. Ви увімкнете диктофон і вголос пригадуватимете все, що з вами відбувалося. Ніби переповідаєте комусь — ну, хоча б мені — історію свого життя. Особливо життя в Зоні.

— Це потрібно для прокуратури?

— Мене ще ніхто так не ображав, пане Авгуро. Як я міг виривати вас із прокурорських лабет, щоб потім провадити таємні допити? Та ще й будучи при цьому громадянином Штатів. Абсурд!

— Ну, толі... — зніяковіло пробурмотів сержант. — Просто я подумав, що...

— Записавши свої спогади, ви допоможете не тільки мені, як фахівцеві, що лікує вас, але й, до певної міри, багатьом іншим лікарям і хворим. Поява такої великої,

зараженої радіонуклідами території, як Чорнобильська зона, поставила вчених перед низкою складних медико-психологічних явищ. Як людина набуває радіаційного синдрому? Як потім зникає до думки, що вона живе в смертельно небезпечній зоні? Яким стає її сприйняття і Зони, і того, іншого світу, що лишився поза нею? На чому ґрунтується філософське осмислення її причетності до екологічної трагедії століття, і до когорти жертв?.. Не приховую: я збираюся написати про все це книжку. Суто наукову, ясна річ. Котра допомагала б моїм колегам, у тому числі й українським, котрим ще не раз доведеться мати справу з аборигенами Зони.

— Сподіваєтесь, що, вислухавши мене, зрозумієте, що саме відбувається з людиною, коли вона опиняється, одна-однісінька, в лісі, посеред пекельної Зони? Але ж я і сам досі не здатен збагнути, що там зі мною відбувалося.

Професор знову чемно, і майже співчутливо всміхнувся.

— Ви лише перекажіть все, що зможете пригадати. Наскільки мені відомо, ви пробували свої сили в літературі, мріяли стати відомим письменником. То ось вам шанс проявити свої здібності, пам'ятаючи при цьому, що згодом ці ж записи — а я залишу вам копію — можуть стати основою для ваших власних мемуарів. Чи принаймні допомагатимуть вам у спілкуванні з журналістами. Психологи навчилися витлумачувати людські розповіді, як талмудисти — Тору. Відтак існують певні ознаки, симптоми, тести, методи аналізу. Одне слово, наука, мій юний друже, наука...

* * *

Зал ресторану, до якого професор запросив Авгуру пообідати, виявився майже пустим, хіба що десь у глибині його мовчазно обідала невеличка чоловіча компанія. А ще сержант одразу ж звернув увагу, що замовлений Залевським стіл було сервіровано на три персони.

Професор налив у келихи червоного вина, запевнивши, Владя, що воно корисне, які б там контраргументи не висували рішучі поборники тверезості.

Авгура буквально вхопив свій келих, не чекаючи запрошення чи тосту, миттєво осушив його, і тільки тоді вибачливо подивився на професора.

— Долає спрага, — розуміюче кивнув той. — Нічого не вдієш, відчуття спраги переслідуватиме вас ще досить довго, тож будьте готові до цього.

Авгура похмуро подивився на професора і несміливо, не вірячи в те, в чому намагався переконати американця, проказав:

— Лікар Колінчак вважає, що аналізи моєї крові поліпшилися. Деякі радіоактивні елементи вже навіть вдалося вивести з організму.

— В даному випадку лікар лише констатує те, в чому всі ми, хто опікується вами, однастайні. Але, підтримуючи ваш оптимізм, хотів би застерегти: за винятком тих небагатьох ліквідаторів, що постраждали в перші дні аварії, лікарі ще не мали справи з пацієнтом, який знаходився б у такій стадії радіаційного забруднення.

— Досі мені цього не казали, — вражено визнав сержант.

— Дякуйте Богові, що вам дістався такий міцний організм і ви ще маєте запас життєздатності. Деякі елементи з вашої крові і навіть із тканин, справді вдалося

вивести... Але врятувати вас від лейкемії може тільки лікування в одній з кращих клінік Сполучених Штатів. Тільки в ній є все для того, щоб спробувати врятувати. — професор удавано закашлявся, зрозумівши, що обмовився, відпив трохи вина і вже твердішим голосом продовжив: — точніше, щоб остаточно вилікувати вас. Тобто в цій клініці віднайдуться досвідчені лікарі, апаратура, відповідні методики очищення організму, нарешті, медикаменти, яких в Україні, на жаль, катастрофічно бракує.

— Вважаєте, що це реально? Мене можуть направити до Америки?

— Хоча це й не так просто, як може здатися на перший погляд. Поїздка, лікування, та й взагалі, перебування у Штатах, завжди вимагає значних коштів. Великих коштів — прямо скажемо.

— Тисяч п'ятдесят, — погоджується Авгура, понуро видзьобуючи виделкою свій салат. — Мені їх не дістати. Тим паче, що батьки мої померли, з рідні залишився лише старший брат.

— П'ятдесят тисяч?! — перепитав професор. — Ви так вважаєте? Щонайменше, двісті. В доларах, звичайно ж.

— Ось і все моє лікування, — артистично розвів руками Авгура.

— Ну, не варто так песимістично. Знайти їх буде нелегко. Але, ще не маючи вашої згоди на поїздку, я вже дещо встиг зробити. Наприклад, проконсультувався з організацією, котра направила мене сюди. Заручився підтримкою міжнародного "Чорнобильського фонду", що погодився оплатити квиток до Нью-Йорка. Ясна річ, цього замало.

— Я взагалі не розумію, навіщо ви зі мною морочитеся, — пробубонів Авгура, понуро видзьобуючи виделкою салат. — Хто я такий? Дезертир, якого давно слід було віддати під суд. А для вас — звичайнісінький пацієнт.

— Саме тому й морочуся, що звичайнісінький. А загалом, це не ділова розмова, пане Авгуро, тому повернімося до проблеми коштів. Вас не дивує, що стіл сервіровано на трьох?

— З певного часу мене вже мало що дивує на цьому світі.

— А, так-так, розумію, розумію. В такому разі не намагатимусь і далі інтригувати вас. Ми чекаємо на одну даму. — Авгура застиг з виделкою, піднесеною до рота. — О, ні, — спробував остудити його інтерес професор, — вона занадто беручка і ділова, щоб викликати у чоловіків якийсь особливий, піднесений настрій. Настільки ділова, що здатна вразити навіть нас, американців, що вже казати про всіх вас, пасинків "соціалізму"?

— Вона теж лікар?

Надійшла офіціантка і поцікавилась, чи можна подавати друге, і чи нести одразу три порції.

— Одразу три, — чемно відповів професор.

— Може, краще почекати, поки надійде ваш колега? — нахилилася над столом літня рудоволоса дама, якій давно вже слід було змінити професію. Мало грудьми не вляглася на стіл поряд із Авгурою.

— Одрразу три, — повторив професор, невдоволено зиркнувши на офіцінтку.

— Воля клієнта для нас над усе, — заповідливо запевнила його рудоволоса, повільно, наче стара тюлениха, зповзаючи зі столу.

Вони не могли чути, як, проносячи розповнілі бедра повз Глотова, що, в цивільному, скромно сидів собі за столиком поблизу каміна, офіціантка, котра як агент дісталася йому ще в спадщину від КДБ, проказала: "Сюприз уже на місці". І тільки він міг зрозуміти, що йдеться про підслуховуючий пристрій, якого вона зуміла непомітно приліпити до внутрішньої сторони стільниці.

— Я завджди вважав, що мої попередники недооцінювали вас, Альбіно.

— Зате не помічали, що на мене вони працювали більше, ніж я на них, — запевнила його рудоволоса. — Причому не тільки в ліжку. Майте це на увазі.

— Не втрачати часу, — підвівся він з-за столу. — Апаратик потім мені передасте.

— Так, за фахом ця красуня — медик, і ви вже бачили її, — звернувся тим часом Залевський до солдата. — Вона заходила до мого кабінету разом із доктором Керрінгом.

— Пригадую, що заходила якась, але, чесно кажучи, не звернув на неї уваги. В клініці стільки жінок у білих халатах, що здається, ніби всі на одне лице.

— Розумію, жінками ви поки що не цікавитесь.

— Ну, не те, щоб геть уже... — спробував заперечити Владьо, розуміючи, який суто медичний підтекст вкладає в свої слова професор, але той перебив його.

— Важливо, що ця ділова заможна леді чомусь дуже зацікавилася вами. І це гарантія того, що лікування ваше виявиться повноцінним. До речі, звуть нашу даму Євгенія фон Гретцкі. Хоча в Америці вона більше відома як Евелін. Причому слід вимовляти саме так, "Евелін"; вона не любить, коли її ім'я намагаються відмінювати. Може, тому в Україні завжди відрекомендовується як Євгенія.

— В якійсь із перекладних книжок я вже зустрічав героїню з подібним "безвідмінковим" іменем.

— Вона — американізована українка польсько-угорського походження, — пояснив Залевський.

— Як це: українка якогось там походження? — простакувато поцікавився Авгура.

— Саме так вона я відрекомендувалася мені. Тож не втрачати часу на тлумачення. — А, почекавши, коли офіціантка нарешті відійде від них, додав: — Як ви вже зрозуміли, я запросив баронесу до нашого столу не тому, що люблю обідати в товаристві вродливих жінок.

— Мабуть, вона досить заможна?

— Такі люди, як Євгенія, не здатні бути незаможними. Хоча основні, скажімо так, статки цієї красуні-галичанки поки що... належать рідні. Батько її, Орест Ковач, українець, з домішками угорсько-словацької крові, що походить з родини емігрантів, уже володіє однією з трьох могутніх американських фармацевтичних корпорацій, котра має свої філії в Канаді, Мексиці та в Австралії. А мати, україно-полька — мережею клінік і хоспісів, тобто лікарняних пансіонатів для тяжко хворих. До слова, дуже прибуткова справа, якщо зважити, що на хоспіси щедро жертвують і фонди, і приватні

особи, не кажучи вже про родичів приречених.

— Мене б до одного з таких пансіонатів, — мрійливо проказав Авгура, — і, бажано, в Штатах.

— Не поспішайте, — заспокоїв професор, не змінюючи при цьому тону, — у вас ще є шанс. Що ж до брата Євгенії, то, наскільки мені відомо, свої перші мільйони він заробив на двох заводах, котрі забезпечують медичним обладнанням армії США, Канади та ще низки країн. З недавнього часу, й Польщі.

— І всі ці фірми леді Євгенія має репрезентувати в Україні. — спробував підсумувати Владьо.

— Нещодавно вона вже офіційно розлучилася, відсудивши у колишнього свого чоловіка, австрійського барона фон Гретцкі, мільйон доларів й одне з його туристичних агенств, філію якого негайно відкрила в Одесі. "Оздобивши" її ще й картинною галереєю, оскільки захоплюється живописом. Картинні галереї — теж родинний бізнес, по лінії матері.

— Ось вона, "акула капіталізму", — сумовито всміхнувся Авгура, чомусь зовсім не заздрячи тому обранцеві, якому вона дістанеться вже тут, в Україні. — Не вірю, що в Україні вона вирішить присвятити себе лише галереї у туристичному агенстві.

— Що ви?! Євгенія звикла діяти з розмахом. Спрацьовують гени роду Гретцкі. За два роки перебування на землі наших предків, ця бізнес-леді вже зуміла створити невеличку мережу аптек, заволодіти акціями кількох фармацевтичних підприємств, викупити санаторій і стати співвласницею клініки, в котрій ми з вами перебуваємо. Маючи при цьому солідну частки в бізнесі своєї рідні та розраховуючи на п'ятдесят відсотків усього майна, котре відійде їй за батьківським заповітом. Не кажучи вже про те, що до кінця днів своїх вона здатна прожити лише на відсотки від депозитів.

— Солідна дама.

— Важливо, що в неї з'явився непідробний інтерес до вашої персони.

— За іншої ситуації, варто було б до неї придивитись.

— Ну, на цьому фронті особливих успіхів я вам не гарантую. Тим паче що в неї вже з'явився обранець із місцевих.

— Не тішу себе жодними ілюзіями, але хотів би знати, чим усе ж таки викликаний інтерес до мене?

Професор стенив плечима і сумовито глянув кудись у простір між колонами — такою собі даниною класицизму, — котрі стоїчно підтримували розписану вичурними вензелями стелю.

— Важко сказати, чим саме... Але якби вона проявляла такий інтерес до моєї персони, я навіть не намагався б з'ясовувати мотиви, а просто пишався власною довершеністю. Якщо ж говорити всерйоз. Гретцкі вміє заробляти геть на всьому. В тому числі і на журналістиці.

— То вона ще й журналістка?!

— Якщо вже Всевишній дає, то не скупиться. Наскільки мені відомо, фон Гретцкі репрезентує американський журнал, який дуже цікавиться екологією. До того ж, —

довірливо нахилився до Авгури, — вона — давня приятелька секретаря американського посольства в Києві, що, власне, й допомогло їй потрапити в Україну, закріпитися в столиці, та ще й добувати інформацію, яка іншим і не снилася. Причому, що дивно. Дізнавшись із моєї розповіді про вашу "робінзонаду", Євгенія спочатку ніяк не відреагувала на неї, але вже з дому, пізнього вечора, зателефонувала мені і попросила зробити все можливе, щоб міліціанти не змогли забрати вас із клініки. Навіть ладна була заангажувати вашою справою секретаря американського посольства. Та й сама зателефонувала комусь там із міліцейських чинів столиці, якого встигла "прикормити".

— То ось кому я повинен завдячувати своєю безпекою?

— І їй — теж, — поправив професор, натякнувши на те, що й про його зусилля теж забувати не варто.

— Я це пам'ятатиму.

— Тож і веду до того, що й інтерес до вашої персони викликаний її суто журналістськими планами. Впевнений, що Євгенія змушена буде зізнатися в цьому, оскільки... — професор глянув на сходи, що вели з першого поверху готелю прямо в зал, і запнувся на півслові. — До речі, ось і сама Євгенія, — мовив по якійсь хвильці, вже дещо оговтавшись.

— Тільки чомусь не в вечірньому платті.

— На розмову з Президентом з приводу інвестицій бізнес-клану Гретцкі в Україну, вона з'являлася в точнісінько такому ж вбранні. Як істинна американка, вона обходиться без аристократичних комплексів.

— Пам'ятаючи, що аристократичні титули в Штатах юридичної сили не мають, — кивнув колишній студент, вирішивши вразити професора своїми пізнаннями.

— Готуйтеся, Авгуро, до того, що з цієї миті ритм вашого життя прискориться принаймні втричі. До речі, їй уже — або, на мій погляд, "ще тільки" — під тридцять, що абсолютно не принципово. Важливо, що це жінка з усіма ознаками океанічного торнадо. В якому б товаристві вона не з'явилася, всі навколо одразу ж потрапляють під вплив її емоційних вихорів.

9

Побачивши у себе посеред кабінету здоров'я Ігуду з усміхненим обличчям, на якому не з'явилося жодного нового синця, Стратник здригнулася і, звелівши йому сісти, взялася за слухавку.

— Що там у вас знову сталося?! — зверескнула вона, передчуваючи, що скоїлося, справді, щось лихе. А, вислухавши відповідь, розширеними, витріщеними очима подивилася на Романа. — То он він як, значить! — просичала, з люттю кидаючи слухавку на апарат.

— А в нас тільки так, пані садистко, тільки так! — холоднокровно запевнив її Ігуда. — Але поки що я розібрався лише з виконавцями цього бандитського нападу. Коли ж до рук мені потрапить замовник, чи то, пак, замовниця... — знавісніло пограв жовнами, спопеляючи її поглядом своїх чорних циганських очей, — жоден судмедексперт з'ясовувати причину її смерті вже не наважиться. А рано чи пізно вона таки потрапить

мені до рук, можете не сумніватися.

Стратник не відповіла, взагалі ніяк не відреагувала на його слова. Жахнувшись погляду цього кіношного молотобійця, садистка, може, з хвилину сиділа, відкинувшись на спинку крісла і заплющивши очі. Зараз вона гарячково вирішувала для себе, як поводитися з цим лютим здорованем далі.

Роман із неприхованою огидою стежив, як груденята цієї стерви конвульсійно здійсмалися під дешевеньким суконцем міліцейського френчика, і розумів: нічого такого, що навіть віддалено б нагадувало виклично опуклі, звабливі груди її матері Гелени, там не проглядається. А ще усвідомлював, що вони його зовсім не збуджують. Можливо, це був перший випадок у його житті, коли груди молодої жінки не викликали в нього жодних емоцій.

— Ваші відношення зі співкамерниками мене не цікавлять. Зараз мене цікавлять тільки ваші правдиві відповіді на запитання.

"Ні, — твердо мовив собі Роман, — якби я був там, у благословенній Богом курортній Грибівці, восьмим гвалтівником цієї садистки я не став би. Навіть задля помсти, занадто вже вона огидна, ця міліцейська стервоза".

— Що ж стосується ваших дій по відношенню до мене, то я оскаржую їх у Генеральній прокуратурі. Я вважаю, що такі люди, такі садисти, які наймають убивць для своїх підслідних, як ви, не мають права служити в українській міліції.

— Тільки не вам це вирішувати.

— Саме мені. Як вирішу, так і буде. Ви — людина, яка психологічно не придатна до служби в правоохоронній системі. Людей із вродженими і яскраво вираженими ознаками садизму держава просто не має права тримати в органах правопорядку.

— Малчать! — раптом грюкнула по столу Стратник. — Атьвечать на маї ваприси. Ви звинувачуетесь в тому, — нарешті спробувала перейти на українську мову, — що брали участь у громадських безладах, у несанкціонованих акціях, спрямованих проти Президента України.

І Команданте відзначив про себе, що це завчене міліцейське формулювання садистка в погонах випалила досить непоганою українською.

— Е, то мені вже висунуто звинувачення? Вперше чую. Тим паче, що ваш, даруйте на слові, Президент мені і нафік не потрібен. Крім того, у мене залізне алібі: щонайменше сто осіб можуть підтвердити, що всі ці дні я перебував у межах містечка, в якому зареєстрований за місцем проживання, і нікуди не виїжджав з нього.

— Плевать ми хателі на ваше алібі!

— Як і я — на ваші, пані садистко, звинувачення. У ті дні, в які відбувалася ця ваша, даруйте на слові, акція, я бував у гостях, ночував у знайомій вдовички, зустрічався з кореспондентами газет. Одне слово, питання про участь в акціях я вважаю для себе закритим. На всі інші запитання відповідатиму тільки в тому разі, коли слідча ставитиме їх державною мовою, оскільки суржико-діалектом, яким вона провадить допит, не володію. До речі, чому ви не ведете протокол?

— Атьвечать ви будетее на том языке, на катором захочу я, понятно?!

— Не розумію.

— Малчать! На твоєму бандьоровському мові я гаваріть не сабіраюсь.

— Як і я — на вашому власівсько-кацапському діалекті.

— Як ви сказали?! — несподівано для себе перемикнулася на українську. — На "власівсько-кацапському"?

— І не відповідатиму на жодне ваше запитання, якщо воно не буде задане під протокол. Але українською, а не вашим, вибачайте на слові, власівсько-кацапським суржиком.

— Да как ви смее так називать великій язык Пушкіна, Гоголя, и Достоевскаво?

— Це хто такі? Теж слідчі з вашого райуправління? То перекажіть їм, що насправді я маю на увазі не російську мову, а той "мізерний власівсько-кацапський суржик", яким спілкується з затриманими слідча Стратник.

— Я с вами гаварю на нормальном русском.

— Мова, якою ви намагаєтесь спілкуватись зі мною, не має нічого спільного з жодною з цивілізованих мов світу. Це дикий кацапо-сур— жик, яким я не володію й оволодівати яким не збираюся.

Стратник увімкнула настільну лампу, навела її просто у вічі Ігуді, і, витримавши хвилинну паузу, запитала:

— Хто подстрекал вас к участию в етих несанкціонованих акціях? Кто конкретно і какими суммами денег расплачивался с вами за паездку в Київ?

— Пані слідча, мені заважає світло від лампи, яке ви навели мені в очі. Відверніть її, тим паче, що ці ваші енкаведистсько-гестапівські прийоми на мене не діють.

— А мене це не ї!.. — зверескнула Стратник. — Діє на вас чи не діє. Атвечать на маї вапроси!

— Ви не зрозуміли мене, пані слідча, — ще ввічливіше проказав Ігуда. — У мене хворі очі. Вони сльозяться. Навівши лампу так, щоб світло било у вічі, ви завдаєте мені болю і травмуєте мій зір.

Роман узяв лампу і відвів її світло трішечки вбік.

Стратник хижо, по-садистськи, всміхнулася і знову націлила світло на очі Ігуди.

— Будь-який ваш рух без мого дозволу я буду расценівать, как на— паденіє на следователя.

— А мене це, так само, як і вас, зовсім не ї... — повторив він реакцію слідчої на його власні слова, — як саме ви розцінюватимете мої рухи. Я сказав: відведіть світло лампи.

— Отвечайте на заданный вам вопрос.

— Не розумію запитання. Лампу відведіть, будь ласка.

— В последній раз спрашиваю, інакше запишу, что вы відмовлетесь давать свідетельськіє показанія.

Ігуда мовчки підвівся, схопив лампу, шарпонував і з усієї сили вперіщив нею об стіну позаду себе, так що скельця лампочки долетіли до столу.

— Ну і методи у вас, пані слідча! — усівшись у крісло, проказав він саме в той

момент, коли до кабінету вскочили вже знайомі йому міліціонери на чолі з сержантом. — У вас що, — оглянувся на них Ігуда, — так заведено, що слідчий то засліплює свідка настільною лампою, то пожбурює нею, мало не вбиваючи його? Тут у вас що, українська міліція, чи німецьке гестапо?

— Заткнісь, сволочь! — затряслася в нервовому зриві Катерина Стратник, рвучко підхоплюючись з місця. — Ето ви швірнули ету лампу! Ето нападеніє на следователя!

— Побійтеся бога, шановна, — невзорушно розвів руками Ігуда. — Хлопці, ви свідки, — звернувся до міліціонерів, що переминалися з ноги на ногу біля дверей. — Ця садистка кинула в мене лампою так, що мало не вбила. Та ще й нахабно бреше, що це я на неї вчиняв замах. Подивіться, де вона, а де я, і де розбита лампа.

— Воно, звичайно... — розгублено промуркотів сержант, схоже, що нападати свідок не міг.

— Ось і я про те ж. Сьогодні ж поскаржуся прокуророві.

Очевидно, міліціанти справді знали, з ким, в особі Стратник, вони мають справу, і не бажали викликати вогонь на себе. А над усе — не бажали фігурувати в протоколах усіляких там міліцейських та прокурорських перевірок.

Один із них, рядовий, наблизився до стіни, підняв розплющену лампу і, повертівши її в руці, поклав на шафу, від гріха подалі.

— То що ми повинні робити? — лінькувато поцікавився сержант, уважно простеживши за діями свого підлеглого.

Його все ще збивало з пантелику те, що Ігуда зберігав цілковитий спокій, оскільки йому не вірилося, щоб людина, яка щойно у спала— сі гніву пожбурила в слідчу настільною лампою, могла так спокійно поводитись у її присутності та в присутності двох міліціонерів-охо— ронців. Зате він добре бачив, у якому збудженому стані перебувала старший лейтенант.

— Убирайтесь вон! Я сказала: "Вон! Вон!" — задихаючись від люті, прохрипіла Стратник, постукуючи кістлявими кулачками по столу.

— Ну, й чого ти репетуєш? — спокійно дорікнув їй Роман. — Поїдеш наступного літа в Грибовку, на чергові блядки, там і будеш ви— каблучуватись, а тут поведься, як і належить за законом.

Знову почувши від Ігуди назву цього "кошмарного" морського курорту, Стратник знесилено впала в крісло і на певний час завмерла з широко відкритими очима, перебуваючи в якомусь напівкоматозно— му стані.

10

— Отже, бал давно в розпалі, — на ходу кинула Євгенія, виправдовуючи професорову характеристику щодо "жінки-торнадо". Та й зодягнена була відповідно — джинси, кофтина, з емблемою руху "зелених" на грудях, і строката косинка на шії. Нічого спільного з тим, як, за уявою солдата, мала б одягатися міліонерка. — А про мене, як завжди, забули.

— Що ви, як можна?! — вальяжно жахнувся Залевський.

Ступивши назустріч леді, він намагався перехопити руку для поцілунку, проте

Гретцкі лише війнула на нього духами і, стрімко обійшовши стіл, щоб сісти з вільної сторони, без особливого осуду кинула:

— Матко Боска, знову ці ваші, професоре, умовності двору короля Людовика XIV. Які — час би вам знати — жодного враження на мене не справляють! — все ж таки змушена була простягти правицю в бік Залевського. — З цього приводу я вже висловлювалася. — Рука все ще залишилася біля губ професора, проте Євгенія уже всілася на вільний стілець, й, окинувши скатертину звичним поглядом господині, проказала. — Отже, келих мій уже заповнено, що не може не радувати. Проте другої страви, як я зрозуміла, й досі не подали.

— Несуть, — запопадливо запевнив її професор, повертаючись на своє місце.

— Хочете переконати, що це ви і є той "гуманоїд із Зони", про якого мені так багато говорили останнім часом? — затримала тепер уже погляд на Авгурі, піднімаючи при цьому келих з вином. Одначе не проглядалося в її сяйливих блакитних очах ні жіночої прискіпливості, ні банальної людської цікавості. Діловий, суто "робочий" погляд на людину, з якою певний час доведеться мати справу. — Даруйте, тоді, в кабінеті професора, в поспіхові, я не звернула на вас увагу.

Зате одразу ж кидалося у вічі, що Євгенія досить вродлива, але не хизується цим, не манірничает і, здається, взагалі не зважає на свою зовнішність.

— Ось у цьому вже можете не сумніватися, — запевнив її професор, даючи змогу парубкові дещо оговтатися від такого натиску. — Той самий... "гуманоїд", з вашого дозволу. Ви зустрічалися в моєму кабінеті.

— Кабінет лікаря не здатен породжувати ділової атмосфери, — буквально по міліметрові промацувала лице і статуру Владя. — Тому вважатимемо, що досі не зустрічалися. І слухайте мене уважно, джентльмени. — Вона спорожнила келих, закусила салатом і, попорпавшись в сумочці, виклала на стіл диктофон. — Як кажуть у таких випадках наші поліцейські: "Все, що ви скажете з цієї хвилини, може бути використане проти вас", — прокоментувала появу своєї грізної, але не таємної, зброї.

Професор невдоволено покректав і знічено поглянув на солдата, вибачаючись за той диктофон, якого вже встиг підсунути йому в номері.

— Дві години назад я говорила з одним нью-йоркським видавцем. Цей упертюх взагалі ні з ким ні про що не веде жодних переговорів, доки не побачить на столі рукопису. Втім, що ви хочете, видавничка школа часів перших підкорювачів прерій. — Відтараторила так, ніби переконана була, що, з моменту її появи, всі повинні дослухатися тільки до її спогадів і її думки.

— Мабуть, його можна зрозуміти, — невпевнено пробурмотів професор, знову позмовницьки поглянувши на Авгуру. Похитавши головою, він попередив: тільки не надумай собі згадувати про нашу розмову щодо книжки!

— Як казав один мій знайомий поет: "Рукопис — товар підступний", — і собі докинув Авгура, підбадьорюючи Євгенію.

— ...Як на те, видавець абсолютно не визнає телефонних перемовин, — зневажила їх обох ця красуня. — Він, бачите, мусить "лицезріти" обличчя співбесідника! Хоча,

здавалося б, навіщо цьому мастодонтові наші "фейси", якщо його самого жоден "музей потвор" за експоната не визнає. через його надмірну потворність? Я знайома принаймні з десятима американськими видавцями, тож наперед знаю, хто і як із них відреагує на пропозицію, подібну моїй. Викради мене НЛО, шестеро з них одразу ж взяли б за нашу історію. До них і слід було звертатися, навіть якщо вони й не настільки "круті". Я ж, наївна душа, подалася у видавничі джунглі, у незвідь. Мені, як будь— якій жінці, забаглося найкрутішого.

— То й хто ж цей видавець, Євгеніє, ви вже даруйте за цікавість? — нетерпляче перебив її професор.

— Ви потурбувалися про другу страву? — миттєво відреагувала жінка.

— Ясна річ.

— То й де вона, чому офіціантка зволікає?

— Не турбуйтеся, з миті на мить.

— І попередили, що кави я не вживаю? Правильно зробили. Хто тут стежить за бокалами? Пане Авгуро, хоча б цей обов'язок ви могли б перебрати на себе?

— Та я, що? Я — будь ласка, — зніяковіло стеноув плечима Владьо, беручись за пляшку.

— Так ось, панове, цей мастодонт від видавництва одразу ж погодився. Я ще й суті не встигла викласти, як він уже вигукує: "То що, йдеться про сталкера чорнобильської зони?! Робінзона радіаційного забуття, чи щось у цьому дусі? Я це беру. З усіма пікантними подробицями. Максимум двісті сторінок, і рукопис через три місяці. Спробуйте-но запізнитися з ним". Як вам такі умови?

— Не дуже шляхетні, — визнав професор. — Маю на увазі терміни.

— Тепер я вже й не знаю, радіти цьому закабаленню, чи не варто?

Якби вона не лукавила, то зізналася б, що доля цього "солдата Зони" цікавить ще й Романа Ігуду, її нового, цього разу вже київського, бойфренда. Над сценарієм про цього дизертира Ігуда почав працювати ще відтоді, як уперше прочитав у газеті про його появу в Зоні. Тому дуже втішився розповіді про нього як пацієнта клініки та просив зібрати всю інформацію, яку тільки можна. І Роман отримає її, тому що під час поїздки до США Євгенія мала намір провести переговори про зйомки фільму за його сценарієм котроюсь із дочірніх студій "Голлівуду". Втім, сам сценарист про ці її наміри поки що не здогадувався.

— Упевнений, що йшлося і про фінансові справи, — повернув її професор до розмови з приводу майбутнього "бестселлера".

— Про них мова піде, коли видавець обома руками вхопиться за мій рукопис. Але що я встигла йому пообіцяти — то це те, що героя ми йому привеземо живого. Е-е, пане Авгуро, "солдате Зони", а чому ви вдаєте, що все це вас абсолютно не стосується?

Солдат нерозуміюче подивився на журналістку, аж тепер усвідомивши, що на певний час вибув із застільної реальності.

— Пробачте, Євгеніє, я не встиг попередити його про ваші, точніше, про наші з вами плани, — пояснив професор.

— О, так, існують ще й "наші з вами" плани. То й що, ви ще навіть не намагалися підготувати пацієнта?! Задля чого ж ви згайнували стільки часу? Але, знаєте, може, це й на краще. У мене є змога почати все спочатку. Ви не проти, пане Авгуро? Нічого-нічого, звикайте потроху — і до цього звертання, і до ресторанів, до тієї уваги, котра приділятиметься вашій персоні. Тим паче, що увага ця буде нетривалою, — запитливо подивилася на професора. — На жаль. Менш тривалою, ніж нам цього хотілося б, чи не так, пане професоре?

— Цієї теми краще не торкатися. Принаймні поки що.

— Якщо вже мені доводиться починати розмову з самого початку, то краще було б, коли б ми з містером Авгурою залишилися удвох. Ви не проти, пане професоре?

Залевський на мить завмер з серветкою в руці, але одразу ж опанував себе.

— Я передбачав таку можливість. Ясна річ, це розмова для двох. Герой і автор... І тільки так. Творчий процес, ділові взаємини.

Авгура відчув, що цією скоромовкою Залевський передусім вибачається перед ним. Зрозуміло, що своєю нетактовністю Гретцкі поставила професора в незручне становище. Та що там, він і сам почувався так, мовби йому кинули в обличчя рукавичку.

— Обід для вас я замовила у номер. Він, як і це наше застілля, вже оплачений.

— Навіщо ж ви так? — втрутився "солдат Зони", коли професор, ніяк не проявляючи свого невдоволення, підвівся з-за столу. — Нехай би вже пан Залевський пообідав, а ми б уже потім...

— Це не обід, мій сержанте. — перегнувшись через стіл, поплескала Авгуру по щоці Євгенія. — Це ділова зустріч. Обідає ж професор завжди наодинці.

— Принципово, — підтвердив її слова Залевський, мило всміхаючись. І тільки тепер солдат збагнув, що в його присутності ці двоє американосів розігрують такий собі "спектакль в англійському стилі". — Не перевтомлюйте мого пацієнта, Євгеніє.

— Що ви, як можна?! Я завжди і всіх надихаю.

— Але зважте, що до четвертої ви повинні доправити його до клініки. Нехай навіть і до безмежжя "натхненного".

11

...А закінчився весь цей ментівський кошмар несподіваною появою в кабінеті слідчого... підполковника Глотова!

Взрівши його перед собою, Ігуда враз відчув, що світ божеволіє разом із ним, тому що зараз він міг побачити тут кого завгодно: хоч лик Сатани, а хоч тінь Командора, але тільки не Глотова, та ще й в однострої офіцера Служби безпеки.

— Чи не занадто пристрасно допитуєте свого підопічного, пані Стратник? — засумнівався підполковник, начебто й не звернувши уваги на самого допитуваного. Побачивши есбеушника, чергові міліціонери одразу ж зникли з кабінету.

— Разве ета дапрос? — проігнорувала старший лейтенант Стратник той факт, що Глов звернувся до неї українською, і то бездоганною. — Хатела б я знать, как би он держался, если би я дапрашивала ево, как дапрашиваю других наших клиентов. —

Встромивши поміж наваксені губенята цигарку, вона почекала, поки Глотов піднесе їй запальничку і, глибоко, по-чоловічому, затягнувшись, з презирством зиркнула на Ігуду.

— А я хотів би знати, скільки б ви... — в свою чергу, поглянув на неї Роман, як на дешеву повію, — протрималися, допитуючи мене, як допитуєте тих своїх так званих "клієнтів". Чомусь мені здається, що це був би ваш останній в'язень, й останній допит. — І вже подумки, шануючи карний кодекс, додав: "Стерво смердюче". Проте старший лейтенант усе ж таки вчитала ці слова за порухами губ допитуваного.

— Це погроза?! — пересмикнула губцями донька одного з найвідо— міших колись політв'язнів України, якого Роман упродовж стількох років мав за свого друга, — і шарпонула на себе шухлядку столу.

Ігуда зрозумів, що там пістолет, і наказав собі: "Тільки-но вихопить зброю, відбиваєш руку зі зброєю і... трьома стуленими пальцями — в горлянку, каратистським "ударом списа".

— А висловлений намір застосувати щодо мене такі ж тортури, які ви застосовуєте при допитах інших ваших "клієнтів" — це не погроза?! Не психологічний тиск на свідка, із залякуванням фізичною розправою?! Та ще й у присутності офіцера Служби безпеки?!

— Спокійно, спокійно! — по-наполеонівськи схрестив руки на грудях підполковник Глотов. — Я сказав: "спокійно", старший лейтенанте! — різко перехопив він Стратник за плече саме тоді, як вона й справді вчепилася знервованими пальчиками в руків'я пістолета. І далі він мовив те, що примусило здригнутися не лише Катерину Стратник, але й Ігуду: — Свого часу я теж знав одну комуністку, вихованку Лаврентія Берії, яка похвалялася перед нами, молодими офіцерами КДБ, що, допитуючи своїх політичних в'язнів, прищемлювала їм до стільця їхні чоловічі достоїнства, бо це був її улюблений, перевірений і безвідмовний прийом.

— Во, стерво беріївське! — похитав головою Ігуда. — Вона ще жива? Особисто лінчую!

— Проте я не знав, та що там, навіть припустити не міг, — продовжив свою думку Глотов, не звертаючи уваги на слова Ігуди, — що в неї з'явилися аж такі запопадливі послідовниці у лавах нашої славної української міліції!

Почувши це, Роман войовничо, і майже переможно, розреготався. Катерина зблідла, з ненавистю зиркнула, спочатку на допитуваного, а далі — на підполковника, проте пальці все ж таки розтулила і пістолет ліг туди, звідки його взято. Це була зрада. Цей есбеушник явно підігрував допитуваному.

Від занадто різкої, майже істеричної реакції Катерину Стратник утримувала лише суто професійна підозра, що підполковник служби безпеки навмисне приймає сторону Ігуди, аби ввійти йому в довір'я. Банальний прийом: спочатку на затриманого напускають "слідчо— го-звіра", який всю душу зі свого клієнта вимотує, а потім раптом з'являється такий собі добрий чоловічок, який відсторонює "лютю наволоч" від допитів і починає вести з заарештованим "розмову по-людськи".

Тривіальний психологічний трюк слідства, розрахований на наївність психологічно

надломленої людини, який, проте, досить часто спрацьовує. Та, навіть прокрутивши в своїй не дуже вже й розвиненій уяві цей рятівний варіант, Стратник не могла стриматися, щоб не просичати:

— Не перегравайте, товаришу Глотов, не перегравайте... Розумію: Служба безпеки, ваше звання... Але оця ваша "садистка-беріївка"... Всьому ж існує якась етична межа.

— Приємно відзначити, що ви хоча б здогадуєтеся про те, що всьому, в тому числі і зневазі до допитуваного, який, до того ж, поки що проходить лише як свідок, чи, в гіршому випадку, підозрюваний, все ж таки існує межа, — артистично, двома пальцями, як оперетковий городовий, віддав їй честь підполковник. Й Ігуда пригадав, що саме так, оперетково, віддавав Глотов честь і тоді, багато років назад, коли допитував його вперше. Навіть від плюгавої кадебістської звички своєї не відмовився.

— У такому разі змушена нагадати, що репресіями займалися ви, кадебісти, а не міліція.

Як це не дивно було чути Ігуді, проте з підполковником СБУ вона спілкувалася більш-менш прийнятною українською мовою, хоча і не без суржикумовного "акценту".

— Не стану засмучувати вас суперечками, — все з тією ж невимушеністю всміхнувся Глотов. — А цього джентльмена я забираю. Давнім знайомим не завадить час від часу освіжати своє знайомство. Чи не так, пане Ігудо?

Підійшовши до Романа, есбеушник поплескав його по плечу і, примусивши підвестися, підштовхнув до виходу. По тому, як поспішливо він це робив, Ігуда міг здогадатися, що вилучення допитуваного відбувається не так вже й законно, і що Глотов намагається якомога швидше, а головне, якомога спокійніше, без зайвих ексцесів, залишити і цей кабінет, і взагалі, міліцейські стіни.

— Не впевнена, що ви робите це законно, — й собі стенула плечима Катерина. — Але якщо наполягаєте... Зрештою, він усього лише свідок.

— Ви хоч знаєте, що щойно перед вами сидів один із найталано— витіших сучасних кіносценаристів України? Це я кажу серйозно, під протокол.

Якусь мить Стратник ошелешено дивилася на Ігуду. Для неї це була цілковита новина. Товсті, не по-жіночому короткі та жилаві пальці її застигли з недонесеною до рота цигаркою.

— Через ваш наскок, не встигла роззнайомитися.

— Якщо я вірно зрозумів, ваше знайомство і так видалося досить пікантним.

— Наше знайомство видалося суто службовим, — процідила Стратник. — І зважте, я ніколи не дозволяла собі перетворювати службові знайомства на особисто-приватні.

Це вже був натяк на незаконне зближення колишнього кадебіста з націоналістом і сьогоденним опозиціонером, та схоже, що Глотов проігнорував би цей її натяк, навіть якби "беріївка" висунула його ще за радянських часів.

— І будьте вдячні долі, Ігудо, — пробурмотів він, підштовхуючи сценариста до дверей, — що я дуже вчасно нагодився. Коли доходить до допитів "с пристрасієм", поруч із українською міліцією всім іншим міліціям і поліціям світу робити нічого.

— Ну-ну, не перехвалюйте, — грайливо повела підборіддям Стратник. — Втім, це не

так вже й важливо. То що, ви справді маєте намір забрати від нас цього націонал-патрійота?

"Як же вона, стервоза, вимовляє оце "націонал-патрійота"! — спаленів від люті Роман Ігуда. — З яким презирством і якою ненавистю!"

— Вважайте, що вже забрав. Під протокол.

— Може, хоч скажете, які ж такі фільми за його сценаріями було поставлено? — запитання адресувалося Глову, але дивилася при цьому слідча все ж таки на Ігуду, і то поглядом, сповненим глузливої недовіри: "щоб у нас, тут, у Києві, та з'явився порядний сценарист?! На бога!"

— У тім-то й річ, що й досі жодного не поставлено. А слід було б, якби влада справді дбала про майбутнє українського кінематографа.

"Якого дідька він вчепився у це "майбутнє українського кінематографа"? — подумки пробурчав Ігуда. — Теж мені: великий захисник кінематографістів!". Проте бурчати — це одне, а вириватися з міліцейських лабет, причому саме в той момент, коли тобі шиють карну справу, — зовсім інше.

— І все ж таки почекайте, — не могла позбутися своїх сумнівів Катерина, — я маю зателефонувати своєму начальникові.

— Я сам йому зателефоную, якщо в цьому виникне потреба, — відрубав Глов. — У мене таке враження, що вам не хочеться розставатися зі своїм підопічним.

— Дуже не хочеться, — мстиво зиркнула Стратник на Ігуду. — Отож, його щастя...

— А таки справді, "його щастя", — сумирно визнав Глов. — Тим паче що з начальством ми справу владнаємо.

— До речі, художньо-документальний фільм, якого я зараз починаю знімати, — уже з-за порога озирнувся Ігуда, — присвячений націонал-патрійотові і "бандьоровцеві" Данилу Стратнику. Тобто вашому батькові, пані садистко, якого ви свого часу підступно зреклися.

12

— Як ви вже здогадалися, мій сержанте, героєм задуманої книжки маєте стати ви, "солдат Зони", — показала Євгенія, простеживши за тим, як розповніла руда офіціантка прибирає зі столу тарілки, разом із "чайовими" професора. — Вам подобається така ідея: стати на якийсь час моїм героєм? — інтонаційно виокремила вона оце "моїм".

— І що я мав би зробити для цього?

Журналістка від медицини люб'язно всміхнулася.

— Поводитися, як належить героєві, — і більше нічого. Тепер ми пов'язані ідеєю. Впродовж якихось трьох днів — не більше, ви повинні викласти мені все, що з вами сталося. І навіть те, чого ніколи не траплялося — я не буду занадто прискіпливою. Головне, що воно почуте і записане з ваших вуст. Ви розумієте, до чого я веду?

— Тобто я повинен розповісти, як потрапив до Зони?

— Не будемо поспішати. Ви любите читати книжки? Ні? Покоління телеманів, розумію. Проте знаєте, що книжки поділяються на розділи. Так ось, до Зони ми

добудемося десь на восьмому-дев'ятому розділі. А поки що... Мені вже відомо, що ви жили в селі Хрещенці, й що батечко ваш, Федір Авгура, був сільським бунтарем, дух якого передався і вам. Я нічого не наплутала?

— Поки що — нічого.

— Після восьмирічки ви певний час попрацювали на фермі, тобто були кимсь подібним до ковбоя — американцям так зрозуміліше. Але при цьому навчались у вечірній школі, а потім, за направленням від колгоспу, — на зоотехнічному факультеті сільгоспакадемії. Як ви сподобилися потрапити до військової казарми — це сюжет специфічний, який цілком тягне на окремий розділ.

— Або й на сумну повістину.

— Але поки що важливо, що служити ж вам випало на Кавказі, в зоні конфлікту. Там ви опинилися в частині, котру то одна, то друга

сторона намагалася схилити до участі у війні на своєму боці. Так воно все насправді й відбувалося?

— Професор устиг розповісти майже все.

— Але, якщо ви й справді побували в зоні конфлікту, — несподівано збурилася Євгенія, — то звідки така скупість у розповіді?!

— Та ж я ще й не розпочинав своєї розповіді, — спробував нагадати їй Авгура.

Проте жодного враження слова його на Євгенію не справили. Вона зняла зі спинки стільця свою сумочку і виклала на стіл диск, на якому, як вона пояснила, були фотографії з Зони і записи розповідей про неї. В тому числі і новітня легенда про дезертира, якого місцеві називали "солдатом Зони".

— Як бачите, я вже збрала чимало матеріалу, тому вважаю, що ваша словесна скупість, сержанте, — не та чеснота, якою нам слід хизуватися. Одразу ж застерігаю: у такий спосіб наші взаємини розвиватись не можуть. Ми так не домовлялись.

— А ми з вами ще взагалі ні про що не домовлялися.

— Та ж задля цього ми й зустрілися, — зиркнула на годинника. — У нас ще є ціла година. І, зважте, звикнути до Америки вам буде значно легше, ніж до мого характеру. Людям доводиться миритись з моєю "радіоактивністю", як із аварією на четвертому реакторі.

— Це помітно.

— Гадаю, професор обрав не зовсім вірну тактику. Він поклався на ваш хист оповідача. І помилився. А я проведу з вами кілька інтерв'ю, які ми запишемо на диктофон. Сподіваюсь спровокувати вас на значно більшу одвертість, ніж це вдалося нашому златоустові Залевсько— му До того ж, деякі фрагменти цих інтерв'ю можна буде опублікувати ще до виходу книжки. Стоп, а чому ви не запитуете про гонорар?

— Про який... гонорар? — щиро подивувався Владьо.

— Про грошову винагороду за інтерв'ю, за книжку. Цей бік справи вас що, зовсім не цікавить?

— Яка тут може бути винагорода? — стенив плечима дезертир. — Розповім, як мені там велося, — тільки й усього.

— От-от, саме такої відповіді я і чекала, тому беру ініціативу в свої руки. Мільйонером не станете, не обіцяю. Але певна, і то чимала, на погляд українця, сума на вашому банківському рахунку повинна з'явитися — в цьому можете бути впевнені. Ми розгорнемо бурхливу діяльність, як і належить бізнесменам від журналістики. Не виключено, що кілька статей мені вдасться опублікувати ще тут, у вас, в Україні.

— Вчиняйте, як знаєте, пані Євгеніє, це ваш, а не мій, бізнес.

— Помиляєтесь, сержанте, відтепер це наша спільна справа, а відтак — і спільний бізнесово-рекламний клопіт. Зрештою, ваша робінзонада — привід для роздумів про проблеми Зони, психологію людей, що й досі потерпають від аварії. А це, впевнена, цікавитиме й чималу аудиторію американців, англійців, й, особливо, канадців, чисельність української діаспори серед яких просто-таки вражає. Тому-то наше завдання — хоча б на певний час полонити увагу та уяву світового українства. Як вам така ідея?

— Гадаєте, що нам це вдасться?

— Тому що вважаю, що ми з вами натрапили на золотonosну жилу, на такий собі "чорнобильський Клондайк". То що, войовничий сержанте, почнемо інтерв'ю?

Почувши це, сержант чомусь розгублено роззирнувся

— Прямо тут? Зараз?

— Хочете сказати, що у вас "комплекс мікрофона"?

— Поки що не знаю.

— Якщо він і є, то швидко минеться. Запитання перше. Містере Авгуро, в своїх свідченнях слідчому, а також у розмовах із професором, як і в усіх записаних на диктофон розповідях, ви чомусь уперто уникаєте назвати ім'я жінки, з якою доля якимось дивним чином звела вас у самій Зоні. Адже було таке?

— Загалом, було, проте...

— Жодних "проте", "але" й інших проявів невпевненості, — рішуче, з нотками агресивності, обірвала його Євгенія, — які здатні вносити сум'яття в сприйняття аудиторії. Це не в ваших інтересах. Отож, повертаємось до вашого кохання за колючим дротом зони відчуження. Хто ця жінка, коли і як ви познайомилися і як розвивалися ваші взаємини? Сміливіше, сміливіше, наш войовничий сержанте!..

Авгура ошелешено подивився на журналістку і, нервово повівши рукою, перекинув келих із рештками напою. Проте Євгенія вдала, що не помітила цього. Вона чекала відповіді.

— Про як-яку жінку все ж таки йдеться? — затинаючись, перепитав він.

— Краще запитайте, як я дізналась про неї, пане Авгуро. Вас не цікавить, звідки я дістала інформацію про дівчину, яка завадила вам стати справжнім "робінзоном" Зони?

— А й справді, — похмуро відвів очі вбік Авгура. — Яким чином ви дізнались про неї?

— Не вдаватимуся до подробиць. Як її ім'я?

— Марія.

— Ось вам і зачин до нашої біблійно-чорнобильської історії! Як усе просто!

Виявляється, дівчину звать Марією! І втекла вона до Зони так само спонтанно, як і ви? Чи просто уникла евакуації? Сміливіше, сміливіше, наш войовничий сержанте. Зі мною ви можете бути значно одвертішим, аніж із самим собою.

— Так, утекла. Хоча я так і не збагнув, що саме пригнало її до Зони.

— Їй двадцять років? Вона вже вагітна? Ви вперто мовчали про Марію, тому що вона не бажає повертатись до нормального життя? — напосідала американізована "галиційка".

— Ось цього вже — скільки їй років — я не знаю. Незручно було запитувати. І вона справді вагітна. Не від мене, на жаль.

— То ви закохалися в неї, в уже від когось там завагітнілу?! — остаточно збадьорилася Євгенія. — Це вже сюжет, вартий латиноамериканської мелодрами.

— Та це ще й коханням назвати важко, просто... запала в душу..

— А точнішого визначення цього почуття досі не придумали. І сталося це вже по тому, як ви побували з нею в ліжку? Нехай навіть і в лісовому? Тобто про вагітність її ви дізналися вже по тому, як оволоділи нею?

Авгурі раптом увірвався терпець. Йому захотілося кинути виклик журналістці, "покуражитись" у розмові з нею, вразити брутальною чоловічою сповіддю...

— В зоні залишилася тільки одна жінка, яку мені пощастило звабити, проте нею виявилася не Марія, а зовсім інша, як у нас кажуть, "молодичка", до якої жодних високих почуттів я не зазнавав.

— Я завжди вважала, що більша частина взаємин пов'язана з суто фізіологічним сексом, який не має нічого спільного з нашими ліричними почуттями, — незворушно підсумувала галиційка. — Щойно ви підтвердили мою думку, наш войовничий сержанте. То, хочете переконати мене, що в ліжку у вас усе було гаразд, ви почувалися повноцінним чоловіком?

Почувши це, Авгура аж відсахнувся, настільки несподіваним виявилось це запитання у вустах цієї рафіновано інтелігентної жінки.

— Яке це має значення?

— У вашій історії — принципове.

— Це моє приватне життя.

— Саме воно й цікавитиме нашу читацьку публіку найбільше. Навіть не уявляєте собі, який інтерес воно викличе. Серед заготовлених мною запитань, це мало пролунали останнім, але, чесно кажучи, я довго зважувалася б на нього.

— Яке саме?

— Могли б уже і здогадатися, сержанте. Сформулюємо його так: "Чи відчуваєте ви повноцінним чоловіком у ліжку з жінкою?". На щастя, ви позбавили мене необхідності задавати його, тому що самі підвели до відповіді. Нехай навіть опосередкованої. Чому з таким подивом дивитесь на мене?

— Всього лиш уважно слухаю.

— Ви ж добре знаєте, що радіація вражає людство двома страшними симптомами вимирання — білокрів'ям й імпотенцією. Ясна річ, усіх навколо цікавитиме, на якій

стадії цього занепаду виявилися ви. Так-так, і мене — теж, — блокувала черговий випад Авгури. — Як журналістку, ясна річ, тільки як журналістку.

— Жінка, з якою мені пощастило опинитися в ліжку, лишилася задоволеною. Така відповідь вас влаштує?

— Мене — так, але не моїх читачів. їм забагнеться інтимних подробиць. До яких доведеться іти через оповідь про те, як ця недоречно завагітніла Чорнобильська Діва Марія опинилася в Зоні. За яких обставин ви познайомилися. Чи мали секс з цією вагітною жінкою. І чи завагітніла та, інша жінка... Не розчула, як її звуть... — звело акуратно підщипані брови фон Гретцкі.

— Віра. По-вуличному — Варка.

— А по-вуличному, виявляється, така собі Варка.

— Вербицька. Їх там дві сестри — Варка й Ольця.

— З якою ви теж переспали. Так воно й справді було, наш войовничий сержанте, чи маємо справу з банальною чоловічою хвалькуватістю?

— З Ольцею до ліжка у нас справа не дійшла.

— Отже, одразу три жінки за такий короткий проміжок часу, — чула Євгенія тільки те, що бажала чути. — Гарем дезертира, "солдата Зони", під стінами четвертого реактора! Та ваші одкровення здатні вразити будь-чию жіночу уяву!

— Пардон, баронесо фон Гретцкі, жодних одкровень поки що не було, — остаточно здолав свою скутість Авгура, та було вже запізно. Євгенія переможно всміхнулася, вимкнула диктофон і, задоволена собою, звернулася до офіціантки, що проходила повз них.

— Ще два келихи вашого божественного напою, дівчино. Що ж до вас, Авгуро, то на сьогодні вам досить, ви своє випили.

— Це все, що вас цікавило? — внутрішньо спалахнув сержант. — Як звуть моїх жінок, чи вони вагітні, і чи почуваюсь повноцінним чоловіком? У цьому суть вашого інтерв'ю?

— Бачите, як завжди в подібних випадках, я надійно підстрахувалася. Ще вчора зустрілася зі слідчою, яка вела вашу справу. То вона одразу ж видала про вас море інформації. Щоправда, запевняла, що, в вашому випадку, ні про яких жінок не йдеться. В усьому ж іншому, як вона впевнена, ви їй зізналися.

— Ну, це вона так вважає, — пробурмотів Авгура.

— ...Аж тут раптом з'являються три жінки, окреслюючи своїми звабливими тілами майже ідеальний любовний чотирикутник. То все ж таки: любовний, чи всього лиш сексуальний?

— У мене принципове запитання: далі цього чотирикутника ваш інтерес до моєї чорнобильської одісеї не розповсюджується?

— Ви не відповіли на запитання: чотирикутник цей слід вважати любовним, чи всього лиш фізіологічно-сексуальним?

Й ось тут Авгура замислився. Гаразд, щодо Ольці, то баронеса блефує, але решта двоє жінок. Що здатна символізувати їх поява?

— На нього не так-то й просто відповісти, — спробував ще раз дезертирувати сержант, тільки тепер уже з житейського — філософського фронту.

— Хіба я вимагала від вас відповіді? Ми шукатимемо її на сторінках цілого роману. Точніше, не ми. Нехай її шукає сам читач. За— лишімо йому нарешті простір для фантазії. Що ж до нашої розмови. Тепер ви переконалися, що не існує в природі кращого слідчого, — залишалася вірною своїй дивакуватій манері ведення розмови фон Гретцкі, — ніж досвідчений газетяр. Запам'ятайте це, наш войовничий сержанте. І знайте: найбільше мене цікавитиме саме історія з вашою Марією. Тому що на її, і тільки на її, появі в вашому житті ми й зможемо утримувати інтерес читачів до всього того, що збираємося їм підсунути. Ну а продовжимо нашу розмову завтра.

13

Нагадавши Катерині про батька, Ігуда мстиво простежив за тим, як розширилися і спалахнули гнівом очиці міліцейської садистки, і ще мстивіше всміхнувся.

— О, геть забув... — негайно підіграв йому підполковник. — Ви хоча б здогадуєтесь, що кінодраматург, який оце стоїть перед вами, — давній, багаторічний і відданий товариш вашого батька, Данила Стратника? Хоч і значно молодший від нього. До слова, теж мало не опинився разом із вашим батьком, одним із найзапекліших "націю— нал-патрійотів", на табірних нарах.

Цього разу лице слідчої Стратник видовжилося і зблідло. Це був ще один заборонений випад есбеушника, якого вона сприйняла так само болюче, як і попередній.

— Ну, навіщо ж ви так? — по-аристократичному звівши підборіддя, просичала вона.

— Ви про що?

— Ви ж, напевне, добре знаєте, що Стратник всього лиш був моїм вітчимом. Якого я давно зреклася, — проказала вона, чітко карбуючи кожне слово.

— Особисто я вперше про це чую, — Ігуда так і не збагнув: говорив він правду, чи лукавив. — І зважте, мені теж час від часу хтось із колег чи знайомих нагадує про мого небіжчика-батька, в минулому — одного з кращих токарів заводу "Арсенал".

— Так ось, мій батько, як вам відомо, до славетних арсенальців не належав, — знервовано гасила недопалок в імпровізованій, з кришечки від кавової банки, попільничці.

— Зате він належав до славетних націонал-патрійотів, борців за незалежну Україну. І чому б вам зараз, у наші часи, в часи української незалежності, не пишатися цим?

— Це вже мені вирішувати: пишатися ним, чи зневажати. І потім, я вже сказала, що він доводився мені вітчимом.

— Та й згадав я про нього, — чомусь не бажав почути оце "вітчимом" Глов, — тільки тому, що саме під впливом вашого батька, на— ціонал-патрійота Данила Стратника, наш підопічний Роман Ігуда теж виявився серед підозрюваних та гнаних. І ще одне. Запросивши у нас "справу" свого батька, ви легко можете переконатися, що

весь звинувачувальний фактаж, увесь скільки-небудь суттєвий компромат, якого КДБ мало на цього хлопця, — вказав на Романа Ігуду, — був отриманий із добровільних, покайно-викривальних свідчень вашого рідного, кровного, це точно доведено, батечка, націонал-патрійота Данила Стратника. Та ще від одного добродія, теж, між іншим, із тодішнього близького оточення пана Ігуди, чие ім'я згадувати ми зараз не будемо.

На якусь хвилю в кабінеті запанувала гнітюча, вибухонебезпечна тиша.

— Н-не може бути!.. — затинаючись чи не на кожному звукові, проказав Ігуда, хоча есбеушник адресував цю викривальну фразу не йому, а Катерині. — Невже наговорював на мене саме Стратник?

— За мовлені тут слова відповідаю честю офіцера і честю власного батька, який, до речі, ніколи нічийм агентом не був.

— Ну, навіщо ж ви так про Стратника? — стримано обурилася Катерина. — Як-не-як, а я ношу його прізвище...

— Тому що жорстко, з "пристрастієм", допитуючи пана Ігуду, владно шиючи йому карну справу, ви хоча б повинні знати, що саме непорядність вашого батька, як чоловіка значно старшого за Ігуду, перекреслила всю творчу біографію цього справді талановитого, і на той час усе ще одчайдушно молодого, кіносценариста. Отож даруйте...

— Який же ви негідник, Глотов! — спазматично прохрипіла старший лейтенант Стратник. — Недарма ж мій ба... мій вітчим, — спо— хопилася, — так ненавидів вас.

— Не сіпайтеся, старший лейтенанте: подобається вам це, чи ні, а кровним батьком вашим усе ж таки був Данило Стратник, це засвідчено вашою матір'ю, яка в цьому не сумнівалася. А кому, як не їй? Мало того, ми співставили аналізи, зроблені саме з приводу з'ясування його батьківства... На яких, до речі, свого часу наполягала ваша матуся, щоб переконати Стратника, що ви — справді його рідна кровина.

— Невже ця стара дурепа вдавалася до такого? — буквально просичала Катерина.

— А до чого ж їй, Літературній Вдові, ще слід було вдаватися, щоб утримати біля себе такого талановитого поета, як Данило Стратник? Ну а щодо того, що нібито він ненавидів мене... Звідки вам знати? Ви ж ніколи цим не цікавилися. Як не цікавилися й долею та побутовим станом свого батька, який в останні місяці життя дуже потребував вашого піклування. Чи, може, показати вашу ж таки замітку в обласній газеті, якою ви шокували навіть нас, кадебістів? Беручи приклад з Павки Морозова, ви гнівно засуджували дії свого "колишнього батька", з яким ваша матуся теж занадто поспішливо розлучилася. І теж "через антирадянщину чоловіка", як вона писала у заяві до суду, що заочно розлучав їх.

— Причини розлучення мене не цікавлять. Це справи батьків, які мене вже давно не зворушують, — нервово прикурювала чергову сигарету слідча.

— А стосовно вашого батька, Данила Стратника, — й далі не зважав на її реакцію Глотов, — то знайте: тільки завдяки мені, він отримав усього-на-всього сім років, замість належних йому десяти. До речі, моє заступництво дало підстави декому з колег прямо звинувачувати мене в потуранні буржуазному націоналістові Стратнику. "В

пособні— чєствє", як тоді казали. Хоча, якщо одверто, мені просто шкода було цього хлопця, який дуже нагадував мене самого, в часи мого давнього юнацького максималізму.

— І все ж таки... який же ви підлотний негідник! — не вгамовувалася Катерина, майже з ненавистю зиркаючи при цьому спочатку на підполковника, а далі на Ігуду. Й обоє вони, Ігуда і Глотов, зрозуміли, що тавро "негідника", породжувалося не помстою за переслідування батька-політв'язня, а сьогоденним викриттям її як невдячної доньки.

— Цю образу я великодушно пробачаю вам, — мовив Глотов.

— А я — ні! — рішуче випалила Катерина. — І не думайте, — одразу ж підтвердила їхні підозри, — що розголошення цієї таємниці слідства вам просто так минеться.

— У такому разі, — всміхнувся Глотов, — не змушуйте мене видавати ще одну "державну" таємницю.

— Яку саме? — наїжачилася Стратник.

— А ще, — вирішив не задовольняти її цікавості підполковник, — не змушуйте нагадувати, що в цьому світі просто так ніколи й нічого не минається. Як би дрібно плуг життя не орав, він ніколи не проходить безслідно. Маю честь, пані старший лейтенант.

— Так, так, я зреклася цього "батечка", — раптом сиплуvато зве— рескнула садистка. — І ніколи, чуєте, ніколи не жалкувала про це!

14

Кабінет міліцейської фурії Ігуда залишав у стані нерозвійного шоку. Дрібне, в'їдливе підхіхікування з приводу того, що через нього перегризлися кадебіст із ментівкою, минулося одразу ж, щойно Глотов заговорив про Данила Стратника, про його свідчення на допитах та ставлення до його "опозиціонерства" дружини і доньки "в'язня совісті".

Вони ще тільки виходили за поріг цього ненависного кабінету, а Роман уже постав перед кількома питаннями, котрі починали нуртувати в ньому і, з одного боку, викликали почуття прикrostі і розчарування, з іншого — дозволяли підступитися до таємниці, з якою далєбі пов'язана драма його юності і, як бачиться, його творчості.

А якщо все це — добре розіграний спектакль? — запитував себе, неподільно роздвоюючи власну особистість. — Мета якого — викриття батька Катерини Стратник? Але як бути з її реакцією? Ні, тут усе значно складніше. То, може, ти, розумнику, поясниш мені, задля чого Глотов заходився викривати націонал-патріота Стратника? Щоб тільки допекти Катерині? Але ж досі вони не ворогували, і навіть не конфліктували — це ж очевидно.

Та хоча б для того, щоб увійти в довіру до тебе.

Але нафік ти йому здався? Чому він повинен лізти тобі в душу зі своєю довірою? Це ж не за радянських часів відбувається, і він уже давно не співробітник КДБ.

Тоді став питання ширше: навіщо ти взагалі йому знадобився? Але ж він тут, ось він, поріч із тобою. Отже, існує якийсь вищий інтерес. Саме так, "вищий... інтерес". Керуючись яким він і заявився сюди у найвідповідальніший для тебе момент

спілкування з цією менто— стервою; навіщо ж вирвав тебе з її рук, зі стін райвідділу міліції, власне, вивів тебе з-під карної статті, та ще й погиркався через тебе з міліціанткою. А щодо свідчень Стратника, то, здається, навіть наговорив зайвого. Ось від цієї інформації і починай з'ясовувати, навіщо ти йому здався. Водночас, поцікався у Глотова, що то за таємниця така, якою він погрожував Катерині Стратник, у разі, якщо вона не вгамується.

Так чи інакше, а певний інтерес для Глотова чи для когось, хто стоїть за ним, ти все ж таки становиш. І хтозна, яка саме постать за ним виникає, який інтерес до твоєї персони ним рухає, і взагалі, яку гру вони навколо тебе затівають?

Тільки не намагайся довести, що вони хочуть спекти з тебе нового політв'язня. Тепер це і неможливо, і непопулярно, та й взагалі, зараз це нікому не потрібно. От карного злочинця — будь ласка, за скількома завгодно статтями: від дрібного хуліганства та участі в не— санкціонованих демонстраціях — аж до наркотиків, та зґвалтування і вбивства неповнолітньої.

Але на якого дідька есбеушникам ліпити з мене карного злочинця? Щоб тільки засвітитися та потрапити під вогонь журналістської критики?

Тоді вже йдеться не про карного злочинця, а про якісь інші наміри, — визнав свою поразку Ігудів двійник-співрозмовник. І гра ця настільки серйозна, що під час неї переступити через самолюбство якоїсь там міліцейської фурії, та ще й доньки — і минулому, й теперішньому режимам однаково неприємного — націонал-патріота Стратника, — що слимака розчавити...

Відтак залишається один-єдиний сприйнятний варіант, одна— єдина версія: ти, колишній дисидент, знадобився проросійськи та прокомуністично налаштованим есбеушникам тільки для того, щоб через твою особу дискредитувати весь сучасний національно-патріотичний рух.

Ось бачиш, навіть до тебе, кіношний розумнику, поступово доходить... Тому лінія поведінки твоя мусить бути такою: слідчої Стратник ти позбувся — якщо тільки справді позбувся — і добре! Але з Глотовим поведься, як і належить поводитись із запеклим ворогом України. А отже, й твоїм особистим ворогом. Уяви собі, що ти — у ворожому полоні, в якому існує тільки одна лінія поведінки: вистояти і вирватись, вистояти і вирватись! Або загинути, але з честю. Якщо хочеш, можеш назвати це операцією "Прометей", уявляючи себе прикутим до скелі.

.Ще зі студентських років Роман привчав себе жити в цій країні так, мовби його було заслано до неї, до ворожого стану, як розвідника чи диверсанта. Відтак усе своє життя він розбивав на певні операції, які допомагали йому планувати своє життя, сконцентровувати зусилля на певній міні— чи макро-меті. Вступ до Інституту культури і навчання в ньому; робота над сценарієм, організація своєї першої виставки художніх робіт — усе це визначалося і згруповувалося певними операціями та кодувалося асоціативними кодовими назвами. "Паломник" — тобто вступник, який уявлявся йому паломником до храму знань; "Легіонер" — спроба влаштуватися на хоч якусь там посаду в кіностудії; "Рубенс" — заочне заняття в художньому училищі і

проштовхування своїх живописних робіт на пензлевий ринок та на всілякі виставки...

Отже тепер він усього лише розгортав чергову операцію під кодовою назвою "Прометей".

— Не поясните, звідки у цього недоношеного памперса в міліцейській спідниці стільки ненависті до вас, націонал-патріотів? — запитав есбеушник уже по тому, як, розписавшись у відомості про "отримання" підозрюваного Ігуди, мов за старе пальто з хімчистки, вивів його за стіни райвідділу.

— Вам, кадебістам, краще знати.

— Чому ж тільки нам? Це ж ви — "інженери душ людських", а ми — так собі, цербери на ланцюгах влади. Навіть страшно подумати, що цей бездушний кентавр може бути донькою Стратника. Га, вас, пане Ігудо, таке переродження не дивує?

— Якби ж то від мого подиву щось змінювалося.

— Невже вона справді не здогадувалася, що ви — саме той, хто був вірним другом її батька, і хто мало не потрапив разом із ним за ґрати?

— Мабуть, здогадувалася. У мене рідкісне прізвище, яке обов'язково мало б пригадатися Катерині, а відтак — і насторожити, привернути особливу увагу.

— Донька вчорашнього політв'язня допитує сьогоденного дисидента, друга свого батька, а вчорашній кадебіст виступає в ролі його рятівника! — артистично продекламував Глов. — І це — в незалежній, звільненій від панування комуністів Україні! Ні, світ таки справді перевернувся!

— Не відходьте від свого тексту, пане Глов, ви крадете мої репліки.

— Проясніть, Ігудо. Тільки так, тлумачно, і суто під протокол.

— Це подивування повинно було злетіти з моїх вуст, а не з ваших.

— Чому ж тоді не злетіло? Годі вам залишатися вуличним бунтарем, Ігудо, вчіться, нарешті, ставати політиком.

* * *

Біля ґанку міліцейського управління на їх появу чекав Грабар. Даючи їм змогу переговорити наодинці, підполковник відійшов на кілька кроків убік.

— Тепер нас уже дванадцятро. Установчі збори Ордену провели. Керівництво обрали, — коротко доповів юрист. — Ідея з "гладіаторами помсти" всім сподобалася. Мріємо про свою емблему і свій шеврон.

— Ідея сподобалася? Це, мабуть, тому, що поки що ми з вами не породили кращої. Увімкніть диктофон.

Як виявилось, Грабар уже тримав його наготові. Скориставшись із цього, Ігуда швидко надиктував клички і прикмети підсадних міліціонерів, які намагалися тероризувати його, а також імена Шалви і Рулона, на яких радив звернути увагу, як на майбутніх інформаторів із середовища злодіїв у законі.

— Як ми й домовлялися, після обробки даних, запис треба знищити.

— Під слово честі, — запевнив його керівник "Гладіаторів помсти" і, попрощавшись, зайшов до райвідділку.

До воріт, які виводили за межі території міліцейського відділку, Глов провів його

мовчки. І лише пройшовши кілька метрів вздовж огорожі, за рогом якої стояла його машина, задумливо проказав:

— Поки що не знаю, що ви там, з Грабарем, задумали, та здається мені, що це все ще не висока політика, а всього лиш різновид вуличного бунтарства. — І з цікавістю поглянув на Команданте.

— Мабуть, ще не політика, в уявленні наших парламентарів, але вже десь на межі, — пояснив Ігуда, не повіривши, що підполковник і досі не в курсі їх задуму.

15

Таємниця появи Глотова у міліцейському відділку розкривалася дуже просто: на них чекала та ж таки, чи, може, тільки схожа, чорна "волга", отой "кацапський воронок", в якому колись давно підполковник забирав Ігуду з інституту. Та й за кермо, здається, тримався той самий "тип у штатському", що, свого часу, назвався капітаном Щедренком.

Підполковник усівся поруч з Ігудою на заднє сидіння — чи то в ролі охоронця, чи приємного співбесідника, але одразу ж мирно засопів, ніби збирався поринути в глибокий сон.

— То й задля чого це ви вдруге підряд влаштовуєте "павільйонні зйомки" о дванадцяти дублях, за одним і тим же сценарієм, пане Глотов?

— Не зрозумів. Проясніть. І взагалі, висловлюйтесь конкретніше.

— Це ж ви організували міліцейське затримання мене, потім допит, одне слово, все оце знування "міліцейського памперса", як ви зводили висловитися?

— Так би й казали, а то "за сценарієм", "павільйонні зйомки", "о дванадцяти дублях"!

— Інша річ, що цей "памперс" чи то не зрозумів вашого задуму, чи просто, за звичкою, перестарався.

— Гаразд, навіть, якби все це відбувалося за моїм сценарієм... Що в цьому поганого? — несподівано спокійно запитав підполковник, вразивши цим Ігуду. — Головне, що сценарій написано цілком професійно.

Він сподівався, що викривальна промова шокує Глотова, виб'є його зі сценічної іпостасі, але той навіть не запнувся на слові, аби замислитися над тим, як краще вийти з ситуації.

— Та ж ви вже з'являлися в цій ролі. І в цьому ж міліцейському відділку. Розробили б якийсь інший сценарій.

— Навіщо ж знадобився б новий? І цей чудово спрацьовує. Кому з затримуваних спаде на думку, що есбеушники вдруге вдадуться до того ж сценарію, за яким брали його минулого разу? Ефект несподіванки — діло святе. І потім, маєте ще одне підтвердження того, що все в цьому світі повторюється, тільки на дещо іншому виткові.

— І не завжди — на досконалішому, — докинув капітан.

— Що теж не підлягає сумніву. Словом, усе — під протокол... — Глотов примудрявся надавати цьому своєму "під протокол" стільки ж відтінків, скільки Ігуда своєму — "ось прийдуть наші...". За кількістю інтонацій і значень, із цих фраз можна

було б укласти окремий "Тлумачний словник двох виразів".

— Слідча Стратник, — пробурчав Ігуда, — теж вважала, що головне — ефект.

— Отож бо. А, на закриття цієї теми... Хочете знати правду? Як на сповіді?

— Сповідь колишнього кадебіста?.. Це щось нове. Сюжет для чергового телесеріалу. Втім, не ви перший...

— Визнаю: цього разу моя поява в відділку справді впливала із мною ж таки розробленого сценарію.

Почувши це, водій у штатському застережливо прокашлявся, намагаючись зупинити колегу. Він взагалі був противником подібних зізнань. Навіть у тих випадках, коли вони допомагали зміцнити "співпрацю затриманого зі слідством". Випадковість їхньої появи у відділку мала залишатися основою легенди всієї операції. А легенд слід дотримуватись, це святе.

От тільки пролунало його застереження не дуже-то й упевнено, а тому і не дуже переконливо. Все ж таки не він був начальником Глотова, а, мабуть же, навпаки.

— Але тільки цього разу. Тоді ж, кілька років тому, я виявився у відділку цілком випадково. Тобто я справді мав кілька запитань до одного з їхніх начальників, але вас вони не стосувалися. Просто хтось із міліціантів сказав, що затримали "якогось Ігуду, який націоналістично треться то біля поетів чи кіношників, то біля геніїв мольберта". А з'ясувалося, що прізвище мені знайоме.

Есбеушник, що сидів за кермом, знову невдоволено покректав, і схоже, що цього разу йому урвався терпець.

— Та якби капітан — бо тоді ще... капітан — Глотов не вирвав вас того дня з міліцейської дільниці, — баритонно сповістив невідомо — вого пасажир, — ви скінчили б свої дні у тому ж таборі, що й ваш приятель Данило Стратник! От тільки ви, особисто, йшли б етапами не як політичний в'язень, а як пропойний карний злочинець, оскільки "ліпити" політичних в'язнів тоді вже було не з руки. Принаймні за кількісними показниками виявлених "ворогів народу" не гналися.

— І то вже ваша справа: вірите ви цьому, чи ні, — додав Глотов. — До речі, так само сталося б і цього разу, якби раптом ми з капітаном Щедренком, — ледь помітно торкнувся він плеча водія, — передумали і не вирвали вас із обіймів цієї міліцейської фурії, старлея Катерини Стратник.

— Навіть важко уявити собі це, але колеги Стратник здригаються, пригадуючи, які "допити з пристрастієм" уміє влаштовувати ця "му— жоподібна" фурія, — з нотками патетики в голосі додав Щедренко.

— Я вже не кажу про нещасних жінок, які потрапляють їй до рук і яких вона воліє допитувати на світанку, з мордобоем, світлом настільної лампи у вічі й одвертим знущенням...

— Навпаки, уявити собі це досить легко, — мовив Ігуда, але тільки для того, щоб підтримати розмову.

— А що вона витворює з чоловіками, які статті та неіснуючі злочини шиє їм! Особливо, якщо котрийсь із них наважується спілкуватись з нею українською, або

помічений у прихильності до відомих патріотів, таких, як, скажімо, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл чи ще хтось там.

— Хоча б ті ж таки брати Горині, — дуетно вів свою партію Щедренко.

Щось тут не те, зрозумів Ігуда. Не могли ці два есбеушника просто так, задля приємної розмови та осміяння "міліцейської фурії", визволити його з рук міліціантів. За цими пасажами щось приховується.

— Саме тому, — не змусив його довго перебувати в невідомості капітан Щедренко, — всіх політично неблагонадійних ми й пропускаємо через цей райвідділ і, здебільшого, з обов'язковим підключенням до допитів пані Стратник. Хто, яка опозиційна газета чи телеканал, наважиться потім звинуватити доньку страждальця за незалежність — у політичній упередженості та в ненависті до українських патріотів? А якщо комусь і спало б на думку поставити питання саме так, негайно з'явилася б низка інших, уже суто моральних запитань. Як на мене, геніальний хід. Розумію, що доводиться діяти за принципом: "Якщо сам себе з ранку не похвалиш, то цілий день ходиш, мов опльований...", але все ж таки...

— Цілком у кадебістському дусі, — погодився Ігуда. — Майже класика.

— До речі, що все ж таки привело вас до Києва цього разу? Ви ж, пане Ігудо, нібито непогано прижилися в своєму селищі з такими "образно-кінематографічними", як ви колись писали, краєвидами, і такою символічною назвою — Спокути. Тим паче, що звідти ж, здається, був родом і Данило Стратник.

— Був. Саме тому я і навідався до його батьків, та неподалік того села, у райцентрі, заякорився. А щодо назви селища і його краєвидів... Так, справді, і символічно, й кінематографічно, але...

— ...Але все ж таки не матінка-столиця, — артистично зітхнув Щедренко.

— Одначе здається мені, що це не єдина спонuka. — Глотов вражав Ігуду своєю майже ідеально правильною українською мовою, в якій усе видавалося вивіреном і довершеним: словниковий запас, вимова, наголоси, ідіоми...

Ігуда ще жодного разу не чув, щоб він переходив на містечковий суржик, до того ж, час від часу примудрявся вживати щиро українські, суто літературні, подеколи дуже рідкісні слова і вирази. Єдине, що заважало Ігуді захоплюватися його справді добірною, дикторською мовою, то це нерозвійна підозра в тому, що всіх цих слівес Глотов набрався під час кадебістсько-ідеологічного цензурування творів засуджених, але історично непідсудних, поетів та прозаїків українських. Одначе ж тисячі його колег і на це не спромоглися.

Він, наприклад, міг казати: "Поетика Вінграновського... — це ж яка вишукана толерантність думки, яка образність, яка асоціативність філософського сприйняття навколишнього світу!". Чи ошелешити співбесідника глибокодумною сентенцією на зразок: "Звичайно ж, стрічка — не з кращих взірців західного кіномистецтва, але все ж таки зверніть увагу, як виразно проглядаються в ній і рівень акторської майстерності, й операторська робота; а яка пейзажна стилістика! Яке фольклорне тло, яка психологія світогляду!..."

Щоправда, окремі слова він іноді вимовляв із російсько-кавказьким "прононсом", який однак не дуже різав слух, навпаки, налаштовував співбесідника на довірливість.

— Так от, я і кажу: — повернувся до несподівано перерваної думки Глотов, — що ми саме тому й пропускали всіх політично ненадійних через цей райвідділ і через слідчу Стратник... Тобто, даруйте, я хотів сказати, з обов'язковим підключенням на фінальному етапі до допитів пані Стратник. Бо й справді, хто, яка опозиційна газета чи канал наважиться потім пікнути проти доньки страждальця за незалежність?

— Усе це я вже чув від капітана Щедренка, — зауважив Ігуда.

— От бачите, ми з капітаном одностайні навіть у такій політично делікатній справі, як ваші, пане Ігудо, взаємини з Катериною Стратник, — незворушно вийшов із ситуації підполковник Глотов. — І погодьтеся, що розрахунок у нас точний.

— Не заперечую.

— Я навіть сказав би, що він психологічно виважений. Але повернімося до справ мистецьких. Я знаю, що з кіномистецтвом у вас проблеми досить складні, зате ви маєте певні успіхи у живопису. Так-так, не скромничайте, я показував репродукції ваших робіт одному фахівцеві. Так от, на його думку, ви — справжній талант. Причому талант цей проявляється не стільки в майстерності вашого пензля, скільки в сюжетних задумах картин, у тому психологічному навантаженні, яке вони в собі несуть; у філософсько-психологічному підтексті... — якщо тільки я словесно правильно відтворюю суть вулканічного захоплення, з яким той фахівець відгукувався про ваші полотна.

— Навіщо вам це здалося? Ви ж не збираєтеся стати моїм комерційно-творчим агентом, який би займався продажем картин та просуванням моїх сценаріїв?

— Досить несподівана постановка питання. На диво, несподівана. Га, ви капітане Щедренко, зі мною згодні?

— Ми з вами все життя тільки те й робимо, що агентуємо. То яка різниця, де цим займатися: в СБУ чи на виставках-розпродажах живопису? — виразно пересіпнув плечима капітан. — Якщо тільки пропонується паном Ігудою оборудка виявиться фінансово виправданою, раджу приставати на його пропозицію.

— Але ж він ще нічого такого мені не пропонував.

— То спонукайте його до бодай одного за все його життя мудрого кроку.

— От вам, Ігудо, приклад того, як, услід за науковцями, митцями, військовими і всім іншим людям, поступово комерціалізуються навіть наші комерційно непорочні, і так само комерційно бездарні, співробітники Служби безпеки. Я подумаю над вашою пропозицією, метре. Вона здається мені не такою вже й безнадійною, і не такою фантастичною, як вам.

— Ну, це ще й справді не пропозиція... — нарешті повернувся до тями Ігуда. — Я вам поки що нічого не пропонував, і не впевнений, що колись щось запропоную.

— Запропонуйте, метре, запропонуйте. Ви — нам, ми — вам. Такий зараз світ, Ігудо; роззирніться навколо себе, подивіться, що відбувається. Як легко і несправедливо люди заробляють свої гроші, і як тяжко, але праведно, їх витрачають.

— Сумнівне припущення. "Ви — нам, ми — вам" — це, мабуть, не про нас.

— Не псуйте нам "обідню", як кажуть у подібних випадках наші "старші", а отже, як вони самі вважають, і мудріші брати-росіяни. Крім того, за "базар" потрібно відповідати. У мене є свідок. Але якщо поставитися до вашого запитання значно серйозніше, ніж оце я щойно, то над ідеєю створення мистецько-бізнесової структури "Ігуда — СБУ — корпорейшн" я поки що не замислювався. Так що тут усе під протокол. До речі, перш ніж потрапити до Інституту культури, навчання в якому так і не завершили, ви майже три роки навчалися в Інституті народного господарства, і то на дуже модному зараз факультеті економіки.

— Було таке.

— Чому б вам не завершити навчання в цьому вузі?

— Навіщо?

— Принципове питання. Але з ним пов'язана буде розмова, до якої ми ще свого часу повернемося. Тим часом відомо, що, за станом успішності, ви були не останнім студентом. Та й з інституту вас ніхто не відраховував, самі полишили його.

— Тому й не маю наміру повертатися.

— Політик, який поєднує в собі освіту і пристрасті економіста, кінодраматурга і живописця. Не кажучи вже про послужний список десидента, бунтаря, опозиціонера. Своїми міркуванням я не порушую канони такої будь-якої формальної логіки, капітане Щедренко?

— Якби ж мені ще й були відомі ці канони, — іронічно відказав той, в черговий раз кидаючи машину в якийсь провулок. — Одначе, в загальних рисах. Пану Ігуді й справді не завадило б отримати диплом економіста.

16

Почувши про диплом економіста, Ігуда примовк і замислено, щоб не сказати "заінтриговано", подивився, спочатку на Щедренка, який, в іпостасі водія, обачливо відстежував не так його реакцію, як вуличну ситуацію; далі — на підполковника СБУ.

— Може, ви й мене посвятите в свої далекоглядні плани, панове кадебешники?

— "Панове офіцери", — ввічливо підкорегував його Готов.

— Не так вже й принципово.

— І все ж таки радив би звертатись до нас саме таким чином. Можна навіть не акцентувати уваги на тому, що йдеться про офі—церів Служби безпеки незалежної, всіма патріотами омріяної, України.

— Згоден, — аж тепер відчув некоректність свого звертання Ігуда. — Справедливе зауваження.

— А щодо освіти економіста... У мене такий життєвий принцип: з людиною якої б професії чи спеціальності не зводила мене доля, передусім цікавлюся, з ким я маю справу: з істинним професіоналом, чи таки справді з випадковим заробітчанином? Професіоналізм для мене — понад усе! У будь-якій справі. Особливо ж у справі державного управління.

— Припускаєте, що подамся в державні чиновники, чи робитиму політичну

кар'єру?

— Якщо зважити, що зараз на політичному олімпі виявилось чимало менш помітних і значущих в недалекому минулому постатей. — нагадав йому Щедренко. — То чому б і вам не ризикнути? Причому існують такі чиновницькі та партноменклатура посади, які за самою природою своєю слугують трампліном для стрибка в крісло міністра, прем'єра чи навіть. президента.

Знадобилося кілька хвилок мовчання, перш ніж Ігуда опанував себе і спробував збагнути, про що тут зараз між цими кадебешни. пардон, есбеушниками, йдеться.

— Навіть якщо я зважуся на такий божевільний крок, тобто подамся в політичні діячі. Який вам із цього зиск?

— Ось це вже розмова, — миттю відреагував Глов. — Вважатимемо, що ваше повернення на заочний факультет економіки — питання вирішене. Завтра ж я зателефоную проректорові цього вишу, з яким у мене, слава богу, збереглися давні стосунки. Впевнений, що він піде нам назустріч. Що ж до зиску, то це аспект філософський. І годі про нього. Поки що — годі. Що ми ще не з'ясували?

— Що привело пана Ігуду до Києва, — ось що залишилося позав увагою, — нагадав своєму шефові Щедренко.

— От бачите, пане Ігудо, що значить невчасно відволікатися. А й справді, ви так і не відповіли на моє запитання: що ж привело вас до Києва цього разу? Тільки так, чистосердно і винятково під протокол.

Лише тепер Ігуда збагнув, що то в Глова такий кадебістсько— слідчий прийом: ненав'язливо і, на перший погляд, делікатно примушувати допитуваного знову й знову відповідати на те запитання, на яке він уже відповів.

— Згадка про бунтарське минуле — така відповідь вас влаштує?

— Ні. Але не тому, що сумніваюся в її правдивості. Занадто вже вона дріб'язкова. Не відчувається амбітних устремлінь провінціала, що заходився завойовувати столицю. Не проглядається конкретної мети...

— Маєте рацію: цього разу жодних амбіцій фантазії мої не породжували.

— Ви ж, Ігудо, нібито непогано вживалися в кінематографічні образи в своїх Спокутах.

— Я зобов'язаний відповідати?

— Побійтеся бога, це ж не допит! Звичайнісінька дружня розмова. Але підтримувати її — у ваших інтересах. Не в моїх, а саме у ваших. Отож, чекаю відповіді, — раптом рішуче наголосив він.

— Здається, я — громадянин незалежної демократичної України.

— Що значить "здається"?! Ображаєте, пане Ігудо. Не здається", а таки незалежної, і боронь вас Боже засумніватися в цьому. Під протокол.

Ігуда плеснув себе руками по колінах і майже істерично розреготався.

— І це ви застерігаєте мене: "Боронь вас Боже засумніватися, що вона незалежна"?! Ви, вчорашній офіцер КДБ, який готовий був засадити мене за ґрати, загнати до мордовських чи колимських таборів тільки за саму мрію побачити колись

Україну незалежною?!

— Саме я. Під протокол, — незворушно підтвердив Глотов. — Що вас дивує? Що вчорашній офіцер КДБ носить нині посвідчення офіцера СБУ, маючи на своєму особистому рахунку, вже тепер, у незалежній Україні, шість серйозних затримань людей, які виступали проти Конституційного ладу та підривали економічну стабільність?

— Один навіть шпигував на користь не скажу якої, але все ще сусідньої держави, — підказав йому Щедренко.

— Вам доводилося чути про групу терористів, що називали себе "комсомольцями", і яких оце нещодавно судили в Миколаєві, — вступив у цей перехресний "допит переконання" капітан Щедренко. — Які озброїлися, підірвали вибухівку біля республіканського управління Служби безпеки в Києві і мали намір підняти в Україні повстання, з метою повалення існуючого режиму та відновлення радянської влади...^[15] Чого мовчите, Ігудо?

— Вас запитують: "Чули ви про таких новоялених комуністичних революціонерів-терористів, чи ні?", — і собі спробував вирвати його з летаргійного сну капітан.

— Дещо чув.

— Так ось, почули ви про них, і про суд над ними, тільки тому, що підполковник Глотов з кількома іншими співробітниками СБУ понад півроку "розробляв" їх, аж поки не вийшов на майже півтора десятка цих комсомол-бойовиків, уся діяльність яких була націлена на знищення української державності. І це лише одна з численних операцій, якими підполковник Глотов керував, або в яких був задіяний. За що й був нагороджений оце нещодавно орденом "За заслуги" III ступеню. За заслуги саме перед Незалежною Україною, перед її народом.

— Тож тепер дозвольте запитати: а що ж такого для захисту України, для реального відродження її, зробили ви? — немстиво, без будь-яких ноток зверхності, поцікавився Глотов. — Так-так, особисто ви, пане Ігудо?

В салоні "кацапського воронка" раптом запанувала сторожка, до запаморочливості напружена, тиша. Щойно пролунало запитання, якого сам він, Ігуда, й досі ні разу не задав собі — на думку не спадало, не хотів, не наважувався. Бо й справді, що такого він, офіцер запасу, патріот, випускник школи армійських розвідників, зробив задля оборони і порятунку землі своєї? Що такого, окрім квилення з приводу трагічної долі Неньки-України і сентиментальних душевних стень, здатен він занести до свого послужного списку захисника Вітчизни?

— Поки що нічого, — набрався мужності проказати вголос. І з покайним полегшенням визнав: добре вже хоча б те, що все ж таки набрався цієї мужності.

— І не робите, — запевнив його Щедренко. — Ні ви, ні такі балакуни, як Владьо Авгура, Данило Стратник, земля йому.. Не кажу вже про Мирона Миньківського і йому подібних.

— Ну, не варто б так безнадійно, — спробував заступитися за Ігуду підполковник, водночас намагаючись втихомирити свого підлеглого. Причому, як здалося Ігуді,

цілком щиро.

— Невже ви не бачите, що за кожним словом його, в самій манері спілкування — неповага і нахабство? — відкинув будь-яку дипломатію капітан. — Треба ж колись приводити цього "патріота" до тями.

— Без нашої допомоги він, звичайно ж, безпорадний. Але ж ми ладні підтримати його у будь-якій святій справі. Тобто з нашою допомогою він теж може дещо зробити для незалежної України.

— Він — ні, — рішуче похитав головою капітан.

— Тільки не треба так безапеляційно! — обурився Глов. — У нього ще є час.

— Тут проблема не в часі, а в тому, що чоловік цей — з породи бун— тарів-балакунів, по комунальних кухнях виплечаних. Точніше — ви— плаканих. Ви ж добре знаєте, що у нас в Україні ця порода давно стала домінуючою. А справу — справжню, серйозну справу — роблять. "люди справи".

— Здається, мене вже починають вербувати до лав СБУ? — пробурчав Ігуда, відчуваючи, що саме час втрутитись, бо ж "його без нього женять". — Чи принаймні — в її таємні агенти?

Есбеушники дуєтно зітхнули, і було це зітханням психіатрів, котрі відчули, що тут уже випадок суто клінічний і майже безнадійний. Всі подальші тест-розмови не мають сенсу.

— Вас, на відміну від Стратника і Миньківського, навіть до КДБ вербувати не захотіли, — повчально нагадав Щедренко. — Вважали, що цілковито безперспективний.

— Тоді якого дідька?! — обурився Ігуда. — Що ви тут свої "каде— бістські одноактівки" переді мною розугруєте? Кажіть по-людськи: чого кликали, що потрібно, які наміри зі мною пов'язуєте.

— Справді, час уже говорити серйозно, — визнав капітан, збагнувши, що Глов, до часу, вирішив помовчати — прислухатися до їхньої полеміки, придивитися до "клієнта". — Ото біда — замість того, щоб, кажучи мовою дипломатів, налаштуватися на конструктивний діалог, ви й далі починаєте вбачати в нас із підполковником своїх ідейних ворогів і демонструвати свою бунтарську натуру. "Кармелюк" ви наш, недоношений.

— На щастя, — негайно втрутився Глов, розуміючи, що підлеглий занадто захопився і може остаточно все зіпсувати, — ми з вами, капітане Щедренко, все ще належимо до когорти "людей справи".

— Причому людей, котрі не лише "напрацювали" певні зв'язки та певні ідеї, — негайно, наче актор, який, тонко відчуваючи, напарника по сцені, змінив тон капітан. — Але й, бодай пунктирно, а все ж таки позначили шляхи їх реалізації.

— А віднині ми ще й маємо в своїх лавах таку харизматичну постать патріота-революціонера як Роман Ігуда, який, до речі, проходив по наших внутрішніх паперах під всевдонімом "Команданте". Поява такої постаті не може не додавати нам упевненості.

— Не сперечаюся, таке поєднання дарує нам додаткові можливості, — вкрадливо

мовив капітан. — Але хто здатен переконати нас, пане підполковнику, що Ігуда, наш Незламний Команданте, вже й справді "з нами"? Поки що жодних ознак такого єднання не проглядається.

— От-от, саме поки що, — збадьорено парирував Глотов. — І це вже — під протокол.

В салоні знову запанувало мовчання, яке могло означати тільки одне: тема вичерпана і час прощатися. Коли Команданте дав зрозуміти есбеушникам, що готовий залишити їх приємне товариство, підполковник поцікавився, куди він має намір іти. Ігуда відповів, що подумає над цим за обідом у найближчому кафе.

— В будь-якому випадку повертатися до будинку, в якому квартируєте, не раджу, — мовив Глотов. — Принаймні сьогодні. Наші мілі— ціанти легко можуть знайти вас там, а разом із вами — і підстави для чергового затримання. Аж до кількох грамів наркотиків у кишені вашої куртки, знайдених при понятях.

— То й що порадите? — іронічно поцікавився Команданте.

— Порада моя банальна, і суто чоловіча — переночуйте у своєї нової знайомої. Сподіваюсь, вона не відмовить вам у притулку.

— У якої це "нової знайомої"?

— Ну, в тієї, в Євгенії, якщо не помиляюся...

Коли пролунало це ім'я, Ігуда несамохіть здригнувся. Зараз він ладен був почути, що завгодно, тільки не ім'я тієї єдиної жінки, яка все ще симпатизувала йому, і яка не лише співчувала, але й здатна була реально допомогти — житлом, грошима, порадою. Йому й на гадку не могло спасти, що й про неї есбеушники теж знають.

Відчувши, що акт помсти здійснився, капітан попрощався і сів у машину. Співчутливо поглянувши навздогін Команданте, він аристократично повів підборіддям, і, тріснувши дверцятами, наказав водієві рушати.

17

...Після розмови з підполковником, Команданте вирішив, що до маєтку сьогодні їхати не варто. Розумів: якщо вже в СБУ знають про неї, то хвіст виявиться неминучим. Так чи інакше, а люди Глотова вже стежать за баронесою, то ж чи варто в черговий раз навівати підозру на цю святую жінку? Та не стиг він пройти й двох кварталів, як мобільний телефон його ожив.

— У мене неприємності, — одразу ж попередив він, відповівши на вітання. — Тому, мабуть, буде краще.

— Знаю, — напрочуд спокійно перебила його Євгенія.

— Я потрапив був до міліції.

— Мені вже все відомо, — так само спокійно, але значно твердіше запевнила його баронеса. — Скажи, де саме ти знаходишся. Я десь неподалік.

Ігуда гарячково роззирнувся і, трішечки зорінтувавшись, повідомив

— Рухаюся в бік станції метро "Інститутська".

— От і рухайся в тому ж напрямку, — занадто весело, як на ситуацію, в якій перебував зараз Команданте, порадила баронеса. — Саме там і підберу.

Лише опинившись на задньому сидінні "мерседеса" поруч із Євгенією, він посправжньому усвідомив, що весь той міліцейський ідіотизм, через який йому довелося пройти, залишився позаду. Тут, за дверцятами легковика, він одразу ж опинився в іншому світі — в якому існують його кохана і достобіса заможна жінка, маєток, майстерня з двома незавершеними картинами; тут панують спокій, аристократизм і впевненість у завтрашньому дні; тут мислять категоріями європейської аристократії, емігрантського патріотизму й нерозвійної американської віри у демократію і главенство закону.

— Передусім заспокойся, не потрібно жодних слів, — проказала фон Гретцкі і, взявши руку Ігуди в свою, притримала її на стегні чоловічини. Роман одразу ж відчув приплив ніжності і збуджуючого тепла. — Висповідаєшся потім, удома.

І Команданте зрозумів, що справа не в Артурові, який незворушно пильнував дороги, не в присутності стороннього. Просто баронеса вважає, що все, що з ним відбувалося за кілька останніх днів, не варте ні його нервів, ні розмови під час такої жаданої зустрічі.

— Гаразд, удома, то вдома, — несміливо якось проказав він оце, вже майже призабуте, трохи незвичне в його становищі, слово "вдома".

— Тим паче що майже всі подробиці твого в'язничного буття мені вже відомі.

— Мобільний від мене одразу ж відібрали. Не дозволили навіть зробити один дзвінок, аби попередити. Та все одно я розумію, що це ти займалася моїм визволенням. Без твого втручання...

Почувши це, Артур на мить озирнувся на баронесу і якось підозріливо хмикнув. Та й сама вона знервовано поплескала вільною рукою по пальцях Ігуди, мовляв, помовч. І лише згодом Команданте дізнався, що насправді вона не тільки пальцем не ворухнула, щоб визволити його. Але й виявилася утаємниченою в усі подробиці затіяної есбеушниками операції "Великий Самозванець", яка покликана була показати йому, що становить собою сучасна українська міліція, яка має стояти на сторожі закону, а відтак — і самої державності. Та про це йому стане відомо з часом, а поки що.

Прибувши до маєтку, баронеса відіслала Романа до душі, але сама туди не навідалася, спочатку він повинен був змити з себе бруд і дух в'язничної камери. А тоді, аж після вечері, коли вони знову опинилися в кріслах біля каміна, дозволила:

— Тепер висповідуйся. Стисло, але з усіма важливими деталями.

І знову свою розповідь Команданте завершив повідомленням про те, що, хоча один знайомий есбеушник і вирвав його з міліцейських лабет, але це ще не остаточний порятунк. Він потрапив у дуже неприємне становище, тож міліція напевне пустить когось по його сліду. Не виключено, що доведеться з тиждень відсидітися в маєтку, власне, якийсь час переховуватися.

— Як ти на це дивишся? — спитав наостанку.

— Невже ти міг припустити, що мене, "декабристку з підводного човна", це злякає? — стоїчно заспокоїла його Євгенія. — Можеш переховуватися, скільки знадобиться. Так навіть краще: принаймні точно знатиму, що всі ті дні, які проведеш у

нашому "дворянському гнізді", ні з ким не зраджуватимеш і взагалі, належатимеш тільки мені.

— Здається, ми не про те говоримо. У мене серйозні неприємності. Слідчі, про яких я вже розповідав, буквально вчепилися в мене, намагаючись підвести під карну статтю, як одного з організаторів анти— президентської акції. Можливо, ти просто не розумієш, у яку халепу я втрапив.

— Боїшся помсти цієї міліцейської стерви та її колеги Скворцова?

— Якби я боявся їх, я б так не повадився. Я не боюся, я люто ненавиджу їх.

— Але ж ти навіть не затопив цьому Скворцову в пику, і стервозу Стратник, якщо я правильно зрозуміла, прямо там, у кабінеті, не згвалтував. Тоді з якого дива ці твої муки каяття?

Ігуда здивовано подивився на баронесу. Войовнича рішучість, з якою Євгенія заспокоювала його, могла вразити кого завгодно. Не багато знайдеться в світі жінок, подумалось йому, які б у такий спосіб збадьорювали чоловіків. Щоправда, виникає питання: "Кого з нас двох насправді слід вважати "незламним команданте?"

— Ти так думаєш? Тоді ти мужня людина, Євгеніє. Там, у машині, я побоювався, що осуджуватимеш мене, або побоїшся залишати у своєму домі.

Баронеса зняла його руку з підлокітника крісла, затисла в долонях і поклала собі на коліно.

— Все буде гаразд. І взагалі, запам'ятай: доки ми разом, ми — непереможні. У кожному "дворянському гнізді" мав бути свій девіз. Так ось, віднині наш родовий дворянський девіз: "Доки ми разом, ми — непереможні!". До речі, ти звернув увагу на важкеньку сумку, яку допоміг нести від машини?

— Сумка була — це так, але...

— А дарма, ній чекає свого часу невеличкий сюрприз. Он вона, на журнальному столику. Обережно відкрий і насолодися прекрасним видовищем.

Дещо провагавшись, Роман вивільнив руку і підвівся. Достатньо було йому відкрити заціпки сумки, щоб він усе зрозумів: там на нього чекав. ноутбук!

— Американського виробництва. Найновітнішої моделі, — пояснила баронеса. — З усіма мислимим "наворотами". Гадаю, тобі вистачить уміння, щоб опанувати його в одній-єдиній функції — друкарської машинки, і завершити свій божественний сценарій. З твоїм героєм, дезертиром Авгурою я вже мала нагоду зустрітися. Він вийшов із Зони та й тепер лікується у нашій клініці. Тож матимеш достатньо цілком правдивого матеріалу для сценарних розробок.

— Сьогодні ж візьмуся за завершення "Помсти приречених".

— Якогога швидше завершуй його і берися за цикл картин з історії та сьогодення України. Працюй напружено, у властивому тобі стилі. Але тільки в перервах між любовними втіхами. Умови для роботи і втіх тобі забезпечать.

— Саме так, у перервах. Доки ми разом, баронесо, ми непереможні.

— Ото ж бо! А ти мало не зіпсував свято першої репліки твого нового сценарію, жаханнями з приводу помсти якихось там недоумкуватих міліціантів. Маєш хоч якісь

навички роботи на компютері, чи, може, починатимемо з абетки? Адже досі ти працював на своїй старій італійській портативці.

— Деякі вже маю, з комп'ютером, загалом, ознайомлений.

— Тоді... — у вічність, метре! До речі, мене цілими днями не буде вдома, а митцям потрібне натхнення. Раджу бути уважнішим до нашої камердинерші Аліни. Єдиної жінки, на яку ревності мої не розповсюджуватимуться.

— Яка неоцінима жертвність!

— А таки жертвність, щоб ти знав.

Повернувшись до флігеля, він застав там Аліну, яка готувала для нього ліжко.

— Навіть не уявляєте собі, як я чекала на вас і як хвилювалася.

— Щось я не помітив радості на обличчі. Ще й оця траурна косинка.

— Бо й справді траурна, адже я тепер удова. Хіба баронеса не повідомила вам про це.

— Навпаки, порадила бути уважнішою до тебе, і навіть попередила, що не ревнуватиме.

— Ще раніше про те ж саме господиня попередила й мене, — зізналася Аліна. — Але тільки вчора поховали мого Гриня. Його знайшли утопленим у поближньому ставку, в якому він час від часу полюбляв рибалити. Зазвичай, у "зюзю" п'яним.

— Тоді зрозуміло...

— Та ні, впевнена, що піти зі світу йому допоміг наш Артур, водій господині.

— З'явилися якісь докази?

— Віднайшлися б. Але навіть не намагаюся натякати на них. Існують чоловіки, при яких ми, жінки, за все своє заміжнє життя буваємо щасливими тільки впродовж двох ранків: того ранку, коли прокидаємося дружинами, і того, коли нарешті прокидаємося вдовами.

— Страшне зізнання.

— Правдиве. А найстрашнішими зізнаннями зажди бувають ті, що виявляються найправдивішими. За останні півроку ми з ним жодного разу так і не побували в ліжку. Навіть важко з'ясувати, хто ким більше гребував у питаннях секса. Але його завжди тягло не до жінок, а до мужчин. А саме як мужчину я і зненавиділа його. Тому на траур мій можеш не зважати, він виявиться так само недовгим, як і нещирим. — Наблизившись, вона повела долонею по низу його живота, а потім, рвучко розвернувшись, потерлася о нього стегнами. — І запам'ятай, що як жінка я цілковито здорова й охайна. Баронеса особисто проконтролювала моє обстеження й очищення.

Відчувши збудження, Ігуда вчепився руками в її боки, далі груди, але в той момент, коли вже наліг на неї і готовий був піддатися своїй хіті, Аліна розсудливо остудила його:

— Сьогодні ти ще можеш знадобитися баронесі — сильним і сповненим жадання. Чи ж варто розчаровувати її з перших днів знайомства. Розчарувати жінку легко, але причарувати її після цього майже неможливо.

"Любов — ось те останнє, що залишається у нас святого, а отже й людського, —

перше, що "ноутбукно" занотовував Ігуда того вечора, поки Євгенія, разом із кухаркою Мартою, готувала "королівську вечерю". — Варто зректися своєї любові, як негайно руйнується увесь той світ, задля якого ми створені і завдяки якому існуємо. Вся наша любов, усі наші пристрасті і захоплення, всі наші чуттєві страждання — лише до того часу прекрасні і зворушливі, доки ми свято й непорушно віримо в нами ж таки, нашими любовними мареннями сотворені, ілюзії".

18

Євгенія зупинила свою "тойоту" в тихому провулку неподалік схилу Дніпра, вийшла з неї слідом за Авгурою, і вони побрели вуличкою до парку, що на схилі. Вже відійшовши від машини, вона знову крадькома озирнулася. Ні, вона таки не помилялась — чорна "волга" справді пригальмувала напроти провулку і, після нетривалого вагання її водія, припаркувалася майже навпроти їхньої "японки". Отже все з'ясувалося: цей "кацапський воронок", як називав його Ігуда, справді супроводжував їх. Лишилося хіба що з'ясувати, якій службі він належить і хто саме цікавить його мандрівників — Авгура чи вона сама?

— Непомітно озирнися, — порадила сержантові. — Чи не знайома тобі ця чорна "волга", яка волочилася за нами у вигляді ескорту?

— Мені особисто вона не знайома, але чув про неї від колег-літераторів.

— Зокрема, від Команданте?

— Ви й про існування Команданте знаєте?!

— Винятково з чуток, — поспішливо пояснила Євгенія. — І "волги" ці кадебістські ваші знайомі називали "кацапськими воронками".

— Бо й справді, в подібних "воронках" їх відвозили до обласного чи міського управління КДБ.

— Я помітила цей воронок недавно. Але неважко припустити, що якісь красені вели нас від самої клініки. Цікаво, з якою метою.

— Можна не сумніватися, що це мій "хвіст", отже хвилюватися вам нема чого.

— Хвилюватися справді не варто, — в черговий раз озирнулася Євгенія. — А засумніватися не завадить. Не слід забувати, що я все ще іноземка, нехай навіть і з посвідкою на проживання.

Вона хотіла мовити ще щось, але в цей час з-за рогу долинули гамір і добірна лайка. А ще за кілька хвилин вони стали свідками вуличної бійки, в якій брали участь щось із п'ятнадцятеро молодиків. Причому частина з них була вбрана на кшталт "металістів". А ще кидалось у вічі, що всі вони поставали із виголеними головами, посеред яких виднілися "півнячі гребені" яскраво фарбованого волосся. От тільки гемселилися ці хлопці не по-півнячому — кулаками, битами, і навіть ланцюгами.

Євгенія і Авгура поспішливо перейшли на інший бік провулку, і вже звідти побачили, як із-за риштувань занедбаного владою "довгобуду" одна за одною почали вигулькувати міліцейські машини. Складалося враження, що міліціанти навмисне чатували там у засідці, чекаючи, поки молодики попроламують одне одному черепи, щоб потім одразу ж підводити вцілілих під статті "Карного кодексу".

Забувши про ворожнечу, хлопці негайно почали розбігатися, залишивши посеред вулиці трьох своїх спільників — чи то вже вбитих, чи ще тільки знепритомнілих. Причому кілька з них мало не збили баронесу з ніг. Мабуть, так воно й сталося б, якби в останню мить Авгура не вхопив її попід руку і не прикрив тулубом. А ще за мить поруч із ними зупинилася міліцейська машина, і троє міліціантів на чолі з капітаном кинулися до них з такою рішучістю, наче були впевнені, що саме ці двоє і влаштували всю цю криваву веремію.

— Хто такі? Якого дідька вештаєтесь тут? Документи!

— Може, ви спочатку відрекомендуєтесь, пане офіцере міліції? — сухо осадила його фон Гретцкі.

— Таким жіночкам, як ви, офіцери міліції відрекомендовуються вже в у відділку, — нахабно вищірився капітан. — Попереду у нас — ціла ніч.

— Якби на вас не було цієї форми з портупеею, я відважила б вам ляпаса, — зблідла баронеса. — За хамство. І не думайте, що наявність пістолета гарантує вам безкарність.

Невідомо, чим би закінчилася ця сутичка з міліціантами, якби поруч із міліцейською машиною не зупинилася вже знайома баронесі і "солдатові Зони" чорна "волга", водій якої "ударив по гальмах" на повній швидкості, наче здибленого рисака зупиняв.

— ...А цих двох, колеги, залишіть нам! — проказав кремезний чолов'яга, щойно залишив салон машини. — Не витрачайте на них часу, відловлюйте справжніх винуватців бійки.

— Кому це "нам"? — войовниче зиркнув на нього капітан, що був за старшого наряду.

— Людям з поважної, урядом і громадянами шанованої, контори, — тицьнув йому під носа посвідчення чолов'яга в цивільному, в якому Євгенія Гретцкі легко впізнала підполковника Служби безпеки Глотова.

— Ну та хіба що. — примирливо пробурмотів міліціант.

— Маєте ще якісь запитання до цих людей?

— Та хіба що, як до свідків.

Вони, всі разом, простежили за тим, як до гурту міліціонерів, що схилися над усе ще лежачими на асфальті побитими молодиками, приєднуються медики одразу з двох машин "швидкої медичної допомоги", і тільки по цьому підполковник пояснив:

— Ми з колегою, з тим, що залишився за кермом, супроводжуємо цих людей.

— То "супроводжуєте", чи все ж таки "ведете" за канонами "зовнішнього спостереження"? — вдався до іронічного уточнення міліціант, однаке й цей випад Глов проігнорував.

— А відтак можемо побожитись, що, на час бійки цих розфарбованих вилупків, американська громадянка баронеса фон Гретцкі і її супутник перебували за два кілометри звідси.

— Ну та хіба що аж за два кілометри, — незворушно пристав до його умови

капітан, повертаючись до своєї машини і наказуючи своїм підлеглим рушати далі.

— Може, ви все ж таки вибачитеся переді мною? — рішуче ступила Євгенія у бік міліцейської машини, демонстративно записуючи її номери на свій мобільний телефон.

— Іншим разом, — нахабно всміхнувся капітан, маючи намір зайняти своє місце поруч із водієм.

— Ну, дивіться, воля ваша. Офіцери СБУ свідки — я давала вам такий шанс, — процідила Євгенія.

— Ви справді маєте намір оскаржувати дії цього міліціанта? — недовіжливо, упівголоса поцікавився Глов, відвівши її трішечки в бік від Владя. — Чи це лише мстива погроза?

— Для вас так важливо знати це?

— Давно цікавлюсь психологією мстивості, — миттєво відреагував підполковник СБУ. — В усіх її проявах.

— Тоді вам краще поспілкуватися з відомим вам Команданте.

— З добре відомим нам обом... Команданте.

— У нього вже навіть не гладіаторська, як він вважає, а самурайська теорія помсти. Цитую дослівно: ".випад на випад, удар на удар, ненависть і презирство — у відповідь на будь-який прояв неповаги. З люттю і ненавистю, без пощади і терміну давності...". Особливо по відношенню до ворогів України.

— Тобто по відношенню до імперських амбіцій росіян? — скрадливо поцікавився підполковник.

— Якщо тільки вас особисто, пане Глов, це не травмує.

— Навпаки, такі риси характеру мені імпонують. Принаймні в даних конкретних умовах.

— У нього це називається "кодексом легіонера"

— Отже, "кодексом легіонера". Так, так, навіть не уявляєте собі, наскільки важливою може виявитися ваша інформація, — заінтриговано проказав підполковник, беручи баронесу попід лікоть і відводячи ще на кілька кроків убік.

— Щоб порушити проти нього ще одну карну справу? Тепер уже за розпалювання ворожнечі по відношенню до "братнього" народу?

— Хіба проти Ігуди хтось колись порушував карну справу? Не заперечую, були тривалі розмови, навіть короточасні затримання, але жодної з міліцейських чи кадебістських зачіпок ні до порушення "справи", ні тим паче — до суду, ніхто не доводив. Що ж стосується нашої ситуації, то про що мова?! Коли Кремль почав загання підневільні народи сусідніх держав у так зване "Содружество Незавісимих Государств", тобто в пріснопам'ятне СНД, народ український негайно нарік це "содружество" саме так, як і повинен був наректи, — "совра— жєством"! Одразу ж розпізнавши в цих маневрах московітів чергову спробу відродження колоніальної Російської імперії. І не помилився.

Євгенія виважила свого співрозмовника поглядом, сповненим недовіри: цього чоловічка справді можна сприймати як одноступця і союзника, чи це лише чергова, за

лексиконом Ігуди, "кадебістська підлянка"?

— Одначе ми відволіклися, — вчасно спохопився Глотов. — Отже, "кодекс глadiatora"... "З люттю і ненавистю, без пощади і терміну давності". Цієї властивості характеру нашого Команданте я не знав, хоча сам оперативний псевдонім його мав би настроювати на відповідне сприйняття. То що, дійсно, йдеться про характер нашого легіонера, чи це лише образ, бравада?

— Я навідувалася до рідного села Ігуди. Села, в якому од віку вічного молодь, і навіть дорослі чоловіки, традиційно билися куток на куток, або й "усім селом" — на сусіднє залізничне селище. Так ось, розповідали, що в підлітковому та в юначому віці бажаючих битися з Ігудою знаходилося небагато. Навіть серед тих, що почувалися дорослішими і сильнішими.

— Пам'ятали, що йдеться про сина коваля? — підбадьорив її наївністю свого запитання Глотов, хоча вже передбачав, що розгадка такої поваги полягає не в цьому.

— Кожен, хто наважувався "завестися" з ним, дуже швидко переконувався: щоб Ігуда угамувався, треба було або вбити його, або ж утекти з "поля бою". Скільки б не було супротивників і скільки б разів його не збивали з ніг, він підводився і, не зважаючи ні на що, вперто продовжував сутичку.

Вислухавши її, підполковник пошкрябав нігтями підборіддя і глибокодумно помовчав.

— Безсумнівно, це характер, — сказав уже по тому, як стало зрозуміло, що відповідь Євгенії виявилася вичерпною. — Як з'ясувалося, ви, зі своїми психологічними підходами до сприйняття Ігуди, можете стати дуже цінованим джерелом інформації про нього.

— А щодо сержанта Авгури, — негайно скористалася з ситуації фон Гретцкі, — то з приводу нього жодних запитань виникати не повинно. Вчора він нарешті отримав одразу два паспорти — громадянський і закордонний, поява яких засвідчила, що з війська пан Авгура демобілізований і жодних претензій до нього військове відомство не має.

— Ви обоє чисті, яко ангели, — визнав підполковник. — Тому й інтерес до вашої, пані Гретцкі, персони у нас теж — суто ангельський. До Авгури запитань нема, а до вас виникли. Чесно кажучи, цей дезертир взагалі жодного інтересу для нас не становить. Тому вам, сержанте запасу, — підсилив він голос, звертаючись до Владя, — радимо хвилин п'ятнадцять прогулятися десь поблизу. А вас, баронесо, прошу до нашої машини.

— Мене затримано? — іронічно звела брови фон Гретцкі, ідучи слідом за ним до "волги".

— З величезним задоволенням затримав би вас хоч на решту життя, але, як кажуть картярі, цього разу козирна дама випала не мені. "Вас запрошено" — таке формулювання влаштовує?

— Цілком.

— Одначе сьогоднішня розмова наша видається короткою. Максимум десять

хвилини.

— І стосуватиметься вона?.. — поцікавилася Євгенія.

19

Глотов допоміг Євгенії влаштуватися на задньому сидінні, сам сів опліч Щедренка, що, як завжди, виступав у ролі водія, аж тоді пояснив.

— А стосуватиметься вона, як ви вже давно зрозуміли, ваших взаємин із паном Ігудю, з нашим шанованим Команданте.

Глотов був упевнений, що Євгенія обуриться, вважатиме саму спробу говорити про ці взаємини втручанням в особисте життя — і мала б рацію. Однак баронеса лише загадково всміхнулася і з нотками кокетства в голосі поцікавилася:

— Щось маєте проти них?

— Навпаки, хотілося б, аби ці взаємини виявилися тіснішими і сталішими.

— Ось і мені так видається, судячи з нашої попередньої розмови.

— Під час якої ваших взаємин ми, з властивої нам делікатності, взагалі не торкалися, — нагадав Глотов, сидючи до неї впівоберта.

— Так, вона стосувалася моїх особистих планів, зокрема, бізнесових та благодійницьких. До того ж, одразу після неї, люди які намагалися перешкоджати розбудові мого фармацевтичного бізнесу, зателефонували і вибачилися.

— Всі троє?

Баронеса вперше поглянула на підполковника з повагою.

— Як це не дивно.

— Ось бачите...

— Відтоді, як ви потрапили під наше крило, дивуватися вам доведеться все частіше, — не озираючись, промуркотів Щедренко. — Але нам би хотілося знати, які ваші наміри щодо цього дезертира, і куди саме ви маєте намір везти його, полишивши межі столиці.

Гретцкі коротко розповіла про плани заокеанської госпіталізації — цї Августури і про те, що, перш ніж вирушити в цю подорож, сержант мріє знову побувати в Зоні. А ще вона повідомила, що радіаційне зараження у сержанта не настільки сильне, як можна було чекати. Судячи з усього, він перебував в одній із відносно чистих, у радіаційному відношенні, ділянок Зони, про які вже досить добре відомо науковцям, оскільки в подібних "чистих плямах" розташовані кілька населених пунктів, до яких повернулася частина жителів. Отож у сержанта є всі шанси виборсатися з того стану, який привів його до клініки.

Контррозвідники вислухали її без особливого інтересу, ні в який спосіб не реагуючи на її розповідь. У баронеси навіть склалося враження, що історія Августури, як і плани медиків щодо нього, офіцерам СБУ давно знайомі, і що для них розповідь американки — всього лиш своєрідний тест на одвертість.

— Нам уже відомо, що ваш підопічний поривається назад у Зону, — заговорив Глотов лише по тому, як Гретцкі замовкла.

— На певний час, аби провідати декого зі своїх знайомих.

— Ми навіть знаємо, кого саме, — запевнив її Щедренко.

— Не заважайте йому, — мовив підполковник. — Навпаки, допоможіть повернутися туди. — Адже його прагнення цілком співпадають із вашими творчими планами. Ще один захоплюючий розділ не лише у вашій книжці, але й у сценаріїв Романа Ігуди.

— Ваша поінформованість, пане підполковнику, просто вбиває мене.

— Дякую за комплімент.

— То, може, ви ще й скажете, чому цей дезертир так зацікавив вашу контору?

— Чому ви раптом вирішили, що зацікавив? — стенив плечима Глотов, і на обличчі його з'явилося щось схоже до посмішки. — Точніше, що зацікавив саме він? Нас цікавить не дезертир, а старший лейтенант запасу Роман Ігуда. Наш Незламний Команданте. Ні-ні, він цікавить нас не в тому розумінні, в якому ви щойно припустили. Ніхто не збирається переслідувати його. Навпаки, щодо цього чоловіка у нас далекоглядні плани. І саме їх стосуватиметься наша наступна з вами розмова.

— Чому не сьогоднішня?

— Тому що сьогодні я ще маю доповісти своєму шефові про підсумки зустрічі. А його, як і мене, інтригуватиме тільки одне питання.

Підполковник витримав паузу, чекаючи, що баронеса не стримається і поцікавиться, яке саме. Проте у своїх висновках вона пішла значно далше.

— Упевнена, що насправді вас цікавить одразу кілька питань. Перше — чи маю намір продовжувати свої взаємини з Ігудою, аж до можливого шлюбу з ним? Не сумнівайтесь, маю. Друге — чи маю намір допомагати йому і вам? Маю, але за умови, що зумієте вирвати цого з тієї бунтарської богеми, котра знову почала згуртовуватися навколо нього, і допоможете йому повернутися до армії. Кілька років служби офіцером, з відповідним підвищенням у чині та в посаді, значно зміцнить його, як у власних самооцінках, так і в соціальному статусі. І нарешті, третє питання — чи здатна я залучити до вашого проекту щодо Команданте певні кошти з власних і батькових рахунків? Згода на, якщо в основі цього проекту лежать патріотичні поривання, а сходження Ігуди буде спрямоване до вершин політичної влади у Незалежній Україні, тобто він перебуватиме у лавах українських патріотів, а не в лавах проросійських опозиціонерів, яких Команданте ненавидить так само, як і я. Не кажучи вже про моїх рідних, котрі походять з родин емігрантів.

Вислухавши цей монолог, підполковник і капітан Щедренко вражено презирнулися.

— Ось і вір після цього різним побрехенькам про блондинок! — повів широким, старанно виголеним підборіддям Глотов.

— Очевидно, існують винятки, — стенив плечима капітан. — Хоча досі ніхто цього не довів, і навіть не помічав.

— Але ж ти чув: щойно ця білявка висловила все те, що мав би висловити я, але ще не знав, як делікатніше підступитися до цієї розмови.

— Тому й кажу: мабуть, все ж таки існують винятки, — розгортали чоловіки свій антифеміністський діалог з такою безпардонністю, нібито давно залишилися в салоні тільки вдвох.

— Заспокойте себе тим, — втрутилася в нього баронеса, — що в зграї блондинок я виявилася цілком випадково — за покликом моди і за допомогою фарби. Відтак, "шатенно" готова вислухати ваші пропозиції.

— Наразі все вже мовлено. Тепер мені буде про що доповідати шефові. Впевнений, що ваші пропозиції його зацікавлять.

— Пардон, пропозиції залишаються вашими. Я всього лиш озвучила їх.

— Саме це я і мав на увазі. Про подальші наші плани дізнаєтеся під час наступної зустрічі; сьогодні ж можу лише підтвердити, що на команданте ми покладаємо великі надії.

— Як це не дивно, я — теж, — взялася Євгенія за ручку дверцят. Одначе Глотов устиг вийти раніше і галантно допоміг дамі залишити салон. — До речі, якщо цей безславний воїн, дезертир Авгура, вирішить залишитися в Зоні за компанію зі своєю пасією, не розраджуйте його. Зараз ви, пані Євгеніє, значно потрібні ніттті в Україні, а не в Штатах. Втім, якщо складеться так, що ви все ж таки вирішите супроводжувати сержанта в його клінічному вояжеві за океан, цю обставину теж можна буде певним чином пов'язати з нашою операцією, — чи, може, краще буде сказати, з проектом — "Команданте".

— З операцією, — визначилася баронеса. — У вустах офіцерів подібні терміни звучать природніше.

* * *

На прибережному схилі Євгенія і Владьо сіли на лавку і кілька хвилин мовчали.

— Іноді мені здається, що насправді пекельна мертва Зона не там, де я був, а тут, — першим порушив мовчання сержант, не звернувши увагу на те, що Євгенія одразу ж озброїлася диктофоном. — І приреченість наша саме в тому й полягає, що всі ми змушені жити в цій "позачорнобильській Зоні". Рідко хто наважується вирватися з неї, щоб хоч кілька днів пожити на землі, звільненій від сотень тисяч інших людей, від їхньої ворожнечі, підступності, віл... нелюдства. Пожити так, як нам заповідано від Бога.

— Нехай це навіть будуть останні роки життя. І літ цих лишається дуже мало, — підтримала його Євгенія, яка досі напружено слухала, уважно спостерігаючи за Авгурою. — Знаєте, я передчувала, що у вас неминуче з'явиться ностальгія по цій "Землі Необітованній". Не знаю, чому, але... передчувала. Проте виникла ця ностальгія не тільки тому, що в Зоні залишилась Марія? — майже з надією запитала вона.

— Не тільки.

— Мені навіть здалося, що, мріючи про повернення, ви взагалі не мали на увазі відому нам обом Марію Людську.

— Та все одно повернувся б до неї.

— До "неї", тобто до Зони, чи до?..

— Передусім, до Зони.

Вони помовчали.

— Отже, ви, сержанте, твердо вирішили повернутися?

— Твердо.

— Ну що ж. Одверто кажучи, це збігається і з моїми планами. Тепер збігається.

— З вашими?! Це ж яким чином?

— Одразу ж застерігаю, що в мене вони суто егоїстичні. Коли це остаточно розкриється, то не повинно вас шокувати.

Авгура задумливо подивився на Дніпро, на острови, на кораблик, що пропливав серединою ріки, обминаючи причали, на які було нанизано невеличкі катери і "моторки"...

— Мене вже важко чимось здивувати.

— Подібні періоди настають у житті кожного з нас, — визнала Євгенія. — До речі, як пройшла ваша вчорашня зустріч із Романом Ігу— дою? Ви так і не поділилися враженнями від неї.

— Мабуть, тому що ви й не цікавилися цими враженнями. Але дякую, що організували її. Дивно, що зуміли розшукати цього Незламного Команданте.

— Допомогли знайомі журналісти, — поспішливо проказала Євгенія. — То все ж таки?..

— Про себе він майже нічого не розповідав, тільки слухав.

— Але ж вислуховував досить уважно?

Баронеса не стала пояснювати, що сама попросила Романа не говорити сержантові ні про взаємини з нею, ні про те, що працює над сценарієм, дістаючи з її допомогою всю необхідну інформацію. Єдине, на чому наполягла, — щоб розповів про свою військову перепідготовку і звання старшого лейтенанта. Євгенія погано уявляла собі, як саме ця звістка здатна вплинути на свідомість солдата-дезертира, але не сумнівалася, що вплине.

— Виявилося, що тепер він уже має звання офіцера запасу.

— Всього лиш запасу.. Для вас це принципово? Його звання здатне якимось чином впливати на ставлення до вас?

— Та він же і розмовляв зі мною, як офіцер — із солдатом-дезертиром, перед засіданням військового трибуналу.

— Вам це тільки здалося, Авгуро, — з посмішкою на вустах спробувала розряти його Євгенія. Хоча в душі була задоволена.

Прохаючи Ігуду назвати своє офіцерське звання, Гретцкі якраз і розраховувала на подібну реакцію. І не сумнівалася, що колишній випускник школи полкової розвідки говорив із ним саме так — як із дезертиром.

— Та ні, не здалося. Аякже. він усе ще вважає себе великим Команданте! Я тому й не наполягав на зустрічі з ним, що знав: аргументів, які б виправдали в очах Ігуди мій вчинок, просто не існує.

— Вам видніше, — не стала наполягати баронеса, полишаючи дезертира з його власними сумнівами. — Як би там не було, але я допоможу вам знову побувати в Зоні. Виник цікавий задум. Дуже цікавий. З подробицями ознайомлю через два-три дні. Потерпите?

— Тому що саме в терпінні — смисл мого теперішнього існування, — проказав Авгура голосом проповідника, і навіть упіймав себе на тому, що намагається переймати інтонації ченця Іларіона.

— Когось іншого такий настрій засмутив би, але не мене, — промуркотіла Євгенія, замріяно споглядаючи плесо ріки, і вже перебуваючи в тому світі, якого сотворяла для неї бурхлива журналістська фантазія.

20

Про чергову "трьохсторонню" зустріч Щедренко домовився з Ігудою по телефону. Оскільки пора була обідня, то йому дали півгодини на втамування голоду і збори, після яких машина чекатиме на нього біля маєтку баронеси. У відведений час Команданте вклався, та коли вийшов з будинку, то побачив, що підполковник і капітан Щедренко вже походжають внутрішнім двором, зусібіч оглядаючи особняк баронеси. Хтось сторонній легко міг би припустити, що перед ним — ріелтор і покупець, які оглядають виставлену на продаж нерухомість.

— Заздрю вам, Команданте, — широким помахом руки обвів довкілля Глотов.

— Я тут всього лиш гість, — відказав Ігуда.

— Все одно, як людина, яка майже все своє свідоме життя провела в чотирьох бетонних стінах "хрущовки" і службового кабінету, — заздрю. Такий антураж спонукає, просто зобов'язує вас теж ставати успішним. Якщо вже не бізнесменом, то політиком, але високого льоту, а не в амплуа вуличного бунтаря. Вам би слід брати приклад...

Згодом, пригадуючи цю розмову, Ігуда не раз ловив себе на тому, що спочатку не надав був словам підполковника якогось особливого значення. Він навіть не здогадувався, до якої справді серйозної розмови підводили його ці два офіцери-есбеушники, на ходу імпровізуючи та провокуючи. Тож, замість того, щоб піддатися на їхню провокацію і затіяти гру, вразливо нагадав Щедренку, що, перелічуючи "бунтарів високого льоту", він чомусь забув навати Данила Стратника.

— Стратника? — іронічно хмикнув капітан, як усі троє сіли в машину і помчали до старої частини міста. — А чому ви згадали про нього? Тільки тому, що мав нещастя померти одразу ж після повернення з табору для політв'язнів?

— По-вашому, цього замало?

Щедренко зиркнув на підполковник, але не відповів. Глотов теж чомусь промовчав. Команданте відчув, що з цим ім'ям пов'язане щось таке, що офіцерам СБУ не хотілося б обговорювати зі своїм підопічним. Принаймні зараз. Проте знадобилося ще хвилин п'ятнадцять їзди "нервовими" київськими вулицями, перш ніж капітан усе ж таки порушив негласну обітницю мовчання.

— Може, все ж таки покажемо йому судову "справу" Стратника, га, пане підполковнику? — несподівано запитав він, і різко, навіть не пригальмувавши, скерував машину до якогось провулку. — Причому разом із матеріалами, які надійшли з 731-го табору, де він провів останні два роки.

— Можна й показати, тепер це вже не велика таємниця, — відповів Глотов. — Причому не те що державна, а навіть службова.

— Але ж Ігуда не повірить, стверджуватиме, що всі ці папери підроблено. Та ще й спеціально для того, щоб у чомусь там переконати його.

— Забагато честі, — не став делікатничати Глотов. — Ще тільки підроблених слідчих "справ" нам не вистачало, все інше вже було. Зрештою, то вже його вибір: вірити чи не вірити. — У ці хвилини вони вже традиційно поводитися так, нібито самого Ігуду вже висадили з машини, і тепер, залишившись удвох, здобули право перемивати йому кістки.

— А ми зробимо це зараз, негайно, щойно добудемося до того місця, куди маємо добутись. Візьмемо "справу" з архіву, з сейфу. З усіма підписами та печатками, і радянських, і вже наших часів.

— Підробити які ми з вами, двоє непомітних рядових служак, не маємо ні змоги, ні права, — вели есбеушники свій діалог з невимушеністю професійних акторів. — Принаймні без дозволу дуже високої інстанції.

— І що ж там, у цій вашій "справі", спливе? — посуворішав Ігуда. — У тому, що Глотов покаже йому справжню "справу", він чомусь не сумнівався.

— Що спливе? — перепитав Глотов. — Цікавий "документ епохи", як у таких випадках заведено визначати публіцистами — ось, що там буде. З яскравими прикладами вбивчого "людського фактора". Тут — усе під протокол.

— Між іншим, офіцер Глотов став першим у нашому управлінні, хто виявив бажання працювати в СБУ, й опинився серед тих, хто формував його основу. Хоча чимало наших товаришів-кадебешників, особливо етнічних росіян, навідріз відмовлялися служити Незалежній Україні, — знову вдався Щедренко до спроби підвищити реноме свого шефа.

— Похвально, панове, похвально... — відгукнувся Ігуда, хоча в цей же час із сумом дивився крізь бокове скло, намагаючись з'ясувати, в якому це напрямку його так довго везуть, та в якій частині міста вони зараз перебувають. Але затемнене скло демонструвало йому лише зблякле калейдоскопічне мереживо вивісок і рекламних щитів, та неживлені тіні перехожих.

— Усе правильно, Ігудо, — увірвався в його сімніви голос Глотова, — ми вирішили прихопити кілька зайвих кварталів. Приємна розмова. Куди поспішати? До речі, як зараз, у світлі нових віянь, слід вимовляти ваше прізвище, пане Ігудо, з мяким "г", тобто, як і раніше, чи все ж таки з новітнім твердим "г", як воно вимовляється у словах "Гедзь", "Гудзик"?

— Дозволяю з м'яким.

— Дякую за роз'яснення. Належу до тих диваків, які намагаються стежити за всіма філологічними новаціями сучасного українського правопису та літератури, але ж поки що далеко не все вдалося з'ясувати й самим нашим філологам.

— Це вас по службі примушують вивчати, чи з власної волі? Якщо по службі, щиро співчую.

— І по службі — теж. Тут усе під протокол. Як-не-як, державна мова. Хоча під час минулої зустрічі ми з вами теж, здається, не китайською спілкувалися, — інтелігентно

образився підполковник. — Та й не російською, це я точно пам'ятаю. — І, не вдаючись ні до секундної паузи, запитав: — Зізнайтеся: коли вперше забирав вас із міліції, впізнали мене одразу, щойно я з'явився у відділку?

Оця манера Глотова переходити з теми на тему, зберігаючи при цьому цілковиту зовнішню незворушність й інтонаційну сталість... Мабуть, у цьому проявлявся якийсь особливий дар контррозвідника — час від часу збивати співрозмовника з пантелику.

— Спочатку нібито впізнав, а потім раптом самому собі не повірив: "Та не може такого бути! Кадебіст й україноненависник Готов — і раптом офіцер Служби безпеки незалежної України! Невже світ і справді перевернувся!"

— Якби ж то "перевернення" нашого з вами — інтонаційно виокремив экс-кадебіст оце "нашого з вами" — українського світу відбувалося тільки через те, що якийсь там офіцер Готов раніше захищав інтереси своєї батьківщини — в тому вигляді, в якому вона, пардон, не з його волі, існувала, а тепер так само наполегливо служить інтересам Незалежної України!.. Тобто, якби всі проблеми замикалися лише на подібному житейському дріб'язкові. Повірте мені, пане Ігуду, ми з вами жили б у найщасливішій країні світу. Але ж добре розумієте, що все значно складніше.

— Згоден, усе значно складніше, — замислено підтвердив Ігуда.

— Тому відразу ж, подібно тосту, запрошується пропозиція. Давайте перестанемо кпинити і словесно підштрикувати один одного. Вважатимемо це пройденим етапом. Натомість пропоную перейти до межево серйозного, ділового спілкування. Щоб усе суворо, по— чоловічому і під протокол.

Ігуда і сам уже зрозумів, що подеколи поводить і висловлюється з якоюсь підлітковою впертістю та безапеляційністю. Тим паче, що майже всі ці словесні сутички-турніри начисто програє. І то ще добре, що, з делікатності, Готов послуговується займенником "ми", хоча зрозуміло, що йдеться тільки про нього, Романа Ігуду.

— Маєте рацію, час змінити ставлення один до одного, — погодився він після нетривкого мовчання. Й одразу ж відчув, як Готов по-дружньому стиснув йому передпліччя. І не біда, що в погляді через плече, яким устиг удостоїти його капітан Щедренко, все ще проглядалася іронічна недовіра.

— Так от, — знову заговорив Готов, — повертаючись до нашої розмови про сучасний стан у вищих ешелонах влади... Коли б вам стала відома хоча б тисячна частка того, що відомо зараз нам, працівникам Служби безпеки, про істинний стан справ у керівних і силових структурах нашої з вами незалежної Неньки-України, ви "перевернулися" б разом із цим вашим "перевернутим світом". До слова, тільки од—верто: у тому, що перед вами справді "той самий" Готов, упевнилися лише по тому, як почули оцей мій вислів "під протокол"?

— Саме тоді.

— У мене це — як словесна візитівка. Одначе я пред'явив її не одразу, певний час уважно стежив за виразом вашого обличчя. Для мене завжди важливо знати, як і наскільки швидко реагує та чи інша людина на зміну обстановки, появу якихось нових

факторів, на смислові підтексти. Зверніть увагу, пане Ігудо, і на смислові підтексти — теж.

— Крім оцього вашого "під протокол", я завважив також хрипливатий смішок, легке боксерське посмикування лівим плечем, яке, коли нервуетеся, стає помітнішим і різкішим; та й, взагалі, плече своє ви частенько по-боксерському виставляєте вперед і трішечки припід— німаєте, немовби прикриваєтесь ним під час боксування. Крім того, помітив нервові посмикування верхньої губи, а разом із ним — і кінчика носа, особливо, в момент, коли над чимось замислюєтеся.

— Ось це вже щось, пане Ігудо, це вже щось! — враз пожвавішав Глотов. — Справжня оперативна спостережливість, під протокол. Хоча, одверто кажучи, ви вже почали засмучувати мене.

Ігуда не став з'ясовувати, що він має на увазі, і на кілька секунд в машині запанувало гнітюче мовчання, з тих, про які кажуть: "Ангел пролетів".

— Щоб уже ніколи більше не повертатися до цієї розмови, пане Ігудо. Якою була ваша перша реакція на впізнавання в мені отого давнього знайомого капітана Глотова? Тільки чесно.

— Як на страхітливий сон, з якого неможливо прокинутися. Таке враження, що стрічку життя перекрутили на дванадцять років назад.

— На сімнадцять, — ніби між іншим, уточнив Глотов. — Так-так, не зітхайте, на сімнадцять. А ще нагадаю, що тоді вам було лише двадцять два, і ви нещодавно повернулися з армії, зі служби в Болград— ській повітряно-десантній дивізії, якої вже, на жаль, не існує. А була ж чудова елітна дивізія повітряних командос! Як же позрадницькому ставиться нинішнє керівництво до самого існування наших Збройних Сил! Це одвертий злочин, під протокол. Але то вже тема іншої розмови. Тож, кажете, що моя поява здалася вам страхітливим сном? На вашому місці я пережив би точнісінько такий же психологічний стрес. Між іншим, памятаю, що до армії ви подалися добровольцем, полишивши навчання в інституті, з якого мали вийти економістом. І служили в роті розвідки.

— І все ж таки, погодьтеся... Офіцер КДБ, який ще вчора заарештовував та допитував "антирадянщиків" і "буржуазних націоналістів", сьогодні раптом постає в образі героя-захисника незалежної України! — не збирався щадити його Роман, залишаючи за собою право до кінця висловити все, що надумав. — Якщо чесно, я сприйняв це, як якесь інформаційно-політичне божевілля.

— Стоп-стоп, а що вас так вражає? Чому вас не шокує той факт, що вчорашній секретар ЦК Компартії України, саме тієї партії, яка свого часу розв'язала незнаний доти фізичний терор, голодомор і винищення — під виглядом боротьби з так званим "куркульством" — усього заможного селянства; яка в усі часи була гонителькою національно-свідомої української інтелігенції. Так от, саме її секретар стає потім першим Президентом незалежної України! Чому вас не шокує, що вчорашні радянські армійські генерали, які навісніли від самої звістки про будь-які акції "самостійників", і готові були не те що за першим наказом, але й без наказу, потопити в крові будь-який

незалежницький рух, сьогодні заповнили Генштаб Української армії, а також штаби авіації, флоту, всіх військових округів і частин? Але якщо вас це не шокує, і навіть не вражає, то чому вас вражає, що вчорашні кадебісти, істинні професіонали своєї справи, добровільно, за покликом української душі та козацької крові, підпорядковують свій досвід захистові Конституції незалежної України?

— А хто вам сказав, що я не розумію, що діється по армійських штабах, і що мене це не вражає? — різко відреагував Ігуда, але, схоже, що кадебіста його реакція не цікавила.

— Оскільки я став громадянином цієї держави, почуваючись при цьому її сином, то і служу їй Конституції. Що в цьому неприродного, а тим паче — злочинного?! І якщо вже народ вирішує змінити свою Конституцію і свою державність, то це справа народу, вияв його волі. Чому ж тоді я, залишаючись вірним цьому народові, шануючи його вибір та волю, виглядаю в ваших очах зрадником, негідником, пристосуванцем чи ще кимось там?

21

На щастя, далеко не всі наші мрії та наміри здійснюються. Якби це неминуче ставало — ся, світ давно й остаточно збожеволів би.

З неприкаяних роздумів героїні цього неприкаяного роману

...Шосе, що вело в бік Зони, о цій вранішній порі видавалося безлюдним, а смуги рудого, обпеченого чорнобильськими вітрами, соснового лісу ще й надавали йому якогось містичного вигляду. На тлі низького попелясто-крицевого неба, похмурий конаючий ліс видавався ще змертвілішим, аніж був насправді. Та й Євгенія тривалий час вела свою "тойоту" мовчазно, пронизуючи непорушним поглядом не лише вітрове скло, але й безнадійно пошматований асфальт.

Але саме ця мовчазність баронеси примушувала Авгуру, який, — знову у плямистій армійській формі, тільки без розпізнавальних знаків, сидів поруч неї, — побоюватися, аби вона так, за кермом, і не заснула. Цю форму, а також утеплену куртку й армійські чоботи, придбала для нього Євгенія; як і рюкзак, якого не забула наповнити запасною білизною, консервами та пакетиками з їжею швидкого приготування.

— Оскільки ви навчалися в Києві, у вас там, напевне, залишився хтось із близьких знайомих? — несподівано порушила мовчання Євгенія.

— Можливо, хтось і залишився. Але хто саме? Де живе і чим займається?..

— Склалося враження, що ви навіть не намагалися з'ясувати це.

— Навіщо? У кожного — своє життя і свій клопіт. Дехто вже навіть помер.

— Це ви маєте на увазі поета Данила Стратника, — хитнула головою Євгенія. — Так, на волі він довго не протримався. Та й з дружиною не дуже пощастило.

Хоча внутрішньо на прізвище поета Владьо відреагував миттєво, проте знадобився час, щоб він, усе ще втупившись поглядом у владно окреслений профіль жінки, прийшов до тями.

— А про Стратника вам звідки відомо? Певний час ми справді були знайомі. Не скажу, щоб товаришували, але все ж таки. Від кого дізналися?

— Від уже знайомого нам обом вашого колеги по літстудії — Романа Ігуди, більше відомого у ваших колах під оперативним псевдонімом "Команданте".

— Громи небесні, знову Ігуда! Складається враження, що знайомі ви давно, тільки чомусь не зізнаєтеся. Коли до мене в клініку навідався сам "Незламний Команданте", або, як ще називали Романа, "Команданте де Романо", я був шокований! З яких світів?! А головне, чому майже нічого не розповів про себе. Вислухав мене і поспішливо зник.

— Тільки не засипайте мене зайвими запитаннями. Ні бажання, ані настрою "літописати" його буття у мене немає.

— "Літописати" — його слівце, впізнаю. "Літописуй!" — наказував під час кожної зустрічі, вимагаючи звіту про прожите і пережите, і... "літописуй!", тобто "й далі твори" — наказував під час кожного прощання.

— Те ж саме — "літописуй!" — він звелів порадити-побажати вам, Авгуро, й цього разу. Що ж до його буття. Тепер у нього все гаразд. Він у столиці. Про вашу втечу з військової частини дізнався давно і випадково, з газети, але ще тоді, як з'явилася перша згадка про появу в Зоні сержанта-дезертира Авгури. Що ж до свіжішої інформації, то її Роман отримує від мене.

— Тобто все ж таки ви знайомі з Ігудою давно.

— Не так уже й давно, але. Одне слово, ми досить часто зустрічаємося. Можна навіть сказати, що між нами формується якась подоба цивільного шлюбу.

— Ото вже справді громи небесні! Ігуда — і цивільний шлюб!

— .До якого всіляко — щоправда, зі змінним успіхом — спонукаю його. До речі, обмундировуванням і спорядженням вашим займався Роман, оскільки я на цьому не дуже тямлюся.

— То він став аж таким заможним? "У поета гроші завелись"?

— .Не став, і не скоро заведуться. Фінансувала цю волонтерську операцію, звичайно ж, я, точніше створений моїм батьком-промис— ловцем фонд, віце-президентом якого нещодавно було призначено мене.

— Чому ж ви досі не зізнавалися, що близько знайомі з Ігудою?

— Не такий вже це й злочин, аби в ньому зізнаватися, — показала Євгенія, не відриваючи погляду від дороги. — Просто я вирішила, що на даному етапі його більш рішуче вторгнення завадить нашому спільному проекту. Всьому свій час. Можу тільки сказати, що він передає вам вітання, і що зараз він працює над кіносценарієм, головним героєм якого вже стали ви. Чи, принаймні, його прототипом.

— Яка честь!

— Потайки я ознайомила з кількома уривками. У кіносценарії він вас явно героїзує, хоча насправді поставився до вашого дезертирства з осудом. Вважає, що вам слід було відслужити свій термін, а потім перейти до українського війська. А якщо вже бунтувати проти радянської армії, то демонстративно, вимагаючи формування українських національних частин, або ще якимось чином. До речі, сам він служив у розвідницькій роті повітряно-десантної дивізії, — в голосі її вчувалася гордість за свого бойфренда. Авгура недовіриливо скошував поглядом на Євгенію. — Не забувайте, що він

старший за віком.

— Виявляється, я знав про нього далеко не все. Армійськими спогадами він ніколи не ділився, навіть під час останньої зустрічі, в ході якої повідомив про присвоєння йому офіцерського звання. Чомусь одразу ж змінив тему.

— Команданте — з тих людей, котрі живуть майбутнім, а не вмиваються сльозою над минулим. У цьому особливість його кредо. Проте зараз Ігуда має намір повернутися до армії; до української, звичайно ж, і вже в офіцерському чині. Обіцяють: щойно напише заяву про переведення в кадри Збройних Сил, йому негайно ж присвоять звання капітана.

— Та не погодиться він повертатись до війська.

— Шкода, мав би погодитись, як і належить Команданте.

— Але ж раніше Роман мріяв про кар'єру кіносценариста, і тільки про неї.

— На щастя, далеко не всі наші мрії та наміри здійснюються. Якби це неминуче ставалося, світ давно й остаточно збожеволів би.

— Геніальна теорія!

— Тратити мільйони доларів на його стрічки зубожіла держава наша наміру поки що не має. Компанія мого батька — теж, я це з'ясувала. Та й сам він тепер уже не дуже-то й вірить у свій злет в кінематографії. Ми готуємо його до іншого злету, іншого шляху

— Міг би припустити, що до стезі крутого бізнесмена, такого собі "нового українця", який коситиме під "новава русскава". Правда, тоді виникає питання: чому через військо?

Євгенія загадково посміхнулася, даючи зрозуміти сержантові, що володіє значно більшим обсягом інформації, ніж та, якою може поділитися.

— Нехай поки що загартовує характер, якого впродовж кількох років нівелював по ваших творчих студіях. Йому це не завадить. А далі час і обставини покажуть. Все, закрили цю тему.

— Отже наш Команданте де Романо знову подається до війська... — замислено, спохмурніло пробурмотів Авгура. І стало зрозуміло, що подальші роздуми його стосуватимуться вже не Ігуди, а його, Влада Авгури, власної долі.

22

Якусь хвилю Ігуда сидів із заплученими очима й мовчав. Так напружено й болісно мовчав, наче витлумлював із себе непотамовний біль.

Усе, що говорив зараз кадебіст-есбеушник, було не просто якоюсь там умовно-життєвою правдою. Ні, воно було тією трагічною реальністю, якою пройняте все буття сьогоденного українця. Скільки разів сам він, Ігуда, поставав перед дивовижною річчю: здається, не існувало такого злочину проти народу й особистості, якого б не вчинили за роки свого панування в Україні комуністи. То якою ж зневагою до самого себе, яким плебейством має бути вражений український народ, щоб знову й знову намагатися возвести цю злочинницьку, чужинницькими зайдами сотворену й керовану партію до влади?!

— І все ж таки, це несправедливо! Це історично несправедливо! — раптом

вибухнув посеред виру цих роздумів Ігуда, майже в розпачі гемселячи себе кулаками по колінах. — Ми боролися за цю незалежність, страждали за неї, молилися, ішли в ім'я її в тюрми і в концтабори, або жили із заведеними на нас карно-політичними "справами", щодня чекаючи, коли під вікнами зупиниться "кацапський воронок". А до влади прийшли. вони, — лише в останню мить, зумів Роман замінити вбивче для їхньої зустрічі "ви" на рятівне, ні до чого не зобов'язуюче — "вони", — люди, які ненавидять усе українське! Оті щирі "землячки-українофоби", які смертельною любов'ю люблять Україну, але без українців. Які ненавидять усе українське, тільки тому, що воно. українське.

— Згоден, — у плині задумливості проказав Глотов. — Парадоксі— мус, і під протокол. — Але негайно ж спохопився: — Е-е, неприкаяний ви наш Романе Климовичу, ви все ще не до кінця одверті. Причому не так із нами, як із самим собою.

— Це я не зовсім одвертий із собою, коли йдеться про Україну?! — налилися кров'ю очі сільського "ковальчука". — Це ви мені наважуєтеся казати таке?

— Вам, вам, "неприкаяна душе патрійота". Якби ви були одвер— тими з самим собою, то визнали б очевидний факт: насправді вас, націоналів, казить не те, що до влади прийшли, як ви кажете, "мо— скво-комуняки" чи "землячки-українофоби", а те, що навіть тепер, у незалежній Україні, ви знову виявилися не при владі. І що влада Незалежної України ненавидить вас, борців за незалежність, так само од— верто й цинічно, та що там, ще одвертіше і цинічніше, ніж ненавиділа радянська... Тому що радянська влада, особливо в останні роки свого існування, змушена була хоч якось там маскувати свою ненависть до вас... Так-так, возвівши в абсолют національні утиски, москво-кому— няки змушені були якось маскуватися перед світовою громадськістю та перед радикальними націоналами. А сучасній "хохлоне незалежній" владі маскуватися нема чого і нема перед ким, адже вона нібито ж є владою... Незалежної України.

— Тобто, "за що боролись, на те і напорились", — пробурчав Ще— дренко. — Банально, але ж так воно є.

— Тим паче, що ця влада конституційно привласнила собі всі ваші ідеали, ваші гасла, ваших кумирів. А що ними ж таки, цими гаслами та ідеалами, влада душить вас, то це, на тлі сучасних природних та політичних катаклізмів, такий дріб'язок!

— І як же ставитеся до такого стану справ ви, особисто ви, підполковнику?

— Як ставлюся до цього особисто я, ніякого значення зараз не має, — м'яко, але, водночас, категорично, осадив його Глотов. — І це під протокол! А ось що стосується вас, наш неприкаяний пане Романе, і всіх тих, котрі "іже з вами". Ви ж постійно переконуєте себе і нас: "ми боролися, ми боролися!..". Та чи й справді ви. боролися? Чи, може, лише імітували цю боротьбу, в більшості випадків обмежуючись, як ми кажемо, хіба що "протестною невдоволеністю"? А якщо й боролися, то чи з належним безстрашшям. А якщо — з безстрашшям, то чи належним чином, належними засобами, належно згуртовуючи навколо себе та своїх ідей хоча б якусь там частину народу?!

— Визнаю, в більшості випадків імітували, — крізь зціплені зуби пробурмотів Ігуда, проте жодного враження це визнання на офіцерів СБУ не справило.

— Ви що, — й далі провадив своєї Глотов, — спромоглися створити повстанське військо, організувати партію чи хоча б більш-менш дієву підпільну організацію? У вас з'явилися повстанські загони і повстанські вожді, такі, якими свого часу ставали Хмельницький, Бандера, Коновалець, чи хоча б отой наш пріснопам'ятний батько Махно?

— Але ж то були інші часи, тоді складалася така ситуація, коли.

— Нам із вами, — перебив його підполковник, — не варто розповідати один одному, які це були часи. До того ж, визнайте, що мені це відомо значно краще, ніж вам, оскільки мав доступ до такої інформації, про існування якої ви навіть не здогадувалися. Котрийсь із ваших літераторів сказав був, щось на зразок того, що, мовляв, "Нема епохи для поетів, але є поети для епох!". Між іншим, правильно сказано. Я лише хочу уточнити, що така ж ситуація і в повстанському русі. Але ви, сучасні націоналісти, не мали, — тому що не породили і не вистраждали — геть нічого: ні яскравого лідера, ні доступної ідеології, ні партії, ні якогось там повстанського підпілля, словом, ні-чо-го!

— І це вже — під протокол! — скористався його словесною фішкою Ігуда, та навіть це не могло стримати підполковника СБУ від завершення свого монологу.

— Так, ви, Ігудо, і такі, як ви, справді, тривалий час гралися у страждальців за Україну. Проте, ввійшовши в роль, — яку, слід визнати, виконували надзвичайно бездарно, — чомусь вирішили, що вона навіки належить вам, і тільки вам. Що нібито ви маєте якесь раз і назавжди здобуте, виняткове право на патріотизм і на терновий вінок борців. Але виявилось, що це право слід постійно підтверджувати. Знаєте, існує така "хвороба оперних прімадон": вони і в шістдесят років пориваються грати Джульєту, тому що їм здається, що своїм внеском у театральне мистецтво, своїми заслугами здобули виняткове право на цю роль. Отак і ви, з якогось-то дива, вирішили, що володієте винятковим правом на любов до України. Таким собі "правом першої шлюбно-патріотичної ночі".

— Просто я завжди вважав себе патріотом, тому що.

— Наберіться мужності вислухати прикру правду, Ігудо, — не дав йому договорити підполковник. — А полягає вона ось у чому: Україна так стрімко і несподівано здобула свою незалежність, що ви, наш "незламний Команданте", опинилися не лише поза підмостками дер— жавно-незалежницької сцени, але й поза національно-патріотичною оркестровою ямою, даруйте за невдале порівняння. А головні ролі почали виконувати ті, хто здобув право офіційно й посадово плака— тися з приводу долі України. Інша річ, що більшість із цих державних достойників зневажають саму ідею незалежності, а за посади чіпляються задля власних вигод.

— У цьому я з вами теж стовідсотково згоден, — нарешті остаточно підпав під чари його красномовства Ігуда.

— Думаю, що ми порозуміємося і з багатьох інших питань, — запевнив його Глотов. — Адже ті люди, про яких ми з вами говоримо, за безцінь, за презирливо, за крізь зуби проціджене з Москви: "спаси— ба, братья-хахли!", віддали їм усі ракети далекого і середнього радіусу дії, повисаджували в повітря цілі комплекси з обслуговування

ракет, які, ой, як знадобилися б зараз українським, нехай і неядерним, але могутнім ракетно-протиракетним силам; це вони подарували Росії значну частину Чорноморського флоту. Усе це бісить вас, націю— нал-патріотів, вибиває з колії, перетворює на вічних, неприкаяних опозиціонерів.

— І це теж заперечувати важко.

— А навіщо заперечувати? Йдеться ж про реальні факти. Ви зневажали за москвофільство та лякливість нашого першого Президента; ненавидите другого, і так само зневажатимете, або й ненавидітимете всіх наступних. А вкупі з ними — усіх прем'єрів та голів Верховної, — як ви, Ігуда, свого часу мали необережність назвати її — "Зради". А що — "Верховна Зрада"!.. Непогано мовлено, ціную. А ненавидите, тому що на жодній із цих посад ніколи не з'явиться істинний націонал-патрі— от України. Адже проти вас — партія влади, проти вас — комуністи, могутня сіоністська фінансово-економічна колона та російські націю— нал-шовіністи; а разом із ними — все державне чиновництво, плече в плече. І стоятимуть вони насмерть. Це — під протокол.

— Якщо я правильно зрозумів, такий стан справ у нашій державі доводить до шаленства не лише нас, націонал-патріотів, але й вас... От тільки не знаю, як іменувати гурт чи рух, до якого належите ви.

— "Патріотами-державниками". Саме так, ми — патріоти-держав—ники. Можливо, не з такою загостреністю націоналістично зорієнтовані, як ви, націонал-патріоти, але.

— Головне, що все ж таки "державники", — погодився Роман.

— Усі антипатріотичні сили добре знають: ви, націонал-патріоти, ніколи не змиритесь з тим, що після всіх страждань за Україну, після стількох років ваших націоналістичних ридань, як і раніше, виявилися на узбіччі політичного й економічного життя, поза урядовим істеблішментом і депутатським корпусом. Й оскільки змиритися ви не здатні, то й влада ця змушена думати над тим, як би позбутися вас — якомога швидше й безболісніше, як позбуваються незадавнє— ної ракової пухлини. І це — під протокол. До речі, в історії України щось подібне вже траплялося. Згадаймо хоча б 1654 рік, похмільну "Хмельниччину", неприкаяних козацьких полковників, які, стільки крові марної проливши, виявилися безвладними і безвольними. А під час переговорів між Москвою та Варшавою їхнього посла навіть не пустили до зали, в якій це відбувалося. Як висловився з цього приводу недопущений до переговорів посланець козацький, до зали, в якій відбувалися переговори його "не впустили, як пса до церкви". І це під протокол. Не згодні?

Кілька миттєвостей Ігуда напружено мовчав, він був ошелешений одкровеннями кадебіст-есбеушника. І підполковник Глотов відчував це.

— Якщо вже бути одвертим, то краще б ви всі — кадебісти, кому— няки та російські націонал-шовіністи — назавжди залишалися од— вертими ворогами незалежності, — мовив нарешті Команданте. — Принаймні так було б чесно. Тоді ми твердо знали б, що Україна окупована і потребує визволення.

— Натомість маємо іншу ситуацію, — повернув його до реалій державного буття Глотов.

Тільки тепер Ігуда звернув увагу, що "кацапський воронок" їхній уже кілька хвилин залишається нерухомим. Однак ні Глотов, ні капітан Щедренко не акцентували на цьому уваги, хоча й не виявляли наміру залишати салон, аби не переривати розмови.

Глотов перехопив його погляд і взявся було за ручку дверцят, але виходити теж не поспішав.

— Треба вміти прораховувати варіанти, пане Ігудо. Якби всі ми, щойно перелічені, стали вашими ворогами, а точніше — ворогами української державності, не було б уже ні незалежної України, ні вас, пане Ігудо. Тому що змели б ми вас, як штормовий вітер — снігову порошу. І це — під протокол. Визнайте, що й у наш час, ось зараз, станом на сьогоднішній день, у вас усе ще нема ні єдиної міцної організації, ні єдиного лідера, ні надійної ідеології. От і виходить, що один-єдиний радянський єврей Сахаров, борючись проти тоталітаризму, зробив для незалежності України більше, ніж усі новітні україні-борці разом узяті.

— Припиніть, підполковнику, ви ж знаєте, що не все так просто!

— І все ж таки подумайте над моїми словами, пане Ігудо.

— Гаразд, погоджуюся, що у нас, націонал-патріотів, нема поки що ні єдиної міцної партії, ні єдиного лідера, ні надійної ідеології; як нема й самого ідеолога. Все це так. Але ж ви заявили, що й у ваших жилах теж тече козацька кров.

— Не маю наміру приховувати це.

— Тоді поясніть мені, а що ви, ось ви, особисто, разом із капітаном СБУ Щедренком та іншими українцями, зробили, щоб усе це нарешті в Україні з'явилося? Адже не станете заперечувати, що можливостей у вас значно більше, ніж у мене.

Глотов і Щедренко багатозначно переглянулися, і Роман міг би поклястися, що зараз вони поводяться, як змовники, які вагаються: розкриватись перед тим, кого збираються завербувати до своїх лав, чи поки що не варто?

— А що, це вже... розмова — несміливо подав голос Щедренко. — Принаймні це вже питання, яке варте відповіді.

— Але поспішати все ж таки не будемо, — зупинив його Глотов, незважаючи на присутність Романа. І важко було збагнути: проказав він це з перестороги, чи, навпаки, розраховував, що в такий спосіб йому вдасться спровокувати Романа на тісніші контакти. — Почекаємо, вдумливіше придивимось... Щоб тоді вже остаточно, під протокол...

— Як накажете.

— Загалом, ви маєте рацію, — звернувся підполковник тепер уже до Романа, — та лише в тому сенсі, що досі ми й справді, як то кажуть, і палець о палець не вдарили. Але маємо намір переглянути своє ставлення, а головне, свою участь у цьому процесі. Ні-ні... — випередив він реакцію Ігуди, — про деталі — згодом.

23

Щойно вони проїхали черговий місток, як помітили обіч дороги стовп із великим попереджувальним щитом.

— "Увага! До кордону Чорнобильської зони відчуження залишається два

кілометри", — вголос прочитала Гретцкі. — Це означає, що за кілька сот метрів ми потрапимо на пост, який грудьми ляже, аби тільки нас не пропустити. Можливо, моє журналістське посвідчення та коротка спідничка якось і вплинули б на постових, але ви, мій войовничий сержанте, у своїй армійській формі без розпізнавальних знаків, одразу ж викличете підозру. Мені ж дуже не хотілося б, аби ви знову опинилися під арештом.

— А мені як не хотілося б!..

Ще за півкілометра Євгенія збавила швидкість й очікуюче подивилася на Авгуру, мовляв, яке рішення ухвалюватимемо, сержанте?

— Добуватися до поста нема ніякого сенсу. Пройду понад річкою і спробую прорватися полем. Зрештою, це ж не державний кордон.

— Твереза думка. Он, праворуч, біля гайка, путівець. Теж нібито веде до лісу. Саме до нього й доведу вас. Не заперечуєте?

І, не чекаючи згоди, справувала свою "тойоту" на путівець, щоб одразу ж помчати до гайка, що виднівся вдалині.

— Учора я розмовляла з професором. Зізнаюся, він рішуче проти нашої авантюри. Боїться, що знову нахапається доз та всілякої радіоактивної погані. І, слід визнати, має рацію, — боковим зором глянула на Авгуру. — Тому й довелося викрадати вас без "височайшого профессорського позволення".

— Тобто в розробці цієї операції професор участі не брав?

— Він для таких подвигів не створений. Це міняє наші плани? У вас ще є час відмовитися від рейду. Марія залишається там, ви — до відльоту в США, в клініці, а професор і лікарі позбуваються зайвого клопоту з вашим здоров'ям. Усі задоволені.

— Окрім вас, оскільки ви позбуваєтеся такого закрученого сюжетного повороту.

— Не змушуйте нагадувати, що, з певного часу, роман про ваше перебування у Зоні — це вже наш спільний проект, задумом якого я ще не ділилася навіть із Команданте, аби не вражати його творче самолюбство. Поки що йому відомо лише про низку репортажів.

До останніх слів своєї супутниці Авгура вже не дослухався, натомість мовчки вдивлявся у стіну лісу, що відкривалася далеко попереду, за ріденьким переліском.

Поминувши цей гайок, Євгенія з'їхала з дороги і, ще трішки проїхавши по звивистому видолинку, зупинилася. Ліворуч, на путівці, знову виднівся попереджувальний щит: "Стій! Зона радіаційного забруднення".

Якийсь час вони обоє мовчки вдивлялися в узлісся. Євгенія розуміла, що довго тут застоюватися не варто, адже їх могли помітити, якщо не наземні охоронці зони, то з патрульного вертольота, проте підганяти Владя не хотіла.

— Піду я, — нарешті зважився Авгура. — До вечора, можливо, добудусь хутора.

— Я вже чомусь жалкую, що спровокувала вас на цей рейд.

— Ви не можете жалкувати. Якщо повірю, що жалкуєте, зруйнується саме уявлення про "радіоактивну жінку" Євгенію фон Гретцкі, "п'ятий реактор Чорнобиля", як називає вас професор.

Євгенія удавано зітхнула.

— Чого тільки не наговорять про сумирну, лагідну жінку. Не забувайте про фотоапарат.

— Він тут, — потряс Авгура невеличкою спортивною сумкою, що лежала в нього на колінах.

— Носіть його на ремінці, так надійніше. І постійно переконуйте себе, що цього разу ви з'явилися в Зоні з суто творчими намірами, за журналістським завданням. Зйомки робіть, як домовилися: кілька видів самого хутірця; Марія на його тлі... А ще — Марія на березі річки, біля входу до храму, і в самому храмі, біля вівтаря. Не забудьте й про господиню хутірця. До речі, ви розповідали про могилу-землянку отого дивака-ліквідатора...

— Може, не варто про неї? Якось незручно фотографувати.

— Світлина всього лиш відтворює реальне життя, тож нехай сумління не мучить вас, мій войовничий сержанте. Фотографуйте все, завдяки чому люди можуть хоч щонебудь дізнатися про приховане від усього світу потаємне життя Зони. Не забули, як користуватися апаратом?

— Не забув.

Сержант рвучко відчинив дверцята, вийшов з машини і, видобувши з заднього сидіння свого речовика, почав прилаштовувати його за плечима. При цьому він не звернув уваги, що Гретцкі миттю сфотографувала його на свій апарат, далі відчинила багажник і вийняла звідти величеньку спортивну сумку.

— Це вам у вигляді додаткового пайка, — пояснила хлопцеві. — Тут, здебільшого, консерви і все таке інше, що добре закупорене і не вкривається радіаційним пилом. Так радив професор, — дещо ніяково всміхнулась вона. — Ну і, звичайно ж, кілька запальничок, ліхтарик, із запасними комплектами батарейок, армійська фляга зі спиртом. Причому все це — у вигляді подарунку від Команданте. А ще один мій знайомий, колишній кадебіст, який допомагав із американською візою для вас, передає ось цю штукенцію, — вона нахилилася і вийняла з-за заднього сидіння тонкий крицевий прут, із набірним кістяним руків'ям. — Посох, із яким він, як затятий грибник, час від часу вирушає в лісові походи. З наметом і рюкзаком, на дві-три доби. Для підтримки форми і перевірки на виживання. На жаль, тепер він хворіє, бо інакше не подарував би. Зручно: і посох, і зброя.

— На жаль, сам я про щось подібне так і не потурбувався. Навіть не стану відмовлятися. Дякую, — кинув уже на ходу, проте Євгенія знову зупинила його.

— Почекайте.

"Медикаментозна журналістка", як називав її професор, наблизилася до Авгури настільки близько, що якоїсь миті йому примарилося, ніби має намір поцілувати. Хоча, здавалося б, з якого дива?

Якби він не знав, що Євгенія є близькою подругою Команданте, можливо, й собі спробував би обійняти її — все ж таки жінкою вона була досить привабливою, але ж... Інша річ, що у ці хвилини вона й справді геть не схожа була на ту "радіоактивну"

Євгенію, якою поставала перед сержантом досі.

— Ви ще щось забули сказати мені?

— Знаєте, що я подумала?.. Вона, ну, ця ваша Марія, — впівголоса уточнила Євгенія, — неминуче засумнівається в тому, що ви й справді вирушаєте до Штатів. Погодьтеся, у таке важко повірити.

— Не повірить — це точно.

Євгенія попорпалася в сумочці, яку несла на плечі, і видобула звідти квиток на літак.

— Мене всі вважають дивовижно передбачливою жінкою. Ось ваш квиток на літак до Нью-Йорка. Тільки-но вчора викупила його. Приятель із посольства постарався. Не забудьте, що виліт через одинадцять днів. І що вже через сім діб я чекатиму на вас на цьому ж місці. Якщо ж не вдасться зустрітись тут, добувайтесь до міста власними силами, виходячи з ситуації. Досвід у подібних мандрах у вас уже є. — Вона розстібнула нагрудну кишеню сержанта і вклала туди квиток. — Не повірити цьому доказові Марія вже не зможе. Та й вам квиток нагадуватиме, що час повертатися. Тільки ж дивіться, бережіть його, як... власну долю.

— Збережу. Долю слід шанувати.

— Вивчаючи ваше "літописання", я цього не помітила. Одначе годі про це. Вам не здається, що в ці хвилини ми схожі на диверсантів, яким доводиться переходити кордон?

— До того ж, на дуже "досвідчених" диверсантів.

— І що зараз ви рушаєте на завдання, яке просто не можете не виконати. — Євгенія все ж таки не стрималася, потяглася до Авгури, припала до грудей, потерлася об них чолом, але одразу ж і відсахнулася. — Бачите, як небезпечно мати справу з жінкою, навіть із такою ірраціонально-радіоактивною, як Євгенія Гретцкі. Ні в яких серйозних справах не покладайтесь на жінок. На них просто не можна покладатися. На жодну. Крім тієї ж таки Євгенії Гретцкі. Все, йдіть. Та йдіть уже... — Євгенія рішуче відвернулася і буквально заскочила у машину.

Уже сидячи там, вона через вітрове скло довго дивилася вслід Авгурі, постать якого все віддалялася і віддалялася, аж поки не зникла на узліссі.

"То й чого це ти, дурепо, раптом "вдарилася" в сентименти? — спробувала розвіяти настрій, зриваючи машину з місця і розвертаючи її з такою вбивчою безпечністю, якій позаздрив би найкрутіший каскадер. Але одразу ж осадила себе: — Цей дезертир-самогубця сказав, що долю слід шанувати. Проте шанувати — ще не означає скорятися їй. А Влад безвольно скорився. Як і багато інших людей з оточення Ігуди. Та що там. До певної міри, скорився і сам предводитель цих бунтарів, їх "Незламний Команданте".

24

У ці дні Ігуда завершував роботу над сценарієм. Він уже давно поховав його як творчий проект, але, про всяк випадок, вирішив усе ж таки мистецьки вивершити, з надією, що колись, можливо, опублікує у вигляді кіноповісті. Звичкий усе задумане доводити до кінця, він уже працював над сценарієм "Помсти приречених" з принципу.

Інша річ, що тепер Ігуда не дотримувався якоїсь сюжетної канви, а просто нанизував на вже сформовану колізію окремі епізоди, котрі мали б сприйматися глядачами, чи принаймні читачами, як такі собі сценарні — здебільшого, в сюрреалістичному, на грані фентезі, ключі витримані — кіношні новелки:

* * *

.Вийшовши з лісу, Авгура наблизився до краю узвишшя і несподівано постав перед величезною чорно-попелястою пустелею. Де-не-де посеред неї — поламані чорні стовбури дерев, обгорілі пні, підмурівки осель, вершечки напівзасипаного глиною чорного каміння. Сержант одразу ж збагнув, що бачить велетенський могильник, в якому поховано радіоактивно забруднені — ґрунт, стовбури дерев, будівельне сміття і техніку, і на якому все видається випаленим і винищеним.

Звідси, з краю плато, Владьо оглядав це змертвіле просторовись— ко, мовби з висоти пташиного лету: шокуюча, цвинтарна якась тиша, паруюча весняна земля, чорна, аж наче масна, рілля...

А тим часом, з видолінку, ніби з-за горизонту, виходить і, зростаючи в обсязі, все наближається і наближається Сівач. Обличчя настільки густо всіяне зморшками, що давно втратило свою людську подобу, а руки порепані, наче випалена степова земля. І доповнювало цей лик — скуйовджене вітром сиве волосся та відчужений погляд стомлених очей.

На грудях у Сівача щось схоже на велике сито. Він набирає в руку зерна жита і, повільно ступаючи, широким правічним жестом сівача засіває цей ядерний чорнобильський могильник.

Сівач мовчить, але все ж таки звідкись, нібито з височини, до нас долинають його слова-думки:

"Жодна війна, жодна страшна біда, жодна чума землі нашої не обминали. Але, які б лиха не приходили на цю землю, люди завжди тримались її і завжди сіяли. Бо, поки є земля, доти має бути на ній і сівач. Які б страшні напасті на цю землю не спадали — земля повинна бути засіяною..."

...Ледь завершивши цей епізод, Ігуда негайно взявся за олівець і почав робити альбомні замальовки, котрі повинні були стати основою сюжету майбутнього полотна, з умовною назвою — "Чорнобильська весна сіяча".

* * *

.З відром води Авгура повертається від джерела до своєї землянки. Піднімаючись схилом узвишшя, він раптом чує стрекіт вертольоту, що наближається.

Авгура ставить відро під кущ, кидається схилом донизу, падає, скочується в яр і, продершись крізь гущавину, біля якогось старезного дерева заповзає у вимоїну під кореневище. Це його укриття, його, давно підготовлений на цій — від джерела до землянки — "дорозі життя" своєрідний схрон.

Ось вертоліт облетів довкола узвишшя, на якусь хвильну завис над галявиною, а далі сідає на неї, випускаючи зі свого зеленого "черева" трьох кремезних міліцейських спецпризначенців.

— Але це факт, що дезертир перебував тут зовсім недавно, — проказав, продовжуючи ще в гвинтокрилі розпочату розмову приземкуватий, клишоногий прапорщик, оглядаючи пристановище Авгури. — І що ночував у цьому барлогові — теж факт. Це постійне лежбище втікача, вертолїтники давно засїкли його.

— Щойно засїкли, мали б негайно зруйнувати, — бурчить єфрейтор, його напарник по патрулю. — Нам ще тільки не вистачає з дезертирами панькатися. До речі, він десь тут, поблизу!

— Слїш, ты, хахол-бандеровец! — несподївано прокричав командир патруля, збиваючи ногою рогатину над вогнищем та "зафутбо— люючи" каструльку зї щойно начищеною картоплею. Причому він навмисне зїрвався на крик, аби Авгура почув його. — Я все равно пристрелю тебя! — пройшовся короткими автоматними чергами по заростях на схилї яру, в кому переховувався Владьо. — Найду и пристрелю! Увольнясь в запас, я буду знать, что одним хахлом на этой земле стало меньше!

І Владьо почув його: це репетував той самий навіжений прапорщик-кацап, котрий хотїв вистежити і застрілити його ще під час першого "полювання на дезертира". Він уже навіть знав прїзвище цього російського націонал-шовїніста — Петрякін, як знав і те, що цей бовдур, зї своїм дружком єфрейтором Єрьомїним, уже кілька разів навідувався до сестер Вербицьких, щоразу нахабно гвалтуючи їх. Причому хамство в поводженні з цими жїнками Петрякін виправдовував перед сп'янілим спільником тільки тим, що прагне "сексуально унізіть етих отпетих бандеровок".

Закїнчивши обстріл, Петрякін приєднався до своїх підлеглих, і всі троє заходилися по-каратистськи трощити землянку Авгури.

— Все! В машину! — скомандував другий пілот, визираючи з вертольота вже по тому, як розгром було завершено. — Час повертатися. Нікуди цей дезертир від нас тепер не дїнеться.

Почекавши, поки вертолїт зникне за кронами дерев, Владьо вийшов зї свого сховку і, передусім, наблизився до старезної всохлої верби, що росла над схилом яру. Вийнявши з неї "корок" у вигляді смуги продовгуватої деревини, він з полегшенням зітхнув: рушниця, яку він ховав усередині стовбура, виявилася на місці. Взявши її до рук, він войовничо потряс нею услїд вертольотові:

— Віднині починаємо війну на винищення, Петрякін, власївець хренів! І ми ще побачимо, на кого стане менше на цїй землі!

Інші наряди поводитися в Зонї делїкатніше. Вони допомагали Ліквідаторові, переконували Авгуру вийти з лісу і здатися міліції, співчували сестрам Вербицьким... І тільки цей негідник, прапорщик Петрякін, усе ще почувався на цїй землі повновладним окупантом. Недарма ж похвалявся перед хуторянами, що, звільнившись в запас, негайно переїде до Росії, щоб незабаром, теж у якості контрактика, повернутися до України "в саставе Рассійскай асвабадїтельнай армії, которая раз і навсегда покончіт с українськими націоналістами". Наслухався ж, бач, подонок, кремлівської пропаганди, і роби з ним тепер, що хочеш...

Оглядаючи руїни свого пристановища, Авгура натрапляє на потрощену

солдатським чоботом старовинну ікону, вибачливо хрестить її і, всівшись на валун, біля якого вже давно влаштував своє вогнище, поклав її на землю перед собою.

— Яюсь не так воно все діється на цьому світі, жінко небесна, — стомлено проказав він, опираючись на ствол рушниці. — Все — яюсь не так, як годилося б.

* * *

З рюкзаком, з якого виглядає понівечена ікона "Діви Марії з немовлям", і рушницею за плечима, Авгура наближається до старої, під очеретяною стріхою, хатини, що стоїть на косі, яка заходить далеко в річковий лиман. Це будиночок, в якому живе Марія.

Авгура постукав у двері, далі штовхнув їх, а коли вони прочинилися, обережно увійшов до середини. Тепер він намагався поводитись обачно, знаючи, що на будь-якому з хуторів може чатувати засідка. Але в цій хатині її не було. Майже благоговійно повівши рукою по сірому простирадлу, яким застелене ліжко, по білій наволочці, такий незвичній для буття Зони.

Дещо повагавшись, він поставив рюкзака на лавку; відвернув і відкинув під стіну простирадло, відсунув подушку і ліг на застелене ковдрою ліжко, вклавшись взутими ногами на бильця.

Коли двері спальні відчинилися, і на порозі, зі слоїком молока в руці, постала Марія, він уже забувся глибоким сном. Побачивши на ліжку сплячого чоловіка, жінка лячно скрикнула і випустила слоїка з рук. Опанувавши себе, жінка несміливо підступилася до ліжка, зазирнула в обличчя мужчини, і тільки тепер упізнала в ньому Авгуру. Це і заспокоїло Марію, і водночас настроїло на войовничий лад.

— Ти чого тут розлігся? Ану, вставай! — торсає його за плече. — Тебе ніхто сюди не запрошував!

Авгура поворухнувся уві сні, повівши плечем, скинув руку Марії, і, відвернувшись лицем до стіни, продовжував спати.

— Принесли тебе чорти, — пробурчала Марія. — Знайшов таки. Тепер не відчепишся.

Вона пішла на кухню, зазирнула в казанок, що стояв на гарячій печі, а, щойно з нього вийнуло картопляним паром, озирнулася на прочинені двері спальні.

— Тільки не думай, що тебе тут ще й пригощатимуть, — проказала вона, знімаючи казанок з печі і вмошуючи його на металеву підставку. Відцідивши картоплю, вона насипала її в глибоку миску, потім узяла другу, але вже за хвилику повернула її до намисника. — Обій-деш— ся, — з суто жіночою мстивістю мовила вона, а ще за хвилику рішуче зайшла до спальні.

Підсунувши стільця до ліжка, Марія всілася на нього й уважно придивилася до обличчя сплячого Авгури. В ці хвилини вона хтиво жалкувала, що вагітна, і що не може, не має права, влягтися поряд із цим парубійком. Вагітність анітрішки не звільняла її від майже постійного, жагучого прагнення сексу, в шаленстві якого жінка проводила в останні дні левову часточку всіх своїх мрій і марень.

Від цього спраглого, хтивого погляду Авгура й прокинувся. Лець припіднявши

голову, він сторожко роззирнувся по кімнаті, проте, не виявивши реальної загрози, знову опустив її на ковдру й розгублено посміхнувся.

— Пардон, мадам, — потягся до її оголених колін. — Стомився солдат. А до того ж, залишився бездомним.

Марія судомно стисла коліна, підвівшись, рвучко обсмикнула плаття, що облягало великий живіт, аж тоді суворо проказала:

— Картоплею я тебе ще накормлю. Але молоко твоє — он, — показала рукою на осколки слоїка. — І щоб нога твоя більше сюди не ступала. Ніколи!

Вона вийшла і незабаром з'явилася з мискою паруючої картоплі і чашкою чаю.

— Тільки не думай, що цей дім завжди буде таким гостинним для тебе, — кинула вже від порога. — Дезертир нещасний.

— Мені зрозумілий ваш благородний гнів, мадам. Пробачте, що порушив вашу нерозв'язну самотність.

Коли, поснідавши, Авгура, в повному спорядженні, вийшов у двір, Марія сиділа неподалік хати, на лавці, витесаній зі стовбура сосни і припасованій на річковій косі. Сержант ступив декілька кроків у її бік, однак підійти так і не наважився. Та й жінка теж не відреагувала ні на його подяку за їжу, ні на слова прощання. Лише тоскно подивилася йому вслід.

Вже виходячи з коси, Авгура несподівано почув розпачливий зойк Марії. Миттєво зупинившись, він прислухався. Зойк повторився, і це вже було волення жінки, котра ось-ось має народити. Сержант кинувся назад до берега річки; щоб скоротити шлях, пробився через прибережні очерети і побачив, що Марія стоїть по коліна у воді, біля човна, однією рукою тримаючись за борт, а другою за живіт.

— Що сталося? — злякано запитав хлопець, підступаючи до Марії, хоча й так усе зрозумів. — Як тобі допомогти? Що я повинен робити?!

— Посади в човен, — зболено проказала Марія. — Відвези до хутора Вічної Журби. Тільки вона знає, як поводитись у подібних випадках.

— Є ще сестри Вербицькі.

— У цих справах Ольця — ще дурне теля, а Варку при родах теж урятувала якась повитуха. З тих, що поза Зоною.

Підтримувана Владом, вона осідає, буквально падає на кормову лавку, й Авгура негайно зіштовхнув човна на мілководдя.

— Де цей чортів хутір? — запитав, беручись за весла. — Далеко до нього? Може, краще до хати?

— Вези! — лячно кричить Марія. — Я ж уяви не маю, що треба робити. Це сусідня коса. За кілометр звідси, он, за тим вербовим гайком.

— А, так, пригадав...

Не доходячи до коси, Авгура увігнав човна в якусь невеличку затоку і поміг жінці вийти на берег. Чотири уцілілі хатини хутора були вже зовсім близько, коли вагітна осіла, і сержант змушений був взяти її на руки, щоб донести до обійстя Вічної Журби, що виявилось крайнім від ріки. Ноша була не з легких, але Владьо розумів: справа не

стільки в тому, що жінка вагітна і дещо розповніла, а тому, що сам він відчувається якимсь занадто в'ялим і вбивчо ослабленим.

Криниця біля воріт зустрічала їх високим спорохнявілим цямринням та обв'язаним рушником "розп'яттям".

Поки Авгура долав відстань і власне безсилля, Вічна Журба — висока, худюча, шкіра і кістки; з сумним суворим обличчям, — стояла між криницею і "розп'яттям", і незворушно стежила за тим, як Авгура зі своєю ношею наближається до неї.

— Ось і твій судний день прийшов, дівонько, — незворушно мовила вона, пропускаючи повз себе Владя з жінкою на руках. І, навіть не намагаючись хоч якось допомогти солдатові, неспішно пішла слідом. Лише на останніх метрах, коли Авгура вже ледве утримував Марію на руках, Вічна Журба змилостивилася і, незграбно підтримуючи вагітну за ноги, допомогла занести до хати, після чого одразу ж вигнала його звідти.

Завершення цієї драми Авгура чекав, сидючи на камені і прихилившись спиною до дубового хреста з розп'яттям. Час од часу він поглядав на двері хати, і заспокоювало тільки те, що крики з неї більше не долинали. Минуло не менше півгодини, перш ніж Вічна Журба нарешті знову вийшла на подвір'я. Одразу ж кинулось у вічі, що вона смертельно стомлена, замислена, і рухається якось невпевнено — похитуючись та невидючими очима вдивляючись кудись у далину.

Підвівшись, Авгура мовчки простежив, як вона добулася криниці, прямо з відра, в якому лишалось трохи води, напилася й, обхопивши зчорнілими, порепаними руками потилицю, звела очі до неба, нібито ось-ось мала заголосити.

— Марія... вона, що?.. — невпевнено запитав Авгура, нажахано дивлячись на Вічну Журбу. — Вона хіба не-е?.. Я ж, як тільки міг.. Плив, ніс.

— Даремне сили тратив. Краще б утопив її десь там, посеред плавнів, — усе ще дивлячись на небо, проказала хуторянка.

Авгура нерозуміюче втупився в обличчя Вічної Журби.

— Кого. втопити?

— Та її ж, її, разом із малям. З отим іудиним виродком, — набожно перехрестилася жінка. — Світ такого страхіття не бачив.

— Що ж там народилося?! — націлівся він на хату з такою рішучістю, нібито мав намір і владу, виправити цю помилку природи.

— От цього вже не треба, — суворо постала йому на дорозі Вічна Журба. — Не ходи туди, тільки тебе там зараз не вистачало. Може, колись пізніше.

25

Упродовж усього свого попереднього життя будь-який дощ Авгура сприймав за небесне омовіння грішної землі. Проте, вертаючись зараз із чергового походу по навколишніх селах і хуторах, він із покірністю приреченого усвідомлював, що і вода, котра потопно спадала з небес, і земля, котру вона поступово затоплювала, і ліс, і навіть блискавиці, що вольтовими дугами поєднували зараз піднебесся з чорною короною прибережних пагорбів, — усе, геть усе, з ним, сержантом— дезертиром,

включно, давно просякнуте, пройняте, невиліковно заражене всепоглинаючою мертвазною радіацією.

Відтак розколошкана сільська церква, баня якої самотньо бовваніла на оточеному намистом із пагорків лісовому плато, видавалася хлопцеві єдиним, останнім прихистком, якого руйнівній чорнобильській згубі так і не вдалося заповнити. Відмолена за неспокут— ні гріхи комуністичної орди, що, — як і тисячі інших церков, соборів, монастирів і каплиць, — поруйнувала й осквернила її; сьак-так очищена й відбудована, вона поставала тепер перед Авгурою останнім прихистком, у якому ще можна було рятувати не лише незриму, достоту зболену душу, але й поки що не здолане, але вже підступно слабіюче тіло.

Вгрузаючи в розмитий, замішаний на хвої, піщаний ґрунт, і раз— по-раз оступаючись на ньому, Авгура поспішливо наближається до цього лісового храму. За плечима в нього — рюкзак і рушниця, а, рятуючись від негоди, він накрився якоюсь поліетиленовою плівкою.

За кілька кроків від ледь прочинених дверей злива так само раптово вщухає, як і з годину тому почалася. Сержант піднімається на узвишшя, і, знявши з себе плівку та рюкзак, входить до церкви. Потужна блискавка яскраво освітила стіни, з яких на Влада вдячно і милостиво дивилися очі іконних Ісусів і Мадонн, зібраних, а відтак, порятованих, з усієї Зони.

Щойно Авгура забив чергового цвяха, щоб закріпити на ньому останню з чотирьох ікон, які приніс у речовику, як на порозі з'являється монах Іларіон.

— Скільки ж їх тут, Господи?! — з боголюбивом острахом проказує він, хрестячись на щойно принесені образи.

— Мабуть, із сорок набереться. Причому на більшості з них — лики чи то Діви Марії чи... Божої Матері, — заплутався у своєму атеїстичному невігластві.

— Хтозна, може, це страшний гріх — що ми позбирали ікони з усіх поближніх сіл, позбавивши образів десятки згорьованих осель? Раптом, це, й справді, гріх проти віри і церковних канонів? — невпевнено ділиться своїми сумнівами так і не висвячений поки що священик.

Авгура відходить на середину споруди, і певний час мовчазно оглядає десятки потьмарених часом та вологою святих ликів.

— Можливо, це й гріх, — зрештою каже він, — але Всевишній змушений буде відпустити його. Якщо тільки він справді десь там існує, то вина за весь цей чорнобильський "армагедон" — і на його совісті. На менше, ніж на совісті людей. Тому й Господом можемо вважати його, лише відпустивши йому гріх Чорнобиля.

— Тільки не богохульствуй, сину Божий, хоча б у храмі Господньому — не богохульствуй.

— Тепер мені проститься навіть це. Позносивши сюди ікони, покинуті напризволяще, я порятував і їх, і душі їхніх колишніх володарів. Віднині пропоную так і називати цей божий дім — "Храмом Усіх Святих Дів Марій Чорнобильських". Або Чорнобильських Мадонн. А що, так навіть промовистіше — "Храм Чорнобильських

Мадонн".

— Так і називатимемо, рабе Божий, так і називатимемо, — чомусь поспішливо і лячно погоджується Іларіон. Напевне, розгубившись від того, що бере на себе сміливість грішними вустами своїми нарікати храм. — Може, це й справді ніякий не гріх — зібрати їх тут усіх? — знову засумнівався монах, стаючи посеред церкви на коліна й хрестячись.

* * *

Наблизившись до хати Вічної Журби, сержант ставить на лавку біля входу слоїк з ягодами і несміливо стукає в двері. А ще по якійсь хвильці на порозі з'являється Вічна Журба.

— Ну й чого тебе знову принесло сюди? — різко запитує вона. — Все казишся й казишся?.. Іди собі до сестер Вербицьких, які тільки й чекають, щоб із кимсь пожирувати, от і казіться втрюх.

— Та я ж не просто так... Я хотів би ще раз поговорити з Марією.

— З якою ще Марією? Скільки разів казати: не прижилася вона в моїй хаті. Взяла свого виродка. — на небеса дивлячись, перехрестилася Вічна Журба, — й пішла собі.

— Куди ж вона могла піти від вас, та ще й із немовлям? На косі, в рибальській хаті, її нема, це точно.

— До села, котре вже там, поза Зоною; до людей пішла. Тобі теж час іти, перед Господом і военкоматом покаявшись.

— "іПеред Господом і воєнкомом", кажете? — по-своєму уточнив дезертир, сумовито всміхаючись. — А що, може, так і треба, якщо зважити, що для мене це дві найвищі інстанції. — От тільки каятись запізно, — додає він, уже полишаючи обійстя.

Поки Авгура спускається стежкою з узвишся, Вічна Журба дивиться йому вслід, стоячи біля криниці. У ці хвилини вони обоє хитрували. Господиня обійстя зрозуміла, що солдат їй не повірив, але й сама вона не вірила, що він полишить їх із Марією в спокої і не стане стежити за хатою. Бо й справді, солдат звернув зі стежини, поміж кущами піднявся на узвишся і зупинився біля високого валуна, з-за якого відкривались йому і вхід до хати Вічної Журби, і частина її подвір'я.

Втративши його з поля зору, господиня дала знати своїй квартирантці, що кавалер пішов собі світ за очі, і та одразу ж винесла з хати дитинча, розстелила на столі біля літньої кухні складену вчетверо ковдру і поклала на неї розгорнутий "конверт".

— Погрійся, горе моє. Подивись на світ Божий. Нехай і він здригнеться, дивлячись на тебе, як час від часу здригаюсь я.

У ці хвилини Авгура не міг бачити ні самої дитини, ані суворого, сумного обличчя її матері, що, спершись руками о стіл, схилилась над нею. Солдат підкрався до самого тину, проте жінка все ще стояла спиною до кавалера і не здогадувалася про його появу. Втім, Авгура теж не поспішає відкриватись, а терпляче чекає слушного моменту. Зараз йому над усе хочеться глянути на дитину. Тільки глянути б на неї — і все.

— Хрестити його треба, ось що я тобі скажу, — знову з'являється на порозі Вічна Журба. — Не можна такого нехристя в хаті поміж християнами лишати

— Може, й треба. А тільки здається мені, що не візьме вже його ніякий хрест. Жоден бог жодної віри душу його, такого ось, уже не прийме.

— Що воно не таке, як увесь інший люд, — це і нам, грішним, видко, — погоджується Вічна Журба, ідучи на город, що зеленів за хатою. — Проте ченця все ж таки слід було б привести, нехай би осінив хрестом та купелею.

Марія ще з хвилику співчутливо дивиться на дитину, і теж подається до хати. Саме цим і вирішив скористатись Авгура. Перемахнувши через повалену частину огорожі, він, уже не криючись, підійшов до дитини, глянув на неї і... з несподіванки, здригнувся. Причому обличчя його миттю закам'яніло від подиву і страху. Він побачив перед собою виродка з деформованим черепом і спотвореними рисами обличчя, з руками-клішнями і занадто видовженими трьохпалими ногами.

Задивившись на це жаховисько у людській подобі, солдат навіть не помітив, як наблизилася Марія.

— Тому й не хотіла, щоб ти бачив його, — неголосно, журливо пояснила вона. — Робила все можливе, щоб ти навіть не дізнався про існування такого виродка. Ти сам захотів знати правду, й ось вона — перед тобою.

Обоє помовчали.

— Що ж далі? Як ти житимеш? По-моєму, вихід тільки один — негайно здати цього "чорнобильського Аполлона" до якогось інтернату.

Адже існують спеціалізовані інтернати для... — завагався, не знаючи, як назвати цю потвору, — ну, словом, для таких ось...

— Найбільшим і найнадійнішим для таких, як він, "спецітерна— том" була, і тепер уже навіки залишиться, Зона. Всі ми, здається, давно загнані суспільством до цього "спецінтернату", аби тільки подалі від людських очей.

— Але ж це справді жахливо, Маріє. Тепер я розумію, чому одразу після аварії на реакторі медики примушували вагітних жінок позбуватися плоду. Мутант Вірки Вербицької, твій, ось. Скільки їх ще має з'явитися на світ Божий? Якщо так і піде далі, що буде цим краєм, з народом нашим, з усім людством? Дивишся на таке поріддя — і страшно стає.

— Тобі жахатись нікого і нічого. Все, що тут відбувається, тебе особисто стосуватись не повинно. Це моя біда, мій тяжкий хрест — мені й нести його. Ти ж. ніколи більше не з'являйся на хуторі. Це не твій світ, тобі тут робити нічого.

26

Так, це був той самий кабінет, в якому колись давно, тепер уже в минулому тисячолітті, його допитували.

Ігуда запам'ятав його на все життя; цей кабінет йому не раз привиджувався, примарювався, снівся. Піднімаючись на третій поверх старовинного приміщення, з широкими сходовими майданчиками, він почувався так, як мав би почуватися Ісус Христос, сходячи на Голгофу. І яким же страдницьки-мученицьким виявилось сьогоднішнє "сходження" для самого Ігуди. Як самозречено піднімався він на цей "ка—дебістський ешафот". З якою жертовністю оглядав натовп, що зібрався засвідчити це

його "сходження" до безсмертя, до великомучеництва...

Роман раптом усвідомив, що все, що відбувається зараз, анітрішечки не пригнічує його. Десь там, у підсвідомості, він давно прагнув цього мучеництва; саме так, упродовж усіх років нидіння у Спокутах — прагнув мучеництва.

"Хоча б портрет Дзержинського зняли, лжепатріоти!" — саркастично посміхнувся Роман, скосувавши очі на ненависний йому лик із цапиною борідкою.

— І на кого ж накажете поміняти Фелікса Едмундовича? — професійно перехопив і витлумачив цей його погляд Глотов. — Може, на Шевченка? Не чую імені, не чую озвучених пропозицій. Ось у цьому вся ваша, націонал-патріотів, суть: ви навчилися лише ненавидіти, але ні рішуче руйнувати, ні так само рішуче щось утверджувати — й досі не навчилися.

Підполковник усівся в крісло, похитався в ньому, ніби випробовуючи на міць, роззирнувся, і тільки по цьому Ігуда завважив, що до кабінету нечутно увійшов Щедренко. Мовчазно присівши збоку від них і впершись ліктем у стіл, капітан, здається, одразу ж чи то задрімав, чи заходився медитувати.

— Аж тепер оце роздивився вас, пане Ігудо, — несподівано проказав підполковник.

— І яке враження справляю? — саркастично всміхнувся Роман.

— Отак, при денному світлі дивлячись, можу сказати: непогано виглядаєте. Сільське життя пішло вам на користь. Та й поїздка до Одеси, на морське узбережжя — теж не зашкодила. Ми одразу помітили, що в Одесі ви збадьорилися, посвіжішали, покурортному та при жінках розслабилися.

— Невже й там відстежували? Та ж тепер я нібито "свій". Навіть для вас.

— Око СБУ — яко всевидяче "око Господнє"; ніде від нього не сховаєшся і нічого не приховаєш.

— Смілива заява.

— І достоту патріотична. Але зараз ми це питання не обговорюватимемо, гаразд? — І, не чекаючи його згоди, поспішив остаточно закрити тему: — Ось і домовились.

— Ви теж виглядаєте нівроку, — хоч і запізнило, але вдався Ігуда про зустрічного компліменту. — Та й погони офіцера Служби безпеки України уже лічать.

— Прикро.

— З приводу чого вам стало прикро?

— Ми домовилися припинити словесні сутички і кпини, але ви не дотримуємося умови.

— Та ж це я — всерйоз, без будь-яких кпинів...

— І це при тому, — не йняв йому віри Глотов, — що ніяк не хочете збагнути: ситуація кардинально змінилася, перед вами тепер уже офіцер своєї, рідної, української Служби безпеки, який і тоді, за радянських часів, — не ним, цим офіцером, зважте, запроваджених, — зла вам не бажав. До того ж, змушений буду засмутити: керівництво СБУ подало документи на присвоєння мені звання полковника. Якщо присвоєння відбудеться, запрошу на фуршет.

— Роман Ігуда — на фуршеті з нагоди присвоєння полковницького звання

колишньому офіцерові КДБ! Фейерична подія, справжнісінька політична містерія.

— ...Якщо зважити, що тепер звання полковника в наших органах досить рідкісне, не кажучи вже про звання генерал-майора, — навіть цей випад пробачив йому Глотов, хоча і нагадав: — Найперша і найвища чеснота оперативника — мужня терплячість. Саме її, пане Ігудо, я оце зараз і демонструю

— Я свою теж демонстрував, рятуючись утечею у своїх провінційних Спокутах. Замість табірнього небуття на Соловках, — творче небуття у Спокутах. Га, як вам такий вибір, пане без п'яти хвилин полковнику?

— Це ви про себе, Іудо говорите, що рятувалися втечею?! — аж відсахнувся Глотов, відкидаючись на спинку стільця. — Ви що, справді, вважали, що в цих сільських мандрах ваш порятунок?!

— Чому це вас так дивує? — насторожився Незламний Команданте.

— Ви дійсно вважали, що, полишаючи Київ і забиваючись у свої Спокути, рятуєтесь від арешту?! Ти це чуєш, Щедренко?! Як тобі таке сенсаційне зізнання?!

— Над яким не гріх було б і посміятись, — неохоче відгукнувся капітан, здається, навіть не розплющуючи при цьому очей. — Якби ж то не усвідомлення, що за словами цього чоловіка — особиста трагедія. Тому навіть не хочеться його розчаровувати. Найстрашніше розчарування — це коли людина дізнається, що всі її страждання і вся її жертвність виявилися марними.

— Що ви хочете цим сказати? Що якби я залишився тут, і далі продовжував обертатися в тих колах, в яких обертася, то мене не заарештували б?!

— Невже ви зуміли переконати себе, що, якби ми мали намір заарештувати вас, то у якихось там недалеких Спокутах не зуміли б знайти? Ви до цього ведете? — сухотно відкахикнув капітан.

— "У них тут що, медичні огляди не проходять?", — подивувався Ігуда. — Просто в селі я не давав вам підстав для нових підозр і провокацій.

— Хіба нам потрібні були якісь нові підозри? Або це велика проблема — організувати вам провокацію?! Але ж, побійтеся Бога, чоловіче! Для всіх цих страхів і побоювань у вас не було жодних причин! — хрипко розсміявся екс-кадебіст.

— Що значить "жодних"?!

— Та ніхто й не збирався заарештовувати вас! — знову перехопив ініціативу Глотов. — Не ті часи вже були, щоб заарештовувати. Тим паче — вас!

Знав би Глотов, як оце "тим паче — вас!", — болюче різонуло зараз Ігуду. Втім, чому "знав би"? Він-таки знав.

— Ось тут уже дозвольте засумніватись у вашій щирості.

— Та ж були вже часи "перебудови і демократизації". Заарештовували ми тоді в дуже рідкісних випадках, і лише тих людей, котрі справді активно боролися проти існуючого державного ладу та політичного устрою. Але ви, особисто ви, пане Ігудо, до таких людей ніколи не належали. Взагалі ніколи! Не тягли ви на справжнього борця, от у чім річ! Навіть на такого, як, скажімо, Левко Лук'яненко чи брати Горині... Тут усе під протокол!

— Ну, тепер ви можете говорити, що завгодно.

— Тільки те, про що говорять факти, та що засвідчено вашою "справою", тобто суворо задокументовано. До речі, ваша, як і низка інших "справ", перебуває зараз у нашому архіві, її описано, опечатано, і ніхто не має права втручатися в її зміст, робити там якісь записи, щось викреслювати і вже, боронь боже, вилучати з неї якісь документи, якісь протокольні сторінки. Там усе суворо. Це я для того, щоб, коли раптом випадє познайомитися зі своєю чи чиеюсь іншою "справою", не сумнівалися: увесь цей час вона перебувала під жорстким контролем наших архіваріусів. Працювали коли-небудь з архівними матеріалами?

— З деякими.

— У самих архівах?

— В архівах не доводилося. З тими, що були оприлюднені.

— Отож бо. Ви ж уже, напевне, знаєте, що навіть ті документи, які найганебнішим чином компрометують "великого вождя революції", наприклад, пов'язані з його гомосексуальними пристрастями, знищити вже ніхто не має права. І зважте, що вони пережили найсуво— ріші прояви комуністичного вождизму. А щодо вас, "Неприкаяний Ігудо", як ми вас тут, поміж собою, щоправда, подеколи опускаючи в прізвищі одну букву, кодово називали... То ви, з вашим скромним націоналістичним бузінням, до когорти національних борців так і не дотяглися. Не доросли ви до цього тернового вінка, пане Ігудо, і в цьому ваша провина... перед самим собою. У перебудовні часи, про які зараз ідеться, такої честі, як арештантська роба політв'язня, ще слід було заслужити.

— Але, якщо б у вас особисто з'явилася нагальна потреба у формуванні репутації такого борця, — притишено, по-змовницькому мовив капітан Щедренко, — то це інша справа. Ви так і скажіть. Зрештою, такий варіант теж можна розглянути.

— А навіщо мені зараз оця ваша "арештантська репутація"?

— Не будьте наївним Неприкаяний Ігудо! Якби сталося так, що свого часу вас засадили б до табору, чи хоча б запроторили на спец— поселення, зараз ви вже не відповідали б на дріб'язкові запитання— ка якихось там міліцейських фурій, і взагалі, сиділи б не тут, із нами грішними, а в Парламенті, захищені депутатським мандатом недоторканності. У крайньому разі були б чиновником високого провінційного рангу, як низка інших відомих вам нині так званих "в'язнів совісті".

— А якби вже дуже не пощастило ні з парламентом, ні з чиновництвом, — мрійливо докинув капітан, — стали б крутим бізнесменом, з віллою на Канарах, трьома іноземними громадянствами і п'ятьма закордонними паспортами.

І можна було не сумніватися, що особисто він, капітан Щедренко, віддав би перевагу бізнесменству, з віллою на Канарах, нехай навіть всього лише з одним іноземним громадянством.

— Ви ж подивіться, як повлаштовувалися в Незалежній Україні вчорашні політв'язні. Один уже до того знахабнів, що наважується висувати свою кандидатуру на посаду Президента; інший втретє якимось дивом пробивається до Парламенту; ще один

встиг побувати послом у далекій і поважній державі...

— А скільки вчорашніх дисидентів проштовхалося до Національної спілки письменників України! — підхопив Щедренко, і це вже було схоже на перехресну психологічну обробку, до якої обидва есеїсти — ушники готувалися, як до вистави у провінційному театрикові.

— Хоча, якби у них не було посвідки про належність до клану репресованих, їх, з їхніми бездарними писаннями, ближче, ніж до кабінету літконсультанта районної літстудії, ніхто до літератури не підпускав би.

— А ось на таких, як ви, наш Неприкаяний Ігуда, вони тепер поглядають, як магнати — на бідного родича. Для них ви тепер всього лиш невдаха, покидьок суспільства, урновий електорат.

— От-от, саме так, "урновий електорат", — підхопив Глов. — А ви ж у нас геніальний словотворець. Ось кого слід було б приймати до Спілки письменників, га, що скажеш, капітане?!

— І прийняли б! — прокахикав-відсміявся Щедренко. Сміявся він завжди, кахикаючи, а кахикаючи — завжди сміявся. Щось там у нього коїлося: чи то з легенями, чи з горлом. — Як кінодраматурга. З цього приводу я вже навіть цікавився в одного з секретарів правління Спілки. Так ось, він сказав: "Щойно Ігуда опублікує свій сценарій, як ми приймемо його в іпостасі кінодраматурга, яких у нас, у Спілці, по суті, не лишилося". Саме так, майже дослівно.

— Отже ми з вами, Неприкаяний Ігуда, вже з'ясували: у тих, хто нині при владі, таке ж ставлення до вашого брата, яке свого часу було й у нас, кадебістів; втім, до вас тепер усі так ставляться: від "нових руських", до новоявлених літрепресантів. Одначе не відволікатимемося на побічні теми.

От тільки мовив він це занадто пізно: Ігуда відчув себе так, мовби йому плеснули в обличчя залишками пива, і пригнічено замовк. Як би він зараз не обурювався, але виходило на те, що кадебіст казав правду: він, Роман Ігуда, недовчений кіносценарист, і так само не— довчений художник, залишився на узбіччі українського визвольного руху, не прийнятий ні тими, кому незалежність дарувала сходження до вершин влади і бізнесу, ні тими, хто виявився у новій хвилі опозиціонерів.

"Політичний мастодонт — ось ви хто, неприкаяний Романо! — оголосив Ігуда вирок самому собі. — Відтак соціально-психологічний портрет ваш визначається трьома судними словами: "Невдаха та сіра конячина".

— І що в цій ситуації найжорстокіше, — знову перехопив ініціативу Щедренко; цікаво, вони заздалегідь розробили й відрепетирували перебіг цього психологічного натиску, чи просто це в них якось так вдало співпадають думки, дотепні жарти і не менш дотепні наміри? — що пан підполковник правий. Раніше ми активно й наполегливо від— стежували наміри й дії всіх тих, хто боровся проти комуністичного режиму...

— До цього нас змушували службові обов'язки, — розвів руками Глов.

— ...А тепер так само активно й наполегливо відстежуємо тих, хто активно

виступає проти діючої Конституції України та законної влади...

— Та, водночас, і тих, хто так само активно й наполегливо видає себе за колишніх борців супроти комуністичного режиму, — голосом розпорядника поховального бюро проказав Глов. — І не тому, що одні з них справді боролися проти комуністичного режиму, а другі не боролися, але "косять" під колишніх борців...

— І скільки ж їх, цих лжеборців, розвелось! — страдницьки похитав головою капітан. — Як жахаються в подібних випадках священники Московського патріархату, "Чудны дела твои, Господи"!

— А, відстежуючи отак, на обидва фронти, відкриваємо для себе, що і в першого, і в другого гурту однаково нестримні амбіції щодо сьогоденних владних кабінетів.

— І цим вони теж соціально небезпечні, — задумливо підтакнув Ігуда.

— Дуже небезпечні, — визнав Глов. — Постає державної ваги питання: як до них ставитися, що з ними діяти, як їх — зверніть увагу — в цьому житті влаштувати так, щоб вони відчули, що незалежна Україна належить не лише президентові, прем'єрові та всіляким владним і бізнесовим структурам, але й їм самим?

— Давні колись мудро казали: — прохрипів-відкахикав Щедренко, — "Якщо ти не здатен змінити обставини, зміни своє ставлення до цих обставин".

— Прислухайтесь до цієї мудрої поради, не КДБ, зважте, а старожитніх філософів, — луною відгукунувся Глов.

— Хоча досі вважалося, що всі наймудріші сентенції народжуються саме в головах, вирощених на пісному ґрунті кадебістської ниви.

— Одне слово, час, пане Ігудо, вже таки справді час змінювати своє ставлення до багатьох людей і подій. Адже життя наше занадто вже, до сту дзяблув, швидкоплинне!..

Глов проказав це з такою патетикою і на такому філософсько— прощальному реєстрі, що доречно було вмикати "фанеру" з "Прощанням слов'янки". Але якраз тієї хвилики, коли Роман остаточно налаштувався на прощання, з бокових дверей з'явився якийсь молодик, напевне практикант, який набирався розуму, дослуховуючись до обробки клієнта з-поза цих райських врат, і поставив на стіл перед начальством тацю з трьома склянками чаю.

— Е, то у вас тут і чай подають? — не міг Ігуда відмовити собі в задоволенні вприснути, не так у склянку, як у саму суть розмови, порцію отрути.

— Подають, ясна річ. Але далеко не всім, і не завжди, пропонують, — видав на-гора ще одну кадебістську "гостроту" Щедренко. — І як ото при горілці після першої не закушують, так і в нас перші півсклянки сьорбають мовчки.

27

Сьогодні Авгура заповзявся випробовувати своє рибальське щастя в мілкій заплаві, в якій вода вже добре прогрілася і в якій йому завжди щастило. Одну сторону сіті він, як завжди, прив'язав до верби, що росла посеред затоки, другу ж тягнув до неї мілководдям. Таке собі прибережне тралення.

Помітивши човен, яким правувала Марія, — він саме повільно виповзав з-за порослого очеретом острівця, — Авгура зупиняється й зачаровано стежить за жінкою.

З викладеною догори зачіскою, повногруда, в декольтованому короткому платті — вона не просто здавалася, а таки по-справжньому була вродливою.

Поки сержант милувався нею, Марія примудрилася наблизитись до нього настільки, що мало не врізалася носом човна в середину сіті.

— Може, ти все ж таки прибереш з мого шляху це своє діряве рядно? Все одно жодної рибини до нього не потрапить.

— Зараз приберу, почекай. А ще краще — обійди...

— Буду я обходити! Ще б чого захотів...

Авгура спробував якомога швидше протягти сіть повз човна, але, як на зло, вона за щось зачепилася. Хлопець чортихнувся, з якоїсь там спроби все ж таки зірвав своє "рядно", проте біля самого човна з головою провалився у западину.

— Е-ей, де ти там?! — напівжартома, напівсерйозно захвилювалася Марія, перехилившись через борт. А, щойно Авгура випірнув і вхопився рукою за човна, — другою він усе ще тримав сіть, — насмішкувато поскаржилася на долю: — Це ж треба! Третій підряд жених топиться!

— Ну, припустимо, ще не топиться, — виборсався Владьо з ями, до якої так невчасно й необачно потрапив, — а всього лиш послизнувся на краю вирви.

— Що б ти не казав на своє виправдання, солдате, — знову нахилиється до хлопця так, що мало не торкається чолом його чола, — а рибалка з тебе такий же невдатний, як і коханець.

— Яка жахлива несправедливість! — жартома обурився Авгура. — Ні, щодо рибальства. тут я ще можу погодитись.

Марія вкладається щокою на борт і грайливо всміхається.

— Ну, гаразд, гаразд, я всього лиш пожартувала. До якої іронії я зараз не вдавалася б, а сестри Вербицькі таким коханцем задоволені.

— Це ти сама так вирішила, чи, може, сестри визначили мій рейтинг за десятибальною системою?

Марія, сміючись, згребла волосся з чола Авгури, і примирливо по— гладила-поплескала його по щоці.

— Ти ж у нас поки що один-однісінький порядний кавалер на всю Зону. Якщо не зважати на двох-трьох зайд, що зрідка навідуються до Вербицьких. Один, розумієш? Але сьогодні я не ревнива. Тільки сьогодні.

— А чому раптом... сьогодні? — Владьо зачепив кінець сіті за корму човна і заходився штовхати його до берега. — Що за день такий особливий, і взагалі, що відбувається? Щось я не впізнаю тебе, зовсім не схожа на ту, яку знав досі. Взагалі не така.

— Не переймайся, я завжди не така, якою ти мене уявляєш. Хоча, звідки тобі знати про це?

— А якщо серйозно? Що сталося?

— Вічна Журба погодилася побути з моїм Іродом — це стара так і називає сина. Вимагає привезти монаха Іларіона, аби хрестив його. Тепер ось пливу, спробую

вмовити цього святеника; не знаю, правда, чи вдасться.

— Він же священик, повинен хрестити все, що тягнеться до Христа і хреста.

— Влучно мовлено, проте, ще навіть не висвятившись на священика, Іларіон уже подався в такі собі самодури-святенники.

— Тобто ти вже мала розмову з ним.

— Була така невдала спроба, під час якої, чи то я виявилася занадто несміливою у проханні своєму, чи він — занадто гарячковим у відмові.

— Вмовимо. Куди він дінеться? — войовничо повів плечима сержант. — Яким би цей твій Ірод не був, а роду все ж таки людського.

— Та вже хтозна, чи людського, одначе давай не будемо псувати собі настрою. Здається, вперше за ці весну й літо я відчула себе вільною. Чудовий сонячний день, блаженно красива річка. — І, вже зовсім тихо, схвильовано, торкаючись пальцями щоки Авгури. — Тебе, ось, ненароком зустріла. Чи, мо', й не так уже й ненароком. — раптом потяглась губами до губ Авгури.

Влад не стримався, обійняв її, але якось занадто вже незграбно, тож човен почав нахилитися і відходити. Так, усе ще не перериваючи цілунку, Марія й опиняється по пояс у воді. Проте закохані не зважають на це. Обійми їх затягуються, стаючи все палкішими й палкішими. Тепер Авгура вже цілує жінку в шию, в груди, знервовано намагає рукою поділ плаття... Це вже не просто пестощі, а непогамовна жага продовження роду людського, котра спопеляє їх обох.

І, поки вони кохалися, човен відпливав попід берегом усе далі й далі, аж поки не застряг поміж двома вербами.

— Ось побачиш: цей, другий, мій син в "ірода" вже не виродиться, — прошепотіла жінка, щойно плоть її трішечки заспокоїлася. — Цей — ні, тому що від тебе, з любові...

* * *

.. Та ось човен уже біля причалу, що підступав до рибальської хатини. Мокрий одяг розвішано на мотуззі, котре нависає понад піччю, в якій палахкотить вогонь, а самі аборигени Зони ніжаться на лежанці, в обіймах один одного, на "перині" з листя і хвої та вкриті старезною ковдрою. Щойно згас черговий спалах сексуального божевілля, і тепер, упокорені і щасливі, ці двоє змагалися в мистецтві любовних пестощів.

— Ми мали право на цей день, адже правда? — стиха проказала Марія, тягнучись вустами до вуст Авгури. — Ми здобули право на нього — як плату за все, чого натерпілись тут, і чого ще натерпимося. За те страхіття, яке чекає нас потім, коли Зона підточить наші сили. Це наш день, ми заслужили на нього, хіба не так? — з ніжністю і надією подивилася вона у вічі солдатів.

— Навіть якщо й не заслужили. Все одно ніхто не в змозі відібрати його від нас. Можуть позбавити всього, навіть життя, але його вже не позбавлять.

— Справді, — щасливо всміхається Марія. — Я чомусь не подумала про це. Принаймні за цей день боятись нам уже нічого. А навіть страшно подумати, скільки таких днів ми уже втратили.

— Але не будемо з'ясовувати, — жартома торкнувся пальцями її губ, — через кого

саме втратили.

— Не забувай, що у нас, у мене, тобто, з'явилася дитина. Що впродовж певного часу я була вагітна, до того ж, зневірена і знервована. Та й взагалі, не можна ж так одразу кидатися в обійми чоловікові, якого майже не знаєш.

— Щось подібне мені вже доводилося чути. Щоправда, ще в шкільні роки. Одначе годі про це. Краще радіймо, що день цей — не останній.

Марія замислено зітхнула.

— Гадаєш, не останній?

— Якщо тільки Вічна Журба змилюється й відпустить тебе ще раз.

— О, ця Вічна Журба, як, втім, і моя... вічна журба... Я, звичайно ж, не зізнаюся, що була з тобою, але й до ченця сьогодні вже не піду. Сонце, он, сідає. Час повертатись на хутір, годувати Ірода.

— Тобі не страшно називати його так?

— Вічна Журба привчила. Для мене це вже — ім'я, як ім'я. Принаймні краще, ніж Сатана. Приведи до нас завтра ченця. Тільки попроси його по-людськи, бо ще не захоче йти.

— В будь-якому випадку приведу. Навіть якщо доведеться гнати під дулом рушниці.

— І ще одне. Ти не міг би вийти за Зону?

— А що сталося?

— Дитина в мене "сталася". Тому треба побувати в аптеці. Купити присипки, вати, деяких ліків. Список ми з Вічною журбою складемо, грошей теж, мабуть, вистачить.

— Походи за Зону завжди небезпечні. Але якщо треба...

Марія дивиться йому у вічі, ледь помітно киває, мовляв, дуже треба, і тягнеться губами до його губ.

* * *

Хрест із розп'яттям біля криниці, край обійстя Вічної Журби. Між ним і криницею, на лавці, — дерев'яне коритце з паруючою теплою водою.

Поки Іларіон, з кадилом у руці, хрестить криницю і коритце, з хати, з вишитим рушником, виходить Вічна Журба. Вона прискіпливо оглядає ченця, його засмальцьовану рясу...

— Оце й усього попа, — сумовито проказує, ні до кого не звертаючись. — Знайшли б "святішого", та далі нікуди.

— Побійтеся Бога, жінко, — покірливо присоромлює її чернець. — Хіба ж можна так зустрічати священика?

— До чого тут Бог? Обносився ти геть. Роздобути б десь шмат сукна — може, щось путнє й пошила б.

— Он ви про що! Бо й справді, обносився. Де ж младенець? Чому не несете?

— А хрестив кого-небудь у своєму житті? Не хрестив же, мабуть, тому й не відаєш, як треба.

— Хочеш сказати, що на все це божеське трикляття, Зоною зване, знайдеться ще хоча б одна душа монашеського чи свя— щеницького стану? З'явився б десь поблизу

святий отець, сам висповідався б.

— Де ж ти його тепер знайдеш? Зрікся Бог, зреклися і святі отці, громи б їх...

Чернець невдоволено морщиться.

— Знову богоязикуєш, грішнице Ярино.

— "Богоязикуєш"! — передражнює. — Як зліпить якийсь слівце! Чого чекаєш, Маріє? Неси свій гріх на люди! — А далі, звертаючись до Авгури, що мовчки стежив за ними, сидючи на колоді біля криниці. — То й чого розсівся? Привів ченця, веди й Марію. Зважилася народити, хай і хрестити наважується.

Чернець здивовано поглядає то на Ярину, то на Авгуру, намагаючись збагнути, про що між ними йдеться.

— Зараз побачите, — обіцяє Авгура, проходячи повз нього, — й одразу ж усе проясниться

Заходить до хати і незабаром з'являється разом із Марією, яка несе на руках дитину.

— Ось і дитя боже, — миттю збуджується чернець. Він і справді вперше здійснює обряд хрещення, тому помітно нервує. — Якого б жахіття не зазнавала ця свята земля, а рід людський тягнеться від пра— кореня адамового — до вознесіння господнього. — Простягає руки, щоб узяти немовля. — Як же нарікаєте це янголятко? — І раптом, сахнувшись, скрикує.

Марія лише дивом встигає підхопити дитинча, котре чернець уже, власне, випустив з рук. За мить Іларіон теж підставив свої руки. Якийсь час вони вдвох тримають дитину-потвору, і чернець із жахом вдивляється в її обличчя, щоб, зрештою, бридливо відсмикнути руки.

— Що це?! — з войовничим неприйняттям оглянув усіх трьох дорослих. — Я тебе запитую, — звертається до Марії, — що це в тебе на руках?

Марія ображено звела підборіддя.

— Моє дитя, святий отче. Я ж казала, що Чорнобиль наклав на нього свою мітку.

— Ну то я уявляв собі, що можливе якийсь відхилення. Але ж не настільки!

— А ти гадав, що й справді янгола златоликого в подолі тобі принесемо? — войовничо подається в бік ченця Вічна Журба. — Ану, хрести! Хрести, бо це вже не Маріїн, а наш, уселюдський гріх. І сльози наші, й прокляття.

— Але я не можу, не маю права хрестити цю потвору, цього.

— Чому це ти не можеш? — погрозово насувається на нього Ярина Журбенко. — Хто здатен заборонити тобі цей обряд?

— Господь не велить, Ярино, Господь. Ви вже вибачайте, Маріє, але... не благословить він обряд цей.

— Так вже й "не велить" та "не благословить"! — узялася в боки Вічна Журба. — І саме тобі. Хрести, сказала! Виплодити Всевишній дозволив, а хрестити, кажеш, не велить! Як таке може статися? Та ж у нього, — киває на дитинча, — тільки твар така, що не приведи Господь. Але ж душа людська. А якщо людська, то має бути й християнською!

Проте ченця слова її не переконують. Відступаючи за криницю, він осіняє хрестом Марію, Авгуру і саму Вічну Журбу..

— Схаменіться, раби Божі. Не примушуйте підносити це страховисько до хреста. Невже не вбачаєте в його ликові знамення Сатани? Я ж не можу освячувати сатанинський знак виродження роду людського, це ж бо великий гріх.

Слухаючи його, Марія стає схожою на статую. Вона заціпеніла, і тільки різкий, рипучий, мало схожий на дитячий, вереск маляті вириває її з цього стану. Жінка демонстративно наближає згорток до обличчя і втикається в нього — як завжди робить мати, цілуючи своє дитя.

— І все таки ти охрестиш дитину! — розлючено хапає Авгура ченця за плече. — Зараз же охрестиш. Навіть якщо це дитя — не просто "знак Сатани", а таки сама Сатана.

— Можеш убити мене, — повільно повертає до нього зблідле обличчя чернець. — Краще накладу на себе руки, аніж накладу на цю чортову мітку на тілі народу нашого — святий хрест божої церкви, — порухом плеча рішуче струшує з себе руку Авгури.

— Не чіпай його, — наказує солдатіві Марія. Підводить голову, гнівно дивиться на ченця і, погордо відвернувшись, несе дитину до хати.

— Я ніколи й нікому не казав такого! Нікого за життя своє не прокляв, нікому не зичив зла! Проте вам кажу: — вигукує чернець, відступаючи за хвіртку, — киньте його в огонь! Це не буде гріхом! Ми не повинні довести свій народ до виродження! Підпаліть в оселі, в якій воно народилося! Спаліть його! Бог і я приймемо ваш гріх! Я відмолю, а Бог простить!

Не стримуючись більше, Авгура висмикнув жердину з огорожі. Ще мить, і він кине́ться на ченця.

— Не смій! — зупиняє його Марія, оглянувшись уже від порога. — Не руш його! Він має право казати те, що каже. Та й ви обоє — звертається до Ярини і Авгури, думаєте так само. Але, якщо цей чернець має право казати таке, то і я маю право сказати те, що кажу: не сподівайтесь, я не спалю свого Ірода. Вигодує і народжу ще одного. Та що там — ще десятох таких, як він, як Мутант Варки Вербицької! Нас тепер тисячі — "жінок із Зони" — і ми наплодимо цілу орду таких виродків. У цьому й полягатиме наша помста всім, з чиєї волі сотворене було це чорнобильське пекло; найстрашніша помста, яку тільки знало коли-небудь людство. Бо це — помста приречених.

— Яка помста?! Про яку це "помсту приречених" може йтися?! — вигукує чернець, відступаючи на стежину. — Не по-людському це. По-нелюдськи! Схаменіться, сатанисти! По-нелюдськи!..

Не знаючи, як реагувати на цю трагічну суперечку, Авгура, в нападі лютого безсилля, намагається трошити жердиною огорожу, ворота, розп'яття.

28

...Бо й справді, перші півсклянки вони сьорбали, обпікаючись не так кип'ятком, як нетерплячим, і майже нестерпним для Ігуди, зловісним якимсь мовчанням.

— А чи замислювалися ви коли-небудь, пане Ігудо, — нарешті порушив його екс-

кадебіст й обер-есбеушник, — чому жоден із реабілітованих політв'язнів брежнєвської, горбачовської, або й хрущовської пори не звернувся до суду, аби покарати тих, хто доносив на них, "клепав" по їхніх справах табірні статті Карного кодексу? Чому ніхто з репресованих навіть не спробував ініціювати карну справу проти своїх безпосередніх гонителів?

— Невже справді ніхто на це так і не зважився? — здивовано промурмотів Ігуда.

— Хоча мали для цього всі підстави: їх незаконно переслідували, з них, під тортурами, вибивали свідчення; у більшості випадків жодними об'єктивними доказами провина їхня доведена не була, а підставою для звинувачення ставали доноси недругів та вибиті слідчими зізнання. Нарешті, майже всі вони реабілітовані судовими рішеннями, за відсутністю складу злочину. То чому жоден із цих репресованих навіть не намагався оскаржити дії репресивного апарату в сучасному суді?

— Це ви запитуєте в мене? — залишив Роман трішечки недопитого, задля продовження цієї "ресторанної" розмови, чаю. — У кого зберігаються їхні "карні справи" і стоси інформаторських доносів — у мене чи у вас?

— Не стверджую, що він обов'язково домігся б чогось суттєвого, — ніяк не відреагував на його обурення Глов, — і що всіх тих співробітників КДБ, які доносили на нього, допитували, шантажували; а також усіх отих суддів та прокурорів, які несправедливо звинувачували і ще несправедливіше судили його, — обов'язково було б притягнуто до карної відповідальності. Але чому хоча б не спробувати, щоб викликати хвилю обурення, засудити комуністичний режим, розкрити його тоталітарну сутність, зрештою, назвати імена тих співробітників КДБ, і, зокрема, тих слідчих — нехай би навіть серед них опинився і я, грішний, — які ще вчора так знавісніло знущалися з політв'язнів, а сьогодні спокійно поприживалися на чиновницьких посадах, або ж нидіють собі пенсіонерами з незаплямованою репутацією?

— І чому ж? — пожвавішав Ігуда. Той факт, що серед підсудних у подібних справах підполковник згоден побачити й себе, якось одразу ж активізував Команданте. — Викладіть вашу версію, я сповнений уваги.

Глов якусь хвилю помовчав, куточками губ видаючи іронічну посмішку шулера, що ось-ось бозна звідки видобуде третього підряд трєфового туза.

— Та тому, що більшість із них або не мають і сотої частки тих заслуг "борця проти режиму", які приписують собі, або ж насправді теж були агентами КДБ, "стукачами", "донощиками", "інформаторами", чи називайте їх, як хочете. Причому були ними і на волі, і там, у таборах.

— То ви що, судили навіть тих, котрі доносили вам на націоналістів? Тобто садили за ґрати своїх же агентів та інформаторів?

— А вони, оті ваші "політв'язні", ніколи й не вважалися у нас агентами, — проказав Щедренко, опускаючись потилицею на високу спинку стільця і в такій позі запалюючи цигарку. — У таборах таких віддавна називали "сексотами". До речі, аббревіатура ця походить від поєднання перших частин двох російських слів — "секретный сотрудник". А поповнювали ми лави "сексотів" із середовища тих, хто й сам був упійманий, або ж

навмисне скомпрометований с допомогою звинувачень у націоналізмові, у розповсюдженні наркотиків, або в якійсь дрібній крадіжці чи бійці. Спочатку ми їм обіцяли, що, викривши антирадянщиків, вони в такий спосіб спокутують власну провину; потім, коли "сексоти" дізнавалися, що й на них теж заведено карні справи, їх "ловили" на тому, що допоможуть звільнитися з-під варти прямо в залі суду, або що суд обмежиться умовним покаранням.

— Терміни їм, щоправда, давали невеликі, — зауважив Глотов, — але все ж таки давали. Інша річ, що й там, у таборах, вони до кінця залишалися "сексотами". Якщо тільки їх не викривали і не знищували самі в'язні, бо й таке теж траплялося.

— Цікавий поворот історії... — проказав Ігуда, пересіпуючи своїми ковальськими плечима і дякуючи долі, що сам він серед "сексотів КДБ" не значився і значитись не міг. — Хоча із тим висновком, що більшість політв'язнів теж була агентами і донощиками, — я не поспішав би...

— Була, можете не сумніватись. Той, хто не став "сексотом", до арешту, потім, під час допитів, стільки всілякого карного матеріалу дарував слідству, що, якби зараз усі ці покази його опублікувати, багато хто з нинішніх "страждальців за незалежність" постав би перед громадськістю в образах закінчених негідників. Розумію: парадоксус. Але ж під протокол...

— І це правда, — похмуро озвався Щедренко, занадто швидко погасивши цигарку і пережовуючи разом із жувальною гумкою якісь свої, нерозжуйні, як службова інструкція, сумніви. — По тому, як ви зазирнете у "справи", які зберігаються в наших архівах, слухати з телеекрану чи по радіо багатьох наших "патріотів" уже не зможете. Для вас це стане моральним катуванням. Немоżliво, зазирнувши в ці "справи", й далі сприймати їх, як "патріотів" та страждальців за ідею, — ось у чім річ!

— Та ж люди просто не витримували, — внутрішньо скипів Ігуда, захищаючи вже не так "патріотів-псевдостраждальців", як власну гідність і власні переконання. — Ви ж могли зламати кого завгодно!

— А так, могли, тут усе під протокол, — прийняв його удар Глотов. — Але ж ідеться не про тих, під тортурами зламаних, а про тих, хто з переляку ладен був закласти рідну матір, аби тільки не вилетіти з інституту, не виявитися серед "заборонено недрукованих" та "не— виїзних"; не потрапити на лаву підсудних. Ось про кого зараз між нами йдеться, пане Ігудо! А ще — про таких, як ви, неприкаяний ви наш, пане Романе. Тому що, якби свого часу ми вас посадили, тепер це ув'язнення стало б для вас терновим вінком, який поступово перелицьовувався б на лавровий, котрий, як уже мовилось, відкрив би вам шлях хоч до парламенту, а хоч до Спілки письменників чи художників, не кажучи вже про кіноматографістів; а ще — до кіностудій, іноземних благодійних фондів і приватних націонал-благодійників. Та, оскільки свого часу арештантської роби ви не носили, то й крити зараз на ярмарку національного мучеництва, вам, неприкаяний Романе, нічим.

— "Урновий електорат", — прочавкав крізь бульку жувальної гумки Щедренко, — він і є "урновий електорат".

— Хіба що тим "крити", що, носячи в тій самій внутрішній кишені комсомольський і студентський квитки, ви були незадоволені тогочасною владою? — підтримав його натиск Глотов.

— Та хоча б і тим, — вже геть слабко і безвольно захищався Ігуда.

— Не смішіть людей! А хто нею, цією, як ви кажете, "вибачайте на слові", владою був задоволений? Я, чи, може, капітан Щедренко?

— Пардон, — застережливо помахав руками Щедренко, поповнюючи ротові запаси жвачки ще однією подушечкою "Орбіту без цукру", — особисто я завжди перебуваю в захопленні від будь-якої влади!

— Ну, хіба що! — іронічно визнав Глотов.

— Особисто в мене відчуття будь-якої влади над собою, від безпосереднього начальника, яким є глибоко шанований мною підполковник Глотов, й аж до Гаранта Конституції, завжди породжує ейфорію.

— Хіба що ейфорію рабської безвідповідальності, викликаной власним розгільдяйством, — прокоментував екзальтацію свого підлеглого обер-есбеушник. — Або запитайте мене, Ігудо, хто, крім, звичайно, капітана Щедренка, задоволений владою в наші дні? Причому це вже під протокол! — мовби печаткою припечатав Глотов.

— Визнаю, таких мало.

— Й ось тут саме час повернутися до вашої участі в акціях протесту, спрямованих проти діючого Президента України. Балачки балачками, а треба подбати і про протокол, бо ж міліціанти захотять, щоб ми поділилися з ними матеріалами розслідування. Та й ніч, он, уже на дворі. Як уже мовилося, ви були в наметовому містечку на Майдані Незалежності, мітингували, пікетували резиденцію Гаранта Конституції на Банковій, та ще й підбурювали молодь до опору міліції.

— Бачу, вам таки хочеться, щоб я обов'язково відсидів своє, вже хоча б за часів незалежності, — войовничо всміхнувся Команданте.

— Не повірите, пане Ігудо, але до того йдеться, — визнав Глотов. — Тільки треба все добре зважити, а всю операцію забезпечити належною реакцією патріотичної преси. І за тиждень-другий в Україні з'явиться новітній політичний страждалець за українську національну ідею, а отже, новітній народний герой, — ошчасливив підполковник Ігуду вищиром своїх коронкованих під побутову пластмасу зубів.

— А тому зізнаватимемося під чистосердешне, — Щедренко так і мовив: "чистосердешне", — і під протокол.

— Але я вже заявляв у міліції, що ні в яких антипрезидентських акціях протесту участі не брав, — стомлено проказав Ігуда, відчуваючи, що його долає сон, і що зараз йому потрібно хоча б годинку поспати. "Саме той стан, — подумалось йому, — який найбільше полюбляють слідчі: допитуваний стомився, розслабився, втратив волю..."

Глотов і Щедренко запитально переглянулися.

— То було в міліції, а це — в Службі безпеки. Що дивного в тому, що, награвшись у мовчанку в міліції, люди розколюються в СБУ? — вдався до філософствування

Щедренко. — От, якби, витримавши допити в СБУ, вони раптом заговорили в міліції — це справді виглядало б дивно. І нелогічно. Тут уже, знаєте, йдеться про престиж "контори".

"У яку гру вони зі мною грають? — усе ще не розумів ситуації Ігу— да. — Здається, ці архарівці забули, що часи КДБ давно минулися, і що справу по звинуваченню в антирадянщині чи в націоналізмі суд у них просто не прийме".

— Ви добре знаєте, що ніякого відношення до цієї акції я не маю. У мене є розкішне алібі.

— От, бачите: виявляється, що навіть до цієї кримінально-політичної акції жодного відношення ви не маєте... — сумовито всміхнувся підполковник. — А чому... не маєте, борець ви наш за істинно незалежну Україну?

— Тому що принципово не визнаю таких методів боротьби, — знервовано проказав Роман, а, помітивши, що есбеушники насмішкувато презирнулися між собою, ще гарячковіше додав: — Чому ви не хочете зрозуміти, що зараз мені не до мітингів, я завершую кіносценарій.

— Он як! — знову прочавкав загумленим ротом Щедренко. — Називається: "Приїхали!".

Він очікуюче подивився на підполковника, але той вдавав, що уважно вчитується в якийсь папірець, що лежав на столі, а тоді взявся за слухавку і, зателефонувавши комусь, мовив одну-єдину фразу:

— Яка там у вас стадія готовності?

Що саме йому відповіли, Ігуда так і не зрозумів. Щось муркнувши — хтозна, вдоволено, чи ні, — Глотов поклав слухавку на телефонний апарат і знову втупився в свій папірець.

Мовчання явно затягувалося. Щедренко натужно пережовував свої гумки, а Неприкаяний Роман мрійливо подався услід за своїм кіногероем до Чорнобиля, що мужньо виживав десь там, посеред погибельної радіаційної зони.

— Я ж казав, що це не нашої героїчної драми герой, — нарешті порушив це знавісніле мовчання непогамовний капітан. — Не на того ми з вами ставимо, це ж очевидно. Шкода, що там, — подався поглядом під стелю, — цього не розуміють.

— Кандидатуру ж запропонували не "там", а ми, — перемовлялися есбеушники так, мовби Ігуди вже й на світі цьому не існувало. — То чому розуміти повинні "там", а не тут? — ледь чутно проказав Глотов, усе ще не відриваючись від того злосчастного папірця. — Але ви маєте рацію.

— Втім, ми ж іще нічого чоловікові до пуття не пояснили... — спробував відкорегувати свій натиск Щедренко.

— Якщо Ігуда й досі нічого не зрозумів, то який сенс йому щось пояснювати? — стомлено помасажував підполковник перенісся. — Що це змінить, що дасть? Якого польоту цей обскубаний птах Роман Ігуда — видно і без новозавітних одкровень.

— Вам видніше... — здався капітан. — Сприйматимемо, як відпрацьований матеріал, з усім, що з цього випливає.

Вислуховуючи цей діалог, Ігуда кілька разів поривався нагадати офіцерам СБУ про своє існування, і навіть запропонувати їм ризикнути... Взяти й розповісти, у зв'язку з чим саме, а головне, задля якої кінцевої мети, вони вирішили "ставити" на нього. Але так і не наважився.

Єдине, що він зрозумів, що ці двоє справді намагалися задіяти його в якійсь серйозній політичній комбінації, але вчасно — або й занадто вже невчасно — розчарувалися в ньому. Він і справді перегравав у своїй наївності, хоча все ж таки треба було прийняти умови Глотова і вести розмову по-діловому, без тепер уже зайвих екскурсів у минуле.

29

А там, за сценарієм.

.Марія заготовляє в лісі дрова. Ось вона незграбно відрубує сокирою від полеглого стовбура суху галузку, відтягує і кидає на невеличку купку хмизу, аж раптом до її слуху долинає якийсь дивний ритмічний звук. Жінка повільно ступає в той бік, звідки він долинає, і незабаром виразно чує, що це хтось б'є у бубон, ритмічно вибиваючи такти запальної польки.

Хуторянка перебігає через густий перелісок, і по той бік галявини відкривається їй поросла травою садиба. Хата, клуня, старезна груша край двору, під розлогою кроною якої — накриті білими скатертинами столи, котрі — з бубном через плече — повільно обходить літній приземкуватий чоловік у допотопному, "наркомівському" картузі, в чоботях, над якими зависають широчезні галіфе, і в старій, ще фронтового зразка, гімнастерці.

"Та це ж — місцевий божевільний, Юзич, який тільки оце недавно повернувся до Зони!", — впізнає його Марія.

Зачарована побаченням, вона повільно наближається до обійстя, проте господар аж ніяк не відреагував на її появу, тому що існував у ці хвилини в тому примарному світі, якого витворив собі, і з ним-таки й спілкувався.

— ...А заграйте-но веселої, музики, веселої! Щоб тобі, Мошку, так чарку підносили, як ти на скрипці граєш. Бо так граєш, ніби перед Цилею своєю виправдовуєшся. Для кого ж я тоді в бубон б'ю? А ви, люди добрі, де сидите — на похоронах, чи на весіллі? То прошу до столу. Куме Йване, ви, свате. Нанашко Ганно. До столу — та чим Бог послав. А таки послав. Радість у мене сьогодні. Сина женю. Бо ж таки вернувся мій син. Уже ніхто, крім мене, не вірив, що вернеться, але ж. Довгою, страшною війна була афганська. Достосвятць люду на ній полягло. Але мій таки вернувся.

Раптом Юзич перестав бити в бубон. Ніби схаменувшись, він здивовано роззирнувся, але, так і не зваживши на появу Марії, наклав руки — в одній з яких була колотушка — собі на голову. Одначе заціпеніння його тривало недовго. Ще за якусь хвилю він знову згадав про свій інструмент.

— .А мій же вернувся, вернувся, вернувся!.. — тужно наспівуючи та б'ючи в бубон, пританцьовував старий. — Тільки ж, йой, запізно! — опустився навколішки під засохлою грушею. — Та й де ж ти блукав, синочку наш рідненький?! — речетативно

долинали до Марії скупе чоловіче голосіння. — Чого ж ти так довго й смертно блукав? Де тепер твоя молода, а мої внуки?

Не витримавши, Марія і собі зойкнула і, затуливши вуха, кинулася в гущавину лісу. Проте вслід їй, наче тисячократно підсилені удари серця, все голосив і голосив бубон.

*

На подвір'ї Вербицьких з'являються двоє молодиків, котрих сестри знали тільки на прізвиська, Радж — худорлявий, з неголеним обличчям, схожий на цигана; і кремезний, простакуватий здоровань Барильце. Це мародери, котрі називають себе "рейнджерами Зони".

Ольга помічає їх у вікно, і, спалахуючи від передчуття близькості з чоловіками, вискакує з хати.

— Це ти, Радже! Боже мій, як же ти розшукав мене в цій глушині?!

— А як я міг не розшукати тебе, жрице фараона? — досить стримано, обіймає її Радж. — Нагадую, що це — мій вірний мечоносець, який відгукується на позивний "Барильце".

— То як же ви тут опинилися?

— Менше запитань, жрице, менше запитань.

...З портативного магнітофона долинає негучна музика. Інтимний напівморок. На столі — залишки банкету.

Захміліла Варка сидить на колінах у Барильця. Ольга і Радж, обійнявшись, повільно рухають стегнами в ритмі танго. Раптом Радж перериває танок, бере зі столу запальничку, припалює свою цигарку і дає припалити Ользі.

— Доведеться кілька хвилин понудьгувати, жрице, — всміхається Радж.

— "Зручності" — за літньою кухнею.

— Вистачить і салуна "Під трьома соснами". А ти рейнджере, — мовив уже з-за порога, — не дозволяй жінкам нудьгувати.

Ольга допиває свою горілку, і, палячи, наближається до Варки.

— Чи не здається тобі, що час міняти партнерів? — манірно запитує вона, спираючись на оголене плече сестри.

— А ти поцікався у свого кавалера, — не дуже охоче відповідає Варка, не бажаючи відмовлятися від Барильця. — Та й мій згоди ще не давав.

У цей час із двору долинає крик переляканого Раджа, потім чиєсь ричання і. пістолетний постріл.

Барильце і Варка підхоплюються, в той час, як Ольга застигає з пляшкою і склянкою в руках.

На порозі, з пістолетом у правиці, повстає нажаханий Радж.

— Там, — показує рукою на двері, — якесь жаховисько, щось таке. дияволоподібне. Я просто змушений був.

— О, Господи! — стискає підняті вгору кулаки Варка і розпачливо хитає головою.

— Ти ж його, мабуть, убив! Зізнавайся, ти його вбив?! — кидається до дверей.

...Надвечір'я. Варка сидить на пеньку поблизу хати, прихилившись спиною до

стовбура груші, а на землі біля неї шуляться від болю Мутант. Поранене передпліччя його перев'язане білою матерією, що вже закривавилася.

— Синочку, ріднесенький, — гладить його голову жінка. — За що ж тобі такі муки? За що Господь так покарав нас обох?

— І-ди-ди! Ди! І-ди-ди... — жалібно скаржиться матері Мутант.

— Не плач, воно не болітиме. Ще трішечки поболить і перестане, не плач.

— І-ди-ди! Ди! І-ди-ди.

30

Спливло ще кілька хвилин мовчання, перш ніж Глотов відкинув убік папірця. Потягнувшись, що аж кістки в плечах тріснули, він поглянув на годинника, й аж тоді, — але так, нібито не розумів, звідки він тут узявся, — зиркнув на Команданте.

— Забирайтеся до дідька, Ігудо, — не приховуючи свого презирства проказав він. — Ви мені смертельно набридли. Тільки моя вам порада: їдьте ви у свої Спокути, чи куди завгодно, але не вештайтеся Києвом. Ви ж уже зрозуміли, що тутешні міліціанти спокою вам не дадуть. Чому ви знову опинилися в їхній "оперативній розробці" — то вже інше питання, і не нам адресоване.

Ігуда знервовано пограв жовнами і сповільнено підвівся.

— Може, все ж таки поясните, чого ви хотіли від мене і якого біса відібрали стільки часу?

— То, виявляється, що це ми в нього відбирали час! — жахнувся Щедренко.

— Якого панові Ігуді, звичайно ж, приємніше було б провести в камері міліцейського слідчого ізолятора.

— О, чорна невдячність! Ми у нього. відібрали час! А він — у нас, виходить, ні? Хочете знати, чого саме від вас домагалися? То поцікавтеся в міліції.

— У слідчої Катерини Стратник, — жовчно порадив підполковник. — Вона вам усе лагідненько пояснить.

Ігуда стелував плечима. Інший на його місці поспішив би зникнути з-перед очей, а він раптом відчув себе так, мовби його виставляють за двері цього кабінету, позбавляючи приємної, довірливої компанії. Ним просто зневажили; погидували сидіти за одним столом.

— Даруйте, але я так я не зрозумів, у чому ж полягав інтерес щодо мене у вашої контори, в СБУ.

— Який, в біса, "інтерес"? — зморщився Глотов, зловтішно відзначаючи про себе, що психологічно хід його виявився вірним: Ігуда елементарно купився на самолюбстві. Проте й цього разу розкривати карти не поспішав.

— Підтверджую, у Служби безпеки як такої до вас — жодного інтересу не виникало, — негайно підпрягся Щедренко.

— Й у вас особисто — теж, га, капітане?

— Чому ви вирішили, що становите для нас якусь особливу цінність? Витягли вас із міліції — ось і весь наш "інтерес". Ну, ще попа— тякали про те про се. У нас в Україні як повелося? Садить таких, як ви, міліція, а переслідування та політичні репресії

приписують нам, "колишнім кадебешникам", які, бачите, "позасідали в нашій рідній українонезалежницькій" Службі безпеки! На вашому місці я, принаймні, подякував би. Причому не так, як ви звикли дякувати, а по— справжньому, щиро і чемно.

— Дякую, — хмикнув Ігуда. Він розумів, що зараз саме собою напрошується питання: "З якого дива ви стільки часу марнували у розмовах зі мною?", але передчував, що відповідь буде такою ж: "Забирайтеся геть!".

— Виявляється, наш сценарист навіть уміють дякувати! — процідив Щедренко. — Виходить, що ми з вами явно недооцінювали його.

Ігуда вже взявся за ручку дверей, коли Глотов раптом запитав:

— Е, почекайте, а вам хоч є де переночувати в Києві?

— Поки що не знаю. Десь та влаштуюся. Або спробую вирватися за межі міста.

— О такій пізній порі? Ні-ні, я знаю, що в одному з передмість на вас чекає володарка досить розкішного особняка... Але ж ви не станете викликати зараз сюди пані Євгенію Гретцкі, за емігрантською "метрикою" відомою, як Євгенія-Евелін Ковач. До речі, якому з цих двох імен — Євгенія чи Евелін — віддасте перевагу особисто ви?

— Свого часу вона відрекомендувалася мені як Євгенія. Про те, що вона американка, я навіть не здогадувався. Тож українізоване ім'я Євгенія мене цілком влаштовує.

— Так от, викликати сюди Євгенію-Евелін Гретцкі, — завершив свою думку підполковник, — було б не по-джентльменськи. А добуватися до віддаленого особняка в передмісті на таксі чи "приватником" — не для вашого гаманця.

— Годі добивати мене своєю турботливістю, — іронічно посміхнувся Ігуда. — Ночувати у вас в кабінеті я не збираюся, викликати Євгенію — тим паче. Десь та прилаштуюся.

— "Десь та прилаштуюся" — це в Києві, на ніч дивлячись, не відповідь. Хіба що в готелі "Москва", нині перейменованому в "Україну", якого, "розпалюючи національну ворожнечу", свого часу ви ладні були віддати під "посольство Кацапії в Україні".

— Вигравши, в такий спосіб, пляшку "Кагору" за пропозицію щодо нейгеніальнішого застосування цієї будівлі після проголошення незалежності, — залишився вірним їхньому "кадебістському дуєтові" Щедренко. — Нічого не вдієш, таким уже ризиково-націоналістичним видалося ваше биття об заклад з однопумцями.

— Гаразд-гаразд, не заглиблюватимемось у минувшину, — великодушно розвів руками Ігуда. Але встиг відзначити про себе: "Господи, та вони знають навіть про ці наші політичні розваги. Цікаво, від кого?"

— А ви впевнені, що якби зараз оце й справді взяли й зателефонували пані Євгенії, то вона наважилася б вивести машину з гаража і мчати сюди? — поцікавився Щедренко.

— Тільки спочатку змушений був би пояснити, куди я так надовго зник, ні про що її не попередивши.

— Пояснювати? Навіщо? Жодних пояснень Євгенія Гретцкі від вас не вимагатиме.

— Тобто? — похмуро вступився Ігуда в підполковника.

— Не хвилюйтеся, вона добре знає, куди ви зникли, точніше, де саме перебуваєте о цій порі, — ніби між іншим, проказав Глов, аж тепер підводячись з-за столу.

— До слова, мобільним телефоном, нещодавно подарованим вам пані Євгенією, радив би користуватися в ці дні якомога рідше, — докинув Щедренко. — Він прослуховується, причому не тільки нашою службою, тому...

— Та почекайте ви зі своїм "мобільником", — знервовано перебив його Ігуда. — Від кого, підполковнику, Євгенія могла дізнатися про те, де саме я перебуваю?

— Пробачте, пане Ігудо, але на дурнуваті запитання я не відповідаю. Водночас заспокою: пані Гретцкі не в моєму, не кажучи вже про капітана Щедренка, знаного київського серцеїда, смакові. А набридати розпитуваннями, телефонуючи нам або міліції, ми їй просто не рекомендували.

— То, виявляється, ви давно знайомі з нею?! — Жарти і словесні дуелі залишалися в минулому. Вперше за час сьогоднішньої зустрічі з кадебістами Роман по-справжньому стривожився.

— Принаймні значно давніше, ніж спромоглися познайомитися з нею ви, Незламний Команданте, під час свого творчого одеського турне.

— Та й зустрічаємося з нею не рідше за вас, — і свої "п'ять копійок" докинув Щедренко. — Подарувавши вам ключі від своєї "мисливської хатини", баронеса, у такий спосіб, допомогла вам знову зачепитися в Києві.

— Баронеса?! — вражено запитав Ігуда. — Ви назвали її "баронесою". Вона що, володіє таким званням?!

— Тільки не "званням", а дворянським, чи то пак, аристократичним титулом.

— Успадкованим, — уточнив підполковник, — разом із чималими статками, від загиблого в автокатастрофі чоловіка, барона Германа фон Гретцкі. На наш подив, Незламний Команданте, ви майже нічого суттєвого не знаєте про свою обраницю. Чим це пояснити — вашою байдужістю, чи її мовчазністю?

— І не те, щоб такою вже мовчазністю. Випитувати вона навчилася добре, та коли заходить мова про її справи, про минуле життя, мовчить, як партизанка.

— Точніше було б сказати, як розвідниця, — пробурчав Щедренко. Проте, вловивши запитливий погляд Ігуди, негайно запевнив: — Ну, це я так... Навіть не у вигляді припущення, а винятково задля образності.

— Хіба що у вигляді припущення, — пробачив йому цей натяк Ігуда. — А познайомилися з нею випадково. Просто вона раптом зацікавилася кількома моїми картинами.

— Які ви продавали просто на прибережному схилі, поблизу одеської Аркадії.

— Не гвалтуйте мене своєю "оперативною поінформованістю", капітане. Так, перша наша зустріч відбулася біля моїх картин, і тільки тому, що Євгенія організовувала в Одесі філію своєї картинної галереї. Ясна річ, я навіть не сподівався, що ця випадкова зустріч здатна перерости у якісь серйозні взаємини.

Піднявшись на пагорб, на якому влаштував своє пристановище Ліквідатор, "солдат Зони" майже благоговійно провів долонею по хресту, й оглянув довкілля з таким відчуттям, ніби повернувся на рідне обійстя, на якому так не вистачало руки господаря.

Одначе ностальгійне захоплення тривало недовго. Вловивши з повівом вітру терпкий трупний запах, солдат поставив сумку на землю, розкидавши гілки, зазирнув до могили-землянки, й одразу ж відсахнувся. Не так від побаченого, як від запаху, що разюче вдарив звідти.

— Отже, все сталося так, як ти хотів, — стримано проказав він, знімаючи з голови кепку. — Як передбачав у своїх видіннях.

Відтворити останні години життя Ліквідатора було неважко. Відчувши, що наближається його смертний час, він не став шукати порятунку поза межами Зони, чи завдавати клопоту його "аборигенам", а замаскував вхід до землянки гіллям і почав чекати судного часу.

Роззирнувшись, солдат звернув увагу на лопату, що була втята поруч із входом і поросла високою травою. Висмикнувши її, Авгура вголос прочитав те, що незграбними буквами, зі скороченнями, було випалено на держаку: "Поховайте в землянці біля хреста!"

— Поховаю, старий, поховаю, — проказав солдат, тримаючи перед собою лопату, як хрест.

Цією ж лопатою він швидко розкидав благеньку покрівлю землянки і почав поспішливо засипати її землею, перетворюючи на могилу.

* * *

...Ось Авгура підходить до катера, в якому свого часу знайшов свій перший притулок. Поставивши сумку на порослий травою пагорок, він приготував фотоапарат і раптом, піднявши голову, побачив, що за фальшборт вчепилися величезні, волосаті, з пальцями-кігтями, руки.

Солдат застиг від подиву і нажахано простежив, як з-за борту повільно з'являється велетенська голова і широчезні плечі Мутанта. Потім висунулася й третя рука, що виростала з подвійного правого плеча. А ще за хвилику цей "Квазімодо Зони" постав на похилій палубі — нібито ж і невисокого зросту, а проте кремезний та опецькуватий, з посмішкою на обличчі, від якої ставало моторошно. У невеличкій, до брючного паска прив'язаній сітці, — Мутант був оголений по пояс, у мокрих штанях з короткими розірваними штанинами, — погибельно "басувала" риба.

Видобувши з сітки одну з них, парубійко простягнув її солдатові і водночас подався йому назустріч. Гортанні звуки, які він при цьому породжував, нагадували щось середнє між дитячим сміхом і ревищем звіра.

З несподіванки Авгура лячно відступив від борту катера. Одначе Мутант негайно

зіскочив з палуби і рушив до нього. Тепер уже Авгура добре бачив, що на обличчі його проявляється не посмішка, а жахливий звірячий вищир.

— Е, та ти що, поранений? — якомога співчутливіше поцікавився він, показуючи рукою на криваву борозну на лівому передпліччі, і тієї ж хвилики встиг сфотографувати Мутанта. — Та й рана в тебе, здається, "стріляна", — все ще не втрачав надії розбудити в цьому на— півзвірові щось людське своїм доброзичливим ставленням і лагідним словом. — Як же з такою раною ти наважився рибалити? Треба негайно перев'язати.

У відповідь Мутант чомусь грізно заревів. На його обличчі посмішка змішалася з гримасою болю і люті. Задкуючи, Авгура поспішливо здолав вузький острівцець, а потім і кладку, якою цей окраєць землі поєднано було з материком... Якусь хвилику Мутант запитливо дивився на нього, далі заричав, і знову почав наближатися. У третій руці його все ще здригалася рибина, яку він тримав за зябра.

Відскочивши до спортивної сумки, Авгура схопився за свій металевий посох.

— Стій — гаркнув він, приймаючи каратистську стойку і приготувавшись відбивати напад прутом і ногами. — Я сказав: "Стояти!"

Однак Мутант усе ще повільно прямував до нього, простягаючи рибину.

— Та не потрібна вона мені! — нервово відмахнувся Авгура. — їж сам! Я сказав: геть!

— Іди-ди-іди! Іди-ди-ди! — проказував тим часом Мутант, простягаючи до солдата ще й дві вільні руки, якими намагався схопити його, зупинити, примусити взяти рибину.

Залишати сумку Авгура не наважувався, а відступати з нею в руці було небезпечно, тому, щойно Мутант наблизився, солдат різко вдарив його ногою в бік. Виродок відсахнувся, проте щедрості своєї так і не зрікся. Він щиро намагався переконати Авгуру в своїх добрих намірах, але саме це й викликало у солдатів якусь підсвідому лютю, у нападі якої той уперішив потвору ногою в живіт, потім, несильно, прутом по ногах. А коли Мутант скорчився від болю, раптом сильним ударом важкого армійського черевика в груди звалив його на землю. Та, навіть лежачи, потвора тримала рибину в руці і, припіднімаючись, простягала її Авгурі. При цьому на обличчі Мутанта вкотре вже проявлялася страшна посмішка-вищир.

Усе ще не в змозі подолати свою лютю, солдат замахнувся прутом для вирішального удару. Цього разу він цілив Мутантові прямо в голову, проте в останню мить випустив прут із руки й, закривши лице долонями, присів перед Мутантом, так і не наважившись стати навколішки. Та все одно у цій позі його проявлявся розпач лиходійника, що тільки дивом зупинився за мить до вбивства; людини, котра схаменулася, бо прозріла в своєму несправедному гніві.

Ну а відкрив Авгура лице тільки тоді, як його торкнулася рука "чорнобильського Квазімодо". Тепер він гладив солдата тією, "мутан— товою", рукою, в той час як інша, "людська", щедро, але занадто вже нав'язливо, простягала йому рибину.

і про несподівну приязнь, з якою ця жінка зустріла його в Києві, офіцери контррозвідки лінкувато схрестили свої погляди і поблажливо всміхнулись.

Команданте одразу ж відчув: щось із його розповіді сприймається "не так", однак не міг збагнути, що саме.

— ...Тобто свого часу ви вийшли на Євгенію тільки тому, що вона зацікавилася моїми картинами, а відтак і мною, — спробував підсумувати свої припущення Ігуда.

— Все майже так, але. трішечки навпаки, — лінкувато відреагував підполковник. — Баронеса тільки тому й зацікавилася і картинами, і самою вашою особою, що, за два тижні до вашої поїздки до Південної Пальміри, ґрунтовно познайомилася з нами. Дізнавшись, що перед одеситами ви маєте намір поставати в іпостасі живописця, ми вирішили поексплуатувати інтерес баронеси фон Гретцкі до галерейного бізнесу. І водночас — підстрахуватись її фінансовою участю в одному глобальному проекті.

З хвилину Ігуда мовчав, ошелешено переводячи погляд з одного свого співбесідника на другого, наче запідозрив, що есбеушники брутально знущаються над ним.

— Не може бути, щоб усе аж настільки масштабно... — недовірливо пробурмотів він.

— Ви ж майже професійний військовий розвідник, — дорікнув йому Щедренко. — І мали б знати, що подібні операції розробляються ґрунтовно, з перспективою та з урахуванням усіх потенційних можливостей агентів. До речі, прошу вибачення за одвертість, але, на відміну від вас, Євгенія — людина тямуща, ділова, і домовлятися з нею значно легше.

— Домовлятися з приводу чого?

— З приводу нашої співпраці — звісно ж.

— На кіностудії ви вже встигли побувати? — Без будь-якої паузи поцікавився підполковник, не даючи Ігуді отямитися. — Ви чуєте мене? Питаю, чи встигли ви?..

— Що мені там робити? — пригнічено відповів Роман, вражений тим, що почув про Євгенію. — Грошей на постановку фільмів у них все одно не знайдеться.

— Не знайдеться — під протокол, — несподівано підхопив цю тему Глов, хоча Роман був упевнений, що, почувши таку відповідь, підполковник негайно забуде про його, Ігуду, приналежність до кіношного світу. — Українське кіно остаточно занепало — історичний факт. А шкода. Що б там про нього не говорили, а воно таки дало світові кілька "шедевральних", як ви там у себе, по поетичних студіях, любили визначати, стрічок.

Ігуда так і не зрозумів: грає цього разу підполковник, з розрахунку на "інтерес допитуваного", чи таки справді переживає за мистецтво? Та одне відчув досить виразно: в особі Глова вмирає чудовий актор, з вільною, природною і своєрідною, "габенівською", хоча і не під Жана Габена, грою.

— А над якимсь новим сценарієм зараз працюєте?

— Певний час облишив був свою сценаристику, але оце недавно повернувся до неї.

— Знаю, тому й запитую. На папері вже проявляється щось путнє?

— Та нібито витанцьовується.

— Обдарована ви людина, Романе, що б там з цього приводу не думали ваші колеги. Як це не дивно, вам усе вдається: вірші, живопис, сценарій... Шевченківський розмах, з тією лише поправкою, що Кобзар змушений був обмежитися віршами, прозою та п'єсами, не доживши до кінодраматургії. Мрієте про Шевченківську премію?

— Навіть не мрію. Поки що...

— І це дуже суттєве застереження: "поки що...". Тому що у вас справжній кінодраматургічний талант. Так-так, мені випало читати рукопис сценарію, якого ви подавали на кіностудію, ще будучи студентом Інституту культури. Я, звичайно, не фахівець, бог милував... Але що навіть для найприскіпливішого режисера там віднайшлося б кілька цікавих сцен — то це безсумнівно. Хоча б ота, зі самоспаленням сільського священика, який, дізнавшись, що церкву його комуня— ки мають намір зруйнувати, прив'язав себе до хреста, що на баньці, а тоді підпалив смолоскипа і кинув на житні снопи, якими обіклав свій дерев'яний храм; на снопи, які вранці мали бути колективізованими.

— Е, та ви й справді читали мій рукопис!

— І не тільки цей, — стеноу плечима Глотов. — Я завжди вважав, що класику треба знати. Тим паче — сучасну.

— І не тільки зі службового обов'язку, — вкотре вже втрутився у їхню розмову Щедренко. — У ті часи я ще був стажером і дивувався з того, як він, не криючись, захоплювався вашим сценарієм та віршами, від яких на дві статті "Карного кодексу" повівало антирадянщиною. А він не тільки перечитував їх, але й цитував нам найцікавіші, найвдатніші уривки.

— Ну, ми могли б обійтися й без цих подробиць, — пробурчав Глотов, з-під лоба дивлячись на Щедренка. — Що було, те було, навіщо згадувати? Втім... Слухайте, неприкаяний ви наш і безпритульний Романе... Я розумію, що грошей у вас обмаль, а всі ваші колишні київські коханки із середмістя давно познаходили собі інших, ближчих і впевненіших у своїх фінансових прогнозах, кавалерів.

— Саме так все і сталося, — визнав Ігуда.

— Якщо бажаєте, можемо поселити вас у нашій запасній квартирі. Така собі скромна трикімнатна квартирка, без євроремонту і джакузі, яку ми використовуємо чи то як відомчий готелик, чи як гуртожиток. Одне слово, даємо притулок нашим колегам, коли вони виявляються без даху. Як ви розумієте, приводити на цю квартиру дівчат категорично не рекомендується, але ж чотири ночі ви здатні перетерпіти, чи не так?

— Навіщо чотири, затра ж я... — спробував був заперечити Ігуда, проте Глотов не дав йому розгорнути свою думку. — Щонайменше чотири. Так треба, це в наших загальних інтересах. Повірте мені, пане Ігудо, на вас чекають цікаві пропозиції. Отже заперечень нема, — підсумував він. — Тоді не гаятимемо часу, поїхали. Це досить далеченько звідси.

— Гарзд, пропозиція приймається.

— Надалі намагайтеся якомога рідше відкидати будь-які наші, — нехай навіть, на перший погляд, найдивовижнітті, не до кінця зрозумілі... — пропозиції. Цим ви полегшите життя і собі, і нам, А головне, справлятимете враження людини мудрої, врівноваженої... До речі, яку назву має ваш новий сценарій? — запитав він, спускаючись слідом за Ігудою та Щедренком широкими мармуровими сходами. — Той, над яким працюєте.

— "Помста приречених".

— О, чули, капітане, як значуще вона звучить: "Помста приречених"?! Ось що таке вдала, промовиста назва. Якби я був продюсером, узявся б за екранізацію цього сценарію, не читаючи, з самої лише поваги до назви.

— Не сумніваюся, що з вас витанцювався б непоганий продюсер, — несподівано визнав Роман. — З вашим умінням переконувати, гріх було б не домогтися успіху.

— Ось і вважатимемо, що по тому, як мене потурять з "контори", без діла і шматка хліба не залишуся. Саме ви мене десь та прилаштуєте.

Мовивши це, підполковник замислено подивився кудись під стелю, потім рішуче потер долонею о долоню, наче остаточно утверджувався в чомусь потаємному, і скомандував: "По машинах!"

33

Вінчалися Авгура і Марія у "Храмі Чорнобильських Дів Марій". Це коротке імprovізоване дійство вже завершувалося, коли, стоячи біля вівтаря, монах урочисто промовив:

— .Вінчається раба божа Марія з рабом божим Владиславом, — і подав їм два сплетені з квітів вінки.

Свій вінок молода врочисто поклала на голову Авгури, а він свій — на голову молодой, відтак обоє по черзі поцілували Біблію, потім поцілувалися самі.

— Богохульствуємо, Господи, бо ж таки богохульствуємо... — зітхає Іларіон, дивлячись на їхні вінки з квітів. — За церковними канонами все повинно бути по-іншому.

— Просто ми започатковуємо нову традицію, — розважливо пояснив солдат. — Віднині в Зоні вінчатимуться тільки в такий спосіб — обмінюючись вінками з квітів.

— Е, ні, так бути не повинно. У церкві, як в академічному театрі, — уся режисюра має витримуватися за традиціями класики. Кожен обряд у ній зрежисований і відточений віками.

— Та не переймайтесь ви цим, — лагідно впокорює ченця молода. — Бог у нас добрий, то й змилостивиться над нами. Владьо — он, яким добрим витворив його на іконі...

— Господь — не добрий, він всемогутній, але милостивий.

— Якби ж то він здатен був переконати нас у цьому, — знизує плечима наречена. — Чи хоча б самого себе.

* * *

На обійсті божевільного музиканта Юзича — застелений скатертиною стіл. Варка

Вербицька ставить на нього миску з картоплею, яку щойно зварила, а її сестра Ольга — пляшку горілки.

— Люди добрі, та це ж, мабуть, перше весілля в Зоні! — несподівано сплескує руками Варка. — Господи, Боже ж ти мій, як же це ви зважилися?! Такі молоді, такі. — закрила вона руками очі, щоб не бачили її сліз.

— Негайно вимкни свій "динамік" і перекрий "кран", — презирливо зупиняє її Ольга. — Ще тільки сліз твоїх тут не вистачало.

У цей час молодята — усе ще з вінками на голові — стоять під розлогою грушею, на якій ростуть величезні плоди-мутанти. Вони мовчки стежать за приготуваннями.

— То що, так без фати й обійдешся? — співчутливо поцікавилася Варка у нареченої.

— Зате маю вінок, цього досить. А де сам Юзич? І чому раптом вирішили влаштовувати весілля у нього на обійсті?

— Бо він, хоч і на пам'яті про сина достобіса помішаний, але ж, диви, який запасливий: скільки в нього в погребі картоплі та іншої городини. Ще й трьох, чи то зайців чи кролів, уполював. Оце до лісу його відіслала, гриби збирати. Щоб не бачив, як готуємося до весілля. Так, із бубоном, сердешний, і пішов.

— Сама вже кілька разів чула, як гамселить у нього на всю Зону.

— То він із болю душевного, зі смутку і самотності, — хмурніючи, пояснює Варка. — Якби мала такого бубна, сама била б у нього на все Полісся. Особливо ночами. Ольго, клич його. Скажи, що оце син приїхав, жениться на дівчині з сусіднього села.

Ольга, вражено дивлячись на сестру:

— Навіщо ж ти так?.. Сама не дуритиму його на цьому, і ти не смій.

— Тоді кажи, що син його, Василь, жениться на Варці. Мене ж він добре знає. Та не хвилюйся. Старий геть збожеволів. Усі часи земні переплутав.

— Але ж ми з тобою ще не зовсім збожеволіли. Не по-людському це. Адже Юзич добре пам'ятає тебе.

Варка роздратовано:

— Та яке це має значення: пам'ятає — не пам'ятає?! Ач, яка свята та праведна вишукалась! Сказала: приведи — то приведи! Тільки ж глянь, де бубон. Щоб не лишив десь. Варто йому взяти в руки цю свою "барабашку", як у нього в мозку цілий симфонічний оркестр оживає.

— І все ж таки це жорстоко, — бурчить Ольга, вже йдучи з двору. — Так не можна.

— Ти не хочеш пояснити, що тут відбувається? — поцікавився солдат, нахилиючись до Марії.

— Потерпи, сам усе побачиш. Якщо не второпаш, що й до чого — потім розтлумачу.

— По-моєму, ще не пізно припинити цю комедію. Тож давай припинимо.

— Не псуй весілля, про яке я так довго мріяла, що теж мало не збожеволіла, — впівголоса кидає Марія, не дивлячись на жениха.

Тим часом Ольга заглиблюється в ліс і звідти долинає:

— Юзичу! Де ти, Юзьку?!

— Тут! — довідлунило звіддала.

— Іди додому, та швидше! Василь, син твій, приїхав! Жениться на дівчині, яку з собою привіз!

Ольга повертається і, ні на кого не дивлячись, заходить до хати. Через кілька хвилин з лісового путівця починають долимати удари бубна. Ще за якийсь час на узліссі з'являється і сам Юзич, по— вуличному "Юзьком" званий. Як завжди, одягнений в штани-галіфе, старомодну гімнастерку і картуз "під Сталіна". У лівій руці, якою підтримував бубон, у нього невеличкий кошик з грибами.

...На прохання Варки, молодята, без музики, танцюють весільне танго, при цьому обоє закохано дивляться одне на одного. Гупаючи в бубон, Юзич підходить до обійстя й уважно придивляється до молодих. Солдат і Марія припиняють танок, але все ще стоять, як годиться стояти в танці.

З наближенням Юзича, удари бубна стають усе рідшими. Не зводячи очей з пари, він уже б'є в нього суто механічно. Всі, хто був на обійсті, відчують, що музикант поступово впізнає в солдатові свого сина! Й обличчя його — обличчя божевільного, поступово світліє, набуває якогось осмисленого виразу.

Ось він знімає з себе бубон, вішає його на сук старезної груші і повільно, незграбно розставивши руки, йде до Авгури і Марії.

— Синочку, — стиха проказує він. — Синочку, ріднесенький мій, — ніжно, впівголоса промовляє старий, немовби боїться злякати примару, що раптом виникла перед ним, або прокинутися. — Ти знайшовся, рідненький. Ти... повернувся!

Щойно він наблизився до розгубленого Владя, як той полишив Марію і відступив. Старий намагався обійняти його, проте Авгура лячно відходить у бік столів. Але старий несподівано вклякає перед ним, як перед розп'яттям, і тепер уже підступається до нього навколішки.

— Та не відходь же, не відходь! — зі сльозами на очах, майже істерично, наказує йому Варка. — Не підступайся. від батька!

Але в цей час в уяві дезертира спливає обличчя його власного, давно померлого, батька. І це вже його батько ось так, навколішки, наближається до нього, радіючи, що син нарешті повернувся.

— Ти, Васильцю, все ж таки повернувся. Як же довго тебе не було, синочку. І ти, Варко, тут? Сідайте, люди добрі, за столи. Сідайте. Радість у мене велика — син знайшовся.

Під враженням від слів старого, солдат майже панічно відступав, обходячи навколо столу, проте, все ще колінкуючи, Юзич уперто насувався на нього. І тривало так досить довго, аж раптом, уже біля груші, господар обійстя раптом звівся на ноги і, пильно придивляючись то до Авгури, то до сестер, стиха, розгублено проказав:

— Але ж це. не Васильцю! Це. не мій син, це — не мій! — І тільки тепер на світ глянули очі цілком нормальної людини, котра нарешті зірвала з себе машкару божевілля. — Це ж не мій син! — прокричав він. — Цей — не мій! Бо мій — загинув! Він

— в Афганістані! В землі! Його вже нема! — журно присів на лавку біля столу. — Я, ви, мільйони людей і досі нудяться на цьому світі, а сина мого вже нема!

— Що ж ви робите?! — з обуренням запитав Владьо, дивлячись на сестер. — Що ж ви, зміюки, витворяєте?! — стиснув він кулаки. Не по-людськи, дико якимось, заревівши, він ударив ногою в стовбур молоденької яблуньки, так, що мало не переломив її, і кинувся бігти до узлісся — повз Юзича, повз грушу, через розламаний перелаз...

Юзич рвучко підвівся, і, простягаючи руки до солдата, подався слідом за ним, але, ступивши кілька кроків, схопився за серце й упав у траву. Ольга злякано кинулася до нього, нахилилася...

...Усе ще живий, сільський музика блаженно всміхався і посіпував правою рукою так, наче намагався бити у весільного бубна. Ніби піддаючись його прагненню, пориви вітру розгойдували підвішену до гілки колотушку, і таки справді били в того бубна з такою силою, що, здавалося, відлуння його сягало найвіддаленіших околиць Зони.

.За кілька хвилин по тому, наречена знайшла свого солдата на крутому схилі урвища. Наблизившись, вона з винуватим поглядом зупинилася позаду нього і трішечки збоку.

— Погуляли, називається, на весіллячку, — нервово скручував той зі шматка газети самокрутку, насипаючи махорки з віднайденого в котрійсь із полишених осель кисета. — Ти ж чудово знала, хто такий Юзич. Навіщо ж давала згоду влаштовувати весільний вечір на його подвір'ї? Нічого іншого вигадати не могла?

— А хто здатен вигадати все інше з того, що з нами тут відбувається? — сумовито мовила Марія. — Хто може пояснити мені, на якій планеті, в якому світі — християнському чи антихристовому, — ми з тобою живемо?

— Але навіть в антихристовому повинна існувати якась межа не— людства. А ти. і ці твої. Не визнаєте жодних меж.

— Варка намовила, — покаюнно зізналася Марія, стежачи, як, видобувши з кишені сірники, солдат нервово, тремтячими руками, запалює. — І тепер уже нічого не вдієш. А знаєш, що мені здалося? Поки Юзич сприймав тебе за сина, ти, замість нього, мабуть, устиг побачити на колінах перед собою власного батька. Адже встиг?

— Така ілюзія теж промайнула. А ще я побачив весілля на подвір'ї біля своєї, батьківської хати. І, здається, споглядав його вже очима. Юзича.

Якийсь час вони обоє мовчали, не помічаючи при цьому, як позаду, скрадаючись від дерева до дерева, сп'яніло наближається Варка. Ось вона зупиняється біля крайнього дерева, не наважуючись ні виявити себе, ні підступити ближче.

— Тільки правду.. — похмуро наголосив солдат. — Навіщо Варці знадобилося влаштовувати всю цю "звірячу виставу"?

Марія винувано шмигнула носом і присіла біля Авгури навпочіпки.

— Все почалося з того. Словом, з того, що вона, Варка тобто, закохалася в тебе.

— В мене?! З якого це дива? Ми, звичайно ж, зустрічалися, але щось я не вловив з її боку якоїсь особливої симпатії.

— Та я не до того, що переспав з нею, — без будь-якого осуду в голосі, пояснила

Марія. — Просто схожий ти, виявляється, з Юзичевим сином, із Василем. Ось вона і захотіла розраяти старого. Та й себе — теж. Хоча б раз у житті. Власне, той весільний танок мала танцювати з тобою Варка,

— Я так і зрозумів. Чому ж не танцювала?

— Тому що в останню мить я не поступилася цим правом. Перед Юзичем ти повинен був постати не лише в образі його сина, але й жениха Варки.

— Он воно що! Виходить, що це вона мала стати нареченою його сина?! Тобто Василь обіцяв одружитися з Варкою?

— І тільки з нею. Листа від нього показувала, останнього, незадовго перед загибеллю писаного. Знав би ти, скільки в ньому любові і смутку.. Саме так, любові і смутку. Навіть страшно було читати.

— Він служив в Афганістані?

— Офіцером, в артилерії. Тут уже все було готове до весілля, проте сталося так, що він загинув у день відльоту на Батьківщину. Та ще й так сталося, що загинути нібито загинув, одначе телеграма — "Зустрічайте, приїжджаю" — все ж таки прибула. Як згодом з'ясувалося, через два дні після загибелі, тому що занадто довго блукала. До речі, столи накривали на тому ж місці, під грушею, де й зараз. І він, лейтенант Василь Юзич, таки справді прибув, але не в костюмі жениха, а в цинковій труні.

Тим часом на узліссі з'являється нажахана Ольга.

— Він помер! Чуєте, Юзич. помер!

Солдат і Марія переглядаються й одночасно підхоплюються.

— Ось так весілля плавно перейшло в похорони, — приречено підсумував Авгура.

— Влаштувала ж ти нам весіллячко. — ображено мовила Марія, проходячи повз Варку. — Тільки ти й могла додуматися до такого.

— І чого б ото я комизилася? Ти хоч на такому весіллі погуляла! — ображено фиркнула Вербицька. — А мене ж колись із "цинковим женихом" вінчали. Та й хіба ж тільки мене одну?

* * *

.Поки Влад і Варка завершували насипати, прямо під грушею, пагорок на могилі божевільного музиканта, Ольга і Марія стояли дещо осторонь, між хатою і столами, і стиха перемовлялися.

— Не повернеться він більше, — зітхаючи, проказала Ольга.

— Юзич? Та вже ж не повернеться...

— До чого тут Юзич, небеса йому килимами? Солдат твій. Підлікується — і в Зону ні ногою. А ти вже, мабуть, знову вагітна, тільки вже від нього.

— Здається, вже...

— Так от, знай: Вічна Журба трьох не прогодує. І весілля ваше їй теж не до душі, тому й гуляти на ньому відмовилася, на хворобу пославшись.

— Та й з Іродом хтось мав побути. Не хотілося, щоб і під час весілля Авгура бачив його коло себе.

— Теж правильно. Я так мізкую: щойно друге дитинча твоє трішечки оклигає — до

нас приставай. На нашому хутірці дві хати пусті. А вертольоти з'являться — в землянці на болоті перебудемо.

— Не з'являться вони більше, — похитала головою Марія. — Нікому ми вже там, поза Зоною, не потрібні. У них там інші "реактори" вибухають, тому й клопіт інший.

.Якийсь час по тому.

Влад і Марія поспішливо ідуть з хутора, ніби втікають з нього.

Пориви вітру розгойдують колотушку, і вона ритуально б'є у бубон, що висить якраз над могилою Юзича.

34

Знову опинившись в "кацапському воронкові", вони певний час їхали мовчки, думаючи кожен про своє.

— Повертаючись до нашої давньої розмови... — першим наважився порушити мовчання Роман. — Якби я раптом справді захотів по— ближче познайомитися з тими матеріалами, які маються у вас. Ну, тих, що стосуються реального стану справ у вищих ешелонах влади та в силових структурах... Ви цьому посприяли б?

— Можна було б спробувати, — невпевнено якось мовив Глов.

І саме ця невпевненість його змусила Ігуду перепитати:

— Невже справді посприяли б?

— Але за певних умов.

— Я повинен дати розписку, що зобов'язуюсь співпрацювати з СБУ, інформуючи вас, причому особисто вас, пане Глов, про все, що робиться в таборі націонал-патріотів?

Цієї ж миті капітан Щедренко різко крутнув кермом і, загнавши машину в якийсь закутень усередині просторого внутрішнього двору, вимкнув мотор. Глов невдоволено покректав, але важко було зрозуміти, чим саме він невдоволений: щедренковою манерою водити машину, чи манерою Ігуди вести ділову розмову.

— Романи Климовичу, — вперше після тривалого часу звернувся до нього Глов по батькові, чим дуже здивував Ігуду, впевненого, що підполковник просто не пам'ятає, як звали його батька. — Щойно ви поцікавилися в мене, чи міг би я посприяти вам у дуже важливій і принциповій справі. Так?

— І що з цього? — нашорошився Ігуда.

— Чесно зізнаюся: мені дуже хотілося б, аби ви справді виявили подібний інтерес, причому не стільки до справи Данила Стратника, з якою, безсумнівно, познайомлю вас, скільки до загального стану справ у вищих ешелонах влади. Тому що саме ця ваша зацікавленість послужила б мені сигналом: нарешті з Ігудою справді можна мати справу.

— Ось і вважайте, що сигнал надійшов.

— Тільки давайте одразу домовимося: як стукач, штатний чи позаштатний агент СБУ, ви нас абсолютно не цікавите, наш Незламний Команданте. Цього люду у нас вистачає ще з радянських літ. До того ж, часи тепер, як ви здогадуєтеся, теж уже далеко не радянські. Тому розглядати вас в ролі позаштатного агента, — все одно, що

ноутбуком забивати в стіну цвяхи. Я зрозуміло висловлююсь?

— Тоді в якій іпостасі я вас цікавлю?

— Логічне питання. Але відповідати на нього доведеться довго. Та й відповідатиму тільки тоді, коли відчую, що ви готові до тривалого принципового діалогу і такої ж тривалої співпраці... Спокійно, спокійно, — рішуче застеріг він, хоча Ігуда й бровою не повів, — так, співпраці, але з СБУ, чи, краще сказати, з Службою безпеки майже не пов'язаною. Хоча та група людей, яка готова підтримувати вас у тяжкому політичному сходженні, з благословенною "конторою" нашою справді поки що споріднена.

Ігуда мовчав. Він стоїчно утримувався від такого неминучого уточнення, як: "Сходження куди? До яких таких вершин?". І потім мовчав навіть тоді, коли й сам Глотов вирішив потримати сценічну паузу.

Роман уже не сумнівався, що Глотов — мабуть, від імені тих, кого репрезентує, — справді має запропонувати йому щось серйозне, але для цього не треба з будь-якої нагоди в'їдливо "підштрикувати" його та поспішати з уточнюючими запитаннями. Зрештою, Команданте й так уже здогадувався, що благодійники хочуть закинути його, наче розвідника до ворожого тилу, до якоїсь громадської організації, або й поважної партії. Щоб розколоти її й очолити розкольників, а може, й просто прорватися у цьому політичному русі, якщо не до першого, то хоча б до другого крісла.

Втім, з цього приводу й здогадуватися нема про що. Свого часу Глотов майже відкритим текстом зізнався, що люди, які стоять за ним, хотіли б бачити його, Романа Ігуду, на чолі якогось впливового політичного руху, який би подавав надії на сходження його лідера до вершин державницького чиновництва. Одначе далі цього натяку справа не посунулася. Й ось тут виникає питання: чому.. не посунулася? Змовники розчарувалися в його постаті? Чи поки що не прийшов їхній час, не склалася потрібна ситуація в державі та в політикумі?

.Але якщо за всіма цими натяками і демаршами проглядається не брутальна провокація СБУ, а ініціатива якогось кола серйозних, впливових людей, то чому б і не підставитися їм? Скільки, он, їх, чиновників та новітніх партократів, гибіє зараз у Верховній та по місцевих радах! Причому людей, які взагалі не мають ніякого морального права на будь-яку владу в незалежній Україні. Одне слово, як би там не було, а Глотову треба дати виговоритися.

— Є пропозиція: вважаймо ось це наше обопільне мовчання, — нарешті знову заговорив підполковник, — точкою відліку принципово нових взаємин: без нагадування один одному, хто ким був у радянські часи; без недовіри, без намагання підловити один одного на якомусь невірному вжитому слові. З такою постановкою питання ви, пане Ігудо, згодні?

— Згоден, — якомога твердіше і рішучіше проказав Роман. — Тепер уже справді. згоден. І був приємно вражений, коли Глотов раптом сказав:

— У такому разі — ось моя рука...

Тієї ж хвилики Щедренко ввімкнув світло. Після секундного замішання, Ігуда і Глотов повільно, і не зовсім упевнено, потисли один одному руки. При цьому Глотов

демонстративно пересмикнув верхньою губою і кінчиком носа; потім так само виразисто і демонстративно повів лівим плечем, і без будь-якої награності сказав:

— Розумію, пане Іудо, що не годиться контррозвідникові обзаводитися аж стількома "особливими прикметами поведження". Але до теми наших подальших розмов ніякого відношення це не має. І взагалі, жодних одкровень сьогодні більше не буде. Повернемося до них завтра. Тож тим часом я з вами прощаюся.

Почекавши, поки Глотов, не подаючи руки ні йому, ні Ігуді, вийде з машини, Щедренко негайно ж вимкнув світло і знову вивів свого "воронка" на якусь малолосвітлену і не обтяжену транспортом дорогу.

"Одкровення продовжаться тоді, — зрозумів Ігуда, — коли Глотов повідомить свого патрона про наслідки сьогоднішніх переговорів та поділиться враженнями від спілкування зі мною; від спілкування з тим Ігудою, яким він постає перед світом сьогодні, або може постати після певної обробки. Проте відступати пізно, Ігудо, — сказав він собі. — Або, може, занадто рано. Занадто рано — так краще".

35

А тим часом там, у сценарному бутті.

Іларіон відчиняє двері церкви, і повільно, зболено тримаючись за груди, заходить до неї. Ще за якусь хвилю він стає навколішки перед саморобним вівтарем, хапається за нього руками, але не втримується і падає горілиць.

Розкинувши руки, він лежить посеред церкви, а просто перед ним — прислонена до вівтаря, величезна, незграбно намальована картина, на якій відтворено Ісуса, що стоїть на вершині пагорба, біля підніжжя якого зібрався натовп першохристиян.

— .Ось я, нарешті, й прийшов до тебе, Господи, — молитовно, в напівмаренні, проказує чернець. — І я — теж прийшов. Доніс свої гріхи до кінця шляху земного, та й оце постаю перед тобою, знемічній і нікчемній.

"То й з чим прийшов?" — відлунює під склепінням церкви неземний голос Всевишнього.

"З тим, що й будь-який інший грішник. — тяжко, натужно дихає чернець. — Усе життя молився. Здається, нічого більше й не робив у своєму житті, лиш молився. А все одно перед судом твоїм праведним постаю у тяжких гріхах. Не менших, ніж найпослідущий безбожник. Хіба ж це справедливо, га?"

"Гріхи відмолюють за діяння земні, — вчувається йому судний голос Господа. — Ти ж усі діяння свої звів лише до молитов. А це і є найтяжчий із гріхів земних".

"Невже, Господи?! Але ж нас таких, "во Хрісте монашествующих", по всьому світу сотні тисяч. Чому ж не напоумив? Чому ні в Святому Писанні, ні, взагалі, в жодній церковній книзі?.."

"Книгу життя" мав би читати, іноче, — осудливо, але занадто вже запізно наставляє його Всевишній. — А ти все по писаному та по писаному... Ох-хо-хо... Зараз ти чого вимолюєш?"

— Спаси і помилуй, Господи, — чернець підводиться на ліктях і нажахано відповзає від іконостаса. — Не карай! Знаю, що не відмучився, не відмолвив. Але ж хіба це тільки

мій гріх?

У запамороченій свідомості ченцеві являється вже не Всевишній, а Богоматір. І на руках у неї — велетенське немовля-виродок. А хтось, тільки вже не Ісусовим, а мефістофельським голосом гучно, на весь храм, нашіптує:

"Не молитвами, треба було, не молитвами... Чому не звів його з життя? Чому залишив цього Ірода, дитя сатанинське, на земнім шляху? Та спали його! Спали! — піднебесно нашіптує хтось, хто являвся ченцеві в образі, що нагадував Мефістофеля. — Підведись. Принеси. Спали дитя Ірода, разом із цим спаплюженим безбожниками храмом, — й отоді вже справді зійде на землю нашу очищення і благословення".

— А таки зійде? — набожно запитує чернець, підповзаючи до іконостасу і, тримаючись за нього, підводиться на слабкі ноги.

"Та ж зійде, — відлунням видихує хтось, під небесами сутній, на весь храм. — Тільки тоді очиститься й освятиться".

— Тобто, варто спалити іродову потвору в храмі — як Зона, вся земля наша, очиститься від радіаційної чуми?

Й у відповідь — голос Сатани, що маскується під лагідний, Господній:

"Та ж кажу тобі, що очиститься!".

— Чому ж не кажеш це вустами свого учня Христа, спасителя нашого?

"Тому що існують повеління Божі, які Христос мусить відтворювати вустами Сатани. Велика святість приходить за великим гріхом. Іди на хутір. Підведись і йди. Я ще даю тобі таку силу. Принеси і спали. Разом із храмом. Тільки тоді я відступлюся, й Зона освятиться божим благовістом".

Чернець уже спускається з пагорба, на якому стоїть храм, а вслід йому лунає: "Іди і спали!". Він бреде чагарями, а хтось підганяє-на— пучує: "Викради це іродове поріддя, і принеси до храму!.."

— Але ж я не зможу спалити дитя. та ще й разом із храмом! — благаюче каже монах і, спіткнувшись, падає на коліна. — Не зможу, Отче! Змилостився і заступися! Навіщо ж віддаєш мою душу Сатані?

Проте, крізь скаламучену свідомість його, у відповідь долинає:

"Ти тільки викради й принеси. Тільки принеси. А храм... Храм запалає сам по собі, ні з чого. Від тебе тільки й вимагається, що викрасти дитя і принести."

— Але ж гріх який, невідомий!..

"Щойно спалиш Іродового виродка, як того ж дня чорна "Зірка Полин", що Чорнобилем спалахнула, — упокориться і згасне. А люди, що постануть на цій землі, молитимуться за тебе, як за спасителя", — вчувається божеволіючому Іларіонові тепер уже голос Христа.

— Це справді ти велиш, Ісусе? — з надією поглядає на небо чернець, тяжко ступаючи по коліна в болоті. — Чи то вустами твоїми знову мовить Сатана? — насилу виборсується з трясовини.

"Слова, може, й сатанинські, але перст — все той же, Божий, — долинає до Іларіона з небес. — Це даровано тільки тобі: спалити іродову потвору разом із храмом, щоб у

такий спосіб загасити Зорю Полин".

* * *

Вже почало темніти, коли Авгура, з рушницею за плечима, і Марія виходять на берег лісового озера і здивовано роззираються.

— Здається, ми остаточно заблудилися, — розважливо мовив солдат, але й це зізнання його Марію теж анітрішки не засмутило. Вона притислася плечем до його грудей й потерлася щокою об його щоку.

— Було б дивно, якби не заблудилися. Занадто часто цілував, замість того, щоб пильнувати дороги.

— А що, хіба шлюбну ніч обов'язково проводити під рідним дахом?

— Не знаю.

— Повинна знати. Віднині ти у нас — тлумач усіх звичаїв та обрядів.

Марія, з романтичним смутком у голосі:

— По-перше, дах той жодному з нас не рідний. А по-друге, вважаєш, що ця ніч у нас буде справді весільною?

— Судячи з усього, вона буде схожою на першу ніч Адама і Єви.

— Хіба що.

Все ще блукаючи, вони вийшла на озерну косу і тепер, бредучи берегом, оглядали покинуту техніку — легкові і вантажні автомобілі, напіврозібраний тракторець, понівечений мотоцикл і погнуті велосипедні рами...

— Ну й куди це ми забрели? — розгублено роззирається Марія. — Щось схоже на міське звалище.

— В будь-якому випадку, нагадує Хіросіму місцевого значення. Десять неподалік — пролягає дорога, або знаходилося якесь підприємство, ось ліквідатори й вирішили перетворити поближнє лісове озеро на могильник радіаційно забрудненої техніки.

— Тоді нам краще триматися подалі звідси. Уявляю, який тут радіаційний фон.

— Не хвилюйся, нам уже ніщо не загрожує, — приречено всміхнувся Авгура. — І... давай домовимось: більше ні слова про радіацію, нукліди і таке інше.

Однак ходу все ж таки прискорив.

Вже по тому, як радіаційний могильник залишився позаду, вони ще певний час брели вздовж річечки, що впадала в захаращене болотяне озеро. Згодом, вибравши придатну для цього місцину, солдат розклав багаття. Вечір видався вогким і прохолодним, тож, навіть сидячи біля вогнища, Марія накинула на плечі френч Влада.

— Через чотири дні — мій літак, — нагадав Авгура, уважно придивляючись до виразу обличчя дружини, що сиділа поруч із ним на плескатому видовженому валуні. Проте вона так і не відвела погляду від вогню. — Отже завтра слід вибиратися з Зони. Поки добудуся до Києва, поки підготуюся. Та головне, треба вирішити, як бути з тобою.

— Зі мною? Е, ні, як бути зі мною — вирішую тільки я.

— І що ж ти вирішила? — запитав солдат, розворушуючи прутиком жарини.

— Не будемо про це, принаймні зараз.

— Але ж ми починаємо цю розмову вп'яте. І щоразу так, ніби раніше ні про що не

йшлося.

— У тім-то й річ, що починати її легко, але. завершувати важко.

— Гаразд, помовчимо. Як-не-як, а ніч усе ж таки весільна.

— Аж занадто "весільна". "Весільнішої" й вигадати ніхто не зміг би. До речі, нагадаю тобі, що в ЗАГСі нас не розписували, і навіть священник був неканонічний. З якого боку не глянь, а шлюб наш фіктивний.

— Чого ти домагаєшся? — рвучко підхопився Авгура. — Ні, справді, поясни мені, чого? Адже я пропоную тобі порятунок. Вийдемо з Зони. Підлікуємося. Може, навіть вдасться домовитися, щоб тебе теж переправили до Штатів?

— А дитина?

Авгура, дещо повагавшись.

— Так чи інакше, її доведеться віддати до спеціального притулку. Або ж виховувати, живучи в твоєму селі. Тільки ім'я доведеться дати звичайне, людське.

— Ось бачиш, навіть з іменем таким жити серед людей ця дитина не змогла б. Тому й не хочу повертатися до їхнього світу. З'явитися в ньому з моєю потворою я не можу, розлучитися з нею — теж. А ставати піддослідною — просто не бажаю. Не бажаю я ставати піддослідною! Чому ти не хочеш зрозуміти цього?

— Ну, чому ж обов'язково "піддослідною"?

— До того ж... знаєш, я відчуваю, що... тяжко хвора. І якби не настої Вічної Журби, не її трави. Однак й на них теж довго не протримаюся. Одного ранку я просто не прокинуся — і все.

— Але ж нас обох обстежать і лікуватимуть. Я дістану для тебе ліки. В Штатах вони є.

— Отож бо й воно, що думками ти вже десь там, за океаном.

— Навпаки, думками я все ще тут. Хоча давно мав би ширяти понад Штатами.

Не бачачи сенсу в продовженні цієї розмови, Марія спускається з пригірка, на якому вони розклали вогнище, і, йдучи понад річкою, незабаром зникає у темряві. Та вже за кілька хвилин вона гукнула:

— Іди сюди! Тут якийсь автобус! У ньому й можна заночувати. О, та він, до того ж, набитий сіном! Правда, зопрілим!

Авгура підводиться, бере рушницю, і, не гасячи вогнища, іде на голос жінки.

.Ранній світанок. Крізь потріскане бокове скло в салон автобуса пробиваються промені сонця.

Першим прокидається Авгура. Він намагається розгледіти обличчя Марії, що, розкинувши руки, лежить поруч, на сіні, далі ніжно гладить її щоку та цнотливо цілує в губи. Але й цього цілунку вистачає, щоб Марія ожила. Ще не прокинувшись, вона інстинктивно тягнеться руками до Авгури.

...Коли пристрасті згасли, Авгура підводить голову і раптом бачить, що у відчинені дверці до його руки, або до сіна, тягнеться мордочка лошати. Владьо теж тягнеться до нього рукою.

— Маріє, до нас гості.

Лоша лячно відскакує. Проте Авгура підводиться, накидає на плечі френч, виходить з автобуса і, шулячись від ранкової прохолоди, знову пробує наблизитися до конячини, що схарапуджено відбігає на край галявини.

— Дивись! — гукає Марія, з'являючись в проїмі дверей, на приступці. — Воно ж цілком нормальне! Ні, ти тільки глянь: воно народилося, як усі. Нормальне дитинча!

— "Дитинча"? — механічно перепитує Авгура. — Гм, здається, так, — здивовано погоджується він, почухуючи потилицю, нібито бачить перед собою щось надзвичайне. — Але ти помітила, що відбувається з нами? Як змінюється наше сприйняття світу. Навіть звичайнісіньке, нормальне лоша вже здається нам дивиною.

— Тільки не всього світу сприйняття, а лише Зони.

— Та ні, поступово змінюється ставлення до всього навколишнього світу. Навіть поза Зоною. Нас усе більше дивує сам нормальний хід життя — нормальні люди, нормальні тварини. Якось занадто вже дивно ми почали сприймати цей світ.

— Сприйняття — сприйняттям... Але чому ми не можемо сподіватися, що і в нас. теж буде звичайне, ну, як у всіх інших людей, дитинча?

Владьо насуплено, стурбовано подивився на Марію.

— А що, вже час говорити про нащадка?

— Давно час, — грайливо відповіла Марія, маючи намір знову повернутись до автобуса. — Ні-ні, поки що жодних ознак вагітності не з'являється, але ж.

І тільки тепер Авгура звертає увагу, що салон його оперізує широка чорна смуга, над якою ще можна прочитати напис: "Фірма "Два ангели". Ритуальні послуги". І починає розуміти, що заночували вони, виявляється, в катафалкові.

— Слухай, здається, ми з тобою спали на якійсь валізі! Цікаво, що в ній? — долинає з автобуса голос Марії.

Авгура вривається до салона, розгрібає сіно і переконується, що вони спали на підставці, на якій перевозять труну.

Він вражено дивиться на Марію, але, на її щастя, жінка нічого не розуміє. Зате солдатів пощастило менше. Збагнувши це, він знервовано хіхикнув. Далі — ще й ще раз.

— Нічого собі "шлюбна" ніч! Готовий сюжет для новели. Досі жодній парі молодят, мабуть, не "пощастило" провести її в катафалку, та ще й посеред Чорнобильської зони.

Обхопивши голову руками, він, мов п'яний, вийшов з катафалка, озирнувся на нього і раптом розреготався.

Так, чи то регочучи, чи болісно стогнучи, він і подався до лісової гущавини.

36

Шлях до таємної, "агентурної" квартири СБУ зайняв не більше десяти хвилин. Трішечки попетлявши вулицями, десь між Софіївським та Львівським майданами, Щедренко завів свою "волгу" до якогось старовинного двору і, вимкнувши мотор та погасивши фари, з хвилинку сидів мовчки, то поглядаючи на другий чи третій поверх п'яти—поверхового цегляного будинку, то роззираючись навкруги.

"Це він грає на публіку, — запитав себе Ігуда, — чи й справді когось побоюється та

з'ясовує, чи за нами не стежать?"

— Ми тут лише вдвох, — проказав Ігуда, побоюючись, що зараз капітан тицьне йому в руки ключа, назве номер квартири, і на цьому вони розстануться. — І розмова суто між нами. Можете ви, нарешті, пояснити, що відбувається, в які есбеушно-міліцейські ігрища мені належить з вами гратися?

Щедренко знову майже демонстративно роззирнувся. "Та то ж у нього така професійно-псяча манера: — спробував примиритися з цим Ігуда, — без упину роззиратися та рознюхувати!" Тим часом капітан вийняв ключ запалювання і тільки тоді стиха, але глибокодумно відповів:

— Романтичне у вас запитання, варто б його обмізкувати.

От тільки обмізкувати не квапився. Ще кілька секунд він сидів при відчинених дверцятах машини, потім вийшов, швидко окинув поглядом вулицю, й аж тоді постукав пальцями по боковому склу:

— Пішли, нам на третій поверх. На всіх інших поверхах теж живуть наші працівники, будинок загалом відомчий, чи щось у цьому дусі, але зайвий раз засвічуватися не варто. Між іншим, в холодильнику має дещо бути, принаймні на скромну вечерю з бутербродами і мінералкою вистачить. Добре, що хоч підполковник із нами не подався, на двох ділити легше.

Ігуда одразу ж звернув увагу на подвійні броньовані двері, через які, та з допомогою звичайного і кодового замків, можна було потрапити до під'їзду, і що на всіх трьох поверхах, якими вони піднімалися, квартири розташовувалися лише з однієї сторони сходових майданчиків, тому що протилежні були глухими, тож ні піддивлятися, ні підслуховувати на майданчику було нікому.

Умеблювання в квартирі виявилось досить скромним — за модою і можливостями ще якихось там сімдесятих років, але водночас у ній було все необхідне, щоб забезпечувати автономне існування люди—ни: ванна, душ, кухня з холодильником, телевізор і навіть допотопна радіола.

— Може, це ще й зарано, але відкрию вам один секрет. Бачите ось ці двері, поряд із туалетом? Вони виводять на внутрішні сходи, про існування яких здогадуються навіть не всі жителі цього благословенного богом будинку. Тими сходами, не засвічуючись на загальних сходових майданчиках, можна потрапити на дах, а звідти — на закриту зовнішню драбину, або в підвал, до підземного ходу. Але ні ці двері, ключей від яких ви зараз не матимете, ні ці сходи, вас поки що не цікавитимуть, оскільки... не та ситуація.

— "Не та", кажете?

— Поки що... "не та". — Щедренко володів якимсь рідкісним даром надавати своїм словам особливого змісту й облицьовувати їх дивовижною утаємниченістю. І велося це в нього вже навіть не від професії, а, що називається, від Бога. — За дві години має надійти хтось з обслуговуючого персоналу. Хто саме — не знаю. Ось вам ключі. Де їх залишати в разі вашого вибуття — вам скажуть. Але вибувати звідси без особистого дозволу підполковника Глотова не рекомендую.

— Зрозуміло. Щось схоже на домашній арешт.

— Побійтеся Бога, Ігудо! — зморщився Щедренко. — Про який домашній арешт ідеться? І взагалі позбувайтесь цього дешевого плебейського комплексу арештанта, чи вічно підозрюваного і допитуваного. Раніше це ще якось могло сприйматися, але ж не тепер.

— "Тепер"?

— ...Коли ситуація радикально змінилася. І коли вам це вже просто не личить. Не намагайтеся ловити мене на слові так само, як ловите Глотова. Як би це вам краще пояснити? Виявилося, що вас треба ретельно готувати до тієї основної інформації, якою врешті-решт маєте оволодіти. Ви занадто закомплексовані, совковий пострадянський синдром. І це у вас, у такого могутнього з виду чоловіка! Зізнаюся, для нас це виявилося неприємною несподіванкою.

— Мені теж здалося, що розчарував вас, особливо підполковника Глотова.

— Ще й як розчарували! В цьому можете не сумніватися. І моліть Господа, щоб підполковник не доповів про своє розчарування нашому патронові.

— Ім'я якого ви, звичайно ж, назвати відмовляєтеся.

— Не назвав би, навіть якби й знав, я ж не божевільний. Але, на щастя, воно мені не відоме. Тільки Глотову.

Ігуда пройшовся кімнатою, знічев'я зазирнув до секретера, до шафи, в якій висіло двійко заправних, безколірних уже халатів...

— Зрозуміло, що йдеться про якогось занадто високого чина, — проказав.

— Неминуче настане день, якого вам відкриється все те, що нам дозволено буде відкрити. Судячи з усього, чекати доведеться не так вже й довго. Відтак не втрачайте часу, загартуйтеся під постулатами і гаслами "Кодексу гладіатора". Як там у вас мовиться? "Годі сумирно терпіти імперські амбіції та прояви сепаратизму і диверсії з боку ворогів України! Випад — на випад, удар — на удар, ненависть і презирство — у відповідь на будь-який прояв неповаги. З люттю і ненавистю, без пощади і терміну давності!..". Може, й не дослівно, проте.

— Не сумнівайтеся, — здивовано підтвердив Команданте. — Дослівно. І навіть без "майже".

— Отже, це таки ваші слова?

— Та й джерело інформації те ж саме.

— Зауважу, що для відомого нам обом "джерела" саме постулати цього, вами витвореного, "Кодексу гладіатора" залишаються найбільшим стимулом і для того, щоб підтримувати і вас, і для налагодження взаємин. Ви вже, мабуть, переконалися, що Євгенії фон Гретцкі взагалі імпонують чоловіки тверді, вольові і цілеспрямовані.

— Схоже, що я не настільки добре пізнав її характер, як вона — мій.

— Усе залежить від кола інтересів і здатності аналізувати. А ще слід пам'ятати, що баронеса — з тих вольових і, здебільшого, рокових жінок, які не тільки гідні славетних чоловіків, але й здатні возводити їх на п'єдестали. Возводити і возвеличувати. І що дивно. їм імпонує сам процес возведення. Уловлюєте, про що я?

— Натякаєте, що Євгенія невдало обрала об'єкт для возвеличення?

— Побоююсь, щоб фон Гретцкі не переконалася в цьому. Причому без нашої допомоги, сама і ненароком. Відтак раджу не лише бути моїм союзником, але й дослухатися до моїх порад. Це в ваших інтересах.

— Союзником у всьому, що стосується взаємин з Гловим і вашими кураторами, а в деяких питаннях — і стосунків із баронесою, — одразу ж окреслив коло їх союзницьких взаємин Ігуда

— Поки що вона настроєна оптимістично. Вважає, що ви всього лиш дезорієнтовані перебігом подій перших років незалежності, розгублені і таке інше. Тобто Євгенія усе ще має певні плани щодо вас, Ігудо.

— Дивно, що зі мною особисто вона так жодного разу про ці плани й не поговорила.

— Ще говоритиме, всьому свій час. Тим паче що реалізовувати свої плани вона здатна, тільки узгоджуючи їх із нашими. Які, в свою чергу, остаточно проясняться лише після переговорів з вами, команданте.

— То в чому проблема? Починаймо.

Щедренко артистично зобразив щось подібне до реверансу і розвів руками.

— Якби я був одеситом, то сказав би: "Ш-шас! Беру розгон від Пе— ресипського моста до м'ясокомбінату". В тім-то й річ. Коли б доля цієї операції залежала тільки від мене, все виглядало б по-іншому. Та й сценарій її, а, можливо, і дійові особи — теж були б іншими.

— Навіть дійові особи? Це вже принципово.

Капітан зрозумів, що вийшов за межі відведеної йому ролі і занадто загострив ситуацію.

— Одначе все це так, гіпотетично... А слід пам'ятати, що Євгенія керується тим самим інстинктом, і тими ж принципами, що й тренери, як вміють і прагнуть реалізовуватися в своїх амбітних учнях. Зважте, не лише в здібних, але й в амбітних, наш Незламний Команданте, який невчасно забув, що "незламний" і що він усе ще. "команданте".

37

Авгура з'являється на галявині біля хутора з тонким довгим стовбуром сосни на плечі, крона якої тягнеться по землі. Опліч нього, з уламком сухої гілки в руці, стомлено крокує Марія.

Після чергового походу за дровами, вони піднімаються стежкою, що веде на вершини плато, на якому розкинулося обійстя Ярини Журбенко, і бачать, що Вічна Журба заповзято сапає грядку, проте кошика, в якому стара завжди — спало воно чи не спало — виносила дитинча на повітря, біля неї не було.

Відчувши щось недобре, Марія пожбурює гілку під стіну повітки— дроварні і поспішає до хати.

— Ірод! Де Ірод?! — вже за хвилику вискакує звідти. — У хаті його немає! — кидається вона до Вічної Журби, щоб ухопити її за плече. — Де моя дитина?!

Стара суворо і безжально дивиться їй у вічі.

— Чому ви мовчите?! Ні в колиці, ні в кошику, ні взагалі в хаті його нема! Куди

подівся мій син?

Стара все ще з сумом дивилася на неї і страдницьки мовчала. У ці хвилини вона здавалася Авгурі суворою і незворушною. Якою і повинна залишатися жінка, прозвана Вічною Журбою.

Марія відпустила її плече, відступила на крок і, затуливши руками скроні, запустила пальці у волосся... Вона все зрозуміла!

— Ви? — в жахові запитує вона. — Ви його?!. Насмілилися.

— Не я, бог милував, — так само суворо і незворушно відповіла Вічна Журба, і перевела погляд на двоголового лелеку — єдиного, що лишився у гнізді на клуні та й тепер голодно і приречено стукав обома потворними дзьобами.

— Хто ж тоді?! Хто?! Може, ти, Владе, щось знаєш? Я вийшла з хати першою. Спочатку подалася до річки, потім до лісу. Отже, ви лишались удвох. Невже встигли змовитись?

— Та не змовлялися ми, — розгублено запевнив її Авгура. — Я теж вийшов був із хати.

Однак Марія вже не мала наміру вислуховувати його.

— Ви змовилися, змовилися! — все затятіше переконувала і солдата, і себе. — Що, а головне, навіщо ви приховуєте? Де моя дитина?!

Вічна Журба перевела погляд на зігнуту постать Владя.

Дві гілки, що з двох боків відходили від стовбура, якого він притягнув, нагадували хрестовину. І ніс його солдат, з такою мученицькою приреченістю на обличчі, наче хреста — на Голгофу.

Виявившись поруч із колодою, Марія шаленіючим поглядом зиркнула на сокиру, яка стирчала в ній, на солдата, і знову на сокиру. Витлумачивши мовчання Вічної Журби, як підтвердження її страшної здогадки, жінка вирвала сокиру з колоди і, тримаючи її обома руками, почала повільно підступатися до Авгури.

Ще кілька секунд Вічна Журба мовчки стежила за нею, ніби її зовсім не обходило, чим закінчиться ця драма. Та й Авгура, опустивши голову, теж чекав на розв'язку цієї сцени з покірністю приреченого. Збоку могло здатися, що він взагалі не бачив і не відчував загрози, і навіть не розумів, що тут відбувається.

— Стій! — нарешті владно зупинила свою квартирантку Вічна Журба, коли та вже опинилася за два кроки від солдата. — Не він це!

Все ще тримаючи сокиру піднятою біля плеча, Марія повільно озирнулася на стару. І погляд її видався страшним. Це був погляд людини, яка остаточно зважилася на вбивство.

"А вона ж і справді могла б убити, — з якоюсь апатичною розсудливістю визнав Авгура. — Навіть дивно, що окрик господині хутірця зупинив її".

Перед вінчанням Варка попередила його, що час від часу Марія впадає в люті, у якесь дивовижне навіженство, причому відбувається це без будь-яких видимих причин. А цього разу причина в неї була.

— Та не він же, кажу тобі! — стояла на своєму стара. — Ченця Іла— ріона це гріх.

Він узяв Ірода.

— Ченця?! — жахнулася Марія. — А ти бачила, як цей приبلуда в сутані викрадає немовля, і не захистила його?! Бачила — і?..

— Та ж бачила, бачила... — покаянно мовила Вічна Журба. — Мабуть, чернець розуміє, що дитинча ти зачала від нього. Тільки ж не зізнається. Так само, як і ти.

— То Ірод є сином ченця Іларіона?! — миттєво реагує сержант, аж тепер скидаючи стовбур з плеча. — Он чому він з такою запеклістю відмовлявся хрестити його!

— Як ти про це дізналася, відьмо чорнобильська? — з люттю, і все ще з сокирою у руці, насувається Марія на господиню обійстя. Не звертаючи при цьому уваги на реакцію Владя. — А якщо вже пронюхала, то якого дідька?.. Хто тебе за язика тягнув?!

І хтозна, чим би закінчилася ця сутичка, якби солдат не кинувся до Марії та не вирвав з її руки сокиру.

38

Капітан відчинив холодильник, видобув звідти пляшку "Столичної", теж, мабуть, ще зі стратегічних запасів цього кадебіст-бункера, поставив на стіл двійко келишків і, відкривши банку паштету, вправно та швидко приготував по парі бутербродів.

— Далі таких ось "перекус-паштетів", у кулінарії я, чесно кажучи, так і не просунувся. Зате цілком можу обходитися лише бутербродами. А щодо цього бункера... Зважте, Ігудо, що далеко не кожному, хто потрапляє в поле нашого зору, щастить побувати тут, — проказав він, вчиняючи в такий спосіб своєрідну прелюдію до тосту. — Здебільшого вони днюють та ночують в інших, менш комфортабельних, "отелях із ненав'язливим сервісом".

— Вважайте, що вже оцінено, — запевнив Ігуда, піднімаючи наповнений капітаном келишок. — За що питимемо?

— За Україну, звичайно ж. За незалежну Україну — А помітивши на обличчі Ігуди приємне подивування, іронічно всміхнувся: — Хочете сказати, що цьому тостові існує альтернатива? Чи, може, очікували, що запропоную тост "За Радянський Союз і непорушне братерство народів"?

— Ну, щоб отак одразу й одверто — за Союз — може, й ні. Але погодьтеся: сидіти за одним столом з кадебістом і пити за незалежну Україну — таке судилося не кожному! Фантастика! Десять років без права переписки!

— З колишнім кадебістом, — м'яко уточнив Щедренко. — Я ж можу й образитись. Ну, будьмо! До речі, щодо "колишніх кадебіс— тів"... — продовжив він спілкування уже по тому, як розправилися з першими бутербродами. — Свого часу я захоплювався новелами письменника Григора Васюника.

— Ви... — новелами Васюника?!

— Невихована ви людина, пане Ігудо, — осудливо похитав головою капітан, знову наповнюючи келишки. — Так, я... новелами. Що в цьому дивного? Причому зі шкільних літ. І навіть сам пробував писати "під Васюника", наслідуючи його манеру. Новеліст із мене, щоправда, не вийшов — самі бачите. Але спроби такі були, хоча й без особливого успіху. Та суть не в цьому. Якось приїхав до мене земляк, який працював в обласній

газеті, писав вірші і був знайомий з Ва— сюнником. Так ось, під час розмови з'ясувалося, що він домовився з Григором про зустріч у Будинку письменників на Банковій, у літературному ресторанчику "Еней".

— Існує такий, — заінтриговано кивнув Ігуда. — Останній прихисток творчого бомонду.

— Недарма старші літератори докоряли вам, молодим, що більшість із вас "увиходить в українську літературу, не через "Енеїду" Котляревського, а через спілчанський ресторан "Еней"...

— І про таке нарікання теж чув, — пожвавішав Ігуда, приємно вражений тим, як добре знається цей екс-кадебіст на всіляких навколо— літературних придибенціях.

— Я, звичайно ж, напросився піти з моїм гостем на цю зустріч, просто хотілося посидіти з Григором, поговорити; кумир мій, як-не— як... Ну, прийшли, познайомилися, сидимо чаркуємо. Про те, що я співробітник КДБ, мій товариш, ясна річ, Васюнникові не сказав. Та це ще півбіди. Значно більшим проколом виявилось те, що газетяр не повідомив про певні, м'яко кажучи, "особливості сприйняття" живим класиком більшості людей, котрі потрапляють йому на очі після енної чарки. Що вже в ті часи, перекинувши келишок-другий, Григир у кожній новій людині за столом починав убачати кадебіста.

— Таке з ним траплялося, — змушений був визнати Роман. — Одного разу сам став свідком чогось подібного.

— Так ото все нібито гаразд, триває задушевна розмова, я розпитую Григора про новели, демонструючи знання його творів. Прозаїк, звичайно, здивований, що знайшовся такий обізнаний шанувальник його творчості. Аж раптом настав той момент, чи, мабуть, краще сказати, ота стадія сп'яніння, скаламучення розуму, коли Григир, глянувши на мене якимсь чужим, грізним поглядом, запитав у товариша:

"Слухай, Юрку, а цей твій коришочок — не з кадебістів, часом?"

Ми з Юрком стривожено Perezирнулися. Я відчуваю, що зараз він змушений буде брехати, адже не зізнаватися ж йому, що підступно привів із собою кадебіста. Тому, щоб не доводити товариша до брехні, одверто кажу:

"Так, я співробітник КДБ".

З несподіванки Григир аж відкинувся на спинку стільця і ще підозріливіше запитав:

"Що, справді?!"

"Можете не сумніватися. Як і в тому, що ще з юності захоплююся вашими новелами. І що навіть сам пробував писати їх "під Васюнни— ка" — теж правда. Та й прийшов на цю зустріч тільки тому, що давно мріяв познайомитися з вами, просто так, як звичайний читач".

"Ану, — грізно спохмурнів Васюнник, — покажи своє посвідчення".

Я спокійно, звичним жестом, дістаю і показую. Й ось тут сталося найцікавіше. Васюнник уважно вчитався у те, що там, у посвідченні, написано; здивовано поглянув на мене, і знову втупився у посвідчення. Інтуїтивно я вже відчуваю, що він остаточно розгубився, не знаючи, як реагувати. Мабуть, із тих людей, котрим будь-коли

доводилося тихо-мирно посидіти за одним столом із живим класиком, ще ніхто й ніколи не зізнавався, що він — кадебіст. Навіть якщо й справді був ним. Аж тут раптом ось так, спокійно, чоловік дістає посвідчення...

"Ти диви! — раптом каже Григир, не звертаючись ні до мене, ні до Юрка, а немовби вголос розмірковуючи. — Виявляється, серед кадебістів теж трапляються нормальні хлопці, і навіть українські новели читають!.."

По тому я ще разів зо три випадково зустрічався з Васюнником на вулицях Києва, бо виявилось, що й живемо неподалік один одного, але він мене не впізнавав, а я не нав'язувався, раптом і справді подумає, що стежу за ним.

— Але ж хтось інший стежив?

— За Григором Васюнником? Та який він міг становити для нас інтерес?! У політику не ліз, до повалення влади не закликав, ну а що в кожному стрічному вбачав агента КДБ... — то вже його особисті проблеми. Та й часи вже були не ті, не 30-ті. — І, виповнюючи черговий келишок, капітан задумливо, про щось своє згадуючи, повторював: — Що правда, те правда: не ті вже були часи, не ті...

39

Палає храм.

На руках в Іларіона плаче-корчиться голе дитинча з потворним обличчям Квазімодо, а неподалік храму, на лавці, лежить дерев'яне корито з водою — хрещенська купіль для Ірода.

— Тепер ти — святе, — опускає дитину в купіль Іларіон. — Ти підеш із цього світу хрестом і купелю хрещеним, вогнем і молитвою освяченим, чистим і святим.

Вийнята з води дитина-мутант замовкає і тягнеться до обличчя монаха рученятами-клішнями. На обличчі його з'являється щось подібне до посмішки.

Іларіон піднімає дитинча над собою, ніби грається з ним, і поступово наближає тільце до вогню. Дитинча всміхається своєю потворною посмішкою й далі тягнеться до нього клішнями.

— Я врятую тебе, — каже чернець. — Від радіації, від бідувань у Зоні, від потворності і знущань людських. Душа твоя, сину, вознесеться на небеса очищеною божим вогнем і стане ангельською.

Тим часом на стежці, що веде від ріки, з'являються солдат і Марія. Вони щойно вийшли з човна і чимдуж поспішають до храму.

— Отче! — одчайдушно кричить Марія. — Зжалься над ним, отче! Не губи його!

— Зупинися! — щосили кричить солдат, обганяючи Марію і кидаючись навпрошки.

— Зжалься над ним і над нами! — благає Марія.

Усе ще тримаючи маля на витягнутих руках, чернець сповільнено оглядається. І з виразу обличчя Іларіона стає зрозуміло, що несподівана поява матері Ірода і її коханця тільки утверджує його в намірах та прискорює розв'язку.

— Я не віддам тебе цим гріхотворникам, сину! — фанатично вигукує чернець, притискаючи маля до грудей. — Відтепер ти вже — не людське, а Боже дитя, тож нікому із нас на цьому світі вже не належиш. Ми разом постанемо перед судом

Господнім, тільки разом, — усе рішучіше підступає до палаючого дерев'яного храму. — Я врятую тебе від людей, від гріха і люті їхньої...

Авгура вже біля вершини пагорба.

— Мій народ і так натерпівся! Світ не повинен бачити Іродову печать його виродження! — проповідницьким тоном промовляє чернець, уже явно звертаючись до солдата, що нарешті піднявся на узвишшя; притискає до себе немовля і, з одчайдушним криком самогубці, кидається в огонь.

Геть знесилена, Марія виповзає на пагорб. Розпущене волосся, широко розкриті очі... Вона хоче кричати, проте крик запікся їй у горлі.

Авгура підступається до дверей храму, за вогняним квадратом яких щойно зник монах. Прямо перед ним палає вогняна балка. Солдат підступає до вогню то в одному місці, то в другому, проте прорватись в середину приміщення, котре палає так, мовби його облито було бензином чи гасом, уже не може. Хіба що кинутись у це вогняне пекло, аби загинути разом із ченцем та Іродом.

Марія набирає в кулаки землі і набиває нею рота, щоб стримувати розпачливі зойки. Земля осипається крізь пальці.

* * *

Пізнього вечора... Марія сидить на траві біля згарища. Вітер зриває з нього жмутики попелу і посипає її голову.

Тривалий час Владьо нервово, проте мовчазно, походжає осторонь, але врешті-решт не витримує:

— Вечоріє, час іти, — наближається до жінки.

— Іди. Я ще побуду тут на самоті.

Владьо присідає поруч із нею, ніжно торкається пальцями її обличчя, волосся. Обережно струшує з нього попіл.

— Ми вже нічого не здатні вдіяти, Маріє. Все, що могло статися тут, уже сталося. Нічого не вернеш, нічого не зміниш. Нам час іти.

Не відводячи погляду від попелища, Марія заперечливо хитає головою.

— Післязавтра відлітає мій літак.

— А таки справді, післязавтра, — сумно погоджується Марія.

— Вже сьогодні я мав бути в клініці.

— Мав, — так само незворушно погоджується Марія, не відводячи погляду від попелища.

— Рушаймо разом. Зайдемо на хутір, візьмемо речі і над ранок уже будемо за межами Зони. Тоді й усе це жахіття закінчиться для нас раз і назавжди.

— А таки закінчиться... колись, — заворожено проказує Марія, не рухаючись з місця.

Ще кілька хвилин Авгура нервово походжає поблизу згарища, терпляче чекає, що жінка ось-ось підведеться. Проте Марія сидить нерухомо.

— Ну, що ти вирішила? — нахилиється над нею. — Ми вже й так просиділи тут цілий день. Збираєшся сидіти ще й ніч?

— І всю решту життя.

Авгурі вривається терпець. Він хапає жінку за плечі і щосили тормосить.

— Вислухай мене! Вислухай нарешті! Що з тобою? Прокинься. Я розумію, горе, хоча, якщо подумати. Може, воно й на краще. Все одно такий. Така людина, як твій Ірод, вижити не змогла б.

— Не змогла б. — незворушно погоджується Марія.

— Ось бачиш. Ти все розумієш, усе усвідомлюєш. Підводься. Вранці ми вже будемо поза Зоною. Сядемо на перший же автобус, який трапиться, на першу-ліпшу попутку...

Марія заперечливо хитає головою.

— Ну, все, все! Більше тебе ніщо не пов'язує з цією триклятою Зоною! Ніщо! Віднині ти вільна. Сталося так, що сама ця трагедія дає тобі шанс вижити, повернутися до цивілізованого світу, по-іншому владнати своє життя.

— "Владнати життя", — замислено, загіпнотизовано повторює Марія, і раптом каже: — А знаєш, я чекаю дитину.

І тільки тепер нарешті підводить голову й очікуюче дивиться Авгурі просто у вічі.

— Дитину? Знову? Почекай, ти про що це? — похмурніє. — Яку ще, в дідька, дитину?..

Марія стенає плечима і розгублено, сумно всміхається, мовляв, звичайнісіньку.

— Але навіщо тобі зараз дитина?! Хочеш породити ще одного Ірода? Словом, я не бажаю чути ні про яку дитину! Ти позбудешся її. Тільки не переконуй, що вже пізно! Чому ти мовчиш? Адже ще не пізно?!

— Не хвилюйся, тебе мої роди не обходять. До того ж, я вже вирішила: якщо знову народиться щось подібне до Ірода, спалю себе разом із ним, на цьому ж храмовому попелищі.

40

Капітан уже збирався завершувати вечірку і їхати додому, проте Ігуда затримав його.

— Хоча ви й радите не полишати цього бункера, але я можу залишити його. Слава богу, мені є де ночувати в Києві.

— Ну, скажімо, не зовсім в Києві, а, як ми вже нещодавно з'ясували, неподалік Києва. Та не в цьому суть. Я всього-на-всього виконую роль квартирмейстера. Переговори з вами, пане Ігудо, провадитиме Глов, або й хтось вищий за нього.

Ігуда розсміявся, похитав головою і знову наповнив свій келишок.

— Не зловживайте спиртним, Ігудо, тепер це не в ваших інтересах. Тим паче, що, за нашими даними, ви — людина, яка ставиться до спиртного дуже помірковано, щоб не сказати стримано. Навіщо ж тоді псувати собі імідж?

— Те, що сьогодні називалося "допитом", завтра вже називатиметься "переговорами", я правильно зрозумів, капітане?

— Є час для допитів, і є час для збирання каміння, тобто переговорів, — тоном біблійного тлумача пояснив Щедренко. — Вважайте, що ми саме наблизилися до збирання нашого політичного каміння. Єдине, що можу вам підказати, це те, що з вами

справді прагнуть розпочати переговори. Солідні люди, солідні переговори про солідні справи. Нічого не вдієш, тепер так ведеться.

— Плануєте якусь провокацію?

— О, ні, тепер на дрібні провокації у нас ніхто не розмінюватиметься. Та й для провокацій існують інші люди. Хто такий на сьогодні Роман Ігуда? Талановитий художник і сценарист; патріот, якого неодноразово затримували агенти КДБ, і друзі якого постраждали від репресій... До того ж, колишній розвідник із "десантури", офіцер запасу, педагог, бізнесмен... Ні, Ігудо, на провокації ми не розмінюватимемося. Планується довготривала акція — це так. І раджу вам прокинутися завтра вранці іншою людиною — впевненою в собі і в людях, з якими віднині доведеться працювати.

— Між іншим, бізнесменом я ніколи не був.

— Тоді, мабуть, я сказав щось зайве, — анітрішечким не засмутився капітан. — Хоча зайвого нас привчили не говорити. Що поробиш, трапляється зі мною і такий службовий грішок, трапляється. Особливо, після келишка-другого. Хоча, з іншого боку, сьогодні ви ще не бізнесмен, а за місяць-другий... Втім, про це, як і про все інше — завтра.

— Я можу зателефонувати звідси одному своєму знайомому?

— Навіщо? Не варто, — продовжував давати поради Щедренко, вже тримаючись за ручку дверей. — Тим паче, що телефон цей цілодобово прослуховується.

— Та в мене, власне, кілька слів.

— Скажіть простіше — хочете попередити свою добру знайому, пані Євгенію, про те, що сьогодні на її віллу не заявитеся.

— Не завадило б і попередити.

— Але вона вже про це знає. Її про це делікатно поінформували.

— Якщо вже з цілковитою одвертістю... Ви що, справді, давно познайомилися з баронесою фон Гретцкі?

— Задовго до дня вашого знайомства з цією неординарною жіночкою. Причому сцени ревності в даному сюжеті не проходять, ми знайомилися з нею, керуючись винятково професійними потребами.

Ігуда покусав нижню губу і знервовано пересіпнув підборіддям.

— Найдивовижніше, що в спілкуванні зі мною Гретцкі так ні словом і не обмовилася про давність контактів з вами.

— Що може свідчити про дві важливі, майже унікальні, — оскільки йдеться про жінку, — риси її характеру. По-перше, вона вміє дотримуватися слова, якого дала нам, а, по-друге, вміє зберігати таємницю, навіть спілкуючись із коханим чоловіком.

— Голову б їй скрутити за таку недовіру!..

— Не ви перший вдаєтеся до подібних поривань. Було б чоловікам дозволено, більша частина українок давно позбулася б своїх голів уже під час першої ж "варфоломійської ночі". Проте, повірте, ваша Євгенія мала б удостоїтися такого ритуалу останньою серед них.

— Все одно поговорити доведеться, — процідив Ігуда.

— Не без цього. Але делікатно. Якщо ви втратите цю жінку, ми втратимо й вас, погубивши в такий спосіб всю операцію. Втім, це вже загальні судження. Коли ж торкатися сьогоденної ситуації, то на цю і кілька наступних ночей родинне алібі вам забезпечено; сцен ревності не буде. Звідси й порада: "виходьте з теми", приймайте душ, "та й лягайте спочивать", як мовиться у відомій вам козацькій пісні.

— Але ж баронеса не має ніякого відношення до моїх справ, — спохмурнів Ігуда, все ще не взмозі "вийти з теми". — Навіщо ви вплутуєте її в цю історію?

І тоді капітан мовив фразу, котра того вечора і значну частину ночі змусила Романа значно серйозніше обдумувати ситуацію, що складалася навколо нього.

— У такому разі ви просто недооцінюєте пані Євгенію. Це, швидше, баронеса нахабно вплутує нас із Глотовим у цю вселенську авантюру.

— Про що це ви?! Яким чином вона здатна в щось там вплутувати офіцерів СБУ?

— Все-все... — застережливо помахав руками, — всі інші запитання виявляться недоречними, принаймні поки що. Додам лише, та й то ризикуючи викликати невдоволення свого гвардійського командира пана Глотова, що про переговори з вами Євгенія знає, мету їх схвалює, і готова всіляко підтримувати вас, а отже, й нас, у задумному нами проекті.

Ігуда навіть не помітив, що застиг із широко відкритим ротом. Усе, про що говорив у ці хвилини колишній кадебешник, нагадувало маячню божевільного.

— Ви про що це зараз?

— Як це не парадоксально, саме завдяки знайомству з баронесою фон Гретцкі, з її поглядами та переконаннями, а ще — завдяки її впевненості у вашому майбутті, ми і взялися за розробку імені Ігуди і його, вашого тобто, іміджу. Ви хоч знаєте, що зараз Євгенія фон Гретцкі — дуже поважна бізнесменка?

— Звичайно, вона має арт-студію, торгує картинами, працює в клініці...

Почувши це, капітан співчутливо виважив Романа іронічним поглядом і ще співчутливіше посміхнувся.

— І це все, що вам відомо про Євгенію?! "Має арт-студію і торгує картинами, працює в клініці." — це все, що ви знаєте про бізнес баронеси фон Гретцкі в Україні?!

Ігуда вражено подивився на Щедренка: ось тепер йому й справді не хотілося відпускати цього есбеушника, він ладен був умовляти його продовжити розмову, так само, як і ладен був під жорстокими тортурами вичавлювати з нього повідомлення. Але найбільше, на що він зважився — це наблизитися до Щедренка і, вклавши руки в кишені, мовби намацував у кожній із них по пістолетові, хрипко, своїм суворим баритоном "під Висоцького", проказати:

— Тільки не вмовкайте, капітане. Від того, яку інформацію я отримаю з ваших вуст сьогодні, залежить моя поведінка під час завтрашніх переговорів.

— Нарешті в вашій мові проглядається певний прагматизм, — схвально оцінив цю спробу дріб'язкового шантажу капітан. — Я, може, й не видам великої державної таємниці, коли скажу, що арт-студій у неї вже три, по різних містах України, але це лише її хобі — бі. Таке собі невинне захоплення жінки, яка повністю або частково

володіє добрим десятком аптек, заводом мінеральної води і заводом біопалива, п'ятьма заправочними станціями, двома клініками, магазином медичного обладнання та низкою інших об'єктів. І про те, що Євгенія здатна безбідно прожити лише на проценти, які отримує з одного зі своїх численних депозитних рахунків в Україні чи за кордоном, а також із акцій — вам теж, мабуть, невідомо? До того ж, вона має свій відсоток від прибутку з кількох поважних об'єктів, уже викуплених її батьком і двома братами на Галичині та Закарпатті. Додайте сюди гонорари від її публікацій у канадській, американській та австралійській пресі...

І тут уже настала черга Ігуди розреготатися.

— Ваші агенти щось наплутали, капітане. Ми говоримо про різних жінок.

— Тільки в тому сенсі, що в образах та ликах своїх сьогоденні ділові жінки розстроюються, як багатоголові гідри.

— У неї ж навіть нема охоронців.

— Поки що їх двоє. Інша річ, що вони рідко засвічуються. Якщо виникне потреба, в неї з'явиться цілий загін особистих охоронців. До того ж, вона й сама здатна перестріляти подібний загін, жодним пострілом не схибивши. Тому що рука в неї не здригнеться. Не слід забувати й про те, що вона діє під таким дахом і під такими гарантіями кількох українських "крутих", що вдаватися до замаху на неї здатен тільки закінчений відморозок.

— Збожеволіти можна. — майже пошепки пробурмотів Роман.

— Тільки без зайвих емоцій. Вам, як нікому, треба вчитися зараз тамувати їх. До речі, сама Євгенія до криміналу не вдається. Принаймні до одвертого, карного криміналу. Все, Ігудо, все, на добраніч. Гадаю, що, отримавши цю інформацію, решту ночі ви спатимете спокійно, як янгол після чергової сповіді перед Всевишнім.

41

Над ранок Авгурі наснилася армія — казарма, нічна "тривога", машина під тентом, котра везла його кудись лісовою дорогою; якісь фрагменти з маневрів, а потім раптом — аеродром і... літак. Великий пасажирський літак у цивільному аеропорту. Причому сон видався настільки реалістичним, що, прокинувшись, Авгура не одразу збагнув, де він знаходиться. І лише побачивши в багряно-сірому чотирикутнику світла, що просіювалося крізь вікно, оголені жіночі груди, зрозумів, що поруч нього — Марія, і пригадав, що ніч кохання минала на широкому, вистеленому сіном, дощаному лежаківі, в хаті Вічної Журби.

Певний час Авгура зачаровано дивиться на оголене тіло Марії, що, розкрита, лежить поруч нього; здається, ще мить — і накинеться на неї, аби ще раз втамувати свою пристрасть. Одначе в останні секунди спохоплюється, відкидає ковдру і знервовано тягнеться до гімнастерики, яка висить на стільці. Лише видобувши з нагрудної кишеньки авіаційний квиток, сержант заспокоюється настільки, що на обличчі його вимальовується щаслива посмішка. Все гаразд, його "перепустка" до заокеанського світу — на місці! А здалося ж, що загубив його, ночуючи в катафалку.

— Виліт п'ятнадцятого, — бурмоче він, дивлячись на дату на квитку. — Ну,

звичайно ж, п'ятнадцятого, як ти міг забути про це? Так, а сьогодні? — Він хапає наручний годинник, що лежав на столі, і дивиться на дату на циферблаті. — "Святі і праведні, сьогодні ж уже тринадцяте! Якого ж ти дідька?! Що ти тут забув?! — подумки докоряв собі, і вже хотів одягатись, проте, відчувши якусь дивну слабкість в ногах і легеньке запаморочення, зупинився. — Не поспішай, ще пару годин сну можеш собі дозволити, а тоді вже — в дорогу".

Вже засинаючи, він відчув, що Марія підводиться, проте очей не розплющив — поспати! На нього чекає небезпечний шлях через кордон Зони, і далі — до найближчого потойбічного села, до якого дотягується рейсовий автобус, котрим можна добутися, якщо не до Києва, то хоча б до місцевого райцентру. А сили чомусь усе частіше залишають його. Тому — спати!

Прокинувся він години через півтори, коли сонце піднялося вже досить високо. Метушливо одягаючись, він намагався не потурбувати Марію, котра, на щастя, ще спала. Розумів, що поводишся таким чином з жінкою, шлюб з котрою хоч і не був зареєстрований, але все ж таки, за християнськими канонами, вона вже вважалася його дружиною, — не гоже, не по-людському це якось. А проте залишити цю оселю вирішив по-англійськи, не прощаючись.

Вхопивши сумку, Владьо на хвилюку завмер, перечікуючи, поки, солодко потягнувшись уві сні, Марія повернеться на правий бік, заклично осліплюючи його при цьому тьмявою білизною своєї оголеної спинки, і, підклавши руку під щоку, знову затихне. І хоча йому здалося, що насправді жінка вже давно не спить, а всього лиш вдає з себе заспану, проте вирішив прийняти її умови гри.

Авгура хотів вийти з кімнати, вже навіть прочинив двері, але, злякавшись, що розбудить господиню, метнувся до вікна. Уже перекинув через нього майже порожню спортивну сумку, проте, згадавши про фотоапарат, повернувся до столика, і, лише перекинувши ремінець від його футляра через плече, переліз через підвіконня.

"Якого дідька я все ще тут? Господи, встигнути б!.. — гарячково підганяв себе. — Якщо сьогодні добутися до Києва... Чи хоча б до завтрашнього ранку, то навіть тоді ще можу встигнути, адже відліт позавтра, о п'ятій вечора. Тільки б вдалося зв'язатись із Євгенією."

Як виявилось, Вічна Журба вже не спала, а поралася на грядках. Помітивши її, сержант пригнупся, і, пробігши краєм города, шмигнув у кущі.

— Встигнути б! — бурмотів собі під носа. — Тільки б устигнути! А там — Америка, Хьюстон, палата "Астронавт-клінік". Такого шансу втрачати не можна.

І вже не бачив, як, проводжаючи сумним, неосудливим поглядом, Вічна Журба благословляюче хрестить його.

* * *

Надвечірня пора. Над Зоною сіється холодний, дошкульний дощ. Рятуючись від нього, Авгура обминає околицю села і поспішає до крайньої хати, щоб перечекаати негоду. За цим поспіхом він не помічає, що за ним стежить якийсь чолові'яга. Ступає за ріг будинку і потрапляє до рук здорованя у зеленій жокейці, — знаного в цих краях

мародера, що промишляв у Зоні під прізвиськом Корба.

— Іди сюди, красеню-голубочку! — басовито гуркоче мародер, захопивши Владя за вилоги куртки ручищами-кувалдами. — Давно чекаємо. Радже, дивись, хто на моїй "розтяжці підірвався"! — гукнув до свого спільника, що оглядав майно полишеної напризволяще хати. — Ще й рушниця у нього, при майже повному патронташі, — доповідав, зриваючи те й інше з полоненого та радіючи такому трофеєві.

— Е, та це, здається, дезертир, що на хуторі Вічної Журби пригрівся. А чутка пішла, що тебе лягаві пов'язали, — постав у дверях Радж — порослий чорною щетиною, схожий на цигана парубійко років двадцяти п'яти.

— Пов'язали, та не остаточно, — відбив Авгура руки-кувалди свого поневолювача. — Як бачите, повернувся.

— Що значить "повернувся"? — враз насторожився Радж. — Із міліції втік, чи, може, спеціально підіслали, щоб інших виказував?

— Кого винюхуєш, тюлька в мармеладі?! — намагався остаточно застрахати його Корба.

— На дідька мені когось там "винюхувати"? — похмуро набичився сержант. — Та й міліції ви потрібні, як свині парасолька. Просто на певний час мене відпустили.

— З міліції? Отак, взяли і відпустили?

— Не з міліції, а вже з клініки. Для початку, мене змусили пройти курс лікування в інститутській клініці, в такому собі Чорнобильському реабілітаційному центрі. Якщо вірити медицині, — зі здоров'ям справи у мене геть кепські

— Та невже? Всього кілька років провештався туди-сюди через кордон Зони — і все? І вже на "четвертий блок-цвинтар"? А "зали— шенці" ж, он, по селах, якимось живуть.

— Але не всі... Кому як випаде, — намагався перевести цю сутичку в звичайнісіньку розмову випадкових стрічних. — А відпустили мене на певний час, під розписку; треба було декого провідати в цих краях. Тепер — знову до клініки, ще й на операцію, мабуть, доведеться лягати.

Звістка про важкий стан здоров'я й операцію, трішечки вгамувала нападників, і навіть злагіднила їхні голоси.

— Ото ж і я кажу: — пробурчав Корба, звертаючись до Раджа, — ще кілька таких рейдів — і той самий вирок лікарі оголосять нам. Тільки не в якомусь там реабілітаційному центрі, а в районній трупарні, після розтину.

— Що за похмурі думки у дощову днину? Ми невмирущі. Отже, ти, дезертире, знову йдеш здаватися?

— Доліковуватися, так буде правильніше. Карну "справу" проти мене закрили, тому здаватися вже немає потреби.

— Е, та в нього ж, он, фотоблимавка! — раптом помітив Радж апарат, що теліпався в Авгури на стегні, висячи на ремінці через плече. І тут же спробував зірвати його.

— Спокійно, — перехопив його руку Авгура. — Не треба хапати те, що тобі не належить.

— Точно, менти підіслали! — миттю збурився Корба, спостерігаючи за тим, як

Радж судомно вчепився за ремінця. — Під фотоплівку закладає таких, як ми, пропаadlo!

Розуміючи, що далі зволікати не можна, Влад рвонув ремінця на себе й одразу ж ударив Раджа каблуком армійського черевика у живіт. Грабіжник відпустив фотоапарат, і боляче скорчився. Та в цей час ударом у голову Корба відкинув сержанта до стовбура яблуні, і знову метнувся до нього, проте каратистським прийомом Авгура зупиняє нападника. Мабуть, на цьому сутичка і завершилася б, якби ж на допомогу своєму спільникові не кинувся Радж. У бійці, що зав'язалася, Владьо вперто боронився, але врешті-решт мародери повалили його на землю і потім довго, з садистською насолодою, били ногами.

Коли Авгура знепритомнів, Корба захопив його за комір, підтягнув до яблуні і посадовив під стовбур. У цей час фотоапарат уже перекочував до рук Раджа.

— Іноземна штучка, — задоволено проказав той, швидко оглядаючи трофей. — Тисячі півтори дадуть.

Підійшовши до дезертира, він узяв його двома пальцями за підборіддя і підняв голову.

— Лишитися живим, — сказав він, помітивши, що Владьо розплющив очі, — ти можеш тільки в одному випадку — якщо приєднаєшся до нас. Однаково ти вже нахапався доз, як собака бліх. А Зону знаєш. Ходитимеш по селах і все цінне приноси́тимеш у визначене місце. А ми тобі взамін — хліб, ліки, горілочку.. Одне слово, бартер. Ну і трішки грошенят, якщо тільки вони тобі потрібні в цих "джунглях". То що, згода?

Авгура нерозуміюче дивиться на нього. Радж несильно б'є його потилицею об стовбур.

— Я питаю: з умовами нашими згоден?

— Коротше, ти з нами, чи ні? — намагається розтлумачити йому Корба.

— Не з вами, і ні з ким. І не зачіпайте фотоапарат.

Спохмурнівши, Радж потягся до шиї сержанта, однаке той відбив його і, рвучко звівшись на рівні, метнувся до клена зі здвоєними стовбурами та знову приготувався до сутички.

— Це не розмова, корешочку, — войовничо пішов на нього Радж. — Ми — не вулична шпана. З нами так не розмовляють. Слухай уважно.

Працюємо всього-на-всього сезон. Літечко, мов бджілки — і в теплі краї. Все, що тут є — нічیه. Злочину ніякого. розраховуватимемось по-чесному. У жовтні розбігаємось. Восени свої півтори тисячі гривень матимеш, гарантую.

— Поговоримо, коли повернеш фотоапарат.

— Плюнь і забудь. Вважай, що ми вже здали його в "комісіонку".

Не стримавшись, Авгура кидається до мародера. Вдаривши його носком черевика під коліно, він боксерським ударом в щелепу валить його з ніг. Але в цей час Корба хапає палицю, що стояла під стіною оселі, і ззаду б'є сержанта по голові. Болісно зойкнувши, той осідає на землю. І хтозна, чим закінчилася б ця сутичка, якби на путівці, що пролягав повз хату, не з'явилася блимавка міліцейської машини.

— Атас, менти! — схарапуджено прокричав Корба.

Не зважаючи на це попередження, Радж знову кинувся до Авгури і продовжив гамселити все ще лежачого дезертира ногами.

— Та облиш його! — волає Корба. — Вони вже близько! Я ж казав, що менти засікли нас із вертольота!

— Але щось треба робити з цим ідіотом? Не можна, щоб менти виявили його.

— Та в глинище скиньмо, і кранти!

Підхопивши сержанта попід руки, мародери підтягли його до невеличкого глинища і зіштовхнули у яму. Самі ж, полишивши рушницю і фотоапарат, як небажані "речдоки", у кущах, кинулися до ліска, що чорнів неподалік. Одначе патрульні помітили їх ще на узліссі. Одразу з трьох машин вискочили бійці спецпризначення і, вихопивши зброю, почали переслідувати втікачів. Котрийсь із них дав автоматну чергу над головою втікачів, після чого попередив, що стрілятиме на ураження. А ще за хвилинку-другу мародери вже лежали, "цілуючи землю".

42

Двоє худорлявих п'ятдесятилітніх чоловіків у цивільному, які, разом із Глотовим, навідалися вранці на "конспіративну" квартиру Ігу— ди, відрекомендувалися коротко:

— Тульчицький. Генерал-майор.

Одначе Глотов одразу ж уточнив:

— Уже є подання на генерал-лейтенанта.

— Ярослав Мальчук — бізнесмен.

— Який ось-ось має стати справжнім олігархом, — прокоментував підполковник.

Пришельці прискіпливо, наче бика перед коридою, оглянули могутню статуру Ігуди, придивилися до виразу його обличчя, пройшлися поглядами по могутніх, виставлених на стільницю, наче на показ, кулаках Команданте. І тільки по тому, як підполковник відчув, що першим, "поверхневим", оглядом гості лишилися задоволеними, офіційно представив свого протеже:

— А це і є Роман Ігуда, наш Незламний Команданте, творчий позивний якого — "Великий Самозванець Пензля".

— Просто "Великий Самозванець", — підкорегував генерал, сідаючи за масивний овальний стіл, що стояв посеред вітальні. — Без "пензля". Хоча в нашій справі значно промовистішим видається оперативний псевдонім "Незламний Команданте". Звучить революцій— ніше. Хоча і тут "незламний" — уже перебір.

— І саме прізвище... Ігуда, — несміливо нагадав Мальчук, коли підполковник і Роман теж зайняли свої місця у вітальні, за великим овальним столом. — Сьогодні, враховуючи дошкульність преси і гостроту політичної боротьби.

— Ми й про це подбали, — пробурмотів генерал. — Починайте Глотов. Коротко, по суті, і з конкретними пропозиціями.

— Як ви вже зрозуміли, Команданте, ми з генералом працюємо в контррозвідці, — мовив той, виклавши жилаві руки на стіл і потираючи кулак о кулак. — А пан Мальчук, в минулому майор міліцейського спецпризначення, має свої джерела інформації в

міліції і в бізнесі. На журнальному столику я залишу вам кілька центральних газет, у яких є фотографії, що засвідчують вашу участь в антипрезидентській акції. — Ігуда поривався було сказати, що ніякої реальної участі в акції він не брав, але застерезливим порухом руки підполковник зупинив його. — Спокійно Романе Климовичу. Не той випадок.

— Вчіться терплячості і стриманості, — порадив колишній міліціант.

— Люди вірять не тому, що відбувалося насправді, а тому, що повідомляється в пресі, — продовжив Готов. — Щонайменше в десяти газетах, а також по радіо і телебаченню вже пройшла інформація і про ваше перебування під стінами резиденції Президента, і про ваше затримання міліцією, а ще, ясна річ, про допити. Вас одразу ж було визнано політичним в'язнем, і вже навіть з'явився гурт людей, котрі вимагають, щоб вас не тільки звільнили, але й припинити політичне переслідування.

— Причому очолив цей рух уже добре відомий вам Орест Варак— са, — уточнив генерал.

— Ну, тоді зрозуміло, — іронічно всміхнувся Ігуда. — Він хоча б знає, що мене вже звільнено з-під варті?

— Цьому чоловікові завжди відомо тільки те, — миттєво відреагував підполковник, — що йому кон'юктурно вигідно знати в даний момент. І сприймайте цю його особливість без іронії, виходячи з політичної доцільності.

— Тільки так і сприйматиму.

— Уже зараз очолювана Вараксою "група підтримки Незламного Команданте" розпочала формувати нову всеукраїнську громадську організацію — "Український легіон".

— До якої, — конкретизував генерал, — увійде чимало і ветеранів бойових дій, і нині діючих офіцерів-спецпризначенців, і яка неминуче поглине низку всіляких патріотичних рухів та асоціацій. Щойно ця наша організація набуде належних рис і політичної ваги, як вона неминуче переросте в партію, бо ж відомо, що в Україні громадські організації висувати своїх кандидатів у депутати не мають права.

— До речі, вас влаштовує така назва? — поцікавився новоявлений бізнесмен.

— Саме Команданте і запропонував її, — пояснив підполковник. Причому Ігуда помітив, що для генерала це теж була новина. — І той другий наш агент зі своєю групою, — не наважився підполковник назвати ім'я Дмитра Грабара навіть у цьому вузькому колі, в якому бізнесмен усе ж таки залишався слабкою ланкою, — теж почав згуртовувати своїх "гладіаторів" під покровительством Команданте.

— О, то це одразу ж міняє ситуацію, — збадьорився Тульчиць— кий. — Чому одразу ж не доповіли?

— Чекав слушної нагоди і, водночас, намагався стежити за "пологами", у яких народжувалися ці дві групи.

Ігуда відкинувся на спинку стільця і, склавши руки на грудях, повільно переводив погляд з одного на другого. Всі троє напружено спостерігали за ним. Причому, як відчув Великий Самозванець, спостерігали вже як за реакцією лідера, від рішення

якого залежить доля не лише організації, але й кожного з них.

— Я не впевнений, що трибуна Варакси надовго вистачить у якості керівника такої організації, — нарешті сказав він.

Генерал полегшено зітхнув, сприймаючи слова Ігуди, як згоду. Ставка на Незламного Команданте далася йому нелегко. Та вибір усе ж таки зроблено, і зараз йому дуже не хотілося б відмовлятися від нього.

— У тім-то й річ, що керівником буде обрано вас, — зауважив він, хижо примружуючись. — Уже позавтра. На установчому з'їзді, який розпочнеться о п'ятнадцятій нуль-нуль, і відбудуватиметься, зверніть увагу, в Будинку офіцерів.

— Тому зараз усіх нас, — негайно підпрігся Мальчук, — активістів фінансової групи організації, цікавить інше — чи надовго вистачить вас? Адже, так чи інакше, а до нинішнього Президента "легіон" наш буде опозиційним. До речі, мені, як і тим, хто готовий увійти до "Українського легіону", хотілося б, аби ми одразу ж вели мову про наш "легіон", як про політичну партію.

— Нехай поки що і помірковано опозиційну, — застережливо уточнив генерал.

— Це принципово, — визнав бізнесмен. — То "вистачить" особисто вас, пане Ігудо, чи ні?

— Тепер уже вистачить, — рішуче, і з неприхованою погрозою в голосі запевнив бізнесмена генерал Тульчицький. — Карти відкрито і перегравати ніхто наміру не має.

— Тим паче, що поруч завжди будемо... ми, — в тому ж тоні нагадав підполковник. — А сценарій ми змінимо, і позавтра ж таки проведемо установчий з'їзд. уже не громадської організації, а партії. Часу для того, щоб змінити статут і переговорити з представниками обласних делегацій, вистачить.

— Але я хотів би почути запевнення самого пана Ігуди. Поки що я не помітив жодного прояву рішучості з його боку. А ми ж зважуємося на відчайдушну, причому фінансово дуже затратну, політичну авантюру.

Всі троє мовчки втупилися в Команданте.

— В мені можете не сумніватися. — По цих словах генерал переможно глянув на майбутнього олігарха і чомусь рішуче порухав уліво— вправо масивною вилицею, наче намагався поставити її на місце, або перевіряв на міцність. — Але ж ви розумієте, що формування "легіону", особливо ж розгортання його в повноцінну партію, вимагатиме значних коштів.

— За це відповідатиме пан Мальчук, — як про щось не варте особливої уваги керівника, пояснив генерал. — І ті люди, які перебуватимуть під його крилом і впливом.

— Але відповідатиму, як член політради партії та заступник лідера з її фінансування, — одразу ж визначив бізнесмен своє місце в майбутній партійній ієрархії. Він говорив, налягаючи опуклими грудьми на стільницю, то знімаючи окуляри, які брутально не личили йому, то знову насаджучи їх на перенісся. — Звичайно ж, ми потурбуємося і про те, щоб ви мали змогу вести гідний спосіб життя. Позашляховик, зв'язок, охорона і дві "золоті картки" різних банків, з яких щомісяця матимете змогу знімати по десять тисяч гривень і тисячу доларів... Крім того, баронеса фон Гретцкі

обіцяє подбати про вашу участь у її бізнесі.

— І баронеса фон Гретцкі — теж? — тепер уже настала черга Ігуди виказувати свій подив.

— Яка в політраді відповідатиме за міжнародні зв'язки керівництва партії, — одразу ж пояснив підполковник. — До речі, проблема, пов'язана з наданням їй громадянства уже на стадії вирішення. Цим опікується ціла група прихильних до нашого руху нардепів і високопосадовців.

— Тобто з фінансового боку все вже передбачено, — продовжив свій монолог Мальчук. — Для початку вам вистачить. А там побачимо, як розгортатимуться події. Уже зараз на підході до нашої організації перебуває один дуже впливовий олігарх, який, природно, ще певний час приглядатиметься.

— Тоді в мене останнє запитання: — усе ще сидів, войовничо схрестивши руки на грудях Ігуда. — Ким бачите себе ви, пане генерал?

— Підполковник відповідатиме за службу безпеки партії. Я ж буду військово-політичним радником лідера, офіційно не входячи до політради.

— Всього лише... радником?

— На початковому етапі цього досить, — знову порухав із боку в бік своєю могутньою вилицею генерал. — Не можна позбавляти наших опонентів і недругів можливості самим здогадуватися, хто саме стоїть за вами. Як і я, чимало наших друзів, у тому числі з олігархів і з депутатського корпусу, до часу залишатимуться у затінку. Такою виявляється логіка будь-якої політичної інтриги.

43

Ігуда вже вирішив було, що розмову завершено, проте Глотов поклав на стіл масивну шкіряну папку, яка доти лежала поруч нього на вільному стільці, і попередив, що слід торкнутися ще одного, і то досить делікатного питання. Вислухайте мене уважно, і не поспішайте з рішенням, оскільки воно має бути відповідальним.

— Це стосується мого сімейного стану? — поцікавився Ігуда, поки, тримаючи паузу, підполковник порпався у папці.

— Про нього теж слід подбати, — докинув генерал, для якого не було секретом, про що саме має намір "поделікатнічати" з майбутнім лідером партії його підлеглий. — Але згодом.

— Дівоче прізвище вашої матері — Гордаш. Я не помиляюся? — з-під лоба зиркнув на нього підполковник. І на якусь мить Ігуда знову відчув себе піддопитним у кабінеті чи то КДБ чи вже СБУ.

— Мій родовід відомий вам значно краще, ніж мені.

— Можете в цьому не сумніватись. Так ось, зараз ми з вами під'їдемо до одного міліцейського чина і з його допомогою сьогодні ж ви отримаєте паспорт на прізвище Гордаш. Перш ніж відійти у кращі світи, ваш батько чимало років прожив окремо від родини, а ваша матінка, царство їй, мріяла про те, щоб ви перейшли на прізвище її предків. Тим паче, що, як ми з'ясували, вона походить з давнього роду козацької старшини, в якому траплялися і польські та українські шляхтичі, і російські дворяни.

Тобто, виходячи з політичних викрутасів сучасного українського суспільства, виглядає так, що нібито "і нашим, і вашим". Та й прізвище... Хоч і суто українське, але без наївно хуторянського "енко", такого нелюбого для проросійського електо— рату. І завтра ж подбаємо і про заміну військового квитка.

— А що, Гордаш. Звучить цілком пристойно. І для лідера партії, і для президента країни прізвище цілком придатне, — першим від— реагував Мальчук, очікуюче зиркнувши перед тим на генерала. І той, порухавши щелепами, наче жорнами, поважно кивнув.

— Ми не можемо допустити, — з якимись брежнєвськими інтонаціями в голосі проказав Тульчицький, мабуть, у нього і справді щось там діялося зі щелепою, — щоб із перших днів вашого входження у велику політику десятки злоязыких газетярів і представники всілякої політичної шпани припускалися прикрої помилки при вимові і написанні вашого прізвища. Знаєте, занадто вже близькі ці слова — "Ігуда" й "Іуда". Не дивно, що свого часу таких помилок припускалися і співробітники КДБ, та й, каюсь, уже і співробітники нашої благословенної Господом "контори".

— Таке теж траплялося, — замислено підтвердив Ігуда.

— Через вас і ми поставатимемо в уяві широких верств, яко "іуди" чи "іудисти", — знову перехопив естафетну паличку Готов. — Що було б історично несправедливо. Коротше, ми з Вараксою вже продумали, як патріотично відрекомендувати вас делегатам установчого з'їзду, в тому числі і під досі невідомим прізвищем, котре, водночас, постає й у вигляді вашого партійного псевдоніма. Наш трибун Орест Варакса, він же і "Робесп'єр" зуміє ненав'язливо подати цю новину. А щедро "приплачені" газетярі одразу в кількох виданнях ненав'язливо пояснять історію вашого переходу на давно омріяне козацьке прізвище. Якщо ж комусь із "не наших" писак захочеться пригадувати, та ще й із "неточностями", ваше попереднє прізвище, то ми його самого перетворимо хоч на Іуду, а хоч одразу ж на Сатану. Інша річ, якщо згадуватимуть про вас, як про Незламного Команданте. В такому випадку ми навіть пробачимо їм асоціації з відомими нам комуністично-анархістськими лідерами, такими як Че Гевара чи Фідель Кастро або Сандіно.

Підполковник замовк, і всі троє знову очікуюче втупилися в обличчя Команданте. По нетривалому збентеженні, Ігуда звів підборіддя і, вже входячи в образ лідера, проказав фразу, котра мала стати його словесною візитівкою:

— Приймається. Але вважатимемо це не моїм особистим прагненням, а нашим колективним, рішенням — і щодо прізвища, і щодо лідерства.

— І тільки такий підхід, — одразу ж погодився Готов.

— Який навіть не обговорюється, — проскрежетав нижньою щелепою генерал.

Бізнесмен вийшов першим, а генерал і підполковник затрималися.

— У нас є всі підстави вважати, — довірливо притишив голос Туль— чицький, — що наш Північний Сусід розробляє плани військового вторгнення в Україну, з метою її розчленування й окупації значних територій, під виглядом створення якоїсь там "Новоросії". Інформація надійшла з надійних джерел, і ви маєте бути в курсі подій.

Підполковник залишить спеціально для вас, із документів і фрагментів з різних кінострічок змонтовану, відеокасету. Окремі фрагменти, зокрема ті, що відтворюють манеру поведінки Сталіна та інших правителів і полководців різних країн, в тому числі і в акторському відтворенні їх образів, раджу переглянути кілька разів. У кого ще вчитися та переймати досвід, як не в сильних світу цього?

— А також фрагменти з фільму "Ліквідація", — додав Глов, — у яких віднайдете епізоди, пов'язані з радикальними методами викорінення злочинності, запроваджені в Союзі у повоєнний час.

— Усі вони допоможуть вам увійти в роль, — підсумував генерал. — Як ніколи раніше, Україна потребує зараз сильного, владного і вольового правителя. Хтозна, раптом доля вкаже своїм перстом на вас?

— Вважатимемо... — почав було підполковник, побоюючись, щоб якоюсь недоречною фразою Ігуда не зіпсував не лише фіналу їхньої "таємної вечери", але й загального враження генерала.

— Що доля вже вказала цим "своїм перстом", — несподівано твердим владним голосом проказав Команданте Гордаш.

44

.Прохолодний, оповитий легким туманом, світанок.

Вкрай знесилений, побитий, з лицем, усіяним ранами і синцями, Владьо Авгура бредє рідким узліссям. Останні метри він долає, переходячи від дерева до дерева.

Зупинившись біля одного зі стовбурів, сержант виявив, що це стовп із застережливим написом: "Увага! Зона! Вхід заборонено!"

Подолавши полишений мародерами прохід у дротяній загорожі та широкий обвідний рів, він береться навпрошки, до самотньої, досить-таки поруйнованої кам'яної будки, що стоїть біля дорожнього шлагбаума. Та раптом збоку, від гайка, виринає невеличка зграя вовко-псів, прозваних аборигенами Зони "вовкулаками". Вони біжать навперейми, тож Авгура на якусь хвилю розгубився, не знаючи: вертатись до лісу чи бігти до будки? Зрештою вирішує, що порятунок він може віднайти тільки в будці, хоч якийсь, а прихисток, тим паче, що неподалік від неї ледь окреслюються в тумані обриси сільських будівель.

Щойно втікач перевалився через віконницю з потрощеною рамою, як перший хижак уже наблизився до дверей. Величезним каменем, з обох рук, сержант вперіщує його по хребту. Упавши, вовкулака зайшовся таким одчайдушним виттям-скавчанням, що на якийсь час зграя розбігається і вже звіддала спостерігає за конвульсіями свого ватага. Проте сержант розуміє, що незабаром вона здолає свій страх і знову кинеться на штурм.

Жалкуючи, що не захопив з собою рушниці, а тільки фотоапарат, Авгура з великою радістю витягує з купи будівельного сміття арматурний прут — задовгий, незручно вигнутий, але все ж таки яка-не— яка зброя, з котрою певний час можна протриматися. Один із хижаків з ходу перестрибнув через напівзруйноване підвіконня і вчепився йому пащею в ногу трохи вище коліна. Незважаючи на цупку тканину

армійських штанів, вовкулака прокусив її і вп'явся зубами в тіло.

Заричавши від болю, Авгура увігнав загострений кінець прута прямо в око, висмикнув й одразу ж іншим кінцем врубався в морду того хижака, що намагався прорватись до нього через кам'яний завал у проїмі дверей. Але по-справжньому притримав зграю той скалічений, напівосліплий вовкулака, який, стікаючи кров'ю, шугонув у двері, відкинувши при цьому людину до стіни.

Захопившись битвою зі звірами, сержант не помітив, що полем поспішають двоє вже немолодих мисливців. Це були винищувачі вовко-псів, котрі, — як завжди, напідпитку, — ішли по сліду саме тієї зграї, що напала на Авгуру.

— Та он же вони! — гукнув високий худорлявий чоловіча, вибігаючи із лощини. — Вже загнали когось у сторожку!

— Вовки ніколи не повелися б так, — мовить другий, приземкуватий мисливець, і, ледь присівши послав заряд шроту по парі хижаків, котрі ще тільки підбігали до хатинки. Один із них, величезний вовкулака, аж підлетів у повітря й одразу ж упав з пошматованим боком. Його супутниця, теж поранена, згарячу пробігла ще кілька метрів, впала на черево і спробувала заповзти у чагарник. Проте мисливці вже не зважали на неї, беручи на мушки тих звірюк, що намагалися тримати в облозі сторожку. Пролунало ще три-чотири постріли і поріділа зграя панічно кинулася до узлісся.

* * *

Коли високий, кремезний, упевнений в собі мисливець, тримаючи рушницю стволом донизу, наблизився до Авгури, той сидів під вікном сторожки, на порослому травою пригірку, і розгублено стуляв до купи шматки розірваного навпіл квитка. Штанина в нього була пошматована, неглибока рана кривавилася, проте Авгура не зважав на неї; у ці хвилини вся увага його була прикута до розірваного квитка, частини якого він оглядав з осяйним подивом божевільного.

— Гей, дуріку, ти живий?! — ще звіддала озвався до нього мисливець, проте сержант, здається, не чув, і навіть не помічав його.

Він тримав у руках клаптики квитка і в якійсь недоумкуватій нестямі стулював їх до купи, нібито намагався склеїти чи зростити. Незважаючи на стан психічного розладу, в якому Авгура перебував у ці хвилини, він усе ж таки збагнув, що, хоча квиток і знаходився в кишені штанів, проте вовкулака так порвати його не міг. До того ж дезертир добре пам'ятав, що квиток мав бути в нагрудній кишенці гімнастерки, тому що клав його саме туди. Отже, це Марія... Це вона видобула його квиток з портмоне, розірвала, щоб позбавити підстав для втечі з Зони, і засунула шматки в кишеню штанів — іншого пояснення, того, що сталося, просто не існувало.

— Що це він, Климе?.. — наблизився до них обох приземкуватий "винищувач".

— А спитай його, дуріка! Слухай, дуріку, ти що, звідти, з Зони?

— Звідки ж іще? — відсторонено, механічно якось проказав Авгура.

— І за кого накажеш мати тебе — за дезертира, за біглого зека? Чи просто так, за звичайнісінького мародера?

— За дезертира, — так само відчужено мовив Авгура, все ще не відриваючи погляду від клаптиків квитка. — Зі ще тієї, з радянсько— комуняцької, армії.

— Чув, Зиновію? Це ж, мабуть, той сержант-дезертир, про якого нещодавно по радіо баламутили?

— Той самий, — ледь чутно промимрив Авгура. — Можете не сумніватися.

— Якщо з комуняцької, то тепер це, дуріку, вже не рахується. Це вже не дезертирство.

— Тоді вже ти ніякий не дезертир, а навпаки, куди не кинь, — круглий "патрійот", — підтримав його Зиновій. — Про тебе, он, уже по газетах пишуть і по радіо розповідають, як про "патрійота", — так і не збагнув Авгура: оце своє "патрійота" мисливець проказував з іронією, чи просто у нього така вимова. — А ти, якогось дідька, гноїш тут самого себе у Зоні.

— Що це в тебе в руках, дуріку? — не став чекати його пояснень чи виправдовувань Клим. — Якась посвідка, довідка, телефони київських коханок?..

— Квиток. На літак. Порвав ось, випадково, — вирішив за краще збрехати, ніж вдаватися в пояснення щодо їх взаємин із Марією. — Як від собачої зграї відбивався.

— Якби не ми, вони не тільки твого квитка, дуріку, а й тебе самого пошматували б. Отож, молись і тішся.

— Додому хотів злізти з цим квитком? — вже без агресивної іронії, навіть дещо співчутливо, поцікавився приземкуватий мисливець.

— Здається, хотів, — ошелешено припустив Авгура.

— Не біда, солдате, придбаєш ще одного, або на попутках добуватимешся, як грошей катма.

— Іншого такого не купиш, — похитав головою солдат, знесилено опускаючи кулаки зі шматками квитка на землю. — Навіть якби мав купу грошей — однаково не купиш. Тому що цей був — до Америки.

Мисливці здивовано презирнулися і з двох боків схилилися над сержантом, намагаючись дотягтись до клаптів паперу, які він втискував разом із кулаками у розрихлений піщаний ґрунт.

— Що ти оце щойно сказав, дуріку? — саркастично ослабився Клим. — Куди був цей квиток?

— До Штатів, — з похмурою збайдужілістю пояснив сержант. — Рейсом "Київ — Нью-Йорк".

— Шкода, що не до Парижа, — недовіжливо вишкірився Зиновій.

— І відліт — післязавтра, — не звертав уваги на їх реакцію сержант.

Мисливці ще раз скептично переглянулися. "У чоловіка дах поїхав", — викарбовано було на їхніх обличчях.

Високий нахилився, підняв клаптик жовтавого папірця, п'янкувато повертів його перед носом і, безмежно здивувавшись прочитаному, тицьнув шмат квитка Зиновієві.

— Жарти — жартами, а в цього дуріка квиток справді до Америки.

— Принаймні не збрехав, — стурбовано якось проказав той. — Якби не квиток, про

Штати ніколи не повірив би.

— Як же тобі вдалося придбати його, дуріку? Адже тут справа не лише в грошах, яких у тебе теж не повинно бути, але й у документах. Як тобі, дезертирові, за яким давно тюрма плаче, вдалося американську візу роздобути? Моя кума хотіла податися до Штатів, то казала, що віза тепер перепадає одному з сотні бажаючих.

— Я певний час лікувався в спеціальній клініці. Квиток мені придбали за рахунок якогось американського фонду допомоги чорнобильцям, якого, мабуть, заснували наші заможні емігранти.

— То якого ж дідька ти знову до Зони подався, дуріку?! Тобі може й життя того лишилося, то хоч прожив би його по-людському, світа білого побачив.

— Пояснення ви вже дали, — спроквола відказав Авгура. — Тому що "дурік".

Напевне, це визнання остаточно схилило мисливців до розважливості, тому що вони запитливо презирнулися, співчутливо покректали і знову презирнулися.

— До села сам додибаєш, чи довести? — рішуче запитав Зиновій, вважаючи, що далі агітувати дезертира немає сенсу, він і так усе зрозумів.

— Додибаю.

— І дослухайся поради Кліма, який навіть зоп'яну нічого поганого не порадить: вертайся до своєї клініки і готуйся до відльоту. Квиток, мабуть, можна якось там переоформити.

І хоча Авгура збайдужіло промовчав, мисливці чекати не стали. Високий мисливець підняв руку з часточкою квитка над головою; наче пір'їну, презирливо пустив уривок із американської мрії цього "дуріка" за вітром і налаштувався іти до села. Проте Зиновій затримався і взяв Авгуру під руку.

— Підемо звідси, хлопче. Ці тварюки, вовко-пси, людей не бояться, а ненавидять. Щойно отямляться — розшматують.

Почувши це, Клим повернувся; вони підхопили Авгуру попід руки і майже силоміць повели з собою.

Відволікшись, Авгура несамохіть випустив клаптик квитка, рвучко, хоч і запізно, озирнувся на нього і раптом, вирвавшись із рук мисливців, побіг назад, у бік лісу.

— Дуріку! — гукнув йому вслід довгов'язий мисливець. — Зупинись! Твій літак до Нью-Йорка — в іншому боці!

Не зважаючи на нього, сержант похапливо визбирує клаптики квитка, наче зерна розвіяної вітром надії. А в цей час із лісу долинає закличне виття зграї.

Затиснувши клаптики в руці, сержант іде прямо на це виття.

— Перехрестись, дуріку! — гукнув Клим. — У нас зайвих патронів нема!

Авгура зупинився, сторожко прислухався до виття, яке наближалось...

— Вертайся до села, хлопче! — лагідно порадив йому приземкуватий чоловігя. — Не дурій, не тільки про себе, про батьків подумай!

Піддаючись його вмовляння, Авгура намірився було вернутись до мисливців. Але з лісу знову долинуло виття, і, дещо повагавшись, сержант чомусь рушає прямо на нього.

— Вернись, ідіоте! — вривається терпець Зиновієві. — Якого дідька прешся туди, по

погибель свою?! Там — Зона!

Авгура зупинився, і раптом відчув, що почувається геть кепсько. Мабуть, "чорнобильська хворь", як називала її Марія, котра встигла доконати не одного ліквідатора і "залишенця" Зони, впритул підібралася і до нього. Владьо дивиться у бік Зони, але свідомість його паморочиться, і йому здається, що тепер уже з того боку долинає не виття, а людські голоси. Він звертає потьмарений погляд убік села — і мариться йому, що саме звідти чується зараз виття.

Намагаючись опанувати свою свідомість, сержант різко похитав головою, і на певний час відчуття реальності повертається до нього разом із людськими голосами з боку села, і виттям — від Зони. Проте, всупереч логіці буття і канонам самозбереження, він, як істинний "вовкулака", рушає на поклик зграї.

Життя поза Зоною уже не для нього. Відтепер він належить Зоні, належить зграї...

45

...А потім, як ви вже знаєте з "Епілогу", у столичному Будинку офіцерів відбувся установчий з'їзд. На якого Команданте з'явився з чималим запізненням, саме таким, щоб рішення про заснування громадського конгресу "Український легіон" уже було схвалене, а саме зібрання "легіонерів" — ґрунтовно поінформоване і щодо мети створення цієї войовничої, напіввоєнізованої організації, і щодо програми її дій; а відтак — пропагандистськи "розігрите".

До сцени, через увесь зал, він пройшов під, — спровоковані Орестом Вараксою, з позивним "Робесп'єр", і президією, що підвелася, — "бурхливі, довго не згасаючі" оплески. І на сцену піднявся уже як. Роман Гордаш. Так-так, знаний свого часу у молодіжних патріотичних колах як Роман Ігуда, що діяв під революційним псевдонімом "Незламний Команданте", цей бунтар поставав нині і під "оновленим" прізвищем Гордаш, і вже в ореолі засновника та фактичного лідера нового національно-патріотичного руху. Такої собі організації вольових, суворого державницького настрою, одностайних, статут якої не допускав ні створення фракцій, ні внутрішньопартійної боротьби.

Команданте ще тільки займав своє місце в центрі довжелезного президійного столу, а змудрений багатьма організаційними баталіями Орест Варакса уже ставив на голосування його кандидатуру. Хтось там, у залі, спробував було "утриматись", хтось навіть підняв руку "проти", однак Робесп'єр презирливо проігнорував їх, оголосивши, що абсолютною більшістю лідером народного конгресу "Український легіон" обрано ініціатора його створення і фактичного засновника Романа Гордаша. Так само — майже одностайно, та ще й "списком" — було обрано й політраду організації.

Коли ж дали слово її лідерові, Роману Гордашеві, всі завмерли, чекаючи, що ж мовить до них цей плечистий золотоволосий велетень. І були приємно вражені, що промова його складалася всього з кількох фраз-концепцій, мовлених жорстким суворим баритоном:

— Далі з нами підуть тільки ті, хто готовий до тривалої політичної боротьби з ворогами внутрішніми, і збройної — з ворогами зовнішніми. Ні з тими, ні з тими

ліберальничати ми не будемо. Наші гасла: "Українець — отже не комуніст! Комуніст — отже не українець!". "Українець — отже не сепаратист! Сепаратист — отже не українець!"; "Українець — отже не карний злочинець! А якщо вже карний злочинець — то не українець!"; "Українець — отже не корупціонер! Корупціонер — отже не українець". І нехай ніхто з ворогів не розраховує на нашу поблажливість!

Вся сучасна історія України, — продовжував Гордаш, перечекавши спочатку півхвилину розгубленість, що завершилася тривалими оплесками, — є трагічним свідченням того, до якого політичного й соціального божевілля здатні довести свій божественно талановитий Народ його безбожно безталанні керівники! Тож нехай ніхто не сподівається, що так триватиме й далі!

— Це "геняльний" виступ, старий, — впівголоса підбадьорив його Орест Варакса, нахилившись поза плече Дмитра Грабара, що сидів крайнім від трибуни.

Перечекавши нову хвилю бурхливих оплесків, вигуків "Слава Україні! — Героям слава!" та суто партійного бойового кличу: "Ніхто, крім "Легіону"!", Гордаш зі ще жорсткішою впевненістю проказав:

— Перше, що ми зробимо, прийшовши до влади — негайно позбавимо українських паспортів й українського громадянства усіх тих, хто, ігноруючи Конституцію і закони України, зумів запастися паспортами й громадянствами інших країн, а також тих, хто має намір по-сепаратистському шматувати нашу державу! Навіщо обтяжувати таких людей ще й громадянством України?!

І не має ніякого значення, ким той чи інший "легіонер" був у минулому. Ми не воюватимемо з тінями минулих епох і режимів! Важливо тільки одне — готова ця людина творити разом із нами велику, незалежну, могутню, територіально і віросповідно соборну Україну, чи не готова!

Лише тепер Готов, Євгенія фон Гретцкі і Мальчук, які сиділи в президії опліч один одного, відірвали погляди від Команданте і здивовано перезирнулися, даючи зрозуміти один одному, що всі вони чують ці гасла і заяви вперше. Те ж саме вчитали вони і в погляді трибуна Варакси, що виглядав не менш здивованим, ніж вони. А тим часом Незламний Команданте продовжував:

— Усіх цікавитиме наше ставлення до Об'єднаної Європи. Звичайно ж, ми не проти об'єднання зусиль і можливостей європейських народів, але... Запам'ятайте мої слова! Трагічна помилка творців Об'єднаної Європи саме в тому й полягає, що, замість тривалого перехідного всеєвропейського єднання сильних, незалежних європейських держав, вони форсованими темпами намагаються формувати слабку і вразливу всеєвропейську наддержаву!

В умовах державно-економічного, етнічного та релігійного становлення більшості країн світу, розмивання фізичних і духовних кордонів усталених, на кістках і крові предків зведених, держав, в ім'я якоїсь наддержавної химерії — це шлях до загибелі не лише цієї, безнаціональної, наддержави, але й давно сформованих національних держав.

Вже через кілька років Об'єднана Європа, з її необачно прозорими кордонами,

стане ареною такого нашестя вихідців із неєвропейських країн і неєвропейських цивілізацій, такого безробіття й азійського релігійного фанатизму, такої культурно-побутової несумісності, — що в більшості щойно загнаних в Об'єднану Європу країн неминуче розгорнеться політичний і збройний рух за... державний суверенітет і незалежність^[16].

Тож тактика суто "українського шляху в Європу" — поспішати, не поспішаючи! Хоч помолитися на цей Храм єднання і демократії, а хоч перепочити. на його руїнах, ми, "хитрі українці", завжди встигнемо!

46

Захоплені його виступом, ніхто з легіонерів не звертав уваги на чималу віп-групу людей, — військових та міліцейських генералів і старших офіцерів у цивільному, бізнесменів і парламентарів, чиновників з Адміністрації Президента і з мерії столиці, — котра, на чолі з генералом Тульчицьким, сиділа в просторій ложі бельєтажу.

— Де ви знайшли спічрайтера для цього здорованя? — нахилився до контррозвідника заступник спікера парламенту. — Хто писав йому цю промову?

— Навряд чи Гордаш, — чи, як він сам себе іноді воліє називати — Великий Самозванець, — здогадується, що означає цей термін — "спічрайтер". Я і сам тільки вчора навчився вимовляти його.

— Цей здогадується, — похмуро заперечив віце-спікер. — Він — не з плеяди недоріких бандюковичів епохи "азірівщини".

— Тому й стверджую, що цьому політичному діячеві ніхто нічого не пише. І говорить, як бачите, не по писаному. Але ж, як говорить!

— То оце ж і дивує.

— Для мене ораторські здібності й афористичність мислення нашого Команданте, — зізнався генерал Тульчицький, — така ж дивина, як і для вас.

— Хочете сказати, що віднайшли майбутнього генія від ораторського мистецтва? — скептично поцікавився керівник президентської адміністрації.

— А ви, панове патріоти, намагаєтесь переконати мене, — провокаційно всміхнувся генерал від контррозвідки, підводячись зі свого місця, — що нарешті маємо майбутнього правителя цієї держави? То я не заперечую: здається, маємо. І поставитися до цього "явлення вождя — народів", — попередив елітну рать, що, слідом за ним, потяглася до виходу, — мусимо з усією державною мудрістю й історичною відповідальністю.

— Саме так, — спроквола, задумливо підтримав його глава Адміністрації Президента Бойчак, — з мудрістю й історичною відповідальністю. Якої усім нам убивчо бракує^[17]. До речі, — запитав уже по тому, як увесь віл-гурт вийшов у невеличке, міліціонерами й особистою охороною чиновників заблоковане фойє, — яким бачиться вам наступний хід цього Великого Самозванця? Маю на увазі: по тому, як його підписи під усіма документами, необхідними для реєстрації нової партії, будуть поставлені.

Почувши це запитання, гурт еліт-персон зупинився й очікувально просвердлив поглядами генерала Тульчицького.

— Якщо тільки це не військово-політична таємниця, — застережливо докинув віцеспікер, намагаючись, чи то спонукати генерала від контррозвідки до правдивої відповіді, чи просто хотів зняти напругу з паузи, що запанувала в товаристві.

— Швидше все ж таки військова, ніж політична. Але в цьому добірному товаристві мушу бути одвертим. За два тижні старший лейтенант Гордаш, наш Незламний Команданте, вже командуватиме розвідувальним взводом окремої повітряно-десантної бригади.

— Тобто?! — хитрувато примружився віце-спікер, намагаючись збагнути прихований зміст цієї фрази.

— А й справді, як ми повинні розуміти вас? — уперше подав голос генерал-майор міліції Стрижак.

— Буквально. Річ у тому, що Гордаш — колишній сержант-десантник, який свого часу отримав звання офіцера запасу. В його активі — школа полкової розвідки і Курси перепідготовки командного складу військової розвідники. Поки його заступники займатимуться рутинною роботою по формуванню партії, їх лідер набуватиме військового досвіду, дописуючи при цьому нові, як то модно казати нині, "електорально важливі", рядки до своєї армійської біографії.

— Цікавий хід, — здивовано повів подвійним піборіддям опасистий заступник міністра внутрішніх справ.

— В усякому разі, шанувальникам "твердої руки при владі" він сподобається, — хитрувато примружився віце-спікер.

— Недарма ж і з'їзд відбувається не де-небудь, а... в Будинку офіцерів, — нагадав їм Тульчицький. — Не кажучи вже про те, що серед активу "Українського легіону" вже помічені керівники майже всіх існуючих в державі офіцерських і ветеранських організацій та охоронних структур.

— Куди важливіше, щоб там виявилось хоча б кілька олігархів, чи принаймні більш-менш заможних бізнесменів.

— Дехто з фінансистів уже віднайшовся, ми про це потурбувалися, — парирував Тульчицький, водночас даючи зрозуміти присутнім, що майбутній політичний лідер країни знаходиться тепер під його протекцією. — Інші з часом підтягнуться.

— Шановне товариство, — з'явився в фойє один із розпорядників заходу. — Всіх вас запрошено на продовження розмови, тільки вже у вузькому колі, до ресторану "Президент-готелю".

— Зверніть увагу на місце проведення — в "Президент-готелі"! — прокоментував генерал від контррозвідки, по-змовницьки притишуючи голос. — Що теж досить символічно. До речі, Гарант в курсі того, що саме тут відбувається? — запитав, нібито ж ні до кого конкретно й не звертаючись.

Однаке відповів саме той, хто і повинен був відповісти — глава президентської адміністрації:

— Гарант завважив, що в проекті рішення з'їзду нема нічого такого... проти нього особисто спрямованого. До того ж, я подбаю, щоб Президенту сподобалася ця ваша

ідея — на кілька років спрямувати енергію Команданте в армійське рочище. Цього виявиться достатньо. Далі час покаже.

* * *

Спускаючись на перший поверх, вони, ще зі сходового майданчика, побачили Романа Гордаша. Кремезний, золотоволосий, він стояв на підмостках, у кутку просторої зали-вітальні, по плечі вивищуючись над гуртом "легіонерів", котрі, не наважуючись підступати до нього ближче, ніж на два кроки, все щільніше збивалися у чималий натовп. Звівши підборіддя, Великий Самозванець мовчав, і прихильники його теж поступово вмовкали.

Всі вони чекали, що їх Незламний Команданте ось-ось почне промовляти, причому так само мудро і переконливо, як нещодавно промовляв з трибуни офіційного зібрання. Але він мовчав. Він твердо і непорушно стояв перед ними, з холодним, немовби витесаним із жовтуватого мармуру, непроникним обличчям, і, заворожучи поглядом крижаними блакитними очима. мовчав.

Вони все ще сподівалися почути від нього ще бодай кілька слів, однак змушені були дослухатися не до баритонного голосу його, а. до мовчання. Поки що навіть не усвідомлюючи, що вже проймаються віщим мовчанням... Вождя.

Одеса — Львів — Ірпінь — Кодима

2015-2016 роки

ЗМІСТ

Замість епохального вступу.....

...Ще й підсиленого недоречним прологом.....

...І достобіса доречним епілогом

Частина перша

НЕПРИКАЯНИЙ РОМАН

Частина друга

ПОМСТА ПРИРЕЧЕНИХ

ПРИМІТКИ

^[1] Тобто на День незалежності України.

^[2] Свого часу "тушками" в українському народі презирливо називали народних депутатів, які, проходячи до Верховної Ради по різних, здебільшого опозиційних, партіях, потім, за значні суми хабарів, продавалися, переходячи до фракції правлячої Партії регіонів і витворюючи в такий спосіб проросійськи та сепаратистські налаштовану парламентську більшість.

^[3] Це політичне пророцтво публічно висловлюване мною ще на початку 90-х років, під час зародження Єдиної Європи, й опубліковане в моїй публіцистичній книзі "Шлях України: нація і національна ідея" (Львів, 2004), з усією трагічною очевидністю почало

збуватися вже в 2015 році, коли Європу заповнили мільйони афро-азійських біженців. Здійснювана під виглядом переправлення в Європу безкінечного потоку шукачів притулку, ця акція насправді виявилася добре спланованим й організованим вторгненням мільйонів і мільйонів мусульман-фанатиків у деморалізований євроінтеграторами і псевдodemократами європейсько-християнський світ. — Автор.

^[4] Тут і далі цитуються фрагменти з моїх поезій. — Автор.

^[5] В основу долі цього героя покладено реальний факт: у дні проголошення Незалежності один із сержантів-українців дезертирував із лав Радянської Армії і тривалий час переховувався у землянці неподалік Чорнобильської АЕС, прирікаючи себе на загибель.

^[6] Тобто в київській письменницькій газеті "Літературна Україна".

^[7] Історичний факт. Серед дезертирів, яких патрульні виловлювали в чорнобильській Зоні, були і втікачі аж із ташкентського військового шпиталю.

^[8] Ідеться про письменника-дисидента, колишнього офіцера ГРУ Віктора Суворова, якому свого часу вдалося втекти з Радянського Союзу, за що його заочно, як зрадника, було засуджено до смертної кари.

^[9] Приморський курортний район Одеси.

^[10] Одна з галерей Лувра, яка розташована у флігелі "Денон", і в якій експонуються полотна середньовічних італійських та французьких майстрів, а також єгипетські, грецькі та римські старожитності.

^[11] Ідеї цього та інших уявних полотен героя роману належать авторіві.

^[12] Ці запитання (зі зміною прізвища) взято з багатосторінкового "Допросніка", власне, заготовки протоколу, розісланого в усі обласні управління міліції в часи проведення акції "Україна без Кучми". Саме за цими кучмівськими "допросніками" слідчими райвідділів внутрішніх справ були допитані сотні реальних учасників цієї акції, або ж — у якості "свідків" — просто запідозрених в участі в ній.

^[13] Цьому монастиреві присвячений мій великий історичний нарис "Слово про Скит Манявський", перше видання якого з'явилося в 2004, а друге, з благословення митрополита Івано-Франківського і Галицького Іоасафа, в 2012 році. — Автор.

^[14] У своєму кіносценарії "Помста приречених" Роман Ігуда вирішив ввести в ролі лікарки Євгенію фон Гретцкі, оскільки вона й справді була реальною співзасновницею Інституту радіаційної медицини. Цим він зробив сценарій реалістичнішим. Ще одне зауваження: і в сценарії, і в самому романі, часові і політичні площини зміщені, тому застерігаю читачів від спроби вивчати історію України за подіями, які тут відбуваються. — Автор.

^[15] Реальний факт. Таку групу комуністичних бойовиків справді було викрито, проте судили її не в Києві і не в Одесі, з якої походила частина бойовиків, а в провінційному

Миколаєві, щоб подалі від. преси та від масиву українських патріотів.

^[16] Це політичне пророцтво публічно висловлюване мною ще на початку 90-х років, під час зародження Єдиної Європи, й опубліковане в моїй публіцистичній книзі "Шлях України: нація і національна ідея" (Львів, 2004 рік), з усією трагічною очевидністю почало збуватися вже в 2015 році, коли Європу заповнили мільйони афро-азійських біженців. Здійснювана під виглядом переправлення в Європу безкінечного потоку шукачів притулку, ця акція насправді виявилася добре спланованим й організованим вторгненням мільйонів і мільйонів мусульман-фанатиків у деморалізований євроінтеграторами і псевдodemократами європейсько-християнський світ. — *Автор*.

^[17] Про подальшу долю Незламного Команданте Романа Гордаша та інших героїв цього твору читачі матимуть змогу дізнатися з мого роману "Правитель". Автор.